

Bostan ve Gülistan

İçindekiler

İlk Söz, 7
Sadî Şîrâzî, 9
Eserleri, 9

Bostan

Münacat, 13
Na't-ı Şerîf, 16
Çâryâr-ı Gûzîn, 17
Eserin Yazılış Gerekçesi, 18
Eserin Yazılış Tarihi, 20
İslam Sultanı Sa'd Oğlu Atabek Bekir'e Övgü, 21
İslam Halifesi Atabek Sa'd Oğlu Mehemed'e Övgü, 24

Birinci Bölüm

Adalet ve Hükümdarlık, 25

İkinci Bölüm

Cömertlik, 71

Üçüncü Bölüm

Aşk, Tarikat ve Muhabbet, 95

Dördüncü Bölüm

Alçakgönüllülük, 113

Beşinci Bölüm

Rıza, 137

Altıncı Bölüm

Kanaat, 147

Yedinci Bölüm

Terbiye, 157

Bostan ve Gülistan

Sekizinci Bölüm

Şükür, 179

Dokuzuncu Bölüm

Tövbe, 193

Onuncu Bölüm

Münacat ve Kitabın Sonu, 209

Gülistan

İlk Söz, 217

Giriş, 219

İslâm Sultanının Güzel Sıfatları, 222

Kitabın Yazılış Nedeni, 224

Büyük Emir Ebu Nâsır Oğlu Fahreddin'in Vasıfları, 228

Hizmette Kusurdan Dolayı Bir Köşeye Çekilmenin Sebebi, 230

Birinci Bölüm

Sultanların Âdetleri, 233

İkinci Bölüm

Dervişlerin Ahlakı, 271

Üçüncü Bölüm

Kanaatkârlığın Faziletleri, 303

Dördüncü Bölüm

Sükutun Faydaları, 325

Beşinci Bölüm

Aşk ve Gençlik, 331

Altıncı Bölüm

Düşkünlük ve İhtiyarlık, 351

Yedinci Bölüm

Terbiyenin Önemi, 357

Ara Bölüm

Zenginlik ve Yoksulluk, 369

Sekizinci Bölüm

Sohbet Âdâbı, 377

Kitabın Sonu, 399

Bostan ve Gülistan

Bostan ve Gülistan

Sadî Şîrâzî

(1193 / 1292 Şîrâz)

Hayatı

Künyesi Müşerrefüddîn Muslih bin Abdullah olan Şeyh Sadî Şîrâzî, 1193'te İran'a bağlı Şiraz şehrinde dünyaya geldi. Eğitimini Bağdat'ta bulunan Nizamiye Medresesinde Sühreverdî ve Ebülferec bin Cevzî gibi üstatların gözetiminde tamamladıktan sonra başta Hemedan ve Horasan olmak üzere, uzun yıllar Doğu ülkelerini gezdi, dolaştı. Bir süre Mekke, Şam ve Kuzey Afrika'da ikamet etti. Kısa bir müddet Şam'da Hristiyanlarca tutsak edildi. Anayurdu Şiraz'a döndüğü zaman elli yaşındaydı. Devrin Fars topraklarında hüküm süren Türkmen kökenli Atabey Ebû Bekr bin Sa'd bin Zengî ve oğlu Sa'd bin Ebû Bekr'in himayesinde yaşamaya başladı. Nitekim Gülistan isimli dünyaca meşhur eserini, Şehzade Sa'd bin Ebu Bekr'e ithafen yazdı. Moğol istilasının tüm Anadolu ve civarını huzursuz ettiği bir ortamda ölene kadar bir daha doğduğu şehirden ayrılmadı.

Büyük düşünür, ahlakçı ve şair Sadî, elli yaşma kadar herhangi bir eser kalem almadı. Külliyyatında çoğu kayıp, 16 kitap ve 6 risale bulunmaktadır. Farsça yazdığı eserlerinde Arapça beyit ve ibareler kullandı. Hatta kaside tarzında Arapça şiirler yazdı. Tasavvufî idealizmle, didaktik öğretilerini harmanladığı eserlerinde daha çok lirik şiirlere ve düzyazıyla örülmüş ibretli öykücüklerle yer veren mütefekkir ve mutasavvîf Sadî, 1292 yılında doğduğu yer olan Şiraz'da vefat etti.

Eserleri

Sadî'ye ithaf edilen yirmiden fazla eser bulunsa da bunların çoğu ahlaki vaazları içeren mektuplardan, gerek hacim ve gerekse muhteva bakımından kitap sayılamayacak şiir ve risalelerinden oluşmaktadır. Ahlâkî nazariyelerinin

işlendiği Pendnâme ve Risâlet, kasidelerini barındıran Kasâ'id-i Marâsî, gazellerinden oluşan Tayyibât, Bedâyî, Gazaliyyât-i Kadîm ve Havâtîm ile bir siyaset kitapçığı hükmünü taşıyan Nasîhatü'l-Mülûk, bu türden eserler arasında yer almaktadır.

Fakat Sadi'ye dünyanın şöhret kapılarını aralayan Bostan ve Gülistan, birbirinden enfes iki eseridir.

Bostan

Altmış yaşındayken yazdığı (hicrî 655, milâdî 1257) bu eser tamamıyla manzum yani şiir düzeniyle kaleme alınmıştır. Eser 'Adil ve insaf, ihsan ve cömertlik, aşk ve sarhoşluk, huzu ve huşu, teslim ve rıza, kanaat, terbiye, afiyet, tevbe, münacat ve hatime' olmak üzere on bölümden oluşmaktadır.

Şair, eseri yazış sebebinin, dünyayı dolaştığı halde Şiraz insanı kadar saf ve temiz bir halk görmediğini ve onlara, yolculuğunun dönüş hediyesi olarak bu eseri kaleme aldığını bizzat Bostan'ın giriş bölümünde kendisi söylemektedir.

Gülistan

Şairin Bostan'ından bir yıl sonra kaleme aldığı bu eser, edebî alanda çağının zirvesi olarak kabul edilir. Eser, himmetini ve yardımlarını çokça gördüğü Şehzâde Sa'd bin Ebû Bekr'e hediye edilmiştir. Nazım ve nesrin iç içe geçtiği bu eser, secî (nesirde uyak ve redif bulundurma sanatı) ile *sehl-i mümteni* (yazılışı sade ve basit görünse de söylenmesi zor olan söz söyleme sanatı)'nin eşsiz örneklerinden biri olarak gösterilmektedir.

Gülistan da, tıpkı Bostan gibi bireysel ve toplumsal sorunları uzun uzadıya irdeler. Ancak şöhreti Bostan'ı gölgesinde bırakacak kadar etkili bir dil ve üsluba sahiptir. Eser 'Sultanların davranışı, dervişlerin ahlakı, kanaatin faziletleri, susmanın yararları, aşk ve gençlik, düşkünlük ve yaşlılık, terbiyenin önemi ve sohbet' başlıkları altında toplam sekiz bölümden oluşmaktadır.

Şair, bir gece gördüğü tuhaf bir rüyanın tesiriyle öte dünyaya hayırlı bir amel götürme isteğine dayanarak bu eseri kaleme aldığını söylemektedir.

Bostan ve Gülistan

Bostan ve Gülistan

Boston

Münacat

Kudretiyle can, hikmetiyle söz yaratan Yüce Allah'ın adıyla başlıyorum. O; kullarını esirgeyen, düşenlerin elinden tutan, özürleri kabul eden, kerem sahibidir. Kapısından baş çevirenlerin bir başka kapıda izzet bulamayacağı kadar yücedir. Boynu büyük padişahların başı, kapısında ondan yardım isteyecek derece çaresizdir. Emrine karşı gelenleri anında cezalandırmaz, kendisinden özür dileyenleri dışlamaz. Günahkâr kullarını görür, tövbelerini kabul eder, onları bağışlar. Kötü davranışlarından dolayı kuluna hemen gazap etmez, tövbesini bekler, tövbe edince de tüm günahlanna kalem çeker.

Birisi, babasına karşı gelse; babası kuşkusuz, oğluna çok kızar. Eşinden dostundan memnun olmayan biri, hoş karşılanmaz. Köle kendisine verilen emri derhal yerine getirmezse efendisi tarafından hakarete uğrar. Arkadaşlarına şefkatle yaklaşmazsan senden habire kaçarlar. Vazifesini yapmayan asker, komutanı tarafından cezaya çarptırılır. Ancak Allah öyle mi? Tabi ki hayır! Yerlerle göklerin sahibi olan yaratıcı, rızık kapılarını kimsenin yüzüne kapatmaz. Onun ilim denizi karşısında; iki cihan, bir damla gibidir. Bütün günahları bilir, görür de yine de kullarına sabır ve anlayışla yaklaşır.

Yeryüzü onun nimetlerinin sofrasından başka bir şey değildir. Üstelik bu sofrada inananların dışında inanmayanlara da yer verilir. Cömertlik sofrası o derece yayılmıştır ki, ta Kaf Dağı'ndaki Simurg'a kadar uzanır. Yılanlarla karn-

caların -sözün özü- elsiz, ayaksız, takatsiz tüm canlıların sofrasını hazırlayan-
dır. Kullarına iyilik diler, güç işlerinde onlara yardım eder.

Mülkü, ezeli ve ebedi; zatı, eşsiz ve birdir. O, her bir şeyden farklıdır; in-
sanlar ve cinler, ona itaat etmek için yaratılmıştır. İnsanlar, kuşlar, karıncalar,
sinekler yani her varlık, onun emrine amadedir.

Birinin başına devlet tacı giydirirken, diğerini tahtından edip kara topra-
ğa girdirir. İyilik kûlahını birinin başına geçirirken, kötülük giysisini ötekinin
sırtına geçirir. Hz. İbrahim'e ateşi, gül bahçesi eder. Zalim Firavn askerlerini
ise Nil denizine gömer. Yani necip İbrahim nesline lütufta bulunup sefil Firavn
hanedanını yerle bir eden O'dur.

Perde gerisinde işlenen günahları görse de, o perdenin üstüne temiz bir
perde çekerek kulları arınsın ister. Şayet "celal" sıfatıyla yaklaşacak olursa, me-
lekler bile korkularından sağır ve dilsiz kalıp tir tir titrer. Öte yandan "cemal"
namıyla bağışlayacak olursa, şeytan bile yüzüzlük edip o lütuftan kendisine
pay diler.

Onun büyüklüğü karşısında büyükler, yücelik ne anlama gelir, unuttur gi-
derler. Oysa düşkünlere rahmetiyle muamele eder. Kendisine dua edenlere ise
anında icabet eder. Henüz olmamışları gören ve yine henüz söylenmemişle-
ri duyan odur. Göklerle yerleri bir arada tutar, hesap günü tek hakimi olaca-
ğı divanı kurar.

Herkes ona itaat için vardır. Hiç kimse sözünün bir harfine bile dil uzata-
maz. İyiliği isteyip güzelliği teşvik eder. Kaza ve kader kalemiyle rahimdekile-
re ruh çizer. Denizde seyreden bir gemi gibi, ayla güneşi doğudan batıya sevk
eder. Uluların seccadesi gibi, yeryüzünü su üzerine bina eder. Yeri yarattığın-
da dünya sarsılmaktan sıkıntı duydu. Titremesin için eteklerine çivi vazifesi
gören dağlar vuruldu.

Bir damla suya peri gibi hayat bahşetmiştir. Söyleyin dostlar, suya başka
kim can vermiştir! Taşın bağrından inci ve firuzeler çıkarmış, yemyeşil dalla-
rı kırmızı güllerle donatmıştır. Bir damla suyu buluttan denize düşürür gibi,
erkekten alıp kadın rahmine düşürmüştür. O sudan parlak bir inci gibi servi
boylu can vücuda gelmiştir.

Onu bilmeyen varlık yoktur, huzurunda açık-gizli aynı tondur. "Ol" em-
riyle evren oluverdi. Evet uçsuz-bucaksız evreni, o yoktan var etti. Kudretiyle

var'ı tekrar yok eder, alıp mahşerde buyur eder. Cümle âlem ilahlığında hem-fikirdir ve fakat onun mahiyetini bilmekte çaresizdir. Ne insanlar, büyüklüğünü; ne de gözler, vasıflarını anlayabilir! Ne Anka kuşu, zatının semasında uçabilir; ne de akıl, zatının özünü açıklayabilir. Girdabında binlerce gemi batmış, ne ki hiçbirinin tek tahtası bile kıyıya vurmamıştır.

Gece-gündüz onun hakkında derin düşüncelere daldım. Bir ara dehşet kolumdan yakalayıp; “Kendine gel, evreni kuşatan bu yüce varlığı küçücük aklınla nasıl anlayacaksın!” deyip beni uyardı. Evet anladım ki, zatını yine ancak kendi bilir ve bu mahalde akla asla geçit yoktur.

Güzel söz söylemede Sehban'a yetişmek pekâlâ mümkün. Ancak eşsiz Sübhan'ın künhüne vakıf olmak ne mümkün! Nice büyükler; bu vadide epey at sürdü ve fakat en sonunda çaresiz düşüp dizginleri çekmek zorunda kaldı. Her yerde at süremezsın arkadaş! Kimi zaman kalkanı alıp kaçmak icap eder. Bu yolda giden kişi, sırra mahrem oldu mu, onu açığa vurması doğru olmaz. Zira mecliste sır kadehini alanın, aklı gider.

İki doğan vardır. Birinin gözleri dikili, diğerininse açık ve fakat kanatları yanmıştır. Karun'un hazinesine girenler bir daha çıkamamıştır. Akıllı insan, bu kan denizinden çekinir. Çünkü hiç kimse gemisini karaya çıkartamamıştır.

Her şeye rağmen ey bu yolda yürümek isteyen kişi! Önce seni geri getirecek akıl atının sinirlerini tamamen çekiver. Sonra gönül aynasına sık sık bak ve her türlü dilekten adım adım arın! Kimbilir belki bu sayede ilahi aşkın kokusu seni kendinden geçirir ve elest bezmindeki yerini ararsın. İsteğince yürür, makamları kat eder, muhabbet kanadıyla uçarsın. İşte tam da o makamda sana “yakın” görünür. Böylece hayal perdeleri çekilir, Yüce Yaraticıyla aranda “celal” perdesi kalır. Akıl atına dur demenin vaktidir artık. Dur deyip onu dizginleyense hayrettir.

Bu birlik denizinde ancak dileyip çalışan kimse amacına ulaşır. Önderi olmayan ise yolunu şaşırp kaybolur. Nitekim bu yoldan sapıp gidenler hep zellil ve perişan olmuşlardır. Hz. Peygamber'e muhalefet edenler, bu hain ereklere asla ulaşamayacaklardır.

Ey Sadî! Hz. Mustafa'nın izini sürmekten başka mutluluk yoluna girmek kesinlikle mümkün değildir!

Na't-ı Şerîf

Hız Muhammed iyi huylu, güzel yaratılışlıdır. Kainatın kutlu nebisi, insanlara şefaattir. Peygamberlerin önderi, hak yolun rehberi, Cebrail'in vahiy indirdiği güvenilir elçidir. İnsanların şefaattisi, kıyamet gününün efendisidir. Göklerin çemberi onun Tur'u olmuş, bütün nurların kaynağı onda toplanmıştır. Kuran ona inmiştir, bütün milletlerin kütüphanelerini bertaraf etmiştir. Tüm dünyayı güzel sözleriyle uyarmış, kılıcıyla ayı ikiye bölmüştür. Şöhreti tüm dünyayı sardı, Kısra'nın sarayları bir bir parçalandı. Kelime-i Tevhidin ilk harfi olan "lâ" deyip yüce dinini şerefli kıldı, Uzza putunu yıktı. Lat ile Uzza putlarını yıkmakla kalmadı, Tevrat'la İncil'in de hükmünü ortadan kaldırdı.

Bir gece Burak atına bindi, felekleri geçti, şan ve şerefte melekleri arkasında bıraktı. Yüce Allah'ın göklerinde öyle hızlı at sürdü ki, Cebrail ancak Sidre'ye kadar varabildi. Peygamberimiz, Cebrail'in orada durduğunu görünce; "Ey güzel dost, niçin benimle gelmiyorsun?" diye sordu. Cebrail yumuşak bir dille; "Ya Muhammed, artık mecalim kalmadı. Bir adım daha gidersem kainatların kül olacak. Buradan öteye geçemem artık ben. Senden başka geçeni de görmedim." diye cevap verdi.

Böyle mübarek bir zatın ümmeti, ileride umarım isyanları yüzünden cehenneme girmeyecektir. Zira Yüce Allah onu övmüş, yerlerle gökleri hizmetine sunmuştur.

Ey Muhammed! Âdem balçıkta iken, sen vardın. Sen ki tüm yaratılmışların baş tacıydın. Ey tüm insanlığın kutlu elçisi hiçbir söz seni övmeye yetmez. Ey kainatın resulü, sana selam olsun. Uygun davranışların ve güzel ahlakınla herkese rehber iken, bazılarının kıskançlıkları sana zarar vermez. Ben seni nasıl öveyim ya Muhammed! Sen kâinatın gülüsün. Şerefine "Levlak" nidası, değere "Taha ile Yasin" sureleri yeter.

Bütün salat ve selam üzerine olsun.

Çâryâr-ı Güzîn

İlki Hz. Ebubekir'dir, ömrü geçkinler arasında İslam'ı ilk seçendir. İkinci-
si Hz. Ömer'dir, adaletiyle şeytanı mağlup etmiştir. Üçüncüsü ilim ve irfan sa-
hibi Hz. Osman'dır, hayânın eşsiz timsali ancak odur. Dördüncüsü düldüle bi-
nan Hz. Ali'dir, akıllı ve cesaretiyle Allah'ın aslanı olmuştur.

Ey Allah'ım! Hz. Fatma'nın oğulları Hasan ile Hüseyin'in hakkı için, son
nefesimizde bizi imandan ayırma. Allah'ım! Dualarıma icabet et ki, onların yo-
lunu bırakmayayım.

Yüce Allah'ın salatıyla selamı; sana, dostlarına ve yoluna uyanlara olsun.

Eserin Yazılış Gerekçesi

Dünyanın her yerini gezdim, dolaştım; sayısız insanla günler geçirdim; her yerde kendimce faydalar buldum; elimden geldiğince her harmandan bir başak topladım. Buna rağmen Şirazlılar kadar temiz, cömert ve alçakgönüllü insan tanımadım. Rabbim, bu topraklara ikramlarıyla ihsanlarını yağmur gibi yağdırsın.

Bu güzel insanların muhabbeti gönlümü Şam'dan, Rum'dan çekip aldı. Bir an önce Şiraz'a döneyim istedim. Gör ki onca güzel bahçe varken dostlarımin yanına elim boş gitmeye utandım. Mısır'dan dönenler, oranın ünlü şekerini beraberlerinde getirirler. Peki ya ben? Boş, bomboş ellerim. Derin düşüncelelere daldım. Elimde şeker yoktu ancak şekerden tatlı sözler niçin olmasındı? Kendime bu şekilde teselli verdikten sonra ağızda erimeyen ve fakat akılları eriten şeker sözlerimi kağıda dökeyim dedim. İlk ne yazacağımı düşünmeye başladım. Eser demek, bina demekti ve ben öyle bir bina dikmeliydim ki görenler gıptayla içeri girsın, orada şaşakalsın.

Sonuçta bir devlet köşkü yapmaya karar verdim ve bu köşk için on adet kapı seçtim. Şöyle ki:

Birinci kapı: Adalet, tedbir, görüş, halkı gözetmek ve Allah korkusu kapısıdır.

İkinci kapı: Cömertlik kapısıdır. Bu kapıdan giren zenginler Yüce Allah'a şükretmelidir.

Üçüncü kapı: Aşk kapısıdır. Geçici değil ama kalıcı olan ilahi sarhoşluk.

Dördüncü kapı: Alçakgönüllülük kapısıdır.

Beşinci kapı: Rıza kapısıdır.

Altıncı kapı: Kanaati seçenleri zikreden kapıdır.

Yedinci kapı: Terbiye âlemine ait kapıdır.

Sekizinci kapı: Sağlık ve afiyete şükredenlerin kapısıdır.

Dokuzuncu kapı: Tevbe ve hak yolu bulma kapısıdır.

Onuncu kapı: Münacat ile hatime kapısıdır.

Eserin Yazılış Tarihi

Kitabımı, mutlu bir yılın kutlu gününde yani iki bayram arasında, hicretin 655. yılının aralık ayında bitirdim.¹ İnci dolu zannettim. Ne ki eksiklerimi görünce utancımdan kimsenin yüzüne bakamadım. Bağışlayın dostlar! Mükemmel eser yazmak takdir edersiniz ki hayli zordur. Denize bakın lütfen; içinde inci olduğu kadar sedef de vardır. Şimdi de bahçeye bir göz atın; nice serviler yanında o denli bodur ağaççıklar bulunur.

Olgun ve akıllı insanlar, kusur bulacağım diye kendini yormazlar. Kaftan, nakışlı ipekten olsa bile, yüzüyle astarı arasında dikiş izleri var. Sözlerim de tıpkı bunun gibi dostlar! Eğer hoşunuza gitmeyen bir şey olursa, onu böyle kabul edip sırtınıza geçirin.

Ben fazilet ve üstünlük sermayemle nazlanmıyorum. Tersine eksik ve kusurlu yönlerimle size sığmıyorum. Kıyamet günü Allah'ın; kötülerini iyilere bağışladığını duydum. Siz de şu aciz eserim karşısında bir kusur bulursanız, lütfen böyle davranın. Bin beyit içinde güzel bir dize yakaladıysanız, sırf onun hatırı için diğerlerini gözden çıkarmayın. Unutmayınız ki Şiraz ellerinde bu kaleme aldıklarım, Hıtan ülkesinin miskleri kadar kıymetlidir. Öte yandan benimle görüşmeyip adımı duyanlar, kusurlarımı anlamayacaklar ve şöhretim, davulun sesi gibi uzaktan kulağa hoş gelecektir. Benim bu eseri yazışım, gül bahçesine gül; Hindistan'a fülül yani karabiber götürmeye benzer. Kısası, üzeri tatlı bir maddeyle kaplı hurma tadındadır eserim. Çıkar üzerindeki maddeyi. İşte bak o zaman geriye bir tek çekirdeği kalacaktır.

İslam Sultanı Sa'd Oğlu Atabek Bekir'e Övgü²

Mizacım, sultanları övmekten uzak; gönlüm, böylesi şeylerle uğraşamayacak kadar zengindir. Peki hal böyle iken neden Atabek Ebubekir'i övmek istedim? Çünkü bunu yaparak, ilim ve irfan sahibi olanların söz ve yazı üstadı Sadî'nin bu sultan zamanında yaşadığını bilmelerini arzu ettim. Tıpkı Hz. Muhammed'in adaletiyle nam salan Nuşirevan zamanında doğmasıyla övündüğü gibi ben de bu sultanın zamanında doğmakla övünmeyi kendime vazife bildim.

Sultanım cihanı elinde tutuyor, dini yüceltemeye çabılıyor. Adaleti öyle nam salmış ki, Hz. Ömer'den sonra ilk onun adı geçiyor. Ululuların ulusu, büyüklerin baş tacıdır, o. Fitneden kaçanlar onun gölgesinden başka sığınacak yer bulamazlar.

Sultan kapısı ne güzel bir kapıdır. Kabe kapısına benzer. Dünyanın farklı bölgelerinden gelip akın eden insanlar, hacıların Kabe kapısına koşmaları gibi bu kapıya koşarlar.

Böyle saltanat; bahtla taht; çocuklara, gençlere, yaşlılara vakfedilmiş böyle hazine görmedim ben. Dertliye derman, hastaya şifa verir. Daima hayra taliptir. Rabbinden asla ümit kesmez.

Allah'ım, ümitleriyle dileklerini sen geri çevirme!

Tacının köşesi göğe eriştiği halde, başı tevazuyla yere değmekte. Seçkin insanların böylesi halleri takdire şayandır. Oysa fakir böyle davransa, kıymeti yoktur. Zira tevazu, zaten onun huyu ve mizacıdır. Emir altındaki insan teva-

2 Asıl adı Atabek Muzafferüddin İbn-i Sa'd İbn-i Zengi olup Fars sultanlarının dördüncüsüdür.

zu gösterse, yeridir. Önemli olan emreden kişinin bunu göstermesidir. Bunu gösterenler de ancak Allah erleridir.

Sultanımın yüceliklerini zikretmek gizli olmaz. Çünkü cömertliği ve şöhreti, tüm dünyaya yayılmıştır. Cihan, cihan olalı; onun gibisini görmedi. Onun zamanında, zalimin zulmünden gönlü incinmiş bir tek kişi dahi bulamazsın.

Ne devleti, ne saltanatı; diğer hiçbir sultana nasip olmadı. Ve hatta onca güç ve izzetine rağmen Feridun bile bu devlete malik olamadı. Düşkünler bu sultan zamanında güçlendikleri için, derecesi ilah katında yüksek olacaktır. Gölgesi cihanı öyle kuşatmıştır ki, bir kocakarı bile Rüstem'den çekinmez. Dünya tarihi hep zamaneden, feleğin sillesinden şikayet edenlerle doludur. Oysa onun zamanında kimsenin zamanıyla felekten herhangi bir şikayeti yoktur.

Sultanım! Bu insanlar senin zamanında öyle mutlu ve huzurlular ki, sende sonra başlarına ne gelecek, düşünmek bile istemiyorum. Benim bu zamanda var oluşum senin talihinlerdir ve gökteki ayla güneş gibi bu kitap da yaşadığı müddetçe adın sonsuza dek hep hayır ile yad edilecektir.

Sultanım! Sen, önceki sultanlardan farklısın. Onlar edep ve davranışlarını atalarından miras aldılar. Ama sen adaletin ve cömertliğine sonrakilere miras kalacaksın.

Zülkarneyn, Yecüc ülkesini taşla tunçtan duvarlarla kapattı. Fakat sen küfür Yecüc'ünü altın setle kuşattın. Bu mutlu ve kutlu çağda yaşadığı halde, seni övmeyen şairlerin dili tutulsun! Sen ki; cömertlik denizi, lütuf madenisin. Cihanın varlığı sana dayanıyor. Sultanımın vasıflarını saysam bitmez, hele bu kitaba hiç sığmaz. Sadi, sırf sultanın vasıflarını saymak için ayrı bir kitap kalem almalı.

Sultanımın lütuf ve keremleri karşısında ne kadar aciz kaldığımı bildiğim için hemen ellerimi açıp ona dua etmeliyim.

Cihan, gönlünce; felek, yarin olsun. Yüce yaratıcı, seni her türlü beladan uzak tutsun. Talih güneşin cihanı parlatsın, feleğin zararı sana dokunmasın. Zeval, düşmanın yıldızını söndürsün. Rabbim, gönlüne asla gam düşürmesin. Zira sultanın gönlüne düşen gam, koskoca cihanı un-ufak eder. Bu yüzden gönlün daima huzurlu ve mutlu olsun. Mülkün bayındır, sağlığın yerinde olsun. Kalbin Allah'ın lütfüyle iman dolsun! Kısası; gönlün, dinin, mülkün

mamur olsun! Cihanı yaratan seni bize bağışlasın. Bu dua yetişir, ardı boş sözlerdir.

Yüce Allah, sana ne kadar başarı nasip etse, hakkındır. Sultanım bil ki, baban Sa'd bin Zengi gözü açık gitmemiştir. Çünkü arkasında senin gibi hayırlı bir evlat bırakıp gitmiştir. Bu duruma şaşmamalı kimse! Bedeni toprak olsa bile, ruhu cennettedir babanın.

Allah'ım! Faziletinin hakkı için, o mübarek zatın şanlı türbesine rahmet yağmuru yağdır.

Zengi oğlu Sa'd adı, bu dünyada hayırla anıldığı müddetçe; Rabbim, oğlunun da yardımcısı olsun.

İslam Halifesi Atabek S'ad Oğlu Mehemmed'e Övgü³

Atabek Mehemmed, ulu bir beydir; taç ve taht sahibi kutlu halifedir. Yiğit, genç, talihlidir; devletçe eşsiz, akılca benzersizdir. Bilgide ulu, himmette yücedir; kolu güçlü, kalbi derindir. Cömertlik eliyle, denizi mahcup etti; yücelik şerefiyle, ülker yıldızını geçti.

Ey sultanlar sultanı, devletin gözü daima sana bakıyor! İnci dolu sedef, tek incili sedeften daha değerli değildir. İşte sen sedefte yetişen eşsiz, tek incisin. Saltanat makamının süsüsün.

Allah'ım, ona lütfunla muamele et, onu kengözlerden, nazarlardan muhafaza eyle. Namını tüm cihana yay, sana itaatte hünerli kıl. İnsaf ve takvada kalıcı olsun, dünya ve ahirette huzur bulsun.

Şehzadem! Hain düşmandan sana zarar gelmesin, felek seni kahretmesin. Cennetlik ağaç senin gibi meyve verir, babası iyi olan kendi de iyi olmayı bilir. Sana ve ailene düşmanlık edenden iyilik umma.

Ne güzel din, ne güzel ilim, ne güzel adalet, ne güzel devlet, ne güzel mülkiyet; Allah hepsini ebedi kılsın. Sultanın vasıfları dile sığmaz. Bu nedenle dil, şükürde aciz kalır. Allah'ım, yoksulların gözeteni bu sultanı başımızdan eksik etme! Sana itaatte kusur etmesin, kalp gözü daima açık olsun. Ümit ağacı meyvesiz olmasın, yüzü rahmetinle apak olsun.

Sadı! Kendine güveniyorsan zahmet ve çile yoluna girmeden, beraberinde güzel sözlerle öğütler getir. Sen menzilleri en iyi tanıyan rehbersin. Oysa sultan, yolunu arayan gezgin gibidir. Sen doğruları söyleyici, sultansa dinleyicidir.

Adalet ve Hükümdarlık

Hey Zahir!⁴ Ne lüzum vardı ki iskemleye benzeyen dokuz göğü Kızılarslan'ın⁵ ayaklarının altına koydun. Hey Zahir! Büyüklük ayağını feleklerin üzerine koy demeyecektin. Bunun yerine masum yüzünü, toprağa sür demeliydin.

Sultanım! Bense size şunları nasihat etmek isterim:

Yüzünü itaat içinde eşiğe koy, zira güvenilir ve sadık dostların yolu budur. Şayet kul isen, başını bu kapıya koy, tacını çıkar. İbadet vakti sultan giysilerinden kurtul. Sadık bir derviş gibi başla içten feryada. Varsıl karşısındaki yoksul nasıl inliyorsa, sen de Yüce Allah'ın kapısında öylece inle ve şöyle söyle; "Allah'ım! Mutlak zengin sensin, bense fakir. Fakirlerin hamisi, güç ve erk sahibisin. Bense ne ülkeler fethetmiş bir sultan, ne de ferman sahibiyim. Yalnız ve yalnızca bu dergâha yüz sürmeye çabalayan bir garibim. Lütfuna mazhar olmadıktan sonra, ne fayda! Rabbim; beni hayra, iyiliğe yönelt! Sen dilemedikçe, kimseye faydam olmaz."

Sultanım! Gündüzleri padişah olduğun gibi geceleri dilenci ol. Birtakım asilerle zorbarlar kapında kölelik yapsa da, sen yüzünü itaat eşiğinden asla kaldırma. Yüce Allah'a ibadette kusur işlemeyen kul, kulların nazarında ne güzel sultandır!

4 Zahir, Kızılarslan'ı överken; "Tefekkür, onun ayağını öpmek için hiç çekinmeden iskemleye benzer dokuz feleği ayağının altına koymuştur." demiş. Meğer Kızılarslan'ın bir ayağı, diğerinden daha kısaymış. Zahir'i çekemeyenler; "Şair, bu beytiyle seni övmek yerine kötülemiştir." deyip onu, sultana gammazlamışlar. Sultan da bunun üzerine, şair Zahir'i katlet-tirmiş.

5 Sultan Kızılarslan, İldenizoğulları Beyliği'nin üçüncü sultanı.

Kaplana Binen Veli Hikâyesi

Hakikati yakın gözüyle tanıyan din ulularından şöyle hikâye ederler: Velerin biri, kaplanın üzerine binmiş. Yılanı eline alıp kamçı edinmiş. Kaplanı hızla koşturmaya başlamış. Adamın biri bu tuhaf durumu görünce dayanamayıp sormuş; “Ey Hak yolun yolcusu! Ne yaptın da bu vahşi hayvanlar, sana ram oldu; adın, saadet yüzüğüne yontundu?” Veli, sakince cevap vermiş; “Vahşi hayvanlar bana esir olmuşsa, bunda şaşılacak ne var! Sen de Allah’a yakın ol ki, her şeyi emrine versin. Yüce Allah seni sevdikten sonra sana kim, ne yapabilir! İşte şaştığın durumun içyüzü budur. Önce bu yola gir, sakın sapmadan yürü; sonra sabırlı ol, muradına yürü.”

Sadi’nin bu sözlerini beğenenlere, daha nice nasihatler fayda vere.

Nuşirevan’ın Oğlu Hürmüz’e Öğüdü⁶

Nuşirevan, ölüm döşeğindeyken oğluna şunları nasihat etmiş: Yoksulların gönüllerini gözet; sakın ha, bencil olma. Sırf kendi rahatına düşkün olursan, halkın ne yapacak! Çoban uyursa, kurt sürüye dalar. Hangi akıllı bu durumu kabul eder? Halkına iyi davran oğlum. Çünkü ancak bu şekilde başındaki tacı eksik etmezsin. Sultan bir ağaçsa, tebaası köktür. Unutma ki ağaç, gücünü kökünden alır. Halkını yaralayıcı davranışlardan uzak dur ki, kendi kökünü kesmiş olmayasın.

Hak yol diyorsan, sultanların yolu ümit ile korku arasındır. Ancak iyilik ümidiyle kötülük korkusu kişiyi akıllı yapar. Bu iki haslete sahip sultanların mülkünde sığınacak gölge ne de çoktur! Çünkü sultan, Rabbinin korkusuyla halkının ümitlerini gerçekleştirmek, bunun için de onlara merhametle muamele etmek ister. Saltanatı elinden gitmesin ümidiyle de, halkına kötülük yapıp zarar vermekten korkar. Sultanın mizacında bu iki haslet yoksa, ülkesinde bırak huzuru, kokusu bile bulunmaz. Oğlum, yolun böyle bir ülkeye düşer de evli olursan sabırlı ol. Yok başına buyruksan, hemen kaçiver. Sultanlarından memnun halk kalmamışsa meydanda, o ülkede saadet ve refah arama. Kafa tutan zorbalarla yol kesen asilerden çok, Allah’tan korkmayandan kork.

Halkının kalbini kıran sultan, huzuru ancak rüyasında görebilir. Ülkelerin he-laki, sultanların kötü ismi, hep zulümden ileri gelir.

Oğlum! Bu sözlerimin değerini ancak ince düşünceli insanlar bilir. Sulta-nı ayakta tutan halk iken, nasıl olur da ona zulüm edilebilir! Köylüye, çiftçi-ye saadetin için güzel muamele et. Çünkü köylüyle çiftçi ücretlerinden mem-nunsa daha çok iş görür. Unutma ki, kendisinden iyilik gördüğün birine kö-tülük etmek, insanlık değildir. Daima iyilik et, kerem sahibi ol ki; cihanı yü-züğünün mührüyle eline geçir.

Husrev'in Oğlu Şiruye'ye Öğüdü⁷

Husrev, can çekişirken oğlu Şiruye'ye şöyle nasihat etmiş: Hangi işe niyet-lenmişsen önce halkının nızasıyla iyiliğini düşün. İnsanların sana itaat etme-lerini diliyorsan, onlara daima adaletle davran, akıllıca hareket et. Zira halk; zalim padişah-tan kaçır, kötü adını tüm cihana yayar, onu dile düşürür. Salta-natını bozuk temeller üzerine kuran sultan, çok geçmeden kendi temelini de yıkmış olur. Bir kocakarının ahının yaptığı tahribatı, bir yiğidin kılıcı yap-a-maz. Bir dul kadının yaktığı çıra, bütün şehri yakar.

İnsaf ve adaletle hareket eden sultandan daha mutlusu var mı şu cihan-da? Gün gelip ölse bile, iyi adı ebedi yaşar, halk ardından onu rahmet duala-nyla anar.

İyilik de, kötülük de geçip gider. Kötü, hep kötü; iyi, hep iyi anılacaktır. Halkının başına Allah'tan korkanları geçir ki, mülkünü ancak onlar mamur edebilir. Güya menfaatin için halkı incitenler, sana olan düşmanlıklarını gizle-yip kanını içmek isterler. Onlara fırsat vermeyesin sakın. Alçaklarla, zalimlerle dostluk etme, zenginliğin için onlara makam verme. Gün gelir bu alçaklar ölür ve fakat Allah'ın laneti onların üzerinde baki kalır.

İyi adam yetiştiren sultan, asla kötülük görmez. Çünkü kötü adamı bes-leyen, kendine kötülük eder. Halka zulmedenlere göz açtırma, onlara karşı sa-kın yumuşak davranma. Kötü huylu yöneticilere karşı uyanık ol. Semirilip sa-ylan artmadan işlerini bitir. Kurdun başı, koyunlar parçalanmadan kesilme-

7 Hüsrev, Hürmüz'ün oğlu olup Sasanilerin 22. hükümdarıdır. Şiruye de Hüsrev'in oğlu olup 23. hükümdardır.

lidir. Zira koyunlar telef olduktan sonra baş kesmek, verdiği zararı karşılamayacaktır.

Tacir ve Hırsız Hikâyesi

Hırsızlar, bir tacirin yolunu kesip onu tutsak etmişler. Tacir içinde bulunduğu durum karşısında üzülüp kendine şöyle demiş: “Hırsızlar bu hale geldikten sonra sultanın askerleriyle kadınlar arasında bir fark kalmamış demektir. Tüccarını arayıp sormayan, onların menfaatlerini korumayan sultan, halkıyla askerlerine refah kapısını kapamıştır.

Heyhat, bir ülkede kanunsuzlar kol geziyorsa, orada akıllıların işi ne! Ah sultanım ah! Arkanda iyi bir nam bırakmak istiyorsan, tüccarınla yolcuna iyi bak! Zira ulu kişiler; yolcuları, gezginleri, işadamlarını can ile beslerler ki, gittikleri her yerde adları hayırla anılsın. Bir ülkede garipler incinmeye başlamışsa artık orası elden çıkmaya enikonu yanaşmış demektir. Garipleri incitme, gezginlerle arkadaş ol ki, iyi adını gittikleri yerlere de yaysınlar. Ülkeneye gelen konuğu adamakıllı ağırla. Tanımıyorsan tanımaya çalış. Bilmediğin yönleri olabilir. Kötülüklerinden, fitnelerinden sakın. Yabancılar karşı mesafeli durmak iyidir. Çünkü dost kılığında düşman olabilirler. Sana hizmet edenlerin derecelerini, geçimliklerini ziyade eyle. Aksi takdirde sana kin besleyip gaddarlık edebilirler. Emrindeki kıdemli hizmetkârlarını taltif etmeyi unutma. Emekli olduklarında onlara maaş bağla. Artık gözden düştüler deyip onları asla aşağılama. Say ki onların hizmet eli bağlandı, ya senin cömert eline ne oldu!

Şabur ile Husrev Hikâyesi⁸

Husrev'in, artık Şabur'un resimlerini beğenmediğini duydum. Onu görevinden azletmiş ama Şabur ona hiç ses etmemiş. Gel zaman, git zaman epey yoksul düşmüş. Sultan'a şu mektubu kaleme almış:

“Ey adaletiyle evreni kuşatan sultan! Eğer ben ölür gidersem, sen yine faziletinle kalacaksın. Gençliğimi sana verdim. Ya sen buna karşılık ne yaptın!

8 Şabur ya da Şapur. Husrev ile Şirin mitolojisinin ünlü ressamı

Yaşlılığında beni huzurundan kovdun. Şayet bir garibin başı fitne ve fesatla doluysa, öldürmene ne hacet! İncitme bile, ülkenden çıkar gitsin. Bu şekilde cezalandırırsan doğru yapmış olursun. Zira bırak belasını kendi bulsun. Kafasındaki onca fitne ve fesat, gün gelecek, beraberinde onu da yiyip bitirecektir.

Say ki fitneye meyilli, fesada düşkün biri duruyor karşında. Eğer İranlı ise onu Yemen'e, Rusya'ya, Rum diyanna sürgün et ki, halkının başına bela olmasın. Direnirse şayet, kuşluk vaktine kadar mühlet ver, sonra boynunu uçur. Direnmiyor ve fakat yok eğer fitne ve fesadına devam edeceğinden kuşkulanyorsan sakın ha sürgüne gönderme. Çünkü gittiği yerlerde seni de rezil eder.

Paranın, servetin kadrini bilene iş tut. Müflis ve hilekar kimse, sultan da dahil kimseden korkmaz. Söylersin, başını eğer; gidersin, ardından feryat eder. Hazine bakanları boş bırakma sakın. Başlarına güvenilir bir gözcü dik. Şayet hazine bakıcınla gözcü uyuyuyorsa; hiç durma, hemen ikisini birden azlet! Kendisine iş ve para teslim edilecek kişide mahkeme, ceza ve idam korkusundan çok, Allah korkusu ara ki, emanetine hıyanet etmesin. Güveneceğin kişi de senden değil, Allah'tan korksun. Hazine bakan güvenilir kişinin hesaplarını sık sık kontrol et, onu kendi haline bırakma sakın. Çünkü bu sıfata nail kişiler sayıca pek azdır. Sıkı fıkı iki dostu aynı yerde görevlendirme. Ola ki; biri çalar, diğeri bunu saklar. Ancak hırsızlar arasında güvensizlik baş gösterirse, işler yolunda gider.

Birini vazifesinden aldığında, aradan biraz zaman geçince hatasını bağışla. Çünkü ümitle bekleyen birini mutlu etmek, bin tutsağı özgür bırakmaktan daha iyidir. Elinde yazı hüneri olan kimse, boşta kalınca üzülsün. İyi sultan, halkına baba şefkatiyle muamele eder. Baba kızdığında oğlunu dövse bile, öfkesi geçince gözyaşlarını merhametli elleriyle kendisi siler. İşte sultan dediğin, böyle olmalı!

Sultanım! Düşmana karşı asla gevşeklik gösterme, sonra hüsrana uğrarsın. Sert olursan düşmanların senden çekinir. Doğrusu; yeri geldiğinde yumuşak ve yine yeri geldiğinde sert olmaktır. Nitekim kan alıcılar böyledir. Bir yandan kan almak için yara açarlar, öte yandan kan aldıktan sonra açılan yarayı kapatırlar.

Sultanım! Cömert, güzel huylu, ikram edici ol. Yüce Allah lütfunu na-

sıl sana saçtıysa, sen de halkına saç. Dünyaya gelen, ölür gider. Ardında güzel bir nam bırakansa ebedi hayat bulur. Kendinden sonra köprü, mescit, kervan-saray bırakanlar ölmez. Ardında hiçbir şey bırakmadan gidenlere, kimse fatiha okumaz. Sen de ardında iyi bir ad bırakmak istiyorsan, büyüklerine daima hürmet et. Senden önceki ulular örnek al, bak, onlar ne yapmış, sen de aynı-nı yap. Bilirsin, önceki sultanlar naz ile yaşayıp gönüllerince eğlendiler. Ama sonunda her şeyi geride bırakıp toprakta çürüdüler. Kimi iyi, kimi kötü anıl-dı. Sen iyilerin tarafında saf tutmaya gayret et. Kişiyi üzecek sözlerden kaçın, işin aslını astarını öğrenmeden harekete geçme. Çıkıp da bir suçlu; “unuttum da yaptım” derse onu bağışla. Aman dileylene aman ver. İhanetine devam eden suçluyu ise hemen katlet.

Yaptığın uyarıları, verdiğin öğütleri dinlemeyenin kulaklarını çek ilkin, inadında devam ederse hapset, hâlâ ısrar ediyorsa öldür. Öğütten anlamayıp zindandan ders çıkarmayan kişi, murdar ağaca benzer. Kökünü kazımak lazım böylelerinin. Her şeye rağmen öldürmeden önce son kez hapsetmeli insan. Zira kesilen baş, bir daha yerine gelmeyecektir. Bir kişiye kızdığında hemen ceza verme. Düşün, öfkeyle kalkan zararlar oturur. Bedeşşan’ın⁹ değerli incileri çabucak kınlar da, onları tekrar bir araya getirmek asla mümkün değildir.

Tedbirli Sultan Hikâyesi

Umman Denizi’nden gemiyle biri çıkageldi. Meğer bu adam gezginmiş. Çok zaman denizleri kat etmiş, çölleri tüketmiş. Arap’ı, Türk’ü, İranlı’yı, Rum’u tanımış. Onların meziyetlerini, bilgilerini temiz kalbine geçirmiş. Kısası; tüm cihanı taramış, değişik bilgiler almış, farklı âdetlerle karşılaşmış, güzel konuş-mayı, arkadaşlık kurmayı kendine huy edinmiş. İrikıyım biriymiş, yoksulmuş. Üstündeki gıyside ikiyüz yama varmış. O elbise içinde bedeni yanarmış.

Neyse bu adam sahilde bir şehir çıktı. O şehirde ulu bir sultan vardı. Her-kese güzel davranır, yoksulu gözetir, ardında iyi ad bırakmak için halkını hoş-nut tutardı. Şehre yabancı bir adamın geldiğini duyan sultan onu huzuruna çağırdı. Hizmetkarlarına emredip adamı hamama gönderdi. Temizlenip geldi

adam. Sultanın huzuruna çıkar çıkmaz saygıda kusur etmedi. Sultanı övdü, karşısında el bağlayıp onun adına türlü türlü dualar etti.

Sultan merak içinde sordu: “Gezgin, buraya niçin geldin ve şehrimizde iyi kötü ne izlenimler edindin?” Bu soruya karşılık usulca cevap verdi gezgin ve; “Allah sizi başımızdan eksik etmesin” dedi ve ardından şöyle devam etti: “Şehri karış karış gezdim dolandım da, göncü incinmiş kimse bulamadım. Bir sultan için ne büyük bir onur. Sarhoş da yok bu yerde, üstelik meyhaneler de dönmüş viraneye.”

Gezgin, böyle güzel ve şeker konuşurken, sultan duyduklarından gayet memnun, habire onu alkışladı durdu. Gezgin yanına çağırdı, kıymetli eşyalar, altın ve mücevherler verdikten sonra ona; kim olduğunu, nereden geldiğini sordu. Bunun üzerine gezgin, heyecanlı bir dille başından geçenleri anlatıp sultanı mest etti.

Bir ara sultan düşündü; “Acaba bu gezgini, vezirim mi yapsam? Ama acele etmemeliyim. Aksi takdirde yanılırsam, halkımın gözü önünde itibarım kalmaz. Hele biraz daha beklemeli.”

Sonuçta acele işe şeytan karışır deyip onu sınamaya karar verdi.

Sultan, bu düşüncesinde haklı idi. Zira tecrübe edilmeden iş yapanların, zarara uğraması kaçınılmaz. Hakim gibi olmalı sultan. İnce eleyip sık dokumalı. Davayı tüm yönleriyle ele almalı. İşin sonunda mahcup olmak var. Yay ile ok eldeyken hedef belirlenmiş olmalı. Ok, yaydan çıktıktan sonra düşünenin gereği yok. İnsan, Yusuf gibi yıllarca izzetli ve şerefli olmalı, onca sıkıntı ve acıya başarıyla göğüs germeli ki, Mısır’a vezir olsun. Zaman içinde kişinin halleri incelenmedikçe ne olduğu anlaşılmaz.

Bu düşünceler ışığında sultan, gezginin ahlakını teftişe koyuldu. Epey zaman sonra akıllı, güzel ahlaklı, insanların kıymetini bilen biri olduğunu anladı. Ona vezirlikten de yüksek bir derece verdi. Gezgin, görevine başladıktan sonra halka o kadar güzel ve iyi muamele ediyordu ki, herkes ondan memnundu. Emrinde çalışanların kalbini kırmadı. Dürüst davranışlarıyla dedikoducuların dillerini bağladı. Halkın huzur ve refahının her geçen gün daha da arttığını gören eski vezir, içten içe onu kıskanmaya başladı. Eleştirecek taraflarını aradı ve fakat bulamadı. Dürüst adam, bakır legene; kötü insansa, ka-

rıncaya benzer. Karınca ne kadar didinirse didinsin, bakır leğene delik açamaz.

Padişahın güneşyüzlü iki kölesi vardı. Bunlar daima sultanın huzurunda bulunurlardı. Huri gibi, peri kadar güzeldiler. Görseniz biri, güneş; diğeri, ay parçası sanki. Güzellikte birbirlerinin dengiydiler. Öyle ki biri insansa, ötekisi aynaya yansıyan aksiydi. Yeni vezirin sohbetine katılan bu iki köle, onun tatlı sözleri karşısında kendilerinden geçtiler. Güzeli ahlakını gördükçe eriyip onu derinden sevdiler. Gel zaman, git zaman vezir de onları sevmeye başladı. Dar görüşlü insanların kötü anladığı şekilde değil ama. Cemallerine, yüzlerinin güzelliğine duyulan sevgi bu.

Dostum, kulağına küpe olsun! Eğer değerinin devam etmesini istiyorsan, güzel yüzlülere gönül verme. İçlerinde kin ve fitne olmasa bile, aranızdaki muhabbet ve hürmete zarar gelir.

Eski vezir, bunu duyunca derhal padişahın huzuruna çıktı ve durumu şöyle arz etti; “Sultanım, bu yeni vezir; neyin nesi, kimin fesidir? Şehrimizde huzurla yaşamak istemiyor anlaşılan. Evet dili tatlı, muhabbeti şeker gibi ama çok gezenler zaten böyledir. Devlet geleneğini bilmez bu tür adamlar, öte yandan yedikleri ekmeğe nankörlük ederler. Duydunuz mu bilmiyorum, kölelerinize askıntı olmuş. Meğer şehvetperestini biriymiş. Padişahına ihanet eden adamdan ne beklenir, bu aşağılık herife vezirlik zül değil midir? Vezir olmasa ses etmeyecektim, ne ki söz konusu olan saltanatınız. Bu kötülüğü duyunca arz etmeye mecbur oldum. Dedikodu, iftira, zan değil benimkisi. Kölelerimden biri, veziriniz olacak o aşağılık adamla kölelerinizden birini sarmaş dolaş görmüş. Durum böyle sultanım. Artık gerisi size kalmış.”

İyilik bulmayası eski vezir, olayı çirkin bir dille anlattı. Aslında böyle anlatması onun adına doğaldı. Çünkü kalbi fesat kazanında kaynayanlar, küçücük bir ateş bulmayalar, hemen büyüklerin kalplerini ateşe verirler. Ateş bir kıvılcımla başlar, büyük odunları yakar.

Eski vezirin konuşması bitince, kan sultanın beynine sıçradı. Ateşte yanan tencere gibi kızardıkça kızardı. Derhal yeni veziri katletmek geçti aklından ve fakat dur dedi vicdanı, hemen acele etme. Kendi yetiştirdiğin adamı öldürmek, mertlik değildir. Bunca adalet ve lütuftan sonra böylesi zulüm doğru değildir. İncinip incitme sakın. Okunu tutana ok atılmaz. Madem kanını içe-

cektin, bunca yıldır ne diye besledin! Öte yandan hünerlerini araştırıp öğreninceye kadar ona hiçbir görev vermemiştin. Şimdi de öyle davran. Suçlu mu, değil mi, iyice bir araştır. Başkasının ağzına bakarak onu cezalandırman yerinde bir karar olmaz.

Padişah, öfkesini yenip eski vezirinden duyduğu iğrenç olayları kimseye açmadı. Bakınız, bilgiler ne güzel söylemiş; “Akıllı kimse; sırların zindanı gönüldür, söylersen kaçır kurtulur.” O günden sonra sultan, çaktırmadan vezirini yakın takibe aldı. Bir sohbet faslında vezirinin, kölelerinden birine baktığını, kölenin de ona gülümseyerek karşılık verdiğini gördü. Akılla kalp birleşince dudaklar oynamaz ama hasbıhal gönülden gönüle süregider. Şiddetle susayan birinin Dicle nehrini içse bile susuzluğunun gitmeyeceğini sanması gibi göz de, güzele bakmaya doyamaz.

Neyse öfkesinden küplere binse de, belli etmedi sultan; içi içini yese de, dışa vurmadı. Kanına dokunan, nefsinin kudurtan bu manzara karşısında her şeye rağmen susmayı yeğledi ve fakat olmadı. Hiddeti hafifleyince vezirinin gözlerinin içine bakıp şunları söyledi; “Seni akıllı biri sanmış ve şehrimin tüm imkânlarını hizmetine sunmuştum. Sersemin, ahlaksızın biriymişsin meğer! Sana verdiğim vezirlik, asla hakkın değilmiş. Ancak kabahat sende değil, bende asıl. Baktığım soysuzun bana ihanet edeceğini önceden bilmeliydim. Besle kargayı, oysun gözünü.”

Sultanın bu sert sözleri karşısında birden afalladı vezir. Ne olup bittiğini anlamak için usulca konuştu; “Ulu sultanım! Eteklerim kabahatten temiz olduktan sonra, fesatçıların bana attığı iftira çamurlarından korkmam. Size ihanet mi, asla! Bu iftirayı bana kim, neden attı, bilmek isterim.”

Padişah, vezirinin rahatlığını görünce sinirinden dudaklarını ısırıp kızgın bir dille; “Sana söylediklerimi, birazdan düşmanların zaten yüzüne söyleyecek. Kim olduğunu mu merak ediyorsun, işte söylüyorum, eski vezirim!” diye cevap verdi.

Bunun üzerine veziri, dudaklarını parmağına götürüp bir süre düşündü, ardından gülümsedi ve sultana cevap mahiyetinde şunları söyledi; “Eski veziriniz söylemişse, bunda şaşılacak, bu denli kızacak ne var? Beni, kendi yerinde gören bu kıskanç adam, kötülüğümden başka ne ister ki! Sultanım, siz tercihinizi benden yana kullanınca, o da ister istemez bana düşman oldu. O beni

kıyamete kadar sevemez, hem nasıl sevsin ki? Ben başarılı oldukça, o zelil yaşayacak. Sultanım, izninizle size bir kıssa anlatmak istiyorum.”

Sultan tahtına oturup anlatmasını bekledi. Vezir, kaldığı yerden şöyle devam etti; “Hangi kitapta okuduğumu şimdi hatırlamıyorum ama vaktiyle, adamın biri rüyasında şeytanı görür. Bakar ki; servi gibi boyu, huri gibi siması var. Yüzü güneş gibi ışık saçıyor. Adam bu güzellik karşısında şaşakalır, yanına gider ve ona; “Aman Allah’ım, bu ne güzellik böyle! Yüzün ay parçası kadar güzelken, insanlar seni neden kötü, çirkin bilir, herkes seni korkunç sanır. Hamam kapılarına resmedilen suretin çirkin, saray nakışlarına işleyen görüntün bedbin. Bu, neden böyledir?” diye sorunca, şeytan feryat edip inler; “Ey ademoğlu! Bu resimlerdeki sima, ben değilim. Gerçekte ben, tıpkı senin gördüğün gibi güzellikte eşsiz biriyim. Gör ki; kalem, düşman elindedir. Sırf Adem’i cennetten attırdım diye beni böyle çirkin ve kötü çizerler.”

Kıssasını bitirdikten sonra vezir kendinden emin bir dille konuşmasına döndü; “Sultanım, ben masum ve temizim. Ne ki beni kıskanan eski veziriniz, durumu öyle çarpıtmış ki, siz de haklısınız. Halkın nazarında değerim arttıkça, kendi itibarı azalan bu hain adamın bana kurduğu tuzaklardan kaçmam lazım. Şu anda inanın gazabınızdan korkmuyorum ve suçsuz olduğum için rahatça söylüyorum. Çarşığı teftişe çıkan yazıcıdan, okkasıyla dirhemi eksik olanlar korksunlar. Kalemimden dökülen sözler doğru olduktan sonra, tüm cihan kusur bulmak için toplansa, ne yazar!”

Vezirinin cesaretini gören sultan el işaretiyle onu susturup araya girdi; “Öyle suçlular var ki; riya, hile ve lafebeliğiyle işin içinden sıyrılmak ister. Sana düşmanlık eden eski veziri bir kenara bırakalım. Bizzat ben kendi gözlerimle gördüm. Sarayımda onca insan varken, ne diye sadece kölelerime bakıyorsun?”

Vezir, durumu anlayınca gülümseyip cevap verdi; “Evet haklısınız. Güvenilir insan, doğruları gizleyecek kadar hain olamaz. Ara sıra kölelerinize baktığımı yadsıyacak değilim. Ancak bu işin ince bir anlamı var. İzninizle arz edeyim. Sizin de takdir edeceğiniz üzere, bir yoksul, varsılı gördüğünde ona gıptaıyla bakıp içini çeker. İşte ben yoksula, köleleriniz de zengine benziyor.”

Derin düşüncelere daldı vezir ve bir zaman sonra sesine yansıyan dalgınlığı fark etmeden durgun bir dille tekrar konuşmaya başladı; “Sultanım, vak-

tiyle ben de gençtim. Ne ki gençliğimin değerini bilmedim. O günleri boşa geçirdim. Oysa şu kölelerinize bakın. İkisi de güzel, ikisi de gençler. Onlara baktıkça eski günlerimi anıyorum. Kaybettiğim gençliğimin hasretini bugün onlara bakarak gideriyorum. Eskiden güzellikte yüzüm, gül; bedenim, billur gibiydi. Benim de saçlarım onlarınki kadar simsiyah, kıvrıkcıktı. Giydiğim elbiseler, bedenimin güzelliğinden mahcup olup buruşurdu.”

Vezir içini çekti ve saçlarını gösterdi; “Ya şimdi? Bakınız apak saçlarım, vücudumsa kupkuru. Artık bu teni ancak kefen paklar. Dişlerim, görkemli surları andırır inciler gibiydi. Bir bir döküldü, hiçbiri kalmadı, eski kalelerin yıkık duvarlarına döndü. İşte kölelerinize bakışımın nedeni bunlar sultanım!”

Konuşmasını ağlamaklı bir sesle şöyle bitirdi; “Söyleyin Allah aşkına, ben bakmayayım da, ne yapayım! Onlara baktıkça, telef olan ömrümü yad ediyorum. Yazık ki eski günler geride kaldı ve ömrümün zevali çok yaklaştı.”

Sultan ve maiyetindekiler bu konuşmadan hayli etkilendi. Huzurda bulunanları tek tek süzen sultan, içli bir halde onlara seslendi; “İçinizden kim, bu adamdan daha güzel konuşabilir? Bundan böyle sözlerinde çarpık manalar aramayın. Kölelerime ibret nazarıyla bakmanızda hiçbir sakınca yoktur. Kötü niyetle bakanlarınsa cezaları çok ağır olacaktır.”

Sultan, yavaş adımlarla vezirinin yanına geldi, pişman olduğu sesinden belliydi; “Eğer akıllı hareket etmeyip düşmanın sözüne kulak verseydim seni incitmiş olacaktım. Biliyorum, acele ederek hırsla kılıca el atan adam, sonradan pişman olup kılıç tutan elinin tersini ısırıp durur. Kindar insanları dinlememek lazım. Çünkü öfkeyle kalkan, zararlar oturtur.”

Sonuçta sultan, vezirinin değerini daha bir yüceltti. Aleyhinde konuşanları perişan etti. O veziri sayesinde ülkesinde adı hep iyilikle anıldı. Adil ve cömert halde yıllarca hüküm sürdü. Nihayet o da öldü ve fakat ardında güzel bir nam bıraktı. Böylesi dindar padişahlar, dinden aldıkları güçle dünya ve devlet topunu çok rahat çelerler.¹⁰ Bugün böyle padişah yok. Tek, Sa'd oğlu Ebu Bekir müstesna.

Asil padişahların soyu da asil ve paktır. Onların dileği, dağa benzettikleri halklarını hep yemişli tutmaktır. Sultanım siz, gölgesi bir yıllık yola düşecek

10 Yani hayırlı bir iş yapar, her işin üstesinden rahatça gelir, başarılı olurlar.

kadar geniş olan cennetlik bir ağaçsınız. Talihim uğurlu olsun için, Hüma kuşunun gölgesini bunca yıl meğer boşuna beklemişim. Bu arzuma karşılık akıl çıktı karşıma ve beni şöyle uyardı; “İnsana talihi Hüma kuşu vermez. İkbal ve devlet istiyorsan eğer, sultanının gölgesine gel!”

Rabbim; sen, bize acıdın da; bu gölgede bizim için de sığınacak bir yer ayırdın. Ben de köleler gibi, artık bu devletin duacısıyım. Ey Allah'ım, bu gölgeyi baki ve ebedi kıl!

Tedbir ve Merhamet

Şeriat hükmü olmadan su içilmez, hüküm çıktıktan sonra kan bile dökülse bir şey olmaz. Kişinin öldürülme fermanı çıkmışsa, hiç çekinme. Eşi, çocukları varsa, onlara bağışla. Onları rahata eriştir. Suç, adamın değil mi; eşiyle çocuklarının ne günahı var? Erkinle saltanatın güçlü, askerlerin çok olsa da yerli yersiz düşmana akın etme. O ülkenin şahı, müstahkem bir kaleye kaçır da olan mazlum halkına olur. Tutsaklarını sık sık teftiş et. Ola ki, aralarında bir suçsuz, günahsız vardır. Ülkende ölen işadaminin mallarına el koyma. Sahipsiz mala el koymak alçaklıktır. Araştır; belki eşi-dostu, akrabası vardır. Sonra onları incitmiş olursun.

Bir, yetimin ağlamasından; bir de, dertli gönlün ahından şiddetle sakın. Kimseye kötülük yapma ki adın kötüye çıkmasın. Elli yıl iyilik yaparsın da, bir çirkin hareketin her şeyi mahveder. Adı ebedi iyilikle anılanlar, halkın malına göz dikmezler. Dünya padişahı da olsa, zenginden mal aldı mı, artık o padişah değil, olsa olsa dilencidir. Soylu ve özgür insan, eceliyle ölür. Bir düşkünün malına el koyup da onunla karnını doyuracak kadar açgözlü değildir.

Müşfik Sultan Hikâyesi

Âdil bir padişahın kaftanı olduğunu duydum. İçi de dışı da değersiz astardandı. Hizmetçilerinden biri yanına gelip; “Sultanım, Çin kumaşından bir kaftan diktirseniz” diye ricada bulundu. Bu ricaya karşılık, sultan gülümseyerek baktı hizmetçisine ve şöyle dedi: “Kaftan; bedeni örtmek, insanı yaz-kış rahat ettirmek içindir. Benimkisi gibi... Fazlasını ararsan süs olur. Ben halkımın vergisini bu yolda harcayamam. Sonra süslü kadınlara dönerim, düşmanlarım karşı erkeklik taslayamam. Nefsim böylesi süsleri isteyebilir. An-

cak hazine yalnız benim malım değildir. Askerlerimi ve halkımı onunla gözetirim. Hükümdarından hoşnut olmayan asker, çok geçmez sudan bahanelerle kazan kaldırır.

Düşmanın biri, köylünün eşeğini çalarsa, hükümdar ondan ne yüzle vergi alabilir? Düşman, eşeği; sultan, vergiyi aldıktan sonra o ülke nasıl huzura erişir? Düşkünlere zorbalık, iş midir? Karıncanın elinden taneyi kapıp kaçan kuş, alçaktır.

Halk, ağaca benzer. Baktığın kadar meyve verir. Zulüm ise köklerini kazımak demektir. Kendi zararını ahmaklardan başka kim göze alabilir?

Halkını rahat ettiren, onları incitmeyen insanlar ancak gençlikten, devletten nasip alır. Zulüm görenlerin ilençlerinden sakın. Bir yeri kan dökmeden almak kadar, ordakilerin burnunu kanatmamak da önemlidir. Mümkünse böyle olmalı insan. Doğrusu; tüm cihanın saltanatı bile, yere düşen bir damla kana değmez.

Cemşid ve Çeşme Taşı Hikâyesi

İyi huylu Cemşid¹¹ meğer bir çeşme taşına şunları yazdırmış; “Bizim gibi nice insanlar vardı, bu çeşme başında oturdu, dinlendi, sonra gözlerini kapayıverdi. Kimi mertlikle, kimi kuvvetle dünyaya hükümdar oldu. Ne ki aldıkları yerler hep geride kaldı. Süleyman peygamberi düşün. Mal-mülk, güç-erk her şey ondaydı. Tahtını sabah-akşam rüzgârlar taşırdı. Peki, şimdi o taht ve sahibi nerde? Asıl mutlu kişi, şöhretini ilmiyle adaletine borçludur. Gelen, gider; eken, biçer. İnsana iyi ya da kötü bir ad kalır geride. Düşmanını yendiğinde onu öldürme. Bu yenilginin acısı ona yeter. Düşmanının minnet ederek etrafında dolaşması; kanının, eteğine bulaşmasından daha iyidir.

Dara ve At Çobanı Hikâyesi

Dara’nın¹² bir süre avında askerlerinden uzaklaşıp ayrı kaldığını duyduğum. Bir at çobanı, koşarak ona doğru ilerliyormuş. Adamı tanımayan Dara’nın

11 Cem ya da Cemşid. İran mitolojisinde adı geçen hükümdarlardan.

12 Dara ya da Daryüs. İran mitolojisinde adı geçen hükümdarlardan.

kalbine kuşku düşmüş ve kendine; “Bu gelen, düşmanlarımdan biri olsa gerek. Yanıma varmadan okumla onu öldüreyim.” demiş. Yayıyı germiş, okunu hazırlamış, biraz daha yaklaşsın diye beklemeye koyulmuş. Bunu gören çoban uzaktan seslenerek; “Ey İran’la Turan’ın şahı, ey ulu Dara; kem gözler senden irak olsun. Ben düşman değilim. Efendimin atlarını besleyen basit bir çobanım ve işim yüzünden buradayım.”

Haykırışları duyan Dara rahatlamış ve gülerek; “Hey düşüncesiz adam, sana mübarek bir melek yardım etti. Yoksa öldüğün gün, bugündü.”

Çoban da gülerek karşılık vermiş; “İnsan iyiliğini gördüğü efendisine hiç kötülük düşünür mü? Haddimi aşarak size, doğru yolu göstermek ve bu bağlamda öğüt vermek istiyorum. Dostuyla düşmanını ayıramayan sultan, acizdir. Büyükler, küçüklerini bilmeli. Siz, beni sarayınızda defalarca gördünüz; atları, meraları sordunuz. Şimdi ben muhabbet ve hürmetle geliyordum yanınıza. Ancak siz beni tanımadınız. Oysa ben, şu yüzlerce at içinde istediğiniz özellikteki atı hemen bulup çıkarırım. Demek ki çobanlık, akıl-fikir işidir. Siz de benim gibi olun, sürünüzü iyi tanıyın, onları her türlü tehlikeden koruyun.”

Bu öğütler Dara’nın çok hoşuna gitmiş ve hemen oracıkta çobanı ödüllendirmiş. Utanmış kendinden ve içinden; “İnsan, bu öğütleri kulaklarına değil, kalbine yazmalı. Bir ülkede hükümdarın tedbiri, çobandan daha aşağı olursa, oranın yıkımıyla kırımı yakındır.” diye geçirmiş.

Sultana Öğütler

Padişahım, yatağının örtüsü Zuhal’a¹³ varmış iken, sen adalet bekleyenlerin iniltisini nereden duyacaksın! Öyle dikkatli uyu ki, kapında adalet isteyen birinin feryadı hemen seni uyandırsın. Gün gelir de adamın biri, zalimin birinden şikâyet ederse bil ki, bu şikâyet senden yine sanadır. Çünkü onun zulmü, senin zulmündür. Yoldan geçen birinin eteğine yapışan köpeğe kızmamalı insan, köpeğin sahibini bulmalı, o cahili uyarmalı.

Sadî, sen cesur şeyler söylüyorsun. Elindeyken çal kılıcı, adalet dünyasının kapılarını sonuna kadar arala. Adaletle hükmetmeyenleri, çağır adil yola.

13 Feleğin yedinci katındaki uğursuz yıldız.

Doğru bildiğini söylemeye devam et. Zira hak söz, söylenmelidir. Rüşvet kabul edecek kadar alçak, dalkavukluk yapacak kadar onursuz biri değilsin sen. Kuktan dolma bilgilerle hareket edeceksen; kitabında hikmete, hakikate, öğüde yer verme. Yok eğer öyle yapmak istemiyorsan; artık ne söylersen söyle.

Yoksul ve Zorba Padişah Hikâyesi

Irak'ta zorba bir padişah, sarayının kemer altında bir yoksulun inler vaziyette şöyle dediğini duydu; "Ey padişahım! Sen de bir kapiya ümit bağladın. O halde kapıda bekleyenlerin dileklerini geri çevirme. Gönlnün dertli olmasın istiyorsan, dertlilerin gönlünü hoşnut eyle, onları ızdıraptan kurtar. Adalet bekleyen mazlum gönüllerinin perişanlığı, padişahları tahttan edip ülkeden çıkarır. Sen öğlene kadar serin yerlerde uyurken, şu fakir sıcak güneşin altında kavrulsun, olacak iş mi! Padişahından adalet istemeye cesaret edemeyen kimsenin hakkını, kıyamet günü Yüce Allah fazlasıyla alacaktır."

Yüzük Hikâyesi

Akıl ve irfan sahibi ululardan biri, Ömer bin Abdülaziz'e¹⁴ dair şu Hikâyeyi anlattı:

Ömer'in parmağında öyle bir yüzük taşı vardı ki; kuyumcular bu yüzüğe değer biçemedi. Geceyi ısıtır, gündüz inci gibi parlar, işte böylesi muhteşem bir taş!

Bir sene kuraklık oldu. İnsanların bedir gibi dolgun yüzleri, hilal gibi inceye döndü. Halkını perişan halde gören Ömer, bu duruma daha fazla dayanamadı. Nasıl dayansın ki! Halkının zehir içtiğini gören sultanın boğazından tatlı su geçer mi hiç!

Gariplere, yetimlere acıdı Ömer. Derhal yüzüğünü sattı. Parasını fakir halkına dağıttı. Bir hafta böyle idare ettiler. Yüzüğün satıldığını duyanlar, şaşkınlık içinde bu eşsiz, paha biçilmez yüzüğü neden sattığını sordular. Bu sözler karşısında yufka yürekli Ömer, hemen oracıkta ağlamaya başlayıp yutkunarak cevap vermiş; "Yoksulluk ve zorluk çeken şehrin gönlü yaralı iken, padişahın

14 Emeviler'in adil ve cömert sekizinci halifesi.

takı hevesli olması ne çirkin şeydir! Ben pekâlâ bir başka yüzük de takanım. Yeter ki halkım zorda, darda kalmasın.”

Kendi isteklerini, kardeşleri için terk edenlere ne mutlu! Aklîselim sahibi, vicdanlı insanlar, başkalarının kan ve gözyaşlarından beslenmeyi adamlık saymazlar. Tahtında rahatça uyuyan sultan, halkının rahat içinde uyuyacağından emin olamaz. Tersine; sultan geceleri dimdik ayakta olmalı ki, halkı huzur ve güven içinde uyusun. Rabbime hamdolsun, bu saydığım güzel hasletlerin hepsi Atabek Ebu Bekir Sa’d sultanımda var. Bu topraklarda ayyüzlü delikanlılardan başka halkı derde uğratacak hiçbir fitne yok.

Sadî’den İnciler

Mecliste, dün gece; güzeller, beş beytimi terennüm ettiler; şöyle ki:

Hayatımda bir tek, dün gece rahat ettim. Kucağımda ay parçası bir güzel vardı. Baktım, gözleri mahmur; hemen seslendim: “Ey uzun boynu, servileri utandıran dilber; ey güzelliğiyle cihanı perişan eden sevgili; ne olur nergislerini bir dakikacık olsun tatlı uykusundan uyandır, gül gibi açıl, bülbül gibi şakı, lal rengi şarabı getir de, birlikte içelim.”

Sevgili, bunları duyunca mahmur gözleriyle beni süzerek cevap verdi: “Sadî, sen ne söylediğini farkında mısın? Bana hem fitne diyor, hem de uyanık kalmamı istiyorsun. Sultanımız zamanında bütün fitnelerin ortadan kalktığını duymadın mı?”

Tikle Hikâyesi

Eski padişahların söylenceleri arasında şöyle bir olay anlatılır:

Kardeşi Sa’d Zengî’nin yerine tahta geçen Tikle¹⁵ zamanında kimse, kimse den incinmezmiş. Bırakın diğer özelliklerini, sırf bu incelik bile, adının ebedi iyilikle anılmasına yeter.

Günlerden bir gün, Tikle, Allah dostlarından bir zata şunları söylemiş; “Ömrüm boş yere, heba olup gitti. Bu geçici saltanat, taht beni yiyip bitirdi. Asıl saltanat sahibi yoksullardır. Şimdi her şeyden vazgeçip tarikata girmek is-

15 Tikle ya da Tekle. Fars atabeylerinin üçüncüsü.

tiyor canım. Hiç olmazsa uzlete çekilir, sadece ibadetle meşgul olurum. Bir ayağım çukurda zaten. Üç-beş günlük ömrümü bu şekilde değerlendireyim.”

Padişahın bu samimi itiraflarına karşılık, Allah dostu gazaplanarak cevap vermiş; “Ey şah, ne dediğinin farkında mısın sen, derhal vazgeç bu düşüncelerden! Senin ibadetin, halkına hakkıyla hizmet etmektir. İbadet sadece; tesbih, seccade, hırka değildir. Tahtında otur, saltanatına bak. Ahlakın, alçakgönüllülüğün yine fakirler gibi olsun. Hizmetlerin sadakatle, sevgiyle, şefkatle yürüsün. Sahte dervişler gibi atıp tutmaya, benliğe kapılma. Tarikatta ibadet esastır. Önemli olan kalbin safiyetidir. Parlak sözlerin ibadette yeri yoktur. Eyleme dönüşmeyen söylemler hiçbir zaman kıymet taşımaz. Kalbi temiz ulular; hırkalarını, kaftanlarının altında giyerler.”

Rum Sultanı ve Bilge Hikâyesi

Rum sultanının, ilim ehlinde birinin huzurunda ağladığını duydum. Ona yana yakıla şöyle demiş; “Düşmana karşı koyacak gücüm yok. Şu kaleyle şu şehirden başka mülküm kalmadı. Oğluma ardımda güzel bir miras bırakmak isterdim. Gör ki soysuz düşman, bende mecal bırakmadı. Bir çare düşünmeli, bir şeyler yapmalıyım. Aksi takdirde kahrımdan öleceğim.”

Bilge, bu yakanışlara karşılık sultana kızarak şunları söylemiş; “Boş yere ağlama sultanım. Aklınla gönlünden geçene ağlamak lazım. Bak şu haline, ömrünün çoğu geçip de gitti bile. Mülkün, ömrünün geri kalanı için yeterlidir. Öldükten sonra, yerine geçecek olandan sana ne! Bırak o, kendini düşün. Her şeyi bırakıp ölmek yok mu kaderde? O halde cihanı ele geçireceğim diye bu kılıç, bu cenk niye? Geçirdin diyelim, bu kez de onu savunmak için kendini yıpratacaksın ve sonunda bırakıp bu dünyadan ayrılacaksın. Değer mi sence, bunca zahmete? İran şahlarından Feridun’u, Dahhak’ı, Cem’i örnek al; acaba şimdi hangisi hayattadır? Ebedi mülk ve saltanat ancak Allah’ındır. Üç beş günlük dünyaya bu denli meyletme. Ahiretini düşün ve ona göre tedbirli ol. Hangi sultanın malı-mülkü, altını-gümüşü, parası-akçesi geride kaldı? Tabi ki hiçbirinin. Ama hayır işleri farklı. Ardında hayırlı eserler bırakırsan şayet güzel adın daima hayırla anılır, ruhuna fatihalar okunur. Böylesi iyi insanların bedenleri çürüse de, adları ebediyete kadar yaşar gider. Sultanım, kerem ağacı dikip yetiştirmeye gayret et. Zira onun yemişi, diğer meyvelerden çok daha le-

ziz ve ümit saçıcıdır. Cömert ol sultanım, lütuf ve ihsanda bulun sürekli. Yarın mahşerde divan kurulunca, herkesin derecesi dünyada yaptıklarına göre ayarlanır. Padişahım, ibadet ve itaatte ileri olanın, Hak dergahındaki rütbesi yüce olur. Kalbine ihanet eden, ibadetlerini erteleyip itaate kusur işleyen kişi mahşerde mahcup olur. Allah'tan hangi yüzle ne istesin! İş görmeden ücret istemek ne mümkün! Gaflet uykusuna yatanları kendi hallerine bırakma ki yarın yaptıklarından pişman olmasınlar. Tandır kızgın ateşteyken ekmeklerini pişiremeyenlere benzer onlar. Ekinler harman vakti ürün verir. İş, işten geçtikten sonra çürüyen ekinlerin kime, ne faydası olur! İşte gaflette bulunup gevşeklik gösterenler, çürüyen bu ekinler gibidir.

Zalim Sultan ve Zâhit Hikâyesi

Şam topraklarının içlerinde bir Allah dostu vardı. Bu zat, bir mağarada yaşardı. Sabır ve itaatle geçirdi günleri. O karanlık yeri kendine kanaat hazine edinmişti. Dış görünüşü insana benzerdi ve fakat hal ve hareketleri meleklerden farksız idi. Nice ulu kimseler kapısına baş koymuştu. Onun başıysa ulu kimselerin kapısından giremeyecek kadar büyüktü. Nefsini hırs ve öfkeden arındıran kişi, ilim ve irfan sahibidir. Nefsine ram olan kimseyse esir gibidir. Nefsi ondan ekmek isteyince; o köy senin, bu köy benim dolandır, başkalarından ekmek isteyecek kadar rezil olur. O Allah dostunun bulunduğu diyarın zalim bir hükümdarı vardı. Bu şah en çok yoksul ve düşkünlere zulmederdi. Gördüğü zayıfların kollarını бүker, düşkünlerin ayaklarını bağlardı. İşte bu derece zalim, despot, merhametsiz bir şahı.

Halkı ondan epey muzdaripti. Kaçıp kurtulanlarsa sağda solda şahlarını kötü bir dille konuşurlardı. Fırar edemeyenler, daha ziyade yaşlı ve zayıf kimseler; hepsi bir ağızdan şahlarına gece-gündüz ilenirlerdi. Bu zalim her nereye el atsa, orada huzur ve refahtan eser kalmazdı. Zalim şah, ara sıra bu muhterem zatın kapısına gelirdi, ne ki Allah dostu, yüzüne bile bakmazdı. Allah dostunun bu halini gören şah bir gün dayanamayıp ona sordu; "Hey mübarek zat! Ne zaman yüzümü görsen, ekşitip başka tarafa bakarsın. Benden bu kadar nefret etme. Çünkü seni sevdiğimi bilirsin. Bu düşmanlığın sebebi ne? Say ki huzurunda şah değilim. Bil ki bir düşkünden daha alçak değilim. Beni başka-

larına tercih et, bana hürmet et, demiyorum sana. Yalnız hiç olmazsa bana da, başkalarına davrandığın gibi davran, olmaz mı?”

Şahın konuşması bitikten sonra Allah dostu, birden küplere bindi ve kızgınlığına hakim olmaya çalışıp cevap verdi; “Halkın senin yüzünden aç, bii-laç, perişan haldeyken seni nasıl severim! Sevdiklerime düşmanlık edeni sevecek kadar alçak değilim ben. Öte yandan senin de beni sevdiğini sanmıyorum ya! Gelip elimi öpeceğine, git, halkından özür dile, gönüllerini al, onların sev. Sonra Yüce Allah da seni sevmez, kendine düşman tutar, yarın kıyamet günü helak olursun. Hem ben, seni sevmediğim halde, sevdiğimi nasıl söyleyirim! Şu garibin derisini yüzsen; Allah’a düşman olanı, kendine dost tutmaz. Sıkıntıdan ve çektikleri acıdan halkının gözlerine bir dirhem uyku girmedigi halde, taş yürekli şahın hiçbir şey yokmuş gibi huzurlu ve rahat bir şekilde nasıl uyuduğuna şaşıyorum!”

Hatır Gözetmek

Ey ulu kişi, küçüklere zorbalık etme! Çünkü dünya bir kararda kalmaz; bugün zorbasın, yarın düşkün. Zayıfın kolunu bükme, sonradan güç kazanacak olursa bunu sana pahalıya ödetir, ilk fırsatta ananı ağlatır. Kimseyi kandırma, ayağını kaydırma. Düşersen kaldıranın olmaz zira.

Ey ulu kişi, düşmanını kesinlikle küçümseme! Şu koskoca dağlara dik katlice bakarsan, küçük taşlardan oluştuğunu anlarsın. Karıncaların birleşerek güç birliği edip yeleli aslanı helak ettiğini duymadın mı? Bir saç teli, ibrişim kadar güçlü değildir ancak birkaçı bir araya geldiğinde zincirden bile sağlam olur. Hazinenin yükünü tutmaktansa, dost tutmaya bak. Bırak dostların yerine hazinenin boş kalsın. Kimsenin işini sürüncemede bırakma. Sonra yığılır ayaklarına düşersin.

Ey düşkün insan, sen de güçlüye tahammül göster! Gün gelir belki sen de güçlü olur da halini anlarsın. Zorbalardan intikam almak için dostlarının elinden tut. Zira dost eli, kuvvet elinden daha güçlüdür. Mazlumun kuruyup çatlaman dudagina söyleyin, gülsün. Zalimin dişlerinin dökülmesi yakındır. Sahahleyin davul sesleriyle uyananlar, bekçinin geceyi nasıl geçirdiğini nerden bilsin? Kervandakiler ancak kendi mallarını düşünürler. Sırtı yüklü eşeğe sahibinden başka kimsenin içi yanmaz. Say ki düşkünlerden değilsin. Peki bir

düşkün gördüğünde niçin durur, ona yardım etmezsin? Bununla ilgili başımdan geçen bir olayı sana anlatayım. Sırası gelince konuşmamak kusur sayılır.

Şam'da Kıtık Hikâyesi

Şam'da bir yıl öyle kıtlık oldu ki, âşıklar aşkı unuttular. Gökyüzü öyle cimri oldu ki, ekinlerle hurma ağaçları dudaklarını ıslatamadı. Pınarlar kurudu, öksüzün gözyaşlarından başka su bulunmadı. Pencereden göğe doğru yükselen dumanlar bulut değil, dul kadınların ahıydı. Anlayacağın gök o denli pınl pınıldı. Ağaçlar yapraksız kalmış, çıplak fakirlere dönmüştü. Güç sahibi babayığitlerde mecal kalmamıştı. Dağlarda yeşillik, bahçelerde yemişlik ne geçer! Kısası, kıtlık öyle dayanılmaz bir hal aldı ki; çekirgeler, bostanları; insanlar, çekirgeleri yemeye başladı.

O sıralar yanıma bir dostum geldi. Baktım; iğne ipliğe dönmüş; bir deri, kemik kalmış. Oysa zengin, rütbeli, irikıyım bir adamdı. Şaşkınlığımı gizlemeden sordum; “Güzel huylu dostum, ne oldu sana böyle?” Kızıp bağırdı; “Be gafil, sebebini bilmezmiş gibi bir de utanmadan soruyorsun! Başımızdaki felaketi görmüyor musun? Aylardır yağmur yağmıyor, mazlumların ahı gökleri sallıyor.” Karşılık verirken gayet sakindim; “İyi de niye kıtlıktan bu kadar korkuyorsun? Zehir, panzehiri olmayanı yıkar. Oysa senin epey malla paran var. Dünya tufana yakalansa, sana ne gam!”

Âlimin cahile bakması gibi acıyarak yüzüme baktı ve üzülererek konuştu; “Dostları denizde boğulurken, kendisi sahilde olan insanın kalbi nasıl huzur bulur? Yüzümdeki sarılık kıtlıktan değil, düşkünlerin kederindendir. Akıllı kimse; ne kendinde, ne dostlarında yara görmek ister. Allah'ıma sonsuz şükür, yaram yok ancak dostlarımla yaralarını görünce bedenim tepeden tırnağa zangır zangır titriyor. Hasta yanında oturan, sağlıklı bile olsa, hiç neşeli olabilir mi? Düşkünlerin yiyecek bir şey bulamadığını düşündükçe, lokmalar boğazımda büyüyor, bir anda zehir zıkkım oluveriyor. Dostları zindandayken, bir kimse gül bahçesinde nasıl eğlenebilir?

Bağdat'ta Yangın Hikâyesi

Bir gece halkın yanık bağından çıkan ah ateşinin, Bağdat'ın yarısını küle çevirdiğini duydum. O anda adamın biri ellerini havaya kaldırıp Allah'a şöyle dua etmiş; "Çok şükür, bu yangın dükkanıma zarar vermedi." Yoldan geçen bir ulu kişi, adamın niyazını işitince onu uyarmak istemiş; "Ey bilgisiz adam, sen yalnız kendini mi düşünürsün! Koca şehrin yarısı yanıp küle dönmüş, sense dükkânının kurtulduğuna seviniyorsun, öyle mi! İnsanların açlıktan kanınlarına taş bağladığını gören birisi, taş yürekli değilse, ağzına bir lokma atamaz. Yoksulların açlıktan kan tükürdüğünü gören bir zengin, ağzındaki lokmayı ne yüzle çiğner! Hasta sahibi sağlıklıdır diye düşünme, çünkü hastasının derdiyle kıvrınmaktadır. Merhametli yolcular konak yerlerine vardıklarında, geride kalan dostları gelmedikçe uyumazlar. Diken taşıyan kişinin eşeği çamura saplandığı zaman padişahların gönlü bundan muzdarip olur."

Mutlu olmak isteyen irfan sahibi kimseye Sadî'nin şu sözü yetiştir. Dinlersen sana da öğüt vereyim; "Diken ekersen, gül biçemezsin."

Adalet ve Zulüm

İdaresi altındaki halka zulmeden Acem şahlarından haberin var mı? Ne şevket, ne şahlık, ne zulüm; arkalarında hiçbir şey kalmadı. Yanlış yol tutan zalimleri ibret nazarıyla seyre! Zulümleriyle baki kalacaklarını sandılar ve fakat aldandılar, geride bir tek kötü adları kaldı.

Halkına adaletiyle hükmedenlere gelince, ne mutlu o kimselere! Mahşerde yüce arşın gölgesinde rahat edecekler. Yüce Allah, herhangi bir kavme lüt-fetmek istediğinde, onlara akıl ve fikir sahibi, adil bir hükümdar gönderir. Helak etmek istediği kavmi ise; zorba, zalim bir şahin eliyle bitirir. Zalimin zulmünden iyiler çekinir, kötülerse bundan istifade eder. Yüce Allah'ın gazabına zalim bir şahtan daha fazla kimse müstahak değildir.

Ey padişah, büyüklüğü yalnız Yüce Allah'tan bil ve ona şükret! Şükürsüz insanda nimet kalmaz. Malına-mülküne şükürle yaklaşırsan, sınırsız nimete erişirsin. Sakın erkine güvenme, evet bugün padişahsın, ama belli olmaz, tahtın elinden gider de yarın dilenci olursun. Yoksulun zorbadan eziyet gördüğü bir ülkede padişaha uyku haramdır. Halkı, bir hardal tanecigi kadar olsa

bile, asla incitme. Halk sürüyse, çobanı padişaktır. Zalim ve zorba padişaktan çoban yerine kurt çıkar. Vay o sürünün haline! Yazıklar olsun böyle padişaha! Halkına kötülük düşünen zalim padişahın ölümü feci olur. Zulümle abat olacağını sanarak yaşamıştır, gör ki son nefesinde fena bir akıbete duçar kalacaktır. Zulüm geçer gider ve fakat zalimin geride hep kötü adı kalır. Arkandan adın kötü anılmasın ve lanet okunsun istemiyorsan, halkına güzel davran.

İki Kardeş Hikâyesi

Doğu taraflarında babaları bir, iki kardeş duydum. Kılıç kullanmada, ordu idaresinde pek mahirlermiş. Babayiğit, cesur, cüsseli, iyi düşünceli, bilgili kimselermiş. Oğullarının marifetlerini gören babaları, ölümünden sonra aralarında savaş çıkmasın diye, ülkesini ikiye ayırıp aralarında pay etmiş. Bir zaman sonra babaları hakkın rahmetine kavuşmuş. Ecel ümit ipini kesmiş, onu yanına almış.

Şehzadelerin ikisi de hallerinden gayet memnun yaşıyorlarmış. İkisinin de epey yüklü hazinesi, sayısız askeri varmış. Bir başına kalan şehzadeler, kendi görüşlerince yol tutmuşlar. Biri, isminin hayırla anılması için adalet yolunu tercih ederken; diğeri, daha çok zengin olmak için zulüm yolunu seçmiş.

Âdil şehzade, lütuf ve ihsanı kendine âdet edinmiş, yoksullarla düşkünlere kol kanat germişti. Konukevleri, tekkeler, zaviyeler yaptırmış; askerlerine iyi bakmış; yoksullar için aşevleri açtırmıştı. Hazinesi tamtakır olmuş ve fakat askerlerin kesesi dolup taşmıştı.

Tabi ki böylesi bir memlekette yaşamak çok kolay, zira huzur isteyen herkes oraya koşar. Tıpkı şu an olduğu gibi. Sultanımız Ebubekir Sa'd bahtiyar olsun. Çünkü onun sayesinde Şîraz'ın her hanesinden safa sesleri yükseliyor. Sultanımız akıllı ve güzel huyludur. Ümit ağacının dalları hep meyveli olsun.

Dönelim Hikâyemize: O, iyi adla anılmak isteyen şehzade, güzel huylu, doğru işli idi. Her konuda halkının gönlünü alıyor, gece-gündüz Rabbine şükrediyordu. Karun gelse, o ülkede korkusuzca yürür gezerdi. Padişah, âdil; halk, tok olduktan sonra insan neden suç işlesindi! Kısası, şehzade zamanında kimsenin gönlüne değil diken, bir gül yaprağı bile dokunmamıştı. Gücünü saltanattan değil, halkından alarak nice padişahların önüne geçmişti. Etrafındaki ulu kimseler bile onun fermanına gönül rızasıyla boyun eğmişti.

Peki ya ötekisine, hani zulüm ve kötülük yolunu tutan diğer şehzadeye ne oldu? Şimdi sıra ona geldi: Bu şehzade hazinesini tıka basa doldurmak için esnaf ve köylüden ağır vergiler topladı. İşadamlarının mallarına göz koydu. Yoksulları daha bir yoksul eyledi. Düşünleri binbir belaya saldı. Ama asıl kendine düşmanlık etti. Habire artıracam diye ne yedi, ne içti. Akıllı kimseye malum olur, tuttuğu yol hiç de doğru değildi. Zorla altın topluyor, askerlerini aç bırakıyordu. Sonunda dayanmadı askerleri; her biri, bir yerlere dağılıverdi. Ülke'deki zulmü duyan diğer işadamları alışverişlerini kestiler. Köylü, ekmez; esnaf, iş yapmaz oldu. Halk aç ve sefil, kahroldu. İkbal ve saadet bitince, düşman orduları hücumu geçti. Ülkeyi perişan ettiler. Feleğin sillesi şehzadenin kökünü kazıdı, neyi varsa elinden aldı. Düşman atlarının toynaklarından çıkan toz, bir uçtan diğerine, ta göğe kadar uzandı.

Şehzade perişan haldeydi. Hiçbir ahdine vefa göstermemişken; şimdi kimden, ne vefa bekleyecekti! Vergi toplayacak, para alacak halkı da yoktu ortada. Ahalinin bedduaları kara gönüllü şehzadenin yakasını bırakmadı. Zorbalık yaparak yaşadığından, iyilerin yolunu hiçbir zaman tutmadı.

Şehrin ileri gelenleri toplanıp yurtlarını istila eden düşman şahının huzuruna çıkarak ona şöyle seslendiler; “Bahtiyar olasın. O zorbanın artık devri bitti. Düşüncesi yanlış, sezgisi hatalıydı. Adaletle hükmetmek dururken, çareyi zulmetmekte aradı.”

İki kardeşin Hikâyesi işte böyle! Biri, iyi adla anılırken; diğeri, kötü adıyla rezil oldu. Kötülerin akıbeti asla iyi olmaz.

Bindiği Dalı Kesen Adam Hikâyesi

Adamın biri, bir dalın üzerine binmiş, kökünü keserken; bahçe sahibi, onu görüp kendi kendine söylenir; “Bu adam bana değil, kendine kötülük ediyor. Dinlerse ona bir öğüt vereceğim.”

Ardından daldaki adama seslenir; “Hey gafil! Öğütten zarar gelmez, dinlersen sana bir nasihat vereceğim. Gücüne dayanıp kuvvetine yaslanarak zayıfları yıkacağını sanma. Yarın mahşer günü, bir arpa etmeyen yoksul, koskoca padişahın ipini çekip onu mahkemeye götürür. O gün büyük kalmak istiyorsan, bugün yoksulları kendine düşman etme. Saltanat geçicidir. Dilenciler ka-

hırla eteğine yapışabilir. Düşkûnlere zulmetmekten sakın. Ola ki seni yıkarlar, sonra adamakıllı utanırsın. Çünkü küçüklerin elleriyle yıkılmak, soylu ve özgür insanlar katında utanılacak şeydir. Alçakgönüllü, baht sahibi ulular; taçlarıyla tahtlarını akıllarıyla yücelttiler.

Doğruların arkasından eğri gelmez. Doğru söz duymak istiyorsan; Sadî'yi dinle, yeter.

Gönül Rızası

Saltanattan daha yüksek bir makam olamaz, deme; zira yücelttiğin makam, fakirin derecesinden daha üstün değildir. Yüğü hafif insanlar, rahat yürürler. Sözün doğrusu budur. İrfan sahipleri de bunu böyle kabul ederler. Eli boş kimse, sadece ekmek kaygısı çeker; padişahsa çok geniş ülkelerin idaresini. Yoksulun akşama ekmeği varsa, gece Şam hükümdarı gibi rahat ve huzur içinde uyur.

Kaygı da geçer, sevinç de. Yeter ki ölmeyegörsün insan. İster başında taç, ister boynunda vergi; onun toprak olduktan sonra ne fark eder! İster zenginlik içinde yıldızlara değsin başın, ister yoksulluk çekip zindanlarda çürüsün gövden; ölüm kapısından girdikten sonra her şey biter; bütün insanlar o gün varlıkla yoklukta eşit olur. Ecel, başa gelince; insan, tanınmaz olur. Bilene, padişahlık başa beladır. Dilencinin görünüşüne aldanma, gerçek padişah odur.

Kurukafa ile Âbit Hikâyesi

Kurukafanın, Dicle kıyılarında âbit bir kula şöyle söylediğini duydum; "Vaktiyle hüküm vermekte ileri gidenlerden biriydim. Çünkü başımda büyüklük tacı vardı. Felek bana yardım etmiş, arkadaşım olmuştu. Devlet gücümle Irak diyarını zaptettim, yetmedi. Bunun üzerine Kirman'a göz diktim ve fakat alamadan kurtlar başımı yedi. Hey akıllı kişi, kulağındaki gaflet pamuğunu çıkar ki; benim gibi ölmüş, çürümüş bir kafanın öğütleri kulağına girsin!"

İyilik-Kötülük

İyi işli kimseye, kötülük uğramaz; kötülük edenin yoluna, iyilik bulaşmaz. Kötülük düşünen baş, kötü yol tutar; akrep gibi deliğinde fazla durmaz. İçinde iyilik düşüncesi yoksa; ha sen, ha taş, farkın olmaz! Güzel huylu dostum, kötüyü taşa benzetmekle hata yaptım. Çünkü taşın, demirin, tuncun bile faydası var. Böylesi kötülerin ölmesi iyidir, bırak gebersin. Her insan, hayvandan iyi ve değerli olamaz. Kötü bir insandansa, vahşi hayvanla yaşamayı yeğlerim. Çünkü kötü insanlar, en vahşi hayvanlardan da alçak ve onursuzdurlar. Yalnızca yemeyi, içmeyi, uyumayı marifet zannedenler, hayvanlardan nasıl daha değerli olabilirler! Yol bilen yaya, yol bilmeyip kılavuzu olmayan atlıdan daha önce varır menziline. İyilik tohumu eken, huzur ve saadet harmanına kavuşur. Ben ömrüm boyunca kötü bir adamın, güzel bir şekilde anıldığını işitmedim.

Zorba Kahya Hikâyesi

Zalim bir kahya vardı. Yedi bela namıyla anılırdı. Öyle zorba biriydi ki karşısında erkek aslan bile korkudan dişi kesilirdi. Bir gün bu zalim, bir kuyuya düştü. İnsanlara zulmedenlerin başı, kötülükten kurtulmaz. Kahya acı ve ızdırap içinde yardım eli bekledi. Sabaha kadar gözüne uyku girmede. Gece boyunca cankurtaran yok mu diye bağırdı, ölüm korkusuyla inim inim inledi. Kuyunun başından geçen biri, yerden taş alıp kuyunu içine fırlattı. Kahyanın kafası yarıldı. Adam, onunla eğlenerek; "Nasılsın, Şimdiye kadar kime yardım etin de şimdi yardım bekliyorsun! Sürekli alçaklık tohumu ektin, işte şimdi topla meyvesini! Bu yaralı cana kim merhem sürer! Gamlı gönüllere ne yaptın! Durmadan yolumuza kuyu kazdın. Kazdığın kuyuya kendin düşün işte. Oysa kuyu iki amaç için kazılır: Biri, güzel huylu insanların, oradan geçenlere su vermek için kazdırdığı kuyu; diğeryise, kötü düşünceli insanların, halkına eziyet çektirmek için açtırdığı kuyu.

Kötülük ettiğinden, iyilik umma. İlgin ağacı yazık ki meyve vermez. Hazanda arpa eken, hasat zamanı buğday toplayamaz. Zakkum ağacını binbir hevesle de beslesen, sana ondan yemiş çıkmaz. Ağu ağacından hurma çıkar mı hiç! Zamanında iyilik ağacı diktin mi ki, şimdi meyvesini bekliyorsun!"

Haccac ile İhtiyar Hikâyesi

Anlatırlar; ihtiyarın biri, Haccac-ı Zalim'e¹⁶ hürmet etmediği gibi ona karşı mücadele vermiş. O, ne söylemişse; delilleriyle çürütmesini bilmiş. Bu duruma çok öfkelenmiş Haccac ve celladına emretmiş; “Şu küstahın derhal derisini yüz, boynunu vur, kanını dök!” Maalesef böyledir işte! Zalim birisi, başa çıkmadığı adamı surat asıp öldürmek ister. Haccac'ın emri karşısında ihtiyar; önce gülmüş, sonra ağlamış. İhtiyarın bu tavrına şaşan Haccac, sebebini sorunca, kendinden emin bir dille cevap vermiş ihtiyar: “Güldüm, çünkü toprağa zalim olarak değil, mazlum sıfatıyla gireceğim. Ağladım, zira ardımda gözü yaşlı dört çocuk bırakacağım.”

Orada bulunanlardan biri, araya girip Haccac'a bakarak; “Ey hükümdar, şu ihtiyarla ne derdin var! Vazgeçin şu kararınızdan. Bakınız, geçindirdiği dört çocuğu varmış. Öldürürsen onu değil, çocuklarını öldürmüş olacaksın. Büyüklük göster, bağışla, kerem et ne olur! Ona acımıyorsan çocuklarına acı bari. Kendine kötülük ettiğinin farkına var. Bu aileyi cezalandıracak olursan, ahları yıkar seni, mahşer günü zelil ve rezil olursun.”

Ne ki adamı dinlememiş Haccac ve hemen oracıkta döktürmüş kanını. Ecel fermanından kim kaçar, kurtulabilir!

Şehrin önde gelenlerinden biri; bu durumdan çok müteessir olup gün boyu acı çekmiş, gece rüyasında maktulü görmüş, ona sormuş; “Nasıl can verdin?” Maktul cevap vermiş; “Celladın işi, bir dakikada bitti ama Haccac, cezasını kıyamete kadar çekecek.”

Uyumaz mazlum, kork ahından. Sabahleyin yana yakıla ettiği bedduadan sakın. Temiz kalpli mazlumun, geceleyin ciğeri yanarak Ya Rabbi deyip seni, Allah'a havale etmesinden çekin. Bak işte, şeytan kötülük ettiği için iyilik görmedi. Hangi kötü tohumdan, iyi meyve çıkar ki! Birisiyle mücadele ettiğinde, onu alçaklık derecesine düşürecek ağır sözler söyleme. Varsa, kötülüklerini açığa çıkarma. Çünkü senin de gizli, kötü alışkanlıkların olabilir.

Çocuklara yumruk atamayacak kadar güçsüz isen, sakın aslan yürekli adamların huzurunda nara atıp da kimseye meydan okuma!

16 Asıl adı Haccac bin Yusuf olan zulmüyle meşhur Emevi veziri.

Öğüt Hikâyesi

Birisi, oğluna şöyle öğüt verdi; “Oğlum; saygın ve değerli biri olmak istersen, akıllı insanların öğütlerine kulak ver. Senden zayıf ve küçüklere eziyet etme. Bir gün senden büyüğü gelir; o, da sana eziyet eder.”

Hey aklı kıt kurt; günün birinde bir kaplanın karşına çıkıp seni paramparça etmesinden korkmuyor musun hiç!

Yumruk Hikâyesi

Çocukluğumda yumruğum sertti. Hizmetçilerle kendimden küçükleri incitirdim. Bir gün benden kuvvetli birisinin yumruğunu yedim ve o günden sonra bir daha kimseye eziyet etmedim.

Sakin gaflet uykusuna dalma. Devlet büyüklerinin gözlerine uyku haramdır. Halkını düşün daima, onlarla meşgul ol. Ölümün er-geç seni yeneceğini düşün. Kin ve öfkeden anılmış öğüt, derdi gidermede ilaç gibidir.

İplik Çıbanı Çıkaran Şah Hikâyesi

Şahlardan birinin iplik çıbanı¹⁷ geçirdiğini ve bu hastalıktan iğneye döndüğünü duydum. O derece zayıflamıştı ki, emri altındaki güçlü insanları kıskanır olmuştu. Şah, satranç tahtasında her ne kadar namlı ve şanlı ise de, güçten düşünce piyonlardan değersiz kalır. Hizmetkârlarından biri, padişahın huzurunda yer öpüp; “Saltanatınız daim olsun” diye dua ettikten sonra konuşmasına başladı; “Padişahım; bu şehirde nefesi güçlü, mübarek bir zat var. Kullukta eşi-benzeri olmayan dini bütün bir insan. Hastalığı ve derdi olanlar yanına giderler. O da güçlü nefesiyle onları iyi eder. Mübarek zatın bugüne kadar uygunsuz davranışı görülmemiştir. Gönlü nur dolu, ağız kuvvetli, duaları makbul biridir. Ferman buyurun, hemen gelsin, güçlü nefesiyle size dua etsin. Allah’ın izniyle siz de bu hastalıktan kurtulun.”

Bu öneri, padişahın hoşuna gitti ve derhal hizmetçilerine o zatı getirmelerini emretti. Gidip adamı saraya davet ettiler. Yaşlı zat geldi. Yoksullar gibi giyinmişti. Dışındaki değersiz elbiseye aldanmamak gerekir. Zira içindeki in-

17 Öldürücü bir çıban türü.

san çok değerlidir. Mübarek zatın geldiğini padişaha arz ettiler. Padişah, makamına kabul edip ricada bulundu; “Ey akıl ve irfan sahibi zat; gördüğün gibi iplik çıbanı illetine müptela oldum, ne olur benim için dua buyur!” Yaşlı zat iki büküldü, çıkışarak cevap verdi; “Yüce Allah, âdil şahlara merhamet eder. Oysa sen halkına merhamet etmedin ki, merhamet olunasın. Mazlumlar, zindanlarında çürürken benim duam sana nasıl fayda verir! Halkına acımadıktan sonra saltanat gücün olsa ne yazar! Önce yaptığın hatalardan dön, Allah’a içten tövbe et. Sonra iyilerden dua iste. Mazlumların ahı yakarı bırakmadıkça, iyilerin duası fayda vermez.”

Acem padişahı, bu uyarıları duyar duymaz utancından kızardı. Üzgün bir dille mınıldandı; “Kızmamalıyım hemen. İhtiyar, doğru söylüyor.” Ardından hizmetçilerini çağırdı, onlara zindandaki tüm mazlumların bırakılmasını emretti.

İhtiyar bunun üzerine iki rekât namaz kılıp ellerini havaya kaldırdı, dua etti; “Ey gökleri yücelten Allah’ım; şu kuluna güvenmiş, onu derde salmıştın. Şimdi tövbesini kabul buyur, onu affet, hastalığına şifa ver...”

İhtiyar, henüz duasını bitirmeden birden hasta, ayağa kalktı. Ayaklarındaki ipten kurtulmuş tavus gibi, sevincinden havalara uçacaktı. Hizmetçilerine derhal emretti. Hazinesinde ne kadar mücevher varsa ayağına, ne kadar altın varsa başına döktüler. Ama bunlara tenezzül etmedi ihtiyar. Mücevherlerle altınları bir kenara iterken padişaha bakıp şöyle dedi; “Batıl uğruna, hakkı gizlemek doğru olmaz. Ben sadece görevimi yaptım. Şayet bir daha iplik çıbanı çıkarmak istemiyorsan, zulüm ipini eline alma. Bir kere düştün, kurtuldun. Bir daha ayağını kaydırma.”

Ey kitabımı okuyan insanlar! Sadî’nin şu doğru sözüne kulak verin: “Düşen adam, her vakit kalkamaz.”

Vefasız Dünya

Oğul! Dünya ebedi kalacak mülk değildir, ondan vefa bekleme. Hz. Süleyman’ın tahtı, sabah akşam rüzgârla gezmez miydi; peki akıbeti ne oldu; bu saltanatı yine rüzgâr uçup götürmedi mi? O halde ömrü ilim ve adaletle geçen sultanlar bahtiyar olsunlar. Halkın rahatı için çalışanlar, devletin ikbaline ulaşırlar. Padişahların toplayıp bıraktıkları değil, beraberlerinde öte dünya-

ya götürdükleri işe yarar. Başkalarının kan ve gözyaşlarıyla beslenip acılarıyla mutlu olanlar, şu üç beş günlük dünyada sürdükleri sefalarıyla kalırlar.

Zaman ve Mülk

Mısır'lı büyük bir beyin ömrüne ecel askerlerinin hücum ettiğini duydum. Çok geçmemiş, parlak yanağındaki güzellik gitmiş, gün bitimi sararan güneşe dönmüş. Şehrin önde gelenleri, ecele çare olmadığını bildiklerinden; "Eyvah, beyimiz elden gidiyor!" diye yakınıp ağlamaya başlamışlar. Oysa her taht, saltanat bir gün bitecektir; bitmeyecek tek saltanat, Allah'a aittir. Artık son nefesinin iyice yaklaştığını anlayan bey, titreyen sesiyle; "Mısır'da benim kadar büyük birisi daha yoktu. Gör ki sonum geldi, anladım ki her şey boşmuş. Dünyanın her türlü nimetini toplayıp yığdım ve fakat meyvesinden yiyemedim. Şimdi hepsini ardımda bırakıp düşkünler gibi çıplak gideceğim." diye yakınmış.

Aklı başında olan kimse, dünyayı kendisine toplar; hem yer, hem bağışlar. Hayırlı şeyler yap ki, öldükten sonra peşini bırakmasın. Çünkü kazandıkların senin değildir. Ölüm döşeğindeki insan geride bıraktıklarının hasretiyle tutuşurken, ziyan korkusuyla yanar. Zengin kişi, hayatını çürüten ölüm döşeğinde bir elini uzatır, ötekini çeker. Dile gelemediği için, söyleyeceğini eliyle anlatmak ister. El uzatıp çekmenin manası şudur: Bir yanda lütuf ve ihsan; beri yanda zulüm, açgözlülük ve hırs.

Dostum; elindeyken iyilik yap, yann kefeni yırtacak değilsin. Güneş, ay ve yıldızlar daha nice zaman parlarken; sen başını mezarından kaldıramayacaksın!

Kızılarslan ile Ulu Zat Hikâyesi

Kızılarslan'ın sarp bir kalesi vardı, yüksekliği Elvend dağı¹⁸ kadardı. Kim-seden korkmadığı gibi hiçbir şeye ihtiyaç duymazdı ve fakat huyuna suyu-na gidilince gelinlerin zülfü gibi büklüm büklüm olurdu. Kale, güzellikte na-

18 Elvend dağı, İran'ın Hemedan eyaletindedir.

dir bir bahçenin üzerine kurulmuştu. Görseniz; lacivert tabak içinde yumur-
tayı andırırdı.

Neyse ulu bir zatın uzak yollardan gelip şahın huzuruna çıktığını duy-
dum. Meğer her şeyin hakikatini bilen, dünyayı gezmiş, hünerli, etkili konu-
şan, güngörmüş, bilge, kibar biriymiş. Kızılarslan merak içinde sormuş; “Siz
ki; çok gezen, dünyayı dolaşan insansınız. Daha önce böyle bir kale gördü-
nüz mü?” Gülererek karşılık vermiş zat; “Evet kaleniz çok güzel, ancak sağlam
mı, bilmem. Senden önceki kudretli şahlar, kaleyi ele geçirip bir zaman bura-
da yaşadıktan sonra bırakıp gitmedi mi? Senden sonraki şahlar da bu kalede
yaşayıp senin ümit ağacından meyve devşirmeyecekler mi? Babanın saltanat
günlerini hatırla, gönlünü avut. Felek sonunda babanı öyle bir köşeye oturt-
tu ki, bir pula bile hükmü geçmez oldu. Herkesten, her şeyden ümidini ke-
since çareyi Allah’ın lütfuna bağlanmakta buldu. İyi düşünceli insan katında,
dünya çerçöp kadar değersizdir. Hep başkalarına mekân olmuş, kimseyi ara-
yıp sormamıştır.

Kisra ile Deli Hikâyesi

Acem ellerinde bir deli, Kisra’ya şöyle demiş; “Ey Cem mülkünün varisi;
Eğer saltanatı Cem’le baki kalsaydı, sana nasıl nasip olurdu! Karun’un bütün
hazinelerini de ele geçersen ancak bağışladığın kadarını yanında götürürsün.
Kalanı, senin değildir; burada kalır.”

Bilge Hikâyesi

Alparslan¹⁹ ruhunu Allah’a teslim ettikten sonra tahtından alıp onu top-
rağa verdiler, tacını oğlunun başına geçirdiler. Felaket oklarının hedef tahtası-
na dönen dünya, oturulacak yer değildir. Buraya gelen, gidicidir.

Alparslan’ın oğlu tahta çıktıktan sonra bir gün atına binmiş gidiyordu.
Onu yolda gören akıl sahiplerinden biri durdurup şöyle dedi; “Baş aşağı ola-
sı, devrilesi! Bu dünya saltanatı ne tuhaf şeymiş. Babası gitti, oğlunun ayağı
da kaymak üzere. Zaman böyle işte; çabucak geçer, vefasız ve sebatsızdır. İh-

19 Sultan Alparslan, Büyük Selçuklu Devletinin ikinci hükümdarıdır.

tiyarın biri bu dünyadan göçüp giderken, talihlinin biri beşikten başını kaldırır. Cihana gönül verme sakın, sana yabancısıdır. Çalgıcı gibidir, her geceyi başka evlerde geçirir. Her gece başkalarının koynunda yatan kadın, dünya güzeli olsa ne yazar! Aşka, gönül vermeye değer mi sence! Bu yıl şehir sendeyken iyilik yap, zira gelecek yıl bir başkasının eline geçebilir.”

Bilgelerden biri, Keykubad’a²⁰ şöyle dua etti; “Saltanatına zeval gelmesin.”

Büyük bir zat bu duayı kusurlu buldu; “Bilge birinin bu duasına şaşarım zira dediği imkânsızdır. Kendisine hiç yakışmadı. Acaba saltanat; Feridun, Dahhak, Cem gibi Acem şahlarından hangisine kaldı! Saltanatları zevale erdiği gibi, her biri aramızdan gitmedi mi! O halde kalmayacak şeyi istemek niye!”

Zatın bu sözlerini duyan bilge, alttan aldı; “Akla, mantığa aykırı bir dua değil ki bu. O duayı ettimse, onun için ebedi ömür istemedim ki. Yalnız hayra ulaşmasını diledim. Padişahımız bu dünyada ibadet eder, doğru yaşar, hak yolu tutar ve güzel işler yaparsa; öte âleme geçtiğinde otağını bu kez orada kurar. O halde padişahımın saltanatı zevale uğramamış yalnız bu dünyadan öte dünyaya intikal etmiş olur.”

Hakkıyla kulluk eden şah, iki cihanda da padişaktır. Hazinesi, fermanı, askeri, talihi, şerefi olan; her istediğini eline geçiren, doğru yaşayan padişah güzel huylu olduktan sonra her zaman mesut ve bahtiyardır. Yok, düşkünlerle zulmedecek olursa süreceği sefa ancak şu üç beş günlük dünyadır. Firavun, daima halkına zulmettiği için saltanatı mezarına kadar onu takip etti.

Gor Padişahı ile Köylü Hikâyesi

Gor²¹ padişahlarından birinin, bir köylünün eşeklerini zorla elinden aldığını duydum. Zavallı eşekler yemsiz bırakıldıkları için ağır yükler altında bir iki gün içinde telef olup gider. Felek, bir alçağı işbaşına getirmeyegörsün; o alçak, dervişlerin dar gönüllerini duman eder. Evinin damı, başkalarının da-

20 Keykubad, İran-Kiyani Hanedanlığının ilk hükümdarıdır.

21 Gor yada Gur. Bugünkü Afganistan coğrafyası.

mından yüksek ise, o utanmaz, arlanmaz alçak herif aşağı damlara bevledip süprüntü atar.

Neyse bir gün zalim padişah av için şehirden çıkmış. Avını görüp atını dörtnala üstüne sürmüş. Vakit akşam olmuş, hizmetçilerinden epey uzaklaşan padişah bir başına kalmış. Yol iz bilmediği için şaşırılmış. Gide gide yolu bir köye varmış. Köyde adam sarrafı, eski ululardan bir ihtiyar varmış. Çocuğuna şöyle öğüt vermiş; “Oğlum; yarıñ şehre gideceksin. Ama sakın eşeğini yanına alma. Yayan git. Çünkü taht üstünde değil, tabut içinde görmek istediğim uğursuz, melun padişah; şeytana köle olmuş, kul kemerini beline bağlamış, halkına zulmetmeyi kendine marifet saymıştır. Öyle ki; mazlum halkın feryatları ta arşa varmıştır. O asi, zorba, pis, aşağılık herif gebermedikçe, cenazesinin arkasından lanetler savrularak cehennemi boylamadıkça, şu ülkede kimsenin rahat ve huzur yüzü göreceği yok.”

Çocuk, babasının öğütlerini dinledikten sonra ondan ricada bulunur; “Muhterem babacığım; yol uzak, hem zorlu; yayan gidemem, öte yandan eşeğimi de kaptırmak istemem. Aklın çok, görüşün isabetlidir. Hem eşeği götürüyüm, hem vermeyeyim, lütfen bana çare bul!”

Babası, biraz düşündükten sonra heyecanlanarak dile gelmiş; “Buldum oğlum buldum! Eline bir taş al; hayvanın başına, koluna, sırtına vur. Başı, kolu kanasın; sırtı soyulsun ki padişah eşeği beğenmez olsun. Bunu, Hızır’dan öğrendim ben; anlatayım. Vaktiyle zalim bir padişah vardı. Denizde gördüğü her gemiye el koyardı. Hızır’la Musa arkadaş olup bir gemiye bindiler. Gemici onları çok sevdi, ücret talep etmedi. Açıldılar denize. Bir zaman sonra Hızır eline aldığı baltayla geminin sağını solunu parçalamaya başladı. Zalimler bu gemiyi çevirdiler. Paramparça görünce beğenmeyip el koymaktan vazgeçtiler. Böylece gemi sağ salım yoluna devam etti. İşte dışardan kötü gibi görünen bu işi Hızır, geminin selameti için yapmıştı.”

Çocuk, babasının sözlerine uyup ayağa kalktı. Yerden bir taş alıp eşeğin yanına vardı. Başını, kolunu, sırtını kanattı. Birazdan yanına babası geldi, eşeği bu halde görünce; Oğlum maksat hasıl oldu, artık yola çıkabilirsin.” dedi.

İzin isteyip yola çıktı çocuk. Topal eşeğiyle bir kervana katıldı. Yol boyunca eşeğine acıdı. Zalim padişaha küfürler savurdu.

Oğlu, yolda; kendi köyde... İhtiyar, başını kaldırıp göğe; “Ey Allah’ım; sa-

lih kullarının hakkı için, bana şu zalimin ölümünü göreceğ kadar mühlet var. Eğer helakini görmeden ölürsem, gözlerim açık gidecek.” diye duada bulundu ve ardından ekledi; “Gebe kadın; şeytan gibi bir pislik doğuracağına, yılan doğursun, daha iyi!”

Kadın, zulmeden erkekten; köpek, gönül inciten alçaktan; kahpe, kötülük eden uğursuzdan daha hayırlıdır. Mal, düşmanın elinde sağlam bulunmaktansa, senin elinde kırık olsun, daha evladır.

Biz dönelim Hikâyemize:

O sırada padişah; semiz, iri, güçlü bir eşek gördü. Derken birisi geldi, eline aldığı taşla zavallı eşeğin kemiklerini kırdı. İlkın şaşkına döndü padişah, ardından hiddetle; “Hey delikanlı!” diye bağırdı, “Hayvancağızın dili yok diye ona zulmetmeye hakkın yok. Erkek adam, gücünü kendinden zayıfların üstünde denemez.”

Delikanlı da aynı hiddetle karşılık verdi; “Sana ne; dövdümse, eşeğimi dövdüm! Atına bir şey mi yaptım! Var git işine, eşeğime karışma. Hem ben bunu boşuna yapmadım. İşin içyüzünü bilmeden konuşma. Aslını bilsen, bana hak verir, böyle bağırılmazdın.”

Bu sözlerle padişahın canı çok sıkıldı ve; “Söyle o halde, anlat işin doğrusunu. Aptal olduğun belli; sarhoş desem, değilsin.” diye çıkışınca, delikanlı araya girip bağırdı; “Sus ey cahil! Hızır’ın Hikâyesini duymadın mı sen! Ona deli, divane, sarhoş diyen oldu mu hiç! Zavallı insanlarla dolu gemiyi niçin parçaladı dersin?”

Padişah cevaben; “Niçin olacak be küstah; dur, anlatayım!” deyip anlatmaya başladı; “O denizlere hâkim, zalim bir padişah vardı. Astığı astık, kestiği kestik bir adamdı. Biçare gönüller onun korkusundan keder deryasına dönmüş, feryat ve figan dalgaları köpürmüştü. Hızır, bu zalimin eline geçmesini diye gemiyi parçaladı. Yani anlayacağın bunu maslahat icabı yaptı. Mal, düşman elinde sağlam kalacağına; bırak, sahibinin elinde parçalansın.”

Açık fikirli delikanlı gülererek dile geldi; “Bak işte, demek ki ben haklıymışım...” Birden sesi gürledi; “Hem eşeğimin kemiklerini boş yere kırdığımı da nerden çıkardın! Duymuşsundur, başımızda zalim bir padişah var. Eşeğimi ona vermektense telef ederim daha iyi. Topal olsun, benim olsun; aksak kal-

sın, obamda kalsın. Varsın aksayarak, topallayarak iş görsün. Tek, o zalimin eline geçmesin!”

Yazıklar olsun böyle devlete, yazıklar olsun böyle saltanata! Kiyamete kadar lanetlendikten sonra devletin, saltanatın ne önemi var! Gebe kadın yılan doğursun, yeter ki şeytan kılıklı namert doğurmasın. Zalim; zulmü, çaresiz yoksula değil, kendine yaptığını bilmelidir. Zira iyilikle kötülük defterlerinin açıldığı o günde mazlum, o zalimin yakasıyla sakalına yapışacak ve bütün günahlarını onun boynuna yükletecek. Zalimse dünyadaki yapıp ettiklerine karşılık utancından başını kaldıramayacak.

Tut ki, eşekler bugün onun yükünü çekiyor; peki yarın o, eşeklerin yükünü nasıl çekecek! Bana kötü kalpli, alçak kimdir diye sorarsan; rahatını başkalarının zahmetinde arayan kişidir, derim. Huzurunu, halkın sıkıntılarında arayan zalim insan, ancak şu üç beş günlük dünyada sefa sürecektir. Zulmü yüzünden ızdırap içinde uykuya dalan düşkünlere acımak gerek. Ölü gönüllü, duygusuz, zalim kişi, uykusundan bir daha uyanmasın!

Zalim padişah, delikanlıyla yaptığı münakaşadan sonra sesini çıkarmadan oradan ayrıldı. Atını bir direğe bağladı. Başını eğerin üzerine koydu. Uyumak istedi ve fakat bir türlü başaramadı. Bütün gece yıldızları saydı. Seher bülbulü ötmeye başlayınca gecenin perişanlığını unuttu. Öte yandan süvarileri, gece boyunca at koşturup iz sürdüler. Nihayet padişahlarını buldular. Atlarından inip koşarak yanına geldiler. At üstünde, dalgındı padişah. Askerler toprağa yüz sürünce dalgali denize döndü yer.

Padişah, sarayının önde gelenleriyle oturdu. Sofra kuruldu. Yiyip içtiler, gönülleriince eğlendiler. Padişahın eski dostlarından biri de sofradaydı. Gece sırdaşı, gündüz yoldaşı olan bu zat, merak içinde ona sordu; “Padişahım; bütün gece sizin için endişelendik durduk. Dün gece köylüler, size ne ikram ettiler?”

Başına gelenleri, kendisine edilen bedduaları açıktan söyleyemedi padişah. Yalnız, eski dostunun kulağına eğilerek fısıldadı; “Dün gece kimse önüme tavuk ayağı koymadı. Ancak eşek ayaklarına çok eziyet edildi.”

Eğlenceden sonra sarayına döndü padişah, içip içip sarhoş oldu. Dün geceki köylü geldi aklına, hizmetçilerine emretti. Bunun üzerine askerler, köy-

lüyü aradılar. Bulup elini, ayağını bağladılar. Padişahın huzuruna getirip tahratın dibine attılar.

Kötü kalpli, gözü kara padişah keskin kılıcını çekti. Kaçma imkânı olmayınca, canından ümidini kesen zavallı köylü, aklına geleni söylemeye başladı.

Hayattan ümidini kesenler, güzel sözler ederler. Tıpkı sivri dişli bıçakla kesilince, daha güzel yazan kalemin ucu gibi.

Kaçma durumu yoktu köylünün. Bunu anlayınca; “Mezarda yatılacak gece, köyde yatılmaz.” deyip umutsuz bir halde başını kaldırdı ve korkulu gözlerle padişaha bakıp şöyle seslendi; “Padişahım; sana uğursuz, kötü diyen ve zulmünden yaka silkip feryat eden yalnız ben değilim. Binlerce insan benim gibi düşünüyor. Beni öldürmekle hiçbir şey çözemezsin. Sonuçta tek ben öleceğim. Ya diğerleri? Devrin, merhametsizlik devri; zulmün, tutmuş cihanı kuşatmış. Bana neden kızılıyorsun! Yüzüne söylediklerimi, diğerleri arkandan söylüyor. Bu mu, size ağır gelen? Hadi, elinden geliyorsa bütün insanların öldür. Kabahati bende değil, buna sebep olan şeylerde ara. Gücün yetiyorsa, bu sebepleri kökünden kazıyıp ortadan kaldır. Zulmettiğin için adının iyilikle anılacağını sanma. Sözüm gücüne gidiyorsa, bu sözleri gerektirecek davranışlarda bulunma. Tek çaren, zulümden elini ayağını çekmektir. Zavallı insanları öldürmen, çare değildir. Şunun şurasında beş günlük ömrüm kalmış. Bunun da ikisi huzurlu ya geçecek, ya geçmeyecek. Say ki, beni öldürdün; eline ne geçecek! Benim şu garip canımdan başka kaybım olmayacak. Ama sen, mazlumun kanına girmekle büyük şeyler kaybedeceksin. Zulmün ebedi kalacak değil ya, elbet bir gün sen de öleceksin. Arkandan yapılan beddualar sonsuza kadar peşini bırakmayacak, adın daima kötü anılacak. Mazlum halkın korkundan geceleri uyuyamazken, sen nasıl rahat uyursun! Tutarsan sana güzel bir öğüt vereceğim, yok tutmazsan sen pişman olacaksın. Halkı tarafından hüsnü kabul gören padişah, güzel huyludur. Şayet çıknk çeviren annelerle neler bir padişaha lanet okuyorlarsa, meclisindeki dalkavukların övgüleri ona hiçbir şey kazandırmayacaktır.”

Başının üstünde duran kılıcın keskin, soğuk yüzünü boynunda hisseden köylü, canını kader oklarına siper ederek sustu. Köylünün konuşması, verdiği öğütler padişahın hoşuna gitmişti. Tam gaflet sarhoşluğundan ayılırken mübarek bir melek kulağına fısıldadı; “Bu adamdan çek kılıcını. Hoş, öldürsen ne olacak! Binlerce mazlumdan sadece birini katletmiş olacaksın.” Huzurdaki-

lerin kimi şaşkın, kimi korkulu bakışları arasında başını eğip elini sallayarak haykırdı padişah; “Affettim!” Sonra yere çömeldi, kendi elleriyle bağını çözdü. Alnından öptü, onu ayağa kaldırıp kucakladı ve hatın sayılır bir göreve atadı.

Ümit ağacı, meyve verdi. Padişahla köylünün hikâyesi dillere destan oldu. Bahtı iyi olan, doğruların yolunu tutar. Ayıp arayıp kusur araştıran cahillere tabi olma. Akıllı zatlardan güzel ahlak öğren.

Durumunu, davranışlarını, gidişatını düşmanından dinle.

Çünkü kötülüğün, dostun gözünde iyi görünür. Methedenler değil, seni kınayanlar dostundur. Hastaya şeker vermek, günahtır; ona ancak acı ilaç şifa verir. Hoş tabiatlı dostların sohbetine katılmaktansa, asık suratlı insanların şikâyetlerini dinle. Çünkü serzenişi, onlar daha iyi yaparlar. Bu öğütlerden daha iyisini sana kimse söyleyemez. Eğer akıllıysan, sana bir işaret yeter.

Halife Memun ile Cariye Hikâyesi

Hilafet sırası Memun’a²² geldiğinde, ayyüzlü bir cariye satın aldı. Cariyenin yüzü, güneşe; bedeni, güle benziyordu. Akli başında konuşuyor, naz yapıyordu. Elini, aşıklarının kanına batırmış, parmak uçları bu yüzden kızıla²³ çalmıştı. Adamı baştan çıkaran rastıklı kaşları, güneşe karşılık gelen kudret yayını andırıyordu. Neyse vakit gece olunca cariye, Memun’la baş başa kaldı. Memun onu arzu etti ve fakat kadın ona ram olmayınca küplere bindi, o güzel başını elindeki tasla yarmak istedi. Buna karşılık, cariye de restini çekti; “İşte başım; ister kes, ister at; ancak benimle olma!” Resti gören Memun, geri adım atmak zorunda kaldı; “Güzelim; ne yaptım da seni incittim, neden beni beğenmedin?” Cariye, konuşmasını daha bir hiddetlendirdi; “Öldürsen de, biçsen de seninle yatamam. Çünkü dayanılmaz bir ağız kokun var. Kılıç bir kez keser, ok tek kez saplanır, ancak bu ağız kokusu her gece insanı yine, yeniden öldürür.” Bu sözler Memun’u çok üzdü, incitti. Gece boyunca ağız kokusuna çare düşünmekten gözlerine bir dirhem uyku girmedi. Sabah oldu, Bağdat ve diğer ülkelerden âlimler, hakimler, doktorlar çağırdı. Değişik konulardan ba-

22 Me'mun, Harunreşid'in oğlu olup Abbasilerin yedinci halifesidir.

23 Nüşhada unnab diye geçiyordu. Kızıla çalan bir meyve imiş. Metinde kast edilen meyve değil, rengidir.

his açtılar, bu arada ağız kokusunu da konuştular. Memun bu şekilde çaktırmadan ilacını almış oldu, ağız kokusundan kurtuldu. Önceden çok kızıp sözlerine epey gücendiği cariyesine şimdi minnet duyguları besledi. Çünkü onun sayesinde bu deritten tamamen sıyrıldı ve ağız güzel kokulu gonca-gülü andırdı. Cariyesine sarayında mühim bir görev verdi ve kendi kendine; “Ayıbımı yüzüme vurdu, artık benim dostumdur.” diye söylendi.

Bana göre; “yolunda kuyu var” diyen, iyiliğini isteyen biridir. Çünkü yolunu şaşırana; “doğru yoldasın” demek büyük eziyettir. Ayıbı yüzüne söylenmeyen kişi, bilmediği için çok zaman bunları hüner sayar. Birine müşhil otu²⁴ lazımsa; “bal tatlı, şeker mükemmel” demeyin. Bakınız, eczacının biri ne güzel söylemiş; “Gerekiyorsa şifa niyetine acı ilacı bile yudumlayacaksınız.”

Dostum; yararlı bir şerbet istiyorsan, Sadı’nın acı nasihat ilacını al. Çünkü öğüdü; marifet eleğinden geçmiş, balla süslenmiştir.”

Padişah ile Yoksul Hikâyesi

Yoksul bir adamın, padişah huzurunda doğru bir söz ettiğini duydum. Meğer padişah, bu söze çok gücemiş ve büyüklük taslayıp adamı hapsedirmiş. Bir gün yoksul, zindanda iken dostlarından biri yanına gelip sitem yüklü bir dille kulağına fısıldamış; “Ah be kardeşim; o sözü niye söyledin!” Yoksul, yaptığığın doğru olduğunu söyleyip cevap vermiş; “Yüce Allah’ın emrini yerine getirmek için. Zindandan korkmam, sonuçta bir sürelik hapis.”

Ne ki; yoksulla dostunun konuşmasını duyan dalkavuşun biri, hemen bunu padişaha yetiştirmiş. Padişah kahkahalar atıp; “Zavallı, zindan bir sürelik diyor ha, oysa yanlış düşünüyor, bilmiyor ki orada çürüyüp ölecek.” demiş. Bu kez padişahın sözü, saraydaki bir köle tarafından zindandaki adamın kulağına fısıldanmış. Adam, köleye bakıp; “Git padişahına söyle” diye onu uyar-mış; “üzülecek olan ben değilim, asıl kendisi. Şu dünya kaç günlük ki, zindan bana işkence olsun! Elimden tutup çıkarsan, sevinmem; başımı kessen, gam yemem. Hazinen, hükmün yürürken; ben burada acı, kahır, hasret, korku, aile derdi içinde ölürsem, yarın mahşerde seviyemiz aynı olacak. Üç-beş günlük dünyaya aldanma. Halkının gönlünden yükselen ah ateşiyle kendini yak-

24 Sukmuniya ya da Sekmonya.

ma. Senden önce, senden çok daha büyükleri yok muydu, zulümleriyle cihanı yakmadılar mı? Peki ya, şimdi onlara ne oldu! Onlar gibi olmak istemiyorsan, öldükten sonra adm iyilikle anılsın diliyorsan, mezarında lanetler savrulmasın diyorsan, ona göre yaşa! Kötü âdet, adı üzerinde kötüdür, koymamaya gayret et ki; bunu çıkarana herkes lanet eder. Kuvvet, kudret sahibi bir kişi, yücelikte son noktayı da bulsa, en sonunda düşüp gireceği yer, mezarın dibi değil mi!”

Kendisine yetiştirilen bu sözler karşısında padişah iyice galeyana geldi ve hiç düşünmeksizin emretti; “Şu yoksul ihtiyarın dilini, ensesinden çıkarın.”

Padişahın fermanını duyan ihtiyar, cesur bir dille cevap verdi; “Padişahım; bu sözünden de korkacak değilim, hele dilsizlikten asla! Rabbim, kalbimden geçenleri biliyor. İster yokluk çekeyim, ister zulüm göreyim; akıbetim hayır olduktan sonra ikisi de birdir.”

Dostum; akıbetin iyi olduktan sonra, çektiğin yas, düğün dernek olur.

Talihsiz Boksör Hikâyesi

Yokluk içinde yaşayan, açlıktan neredeyse ölüm derecesine gelmiş, talih-siz, zavallı bir boksör²⁵ vardı. Yumruklarıyla para kazanamadığından karnını doyurmak için sırtıyla çamur taşımaya başlamıştı. Bu durum, çok ağırına gidiyordu. Kimi zaman coşar, düşkünleri öldüren felekle savaşı; kimi zamansa ümitsizliğe düşer, hayata küserdi. Halkın tatlı tatlı geçindiğini gördükçe, boğazına acı sular tikanır, zehirlenir; çoğu kez perişan haline ağlayıp şöyle inlerdi; “Şu dünyada benden daha beteri var mı acaba? Kimileri bal şerbeti içiyor, kimileri tavuk, kuzu eti yiyor. Oysa ben ekmeğime sürecektir yağ bile bulamıyorum. Şu talihe bak; kedi, kürk giysin; ben, çıplak kalayım; olacak iş mi! Çamur işiyle uğraşırken, ayağım büyük bir hazineye batsa, ne olurdu! Feleğin cilvesiyle hazineme kavuşsam, ben de gün görsem, hayattan zevk alsam, üstümdeki sıkıntıları bitirip eğlenceye dalsam, fena mı olurdu!”

Neyse duydum ki, boksör bir gün yine toprak kazıyormuş. Kazarken toprakta ne görse beğenirsiniz? Dura dura çürüyüp parçalanmış, dişleri yere kaçmış bir çene kemiği! Kemik, kendi diliyle başlamış öğüt vermeye; “Arka-

25 Nushada müşt-zen diye geçiyordu. Yumrukçu karşılığı varsa da boksör karşılığı daha uygun.

daş; yoksulluğunla düşkünlüğüne tahammül et, yarın toprak altında bu hale dönmeyecek misin? Akıbetin böyle olduktan sonra; ha şeker yemişsin, ha ciğer kanı içmişsin; ne önemi var. Hoş gör, iyi-kötü dönsün devran; bizsiz daha çok dönecektir.”

Çürümüş çene kemiğinin bu sözlerinden çok etkilenen boksör, içindeki kederi bir kenara atıp kendi kendine söylenmeye başladı; “Ey akılsız, tedbirsiz nefis! Yokluk, sıkıntı yükünü çekeceksin tabi. Boş yere kahrolup da kendini öldürme. Şu fani dünyada başı üstünde yük taşıyanla şan ve şerefçe başı göğe değenin sonunu kim bilebilir? Hem yarın yer değiştirmeyecekleri ne malum? Bu dünyada keder de, sevinç de geçicidir. Ebedi kalan şeyse yaptıklarının karşılığıyla iyi adındır.”

Ey padişah; taht da fanidir, taç da; yalnız kerem kalır yanında! Kendini talihli hissediyorsan lütuf ve ihsanda bulun, sana yaraşan da budur. Saltanatına, devletine, hizmetindekilere bakıp da böbürlenme boşuna. Zira senden önce, senin gibi niceleri geldi geçti; senden sonra da gelmeye devam edecek. İzzet sahibi kimse, dinin emirlerine uygun hareket eder. Çünkü bilir dünyanın fani olduğunu. Düzgün ve güçlü bir saltanatım olsun diyorsan dini onunla beraber düşünmelisin. Er-geç bu dünyayı sen de terk edeceksin; o halde altınlarını çıkar, ihtiyaç sahiplerine pay et.

Bak, Sadî de öyle yapıyor. Ne ki, altını olmadığı için inci gibi sözler saçıyor.

Öğüt Almayan Zalim Padişah Hikâyesi

Bir ülkeye padişah olan zalimi anlattılar. Saltanatı zamanında insanların gündüzleri, gecesi gibiydi. Zulüm korkusundan gözlerine uyku girmezdi. İyi kalpli insanlar gündüzleri onun kahınyla inim inim inlerdi. Gece olunca bu iyi insanlar, sabaha kadar ellerini kaldırıp ona beddua ederdi. Bir gün içlerinden bir kısmı, zamanın şeyhlerinden birine gidip feryatlar içinde ondan yardım istediler; “Ey ilim ve irfan sahibi zat, ey ince ve güzel düşünceli insan! Şu zalimin yanına git ne olur, ona güzel öğütlerde bulun ve Allah’tan korkmasını söyle.” Şeyh, bu talebe karşı çıktı; “Onun yanında Allah’ın adını anmak, hiç doğru olur mu! Allah adının anılmasına ve Allah’a ait sözlerin söylenmesine değmeyecek biri çünkü o.”

Kişiyi Hakk'tan uzaklaşmış gördüğünde, yanında Hakk sözü söyleme. Alçak insanların meclisinde ilim-fenden konuşmak, ilim-fenne saygısızlık olur. Çünkü, ha onlara bunlardan bahsetmişsin, ha tohumu çorak araziye serpmişsin. Üstelik öğüt kâr etmeyince, sana düşman kesilirler. İncindiklerine bakmayıp ziyadesiyle seni incitirler.

Oysa sen başkasın sultanım! Senin âdetin, Hakk yolunda yürümektir. Bu nedenle katında doğruluktan cesur bir şekilde bahsedilebilir. Ey güzel düşünceli sultan! Hakk neyse söyledim sana. Zaten Allah dostunun yanında başka ne söylenebilir! Yüzük taşındaki mührün bir özelliği var. Muma basılırsa çıkar, taşa basılırsa çıkmaz. Zalim bir kişinin sözlerimden alınmasında şaşılacak ne var! O hırsız, bense bekçiyim. Sultanım; sen de insaflı, adaletli bir bekçisin. Rabbimin hamiyeti, bekçin olsun. Sayende huzurlu yaşıyoruz. Sıkıntı versen hakkın var ama yapma. Çünkü mihnet de Allah'ındır, lütuf ve ihsan da. Şükür, onadır. Yüce Allah, seni halkın hizmetine amade kılmış, başıboş bırakmamıştır. Herkes iş-güç peşinde ve fakat devlet topu senin elinde. Cenneti çalışarak kazanmadın sen. Allah, cennet ehlinin ahlakıyla donattı seni.

Kalbin, aydın; devletin, büyük; derecen, yüksek; hayatın, güzel; son nefesin, şahadet; ibadetlerin, sevap; duaların, makbul olsun.

Padişahların Tedbirleri ve Savaş Siyasetleri

Tedbirle iş bitiyorsa, düşmanın yüzüne gülmek, savaşmaktan daha iyidir. Düşmanı savaşarak yenmek imkansızsa, güzel hediyeler verip onlarla iyi geçinerek en azından bu fitne kapısını kırmak gerekir. Sana zarar vereceğinden korkuyorsan, tatlı dilinle düşmanın ağzını bağla. Düşmanı dikenli tellerle durduramayacaksan, altın saç. Çünkü ihsan, keskin dişi kesmez eder. Tedbir ve yüze gülerек cihanı elde edebilirsin. Isıramadığın eli öp. Düşmana hoş görün, onu okşa, kendine dost edin. Fakat bulduğun ilk fırsatta yüz derisini. Kemendinden İsfendiyar'ın²⁶ bile kurtulamadığı Rüstem, unutma ki tedbirle tutulmuştur. Sayıca az bile olsa düşmandan sakın. Gerekli önlemleri al. Sel suları, damlaların birikmesiyle oluşur. Kaşlarını çatıp da onu ürkütme. Zayıf da olsa, dost olması senin için daha iyidir. Düşmanı, dostundan çok olan bir

26 İsfendiyar, Zaloğlu Rüstem tarafından öldürülen Keyani beyi.

adamin; düşmanı memnun, dostu mutsuz olur. Askerlerinden daha çok olan düşmana hücum etme. Neştere yumruk atılmaz. Rakibin zayıf ve sen güçlüysen, onu ezme. Düşküne güç kullanmak alçaklıktır. İster fil kadar kuvvetli, ister aslan pençeli ol; bana sorarsan, barış her zaman savaştan iyidir. Barışı devam ettirmek için bütün çareler tükenmişse savaşa başvurmak ancak o zaman doğru olur. Barış isteyen düşmandan yüz çevirme. Yok ille de savaş istiyorsa, bu kez atının dizginlerini büküp yüz çevirme. Savaş kapısını önce düşman kaparsa, şeref ve haysiyetin on bin kat artar. Savaşmayı düşman istemişse, kıyamet günü bunun hesabını Allah, senden sormaz. Birisiyle aranda kin, düşmanlık baş göstermişse ona acıma, savaşa hazırlan. Kin tutanı, dost tutmak büyük bir hatadır. Alçak adamlar karşısında gevşeklik gösterme, tatlı konuşma. Sonra kibirleri artar. Gücün yetiyorsa arap atları ve cesur savaşçılarıyla düşmanın tozunu havaya uçur. Düşman, yenilgisini kabul edip kapına gelir ve seninle dost olmak isterse; gönlünden kini, başından öfkeyi çıkar. Tatlı dil ve yumuşak davranışla sana başvuran düşmana, kesinlikle sert ve öfkeli davranma. Aman dileyene, dileğini ver; iyilikten şaşma, bağışlayıcı ol. Öte yandan hile ve tuzaklarına karşı da uyanık ol. İhtiyarların görüş ve düşüncelerine saygı göster. Çünkü onlar çok işi tedbirle tecrübe ettiler. Gençler, tunçtan kalleleri kılıçlarıyla yıkmaya çalışırken; onlar akıl ve tecrübeleriyle ele geçirirler. Filleri devirip aslanları perişan eden gençler, ihtiyar tilkinin hilesini bilmezler. Savaş ortasında komuta elindeyken kaçmak da dahil tüm ihtimalleri önceden düşün. Kimin zafer kazanacağını bilemezsin. Askerlerin mağlup olup dağılırsa tek başına kahramanlıkta bulunma. Sen de onlar gibi davran, canını ateşe atma. Savaş meydanının kenarındaysan, savuş; ortasındaysan, düşman elbisesi giy, onlar gibi görün ki canını kurtarasın. Askerlerin bin, düşmanın iki yüz kişi bile olsa gece vakti arazilerinde durma. Geceleyin pusudan çıkan elli kişi, beş yüz kişilik heybetiyle askerlerini darmadağın edebilir. Geceleyin yola devam eden kişi, her şeyden önce pusu yerlerini çok iyi bilmeli ve kendini sakınmalı. Düşmanla aranda bir günlük mesafe varsa dur, çadırını orada kur. Üstüne gelmesinden korkma. Efrasiyap da²⁷ olsa kafanı çıkar. Zira o sana gelinceye kadar hayli yıpranacaktır. Sen de yorulan düşmana akın edersin. Akılsız düş-

27 Efrasiyab, Şehname'de bahsi geçen büyük Turan hükümdarı. Onun için Alper Tunga diyenler de vardır.

man kendisine zulmettiğinin farkında değildir. Düşman üzerine yürüdüğünde ilk hedefin sancakları olsun. Zira sancakları düşen düşman bir daha toparlanamaz. Dağılıp kaçan düşmanın peşinden fazla koşma. Hem yardımcı kuvvetlerinden ayrılmış, hem de yol boyunca gücünü harcamış olursun. Sonra düşman azlığınızdan cesaret alır da, süvarileriyle yeniden hücumla kalkar. Atların ayaklarından çıkan tozlar bulutlara karışır. Mızrak ve kılıçlarıyla düşman, etrafınızı kuşatır. Düşman bozguna uğratıldığında, askerlerin ganimet sevdasıyla peşlerinden gitmesin. Böyle yaparlarsa şahın arkası boşalır. Savaşlarda ordunun canı, şahtır. Dolayısıyla ordunun, şahını koruması; savaşa girmesinden daha hayırlıdır.

Barış Zamanı Askeri Hoş Tutma

Bir kez olsun sana faydası dokunmuş cesur adamın derecesini cesurluğu nispetinde yükselt ki, senin için ikinci defa hayatını tehlikeye atmaktan yahut Yecüc'le²⁸ savaşmaktan asla imtina etmesin. Dar günde yanında olmasını istiyorsan barış zamanı askerini hoş tut. Savaşçı adamlarının ellerini şimdiden öp ki, düşmanın kös²⁹ çalmasın. Mevcut durumda davranışı hoş olmayan asker, savaş günü ölümü göze alır mı? Ülke hudutlarını ancak askerlerin sayesinde muhafaza edebilirsin; askerlerini de parayla. Askerin gönlü hoş, karnı tok oldukça padişah, düşmana galebe çalacaktır. Asker dediğin, hayatını kellesiyle ödemeye razı olan kişidir. Sıkıntı içinde yaşarlarsa yazık olur. Hazine, askerden esirgendiği takdirde; o da elini kılıcına götürmek istemeyecektir. Eli boş, işi gücü ağlayıp inlemek olan asker, savaş esnasında nasıl olur da yiğitlik gösterir, hiç düşündün mü?

Tecrübeli Yiğitlere Değer Verme

Düşmanla savaşmaları için meydana yürekli adamları yolla, aslanlarla aslanları çarpıştır. Güngörmüş zatların görüş ve düşünceleriyle hareket et daima. Unutma ki, koca kurt avda tecrübelidir. Kılıç kullanan gençlerden değil, asıl çok bilen ihtiyarlardan kork. Çünkü filleri devirip aslanları yıkan gençler,

28 Ye'cüc ile Me'cüc: Kıyamet alametlerinden olan azgın iki topluluk.

29 Kös, büyük davul demektir.

ih-tiyar tilkinin hilesini nereden bilecekler! Feleğin iyisiyle kötüsünü tattığın-
dan; dünya görmüş insanlar akıllı olurlar. Huzur ve saadet isteyen gençler, ih-
tiyarların sözlerinden yüz çevirmezler. Ülkenin huzur ve refahını düşünüyor-
san, mühim görevleri yeni yetmelere devretme. Askerlerinin başına da savaş
tecrübesi bulunanlardan başkasını geçirme. Çetin ve zor işleri küçüklere ver-
me, çünkü yumrukla örsü parçalayamazsın. Halkın gönlünü kazanıp askeri
hoş tutup iyi idare etmek çocuk oyuncuğu ve maskaralık değildir. Vakit kaybet-
mek istemiyorsan, eli iş tutmayana iş buyurma. Av köpeği kaplandan baş çe-
virmez ve fakat hiç ava çıkmamış aslan, tilkiden tırsar. Kucakta büyütülen ço-
cuk, savaşa girmekten çekinir. Savaş adamı dediğin; güreşte, avda, nişancılık-
ta ve çevgan³⁰ oyununda tecrübe sahibi kimsedir. Hamamda yahut naz ve ni-
met kapısında beslenen kişinin savaş kapısını açık gördüğünde ödü kopar. O
ki, hayvana bile iki kişinin yardımıyla biner, dolayısıyla bir çocuk bile onu ra-
hatlıkla yere düşürebilir. Savaşta kaçanı gördüğün zaman, şayet düşman eliy-
le ölmemişse, hemen oracıkta sen öldür. Çünkü iffetsiz kızlar bile, savaş günü
düşmandan kadın gibi kaçan kılıç erlerinden daha üstündür.

Gorgin ve Oğlu Hikâyesi

Okunu ve yayını alıp savaşa gitmek için hazırlanan oğlunun ardından,
bakın Gorgin³¹ ne güzel şeyler söylemiş: “Oğlum; şayet kadınlar gibi kaçacak-
san, savaşa gidip de diğer savaşçıların onuruyla oynama.” Savaşta düşmana
sırtını dönen süvari, sadece kendini değil, tüm namlı yiğitleri de öldürmüş de-
mektir. Savaş sırasında cesaret göstermek, sadece ve sadece aynı sofrada otu-
rup aynı dilden konuşan, aynı kafaya sahip iki dosta mahsustur. Bunlar sava-
şın tam ortasında canla başla mücadele ederler. Her ikisi de aynı düşüncede-
dirler. İçerinden biri düşman eline düşerken, okların hücumundan kaçmak
diğerine ağır geleceği için, aralarındaki dostluğa sığmaz. Dostların, dost olma-
dıklarını gördüğünde savaş meydanından sıvışmayı kendine ganimet say.

30 Çevgan, cirit oyununda kullanılan değnektir.

31 Gorgin ya da Gurgin: Şehnamede adı geçen büyük bir pehlivan.

Hüner Sahiplerini Okşama

Ey ülkeler fethetmek isteyen padişah! İki türlü insana önem ver. İlki, savaş alanlarının gözü pek savaşçıları; diğeri, görüş ve düşünce sahibi bilgeler. Bilgelerle kılıç çalan kahramanları elinde tutmasını bilen padişahlar, daha nice büyük devletlere nail olurlar. İnsanoğlu için iki büyük hüner vardır; kalem ve kılıç kullanmak... Bu hünerlerin birinden mahrum olan kişinin ölümüne üzülme. Elleri kalem tutan yahut kılıç kullanan kimseleri hoş tut, onlara kulak ver. Çalgıcı tayfasına meyiletme sakın. Çünkü onlar kadınlar gibidir, sana hiçbir faydaları dokunmaz. Düşman sefere hazırlanmışken, senin çalgıcılar arasında eğlenceye dalıp savaş naraları karşısında kulak tıkayıp kendini unutman adamlık değildir. Nice devlet sahibi insan; bu oyunlara dalmış ve son oyunla birlikte devletleri elinden çıkıp yok olup gitmiştir.

Düşmandan Sakınma

Düşman savaş açtığında kork demem ben, sana; bilakis, barış zamanı sakın onlardan. Nice insanlar var ki, gündüzleri barış ayeti okur ve fakat geceleri askerlerini uykuda bulunanların üstüne saldırtır. Savaşçılar zırhlarıyla toprakta yatarlar. Çünkü yatakta uyumak kadınların işidir. Kılıç çalan yiğitler çadırda bile kadınların evlerinde uyudukları gibi çıplak uyumazlar. Düşmanın ansızın hücumu kalkacağını düşünerek her an savaşa hazırlıklı olmalısın. Sakınıp tedbir almak, işbilen yiğitlere mahsustur. Karakollar; ordunun tunçtan yapılı surları, duvarlarıdır.

Düşmanı Akıl ve Tedbirle Defetme

Hakkında kötülük düşünen ve fakat düşündüğü kötülüğü yapmaya gücü yetmeyen iki düşman safı arasında, kendini güvende hissedip oturmak akıl kârı değildir. İki safın birleştiğini ve kısa olan ellerinin uzadığını düşünsene, halin ne olur! İki düşman arasındaysan önce kuracağın tuzaklarla ilkini oyalamaya gayret et. Sonra belli etmeden diğerrinin kökünü kazı. Baktın ki saflardan biri inatçılık edip seninle savaşmak istiyor, o zaman düşmanıyla hemen dost olmanın yollarını ara. Böylece giydiği gömlek, vücuduna dar gelir, zindan kesilir. Bundan sonra tedbir kılıcınla düşmanın kanını akıtabilirsin. Düşman

safları arasında anlaşmazlık çıktığını gördüğün takdirde, kılıcını kınına sokup sabırla bekle. Zira iki kurt birbirine düştüğü zaman, koyun aralarından rahat geçer. Bırak düşman, düşmanıyla didişedursun; sen, dostlarınla huzur içinde muhabbet et.

Düşmana İyi Davranma

Savaş namına kılıcını çektiğin zaman, gizlice barış yolunu da araştır. Ordular sevk eden, miğferler parçalayan kumandanların savaş heveslisi göründüklerini sanma. Gerçekte onlar gizliden gizliye barış yollarını aramaktadır. Meydanları dolduran cesur savaşçıların gönüllerini hoş tut ki; savaş sırasında top gibi yuvarlanıp ayağına düşsünler, uğrunda başlarını ortaya koysunlar. Düşman kumandanlarından birini esir aldığı anda öldürmek için acele etme. Kendi kumandanlarından birinin, düşmana tutsak düşmediğini nerden bileceksin? Eğer öldürmekte acele edersen, onlar da misliyle cevap verecektir. Kısasa kısas yani... Öte yandan tutsaklarına kötü davranan kumandanlara felek gülmez. Gün gelir, onlar da bu hale düşebilir. Zincire vurulup acı çeken kimse, fırsat eline geçtiği halde zincire vurulan kişilere acı çekirtmemeli. Düşmanın önde gelenlerinden biri, sana boyun eğmek isterse, gönlünü al, ona iyi davran. Çünkü onu gören birisi daha gelir. Tatlı dilinle on düşmanı ikna etmen, bir gecede yüz baskın yapmaktan daha etkilidir.

İtaat Eden Düşmandan Sakınma

Düşmanın yakınlarından biri, seninle dost olmuşsa hile ve tuzaklarından emin olma. Çünkü yakınlığı aklına düştükçe, içten içe sana kin besleyecektir. Düşmanın tatlı sözüne kanma hemen, bal içinde zehir de olabilir. Kendi dostlarını bile düşmanı sayıp ona göre hareket eden kişi, düşmanın her türlü hilesinden rahatlıkla kurtulabilir. Herkesi yankesici sayan kimse, kesesinden tek bir inci dahi kaptırmaz. Beyine karşı gelen askeri, sakın kendi hizmetinde kullanma. Kendi büyüğünün hakkını bilmeyen, senin hakkını nasıl bilirsin. Böylesi insanların yeminlerine, sözlerine kanmamak gerekir. Mümkünse başlarına gizlice bir gözcü dikmelidir. Hizmetine henüz girmiş olanın ipini uzat, çok sıkma ama. Sonra kopar, kaçıp gider, bir hizmetçi kaybetmiş olursun. Düşman ülkesini eline geçirdiğinde, idaresini o bölgenin mahkûmlarına

ver. Çünkü yüreği yanık, gözü kara insanlardır. Dişlerini zalimlerin boğazına geçirir, onların kanını içer. Bir kaleyi kuşattığında, içindeki halkın rahatını düşün ki; kale, bir başkası tarafından kuşatılmak istendiğinde, ilkin onlar başkaldırsın. Fethettiğin şehrin halkına eziyet ettikten sonra; “İmdat düşman geldi, kapıya dayandı!” diye feryat edip kapıları kapamanın âlemi ne! Zira düşmanın yandaşları, seni içten vurmak için çoktan hazırlık yapmış, uygun anı kollamaya başlamıştır.

Sır Saklama

Düşmanla savaşmak için gizliden gizliye, inceden inceye her türlü hazırlığı yap. Alacağın tedbirleri tek tek düşün, ancak kimse niyetini bilmesin. Sırrını herkese açma. Aynı sofrada yemek yediği halde, birinin, diğerinin aleyhinde casusluk yapıp onu gammadladığını ben çok gördüm. Söylence kabilinden anlatırlar ve derler ki; “Büyük İskender³² doğuya sefere çıkacağı zaman, çadırını batı yönünde kurdurmuş.” Ve yine derler ki; “Şah Behmen³³ Zabilistan’a³⁴ varacağı zaman, sağa diye emredip sola yürümüş.” Niyetini, amacını senden başka bilen varsa, o niyete oturup ağlamak gerekir. Kin tutup düşmana savaş açacağına; iyilik göster ki, cihamı elinde tutasın. Tathlılıkla, güzellikle hallolacak bir meselede sertlik gösterip inatçılık etmek doğru değildir. Gönlünün dertli olmasını istemiyorsan, dertli gönüllerin derdinden arındır onu. Askerlerinin kaba kuvvetine bel bağlama. Tersî, mazlumlardan himmet dilen. Çünkü sana ümit bağlayan zayıf kimselerin duası, yiğitlerin kaba kuvvetinden daha güçlüdür. Dervişlerden yardım talep eden, Feridun’a dahi savaş açsa, kolayca üstesinden gelir.

32 Makedonyalı Büyük İskender. Ona Zülkarneyn diyenler de vardır.

33 Behmen aslında bir lakap olup bu kişi Efrasiyab’ın oğludur.

34 Zabilistan, bugünkü Afgan toprakları.

Akıllıysan şayet, herbir şeyin özünü, anlamını kavramaya çalış! Çünkü suret, fani; mana, kalıcıdır. İlmi, cömertliği, takvası olmayan kişi, manadan mahrum kuru bir surete benzer. Sağlığında halkını rahat yatıran kimse, öldükten sonra toprak altında rahat yatar. Ahiret azığını şimdiden toplamaya gayret et! Zira ölümünden sonra yakınların hırsla kapılıp ruhuna hiçbir iyilikte bulunmayacaktır. Altını, nimeti bugün dağıt. Yarın onlar senin olmayacaktır. Acı çekmek istemiyorsan, acı çekenleri hatırdan çıkarma. Hazine elindeyken sahiplerine ver, yarın anahtarları senden çıkacaktır. Azığını kendin hazırla. Son nefesini verdikten sonra eşinden, çocuğundan şefkat bekleme. Öte âleme azığını kendi götüren, bu dünyada devlet topunu çelmiş demektir. Hiç kimse kaygılarını paylaşarak sırtını kendi turnakların gibi kaşıyamaz. Servetin neyse avucuna al, ihtiyaç sahipleri arasında bölüştür. Aksi takdirde yarın elinin tersini ısırırsın. Fakirlerin sırrını sakla, kusurlarını araştırma ki; Yüce Allah da yarın senin kusurlarına perde çeksin. Düşkünü, kapından eli boş çevirme. Allah muhafaza, bir gün sen de kapı kapı gezen bir garip olabilirsin. Başkasına muhtaç olmaktan korkan büyük insan, muhtaçları darda bırakmaz, onlara iyilik eder. Gönlü yaralı kimselerin hatırlarını sor, onları gözet. Kim bilir, yarın bir gün, sen de bu duruma düşebilirsin. Darda kalmışların gönüllerini ferahlat ki, darda kaldığın zaman gönlün rahata ersin. El kapılarında dilenmediğine göre, kapına gelen dilenciye kovma.

Yetimi Gözetme

Babasız kalan çocuğun başına gölge sal, onu himayene al, yüzünün tozunu silip ayağındaki dikenini çıkar. Neden bu kadar zavallı, düşünmedin mi;

kökü olmayan ağaç, hiç taze olur mu? Boynu bükük bir yetim gördüğünde, karşısına geçip de çocuğunu öpüp okşama. Ağlayınca, kim çeker nazını yetimin yahut öfkelendiği zaman kim yatıştırır? Dikkat et, ağlamasın yetim; zira ağlamaya başlarsa, arş da titremeye başlar. Esirgeyerek sil gözyaşını, şefkatle al yüzünün tozunu. Baktın ki başında gölgesi yok, gölgende besle onu. Vaktiyle babamın kucığına yaslandığım zaman benim de başımda tac vardı. Hele bedenime bir sinek konmayagörsün, kaç kişinin gönlü bundan perişan olurdu. Ya şimdi? Düşmana esir düşecek olsam, dostlarımdan hiçbiri bana yar olmayacak. Bir ben bilirim yetim çocukların halini. Çünkü çocukluğumda ben de babamı kaybetmiş idim.

Diken Hikâyesi

Adamın biri, bir yetimin ayağındaki dikenı çıkarmıştı. Ölümünden sonra, Hocend'li Sadreddin namında büyük bir zat onu rüyasında gördü. Adam bir yandan; "Bir diken sayesinde benim için biten şu güllere bak!" diyor, bir yandan da mutlu bir şekilde cennet bahçelerinde geziniyordu.

Elinden geldiği kadar merhametli ol ki, zahmete düştüğünde merhamet göresin. Birisine iyilik ederken; "Ben efendiyim, oysa elime muhtaç bir köle" diye sakın böbürlenme. Feleğin kılıcı böylelerini yere serdiyse, henüz kınına girdiğini sanma. Yarın seni de yere sermeyeceği ne malum! Saadet ve huzuruna duacı binlerce insan gördüğünde, kimseye muhtaç değilim diye böbürleneceğin yerde, seni kimseye muhtaç etmeyen Rabbine şükret. Zira çok kimse-ler sana ümit bağlamışken, sen kimseye muhtaç değilsin. Bir yerde; ulu zatların huylarıyla iyiliklerine karşılık 'kerem' sıfatını kullanmışım. Meğer hata etmişim. Bu sıfat, peygamberlerin ahlakındandır.

Hız. İbrahim ile İhtiyar Hikâyesi

Hız. İbrahim Peygamberin misafirhanesine bir hafta boyunca hiçbir yolcunun uğramadığını duydum. Oysa güzel huylu peygamber, belki azığı kalmayan biri gelir düşüncesiyle yemeğini vaktinde yemezdi. Günlerden bir gün dışarı çıktı, dört bir yana baktı, vadinin etrafını kolaçan etti. Çölde söğüt gibi yapayalnız, saç baş yaşlılıktan ağarmış birini gördü sadece. Hoş bir edayla mer-

haba deyip onu cömert insanların usulüyle evine buyur etti ve; “Ey gözlerimin nuru, lütfet de beraber tuz ekmek yiyelim.” dedi. Bu talebi geri çevirmedi ihtiyar adam ve seve seve deyip yürümeye başladı. Kendisine selam olsun, peygamberin bu iyi ahlakını biliyordu. Misafirhanesindeki hizmetçiler koştular, düşkün ihtiyara ikramlarla yer gösterdiler. Peygamber buyurdu ve sofra kuruldu; birlikte oturdular. Herkes; “bismillah” diyerek yemeğe başladığı halde; kimse, ihtiyarın besmele çektiğini duymadı. Hz. İbrahim sitem dolu bir dille sordu; “Ey yaşı geçkin ihtiyar! Ben kocamışlardaki samimiyeti ve harareti nendense sende göremiyorum. Nimeti yiyeceğin zaman onu veren Yüce Allah’ın adını anmak şart değil midir?” İhtiyar, tok bir sesle karşılık verdi; “Ben mecusilerin pirinden iştmediğim bir yola uymam.” Hz. İbrahim, bedbaht ihtiyarın ateşperest ve kendi dinine yabancı olduğunu anlayınca onu sofradan uzaklaştırdı. Çünkü temizlerin yanına murdar yakışmaz. Tam bu esnada gökten bir melek indi ve Allah’ın buyruğunu peygambere bildirdi; “Ey Halil! Bu ihtiyara yüz yıldır rızık ve hayat vermişim ben. Sense bir an içinde onu huzurundan kovdun? O, ateşe tapıyorsa bırak tapsın. Sen cömertlik elini neden çekiyorsun?”

İyiyle Kötüye İhsan

Şununki riya ve göz boyama, bununki hile ve yalan deyip ihsan kemerinin ucunu düğümleme. Tefsir okuyup bilen bir adam, ilim ve edebi, meta karşılığı satarsa zararlı çıkar. Akıl ve şeriat, idrak sahiplerinin dini, dünyaya değişmelerine fetva verir mi hiç? Bilakis sen; ucuz satandan mal almayı tercih eden anlayışlı adam gibi ilim ve edebi her koşulda satın almayı bil.

Âbit ile Dilenci Hikâyesi

Dilencinin biri, gönül adamlarından birine gelip; “Çamura battım, pek sıkıntılı durumdayım. Bende bir alçağın on dirhem alacağı var. Bunun bir çekirdeği bile, yüreğimin üstünde on batman ediyor. Her gece, onun yüzünden halim perişan; her gün, gölge gibi ardımda geziyor. İncitici sözlerle kalbimin içini, evimin kapısı gibi delik deşik etti. Allah, doğdu doğalı bu on dirhemden başka bir şey vermemiş sanki ona. Elifi görse mertek sanır. Sarftan da la-

yensarif³⁵ babından başka bir şey okumamış. Bu kalpazan herif, her gün ama her gün henüz güneş ufuktan baş kaldırmadan kapımın halkasını vuruyor. Hangi cömert insan, az-biraz para ile beni o taş kalpliden kurtaracak?” dedi. İyi huylu ihtiyar, bu sözleri dinledi, ihtiyarın cebine birkaç altın sıkıştırıp al, dedi. Dilencinin ıdı gözleri. Eline para geçince, altın gibi taptaze bir yüzle çıktı, gitti. Olaya tanıklık eden içerdekilerden biri, uygun bir dille âbidi uyar-mak isteyip; “Şeyhim, bu kimdir, biliyor musun?” diye sordu; “Ölse ardın-dan ağlamak caiz olmaz. Öyle alçak bir dilencidir ki; erkek aslana, eyer vurur; Ebuzeyd’e³⁶ taş çıkartır.” Bu sözlere karşılık âbid, ellerini dudaklarına götü-rüp; “Sus, sen söz eri değilsin!” diye sitem etti, “hiç olmazsa bana kulak ver ve şunu düşün. Dedikleri doğruysa istediğini vermekle el-aleme karşı onun şere-finin korumuş olacağım. Değilse yani o yüzüzlük ve riyakarlık etmişse bu kez beni aldatmaya kalkan bu şarlatanın elinden kendi şerefimi kurtarmış olaca-ğım. Kısası, her halükarda ben kazanmış olacağım.”

Sen; iyiye de, kötüye de bol bol para-pul ver. Çünkü biri, hayır kazan-mak; öteki, belayı başından savmak içindir. Akıllı insanların sohbetinde bulu-narak gönül adamlarının ahlakını öğrenen kimse, dünyanın en mutlu insanı-dır. Aklın, fikrin, tedbir ve düşüncen varsa; Sadî’nin öğütlerini seve seve kula-ğına küpe yaparsın. Çünkü o; daima gözden, saçtan, yanaktan ve benden bah-setmez; aksine çok zaman, nasihat yollu konuşur.

Cimri ile Cömert Hikâyesi

Biri, dünyayı terk etti. Akıllı bir gönül adamı olan oğluna epey yüklü al-tını miras bıraktı. Çocuk, cimriler gibi eliyle altının üstünü kapamadı. Sadece cömert bir gibi davranıp ondan el çekti. Kapısı, yoksuldan boş kalmıyor, misa-fırhanesinde her zaman konuğu bulunuyordu. Böylece hısımların da, yaban-cılarında gönlünü doyurmuş, babası gibi parayı pulu nefsine hapsetmemişti. Bir gün herkesi kınamakla tanınan biri, yanına gelip ona; “Ey savurgan çocuk! Varını yoğunu böyle savurganca harcama; para, naz, nimet gibi şeyler çabuk tükenir. Sana şu Hikâyeyi söyleyen olmadı galiba?” deyip anlatmaya başladı: “Bu günlerde zahidin biri, oğluna; “Ey babası kılıklı” demiş, “sofular gibi mü-

35 Yani kaset gibi hep aynı şeyi çalar.

36 Ebuzeyd-i Saruci. Temsili bir karakter olup hitabetiyle ünlü bir dilenci imiş.

cerret yaşa, evini boşalt, cömert ol ve sakın ha dünyaya bağlanma.” Oğlu, ile-ri görüşlü ve tecrübeliymiş. İlkın babasına teşekkür etmiş; “Güzel düşünüyorsun.” Hemen ardından uyarmak istemiş; “Ama bunca mal bir yılda ancak toplanabilir. Bu nedenle onu bir anda harcamak adamlık olmaz. El darlığına katlanamıyorsan, bolluk zamanı hesaplı davran.”

Herkesi kınayıcı adam bir süre sustuktan sonra temsili bir Hikâye daha anlattı; Kızına; “Muhtaç olacağın günün azığını, varlık zamanı ayır. Kırbayı, testiği her zaman dolu bulundur; köyde sürekli ırmak akmaz.” diyen köylü kadın, ne güzel söylemiş!

Ara vermeden öğütlerine devam etti; “Ahiret, dünya varlığı sayesinde kazanılabilir. Aslanın pençesi ancak para ile bükülebilir. Elin boşsa, sevgiline gitme. Paran varsa, al ve getir. Yüzünü onun ayak bastığı toprağa koysan da, sevgilin sana, elin boşken gelmez ve dahası gözünü çıkarır. Sahr-ı Cinni’yi³⁷ hileyle tuzağa düşürür. Güzel yüzlülerin etrafında eli boş dolanma. Hiçbir şeyi olmayan kimsenin kıymeti de hiçtir. Boş elden ümit beklenmez ama parayla Ak-dev’in³⁸ gözünü dahi çıkarabilirsin. Altınını olur olmaz yere eşe dosta dağıtma. Düşmanın şerrinden daima kork. Eğer her bulduğunu uluorta dağıtırsan ihtiyaç vaktinde avucunu yalarsın. Yoksullar, senin yardımınla kuvvet bulacak değil ya! Bir gün vermezsin; gönülleri perişan olur sonra seni incitirler.”

Kınayıcının bu sözleri karşısında cömert delikanlının öfkesi başına çıktı. Üzüldüğünü, dahası incindiğini belli edip birden; “Be saçma herif” diye parladı. “İçinde bulunduğum bu servet, babama da babasından kalmış. Demek ki bizden öncekiler de evvela her şeyi saklamışlar ve fakat sonra bunları harcamadan hasretle ölmüşler ve bırakmışlar, öyle değil mi? Bugün babamın malı, bende; yarınsa oğluma geçecek. O halde malım ardımdan yağmalanacağına bugünden halkım yesin, daha iyi.”

Sen; ye, giy, ver ve yoksullara dağıt. Şunun bunun hesabı için ne saklayıp duruyorsun! Düşünceli insanlar, dünyadan götürecekleri her şeyi yanlarına alırlarken; alçak adamlar, mallarını hasretle arkalarında bırakırlar. Canım benim; dünya karşılığında ahireti satın alabiliyorsan; durma al yoksa pişman

37 Sahr-ı Cinni, cinlerin lideri olup güya Hz. Süleyman’ın yüzüğünü hileyle o aşırış.

38 Ak-dev, sihirbazlığıyla meşhur bir dev olup Zaloğlu Rüstem tarafından gözünü çıkarılarak öldürülmüştür.

olursun. Zira böylesi nimet, ahiret duvarını altınla yaldızlamış olan kimsenin işine yarar.

Bu ileri görüşlü delikanlı, malını mülkünü öyle yedi ve dağıttı ki, nihayet kendisinde o servetten hiçbir eser görmediler.

Bu kez bir başkası geldi ve o genci, zengin gönüllü olduğu için övdü; “Sen Allah yolunda çok çalıştım!” Övgü dolu sözler karşısında genç adam, utangaç bir edayla ona; “Gönül bağlanabilecek ne iş yaptım ki?” dedi ve ekledi; “Tek umudum Allah’ın bana verdiği lütfudur. Çünkü kişinin kendi işine bel bağlaması büyük bir hatadır.”

İşte dostlar, tarikat böyledir! Akıllı ve ahlaklı olanlar, iyi ve güzel işler yaparken kendi kusurlarını da görürlerdi. Büyük şeyhler, bütün gece dua etmişler, ancak tan ağarırken seccadelerini toplamışlardır. Sen, Allah dostlarının sözlerini adamakıllı dinle. Hem de Sadi’den değil, Sühreverdi’den. Hak yol sahibi o bilgin şeyh, yani Şehabüddin-i Sühreverdi³⁹ bir deniz yolculuğunda bana iki şey buyurmuştu. Biri; “Kötü düşünen kalabalığın içinde bulunma!” Diğeri; “Kendi nefsinde bencil olma!”

O şeyh, bir gece cehennem korkusundan uyuyamamış; duası sabaha yakın kulaklarımda çınlamıştı; “Allah’ım; keşke gövdemle cehennemi doldursaydım da başkaları kurtulsaydı!”

Karı-Koca Hikâyesi

Vaktiyle bir kadın, sızlanarak kocasına; “Artık mahalle bakkalından ekmek alma, buğday pazarına git.” dedi, “çünkü bu bakkal, buğday gösterip arpa satıyor. Sonra müşteriye değil de dükkânındaki sineklerden bir haftadır yüzünü gören olmamış.” Eşinin serzenişlerini dinleyen iyi huylu adam, hoş bir tavırla karısına şunu söyledi; “Gözümün nuru, hoş gör. Bu adam bize bel bağladığı için dükkânını orada açtı. Onun kazancına engel olmamız insanlığa yaraşmaz.”

Sen zengin gönüllü iyi insanların yolunda yürü. Bak ayaktasın işte, tutuver düşenin elinden, onlara karşı merhametli ol! Allah dostları, gösterişten

39 Asil adı Şehabüddin-i Ebu Hafs-i Muhammed olup büyük bir sufidir.

uzak dükkânların müşterisidir. Doğrusu; gerçek veli, cömert olandır ve cömertlik, yiğitlerin şahı Hz. Ali'nin mesleğidir.

Bencil Âbit Hikâyesi

İşittim ki; Hicaz yolunda bir ihtiyar, adım başı iki rekât namaz kılıyordu. Allah yoluna öyle bir hararetle girmişti ki, ayağından mugaylan dikenini⁴⁰ bile çıkarmıyordu. Ne ki sonunda, gönülleri perişan eden şeytan yüzünden, yaptığı iş gözüne hoş göründü. İblis'in oyununa gelerek; "Bundan daha güzel bir yolda gidilemez!" deyip yürürken ansızın derin bir kuyuya düştü. Eğer Allah esirgemeseydi, kibri onu hak yoldan büsbütün çıkaracaktı. O sırada gaipten bir ses duydu; "Ey açık talihli, iyi huylu adam! İbadet ettinse, Allah'ın huzuruna bir şey getirdin sanma. Bir iyilikle gönlü rahat ettirmek, her menzilde bin rekât namaz kılmaktan iyidir."

Akıl ve Nefis Hikâyesi

Sabahleyin sultanın çeribaşına, karısı; "Hadi kalk artık mübarek adam!" dedi, "Rızık kapısını çal. Padişahın mutfağına git de yemekten sana da pay ayırsınlar. Baksana, çocuklarının gözleri yollarda kaldı." Çeribaşı hiç istifini bozmadan gerinerek; "Bugün ocak yanmıyor çünkü sultan gece oruca niyetlendi." diye cevap verince kadın, ümitsizce başını önüne eğip yoksulluktan kalbi yaralanmış halde sızlanmasına devam etti; "Onun iftarı bizim çocuklarımız için bayramken, sultan acaba bu oruçtan ne hayır bekliyor?"

Elinden hayır gelen bir oruç yiyici, dünyaya tapmışlığını görmezden gelerek bir yıl oruç tutan kişiden daha iyidir. Oruç tutmak, bir muhtaca kuşluk ekmeği verebilen insana layıktır. Kendinden kısıp kendin yedikten sonra zahmet çekmene ne gerek var! İbadet edeceğim edasıyla yalnız başına bir köşeye çekilen cahilin hayalleri, sonunda küfürle imanı birbirine karıştırır. Suda da saflık vardır, aynada da ama bulanmayan saflığı, öbüründen ayırt etmek önemlidir.

40 Dikenli bir çöl ağacı

Cömert Adam Hikâyesi

Biri, zengin gönüllüydü. Ne ki bol bol dağıtacak kadar varlık sahibi olmadığı gibi geçimi de, yeteri kadar değildi.

Rabbim; alçak adam, varlık sahibi olmasın; cömert adamın da, eli daralmasın! Dağın yüksek noktalarında duramayıp aşağı doğru boşalan seller gibi, cömertliği yüce olan kişinin kemendine de, dileği az düşer;

Neyse biz dönelim Hikâyemize: Bu zat, içinde bulunduğu duruma göre hareket etmeden elindekini bolca dağıtıyor ve bu yüzden, elinde avucunda pek bir şey kalmıyordu. Bir gün geçim sıkıntısı çekenlerden biri, ona; “Ey sonu güzel, tabiatı iyi olan kişi! Epey zamandır zindandayım. Gel de şu kadar para ile beni kurtar.” diye kısa bir mektup yazdı. Gözünde hiçbir şeyin değeri yoktu. Fakat o gün elinde bir mangır dahi bulunmuyordu. Uzun süre bir çıkar yol aradı ve sonunda çareyi zindan sorumlularına bir adam yollamakta buldu. Adam, onun ağzıyla konuştu; “Siz adı iyiye çıkmış cömertlik sahibi insanlarsınız. Ne olur, onun eteğinden bir müddet el çekin. Eğer kaçarsa kefilim benim.” Daha sonra kendisi zindana gitti ve mektup göndereni bularak; “Kalk” dedi, “bu şehirden kaçabildiğin kadar kaç!” Serçe, kafesin kapısını açık görünce, orada bir an bile durmadı. Sabah rüzgân gibi öyle hızla uzaklaştı ki; ayağının tozuna rüzgâr bile yetişemez oldu. Alacaklılar, hemen cömert adamı yakaladılar ve; “Ya parayı ver, ya adamı!” dediler. Oysa ortada ne para vardı, ne adam. Çaresiz kalıp zindanın yolunu tuttu. Kafesten kaçan kuşu yakalamak ne mümkün! Duyduğuma göre adam, çok uzun süre zindanda kaldı ve fakat ne şikayet mektubu kaleme aldı, ne de oturup ağladı. Çok zaman huzur yüzü görmedi, çok gece rahat uyuyamadı. Bir gün kendisine, bir âbit uğramıştı; “Sen el malı yiyecek adam değilsin. Başına ne geldi de, buraya düştün?” diye sorunca, cömert adam şöyle cevap verdi; “Ey mübarek adam! Evet ben hileyle kimsenin malını yemedim. Yalnız, bir zavallıyı hapis derdinden gücenmiş gördüm. Yerine hapse düşmekten başka çıkar yolum da yoktu. Ben rahatken, bir başkasının zindanda tutulup zincirlere bağlanması bana uygun gelmedi ve sonuçta olan oldu.”

Nihayet o cömert adam öldü, fakat iyi bir ad bıraktı ardında. Ne mutlu ona ki, bedeni gitti, adı ebedi kaldı. Toprağın altındaki gönlü diri olan ölü, üs-

tündeki gönlü ölü yaşayan bir bilginden daha iyidir. Zira yaşayan gönül asla perişan olmaz, varsın ölsün beden, ne çıkar!

İyi-Kötü Herkese İhsan Hikâyesi

Birisi çölde giderken yolu üzerinde susamış bir köpek buldu. Baktı ki; nerdeyse ölecek. Hiç vakit kaybetmeden başındaki külahı çıkarıp kova yaptı, sarığını ip gibi taktı. Hizmet için eteğini bağlayıp kollarını sıvadı. Zavallı köpeğe bir yudum su verdi. Vefatından sonra, peygamber bu adamı kast ederek; “Allah, günahlarını affetti!” diye haber verdi.

Dikkat et, zalim isen akıbetini düşün, vefadan ayrılma, cömertliği huy edin! Kişinin, bir köpeğe ettiği iyilik bile kaybolmazken iyi bir insana yaptığı hayır nasıl kaybolur! Elinden geldiğince cömert davran. Cihanı yaratan, iyilik kapısını kimseye kapamadı. Fakat hazineden kantarla bağışladığın altın, elinden bağışlanan bir kırat gümüşün yerini tutmaz. Herkes gücü nispetinde yük taşır; kanıncaya göre, çekirgenin ayağı ağırdır.

Zamane Öğütleri

Ey talihli insan! Halka karşı yumuşak davran ki; Yüce Allah da yarın sana sert davranmasın. Düşkünlerin elinden tutan kimse, bir gün ayaktan yoksun kalırsa ızdırabın esiri kalmaz. Kölene azarlayarak emir verme. Bir gün o da sana emredebilir. Kudretin, makamın devam ettiği müddetçe yoksulun ve halkın zaafından istifade etmeye kalkışma. Çünkü, zamanla vezir olan piyade gibi, yoksulun da makama, kudrete erişmesi olasıdır. Öğüt dinleyen ve uzağı gören insanlar hiçbir kalbe kin tohumu ekmezler. Başakçıya kafa tutan harman sahibi, kendine ziyan eder. Gün gelir de Yüce Allah'ın nimeti fakire vereceğinden ve gam yükünü de fakirden alıp kendi gönlüne koyacağından korkmaz mı? Nice güçlü insanlar, büsbütün düşmüş ve nice düşkünler, talihleri sayesinde kudrete erişmiştir. Emrinde bulunanların kalbini kırma ki; Allah göstermesin, bir gün sen de emir altına girebilirsin.

Düşkünler Hikâyesi

Yoksulun biri; malı mülkü yerinde ama asık suratlı bir zengine gidip halinin kötülüğünden şikayet ederek inledi. Kalbi kara adam; ona ne para verdi, ne pul. Tersine kafa tutup öfkeyle bağırırdı. Bu ağır davranışlar, yoksulun kalbini kırdı. Gamlı gamlı başını kaldırdı ve; “Bu surat asmalar, bu öfkeli tavırlar... Ne tuhaf!” diye söylendi; “surat astım desem, asmadım; kaba davrandım desem, davranmadım. Günün birinde dilencilik yapacağını hiç düşünmüyor mu?” Yoksulun söylendiğini gören adam, derhal kölesini çağırıp türlü hakaret ve ağır sözler sarf ederek onu kovdurdu. Bir zaman sonra Allah’a şükretmeyen bu zorbadan feleğin yüz çevirdiğini duydum. Kibri başına bela olmuş, Utarit⁴¹ kalemini siyah mürekkebe batırmıştı. Kısası; vaktiyle yaptığı kötülükler onu sarımsak gibi ortada cırlçıplak bırakmıştı. Ne yükünü kurtarabildi, ne hayvanını. Allah’ın takdiri işte; dün zenginken, bugün yoksul olmuştu. Hokkabaz gibi, kesesi ve eli bomboş kaldı. Bu olaydan kısa bir süre sonra kölesi; gönlü zengin, mizacı temiz bir cömerdin hizmetine girdi. Yeni sahibi o kadar iyiydi ki; ne zaman perişan halli bir yoksul görse, mala mülke kavuşan yoksullar gibi sevinirdi. Bir akşamüzeri cömert zatın kapısına bir adam geldi ve ondan ekmek istedi. Yabancıya baktı adam. Izdırap çekmekten ayaklarının dermanı kesilmiş gibiydi. Hemen kölesine emretti; “Bu adamı memnun et, ne istiyorsa ver.” Köle denileni yapmak üzere çıktı. Çok geçmedi, acı içinde inleyerek efendisine döndü. Yanağındaki gözyaşları, içinden geçenleri anlatıyordu. Güzel huylu efendisi, sordu; “Seni kim incitti, niye ağlıyorsun?” Köle, ağlamaktan sık sık kesilen sesiyle cevap verdi; “Bu adamcağıza ağlıyorum. Başına gelenlerden gönlüm perişan oldu. Bir zamanlar onun kölesiydim. Mal, para ve imkan sahibi bir zengindi. Günün birinde eli nazdan, itibardan kesildiği için, şimdi el açıp kapı kapı dolanıyor.” Efendisi gülümseyerek; “Oğlum, bu ona cefa değildir. Zulmeden ancak kendine eder. Bu adam, hani o ekşi suratlı, kibirden başı göklere değen adam değil miydi? Ben de işte onun o gün kapıdan kovduğu fakirim.” dedikten sonra ekledi; “Bak işte felek döndü ve konularımız değişti. Talihim gülümsedi, yüzümden gam tozunu sildi. Ona ise bunların tam tersi oldu.”

41 Utarit, feleğin ikinci katındaki katip yıldız

Yüce Allah hikmetiyle bir kapıyı kaparsa, rahmeti ve keremiyle bir diğeri açar. Nice çaresiz fakirler var ki şimdi zengin olmuş, nice zenginlerin işleriyse altüst olmuştur.

Örnek Davranışlar Hikâyesi

Eğer iyi adamsan ve hak yolunda doğru yürüyorsan, iyilerin nasıl davrandıklarını anlatayım da dinle: Şeyh Şibli⁴² bir dükkandan bir torba buğday satın almış, bunu sırtına yükletip ta köyüne kadar taşımıştı. Nihayet evine geldi, çuvalı açıp bakınca ne görse iyi! Tahılın içinde şaşkın şaşkın her yana koşan bir karınca... Acıdı ona, geceleyin uyku tutmadı gözleri ve; “Bu zavallı karıncayı yurdundan ayırışım iyi olmadı!” diyerek onu tekrar eski yerine götürdü.

Perişan olanların gönüllerini kurtar ki, felek bir gün seni perişan etmesin.

Allah'ın rahmeti içinde yatsın, o temiz soylu, büyük zat Firdevsi⁴³ bak ne güzel söylemiş; “Tane çeken bir karıncayı dahi incitme. Çünkü onun da bir canı vardır ve tatlı canlar hoştur.”

Bir karıncanın dahi rahatsız olmasını hoş gören kişinin kalbi kararmış, yüreği taşlaşmıştır. Elini zorbaca, düşkünün kafasına vurma. Bir gün ayağına karınca gibi düşebilirsin. Mum, pervanenin haline merhamet etmedi de ne oldu; meclisin önünde nasıl yandı, gör.

Evet senden zayıflar çok olabilir ama öte yandan senden güçlülerin var olduğunu da hatırlıdan çıkarma.

Cömertliğin Faydaları

Oğlum, iyilik et. Zira vahşi hayvan, tuzakla; insanoğlu, iyilikle avlanabilir. Düşmanın boynunu lütuf kemendinle bağla ki; bu kemendi, kılıçla dahi kesmek mümkün değildir. Düşman; kerem, lütuf, cömertlik gördü mü artık ondan sana hiçbir kötülük ulaşmaz.

Oğlum, kötülük etme. Sonra iyi olan dostundan da fenalık görürsün. Kö-

42 Ebubikr-i Şibli, ilk sufilerden olup Cüneyd-i Bağdadi'nin mürididir.

43 Şehname müellifi büyük İran şairi.

tülük tohumundan iyi meyve çıktığı nerede görülmüş. Kendine darlık ve sıkıntı verirken, dostun bile yüzünü görmek istemez. İnsan, düşmanlarıyla iyi geçindikten sonra, çok geçmeden hepsi dost olur.

İyilik Hikâyesi

Bir yol üstünde önüme genç biri çıktı. Ardı sıra bir koyun geliyordu. Genç bakıp; “Bu koyun senin ardından bu iple tasma sayesinde geliyor.” dedim. Delikanlı derhal koyunun ipini, tasmaını çıkardı. Koyun birden sağa sola seğırtmeye başladı. O dilsiz hayvan gene koşa koşa delikanlının ardı sıra geliyordu. Çünkü onun elinden arpa, ot yemişti. Delikanlı koyunuyla oynayıp eğlendikten sonra geri döndü, beni gördü ve ibret verici bir dille konuştu; “Onu benimle beraber götüren şey bu iple tasma değil. Ettiğim iyilikler boynuna keement olduktan sonra bunu kim çıkarabilir ey akıllı zat!”

Kükreyen fil bile gördüğü iyilik yüzünden sahibine kesinlikle saldırmaz. Ey güzel insan, kötülerini okşa! Çünkü köpek bile elinden yediği sahibini ısırılmaz, dahası korur. Pars, dilini bir iki gün boyunca sahibinin peynirine süreceksin, keskin dişleri efendisi karşısında kesmez olur.

Dervişle Tilki Hikâyesi

Bir derviş, elsiz ayaksız bir tilki görünce; “Bu elsiz ve ayaksız; nereden yiyip nasıl içiyor?” diye Allah’ın lütfuna hayran kaldı. Şaşkın derviş bu haldeyken, pençesinde avladığı çakalla bir aslan çıkageldi. Aslan, zavallı çakalı hemen oracıkta yiyiverdi. Arta kalanları da tilki silip süpürdü. Herkesin rızasını veren Allah, ertesi gün başka bir şekilde tilkinin günlük yiyeceğini gene gönderdi. Bu apaçık gerçek karşısında adamın gözleri açıldı. Hemen gidip soluğu bir mescitte aldı ve Allah’a şöyle niyazda bulundu; “Aslanlar bile rızıklarını zorbalıkla yemiyorlar. İyisi mi bundan böyle ben karnecalar gibi bir köşeye çekilivereyim.” O günden sonra derviş işini gücünü bıraktı. Rezzak Allah’ın, gaptten rızık yollayacağını umarak beklemeye başladı. Ne el-alem, ne eş dost; kimseler arayıp sormayınca; çok geçmedi, çenk gibi⁴⁴ bir deri bir kemik kaldı. Çaresizlikten sabrı da, idraki de tek tek tükendi. Derken uzlete çekildiği

44 Çenk: Telli bir saz. Edebiyatta belin büküklüğü ve vücudun zayıflığı buna benzetilmiştir.

mescidin mihrabından kulağına sesler geldi; “Hey miskin adam! Tilki gibi el-siz ayaksız düşünme kendini. Bilakis yırtıcı aslan ol ve öyle çalış ki aslan gibi senden başkalarına bir şeyler kalsın. Neden tilkiye benzeyip artıklarla doya-caksın ki? Aslan gibi yeleleri gür ve ensesi kalın olan insan, tilki gibi düşkünle-şip yemeğini başkasından beklerse, köpekler bile ondan üstün olur. Hadi dur-ma, çalış, çabala, hem ye, hem yedir. Başkalarının artığına göz dikme. Aksine ercesine çalış, yorul, zahmet çek, Başkalarını rahata erıştır. Alçaklar gibi baş-kalarının el emeğine göz dikme.

Ey genç, ihtiyar yoksulun elini tut ve kendini elinden tutulacak dereceye düşürme. Yüce Allah’ın lütuf ve ikramı, varlığının gölgesinde halkı dinlendi-ren kimselerdir. Akı başında insan, daima cömert olmak için çalışır. Çünkü himmeti az olanların beyni yoktur ve kafaları kuru bir tase benzer. Allah’ın ya-rattıklarına iyilik eden kimse, iki cihan iyilik görür.

Bir deveci, Babendikiş⁴⁵ yolunda oğluna bak ne söylemiş; “Oğlum; azı-ğını iyi insanlarla ye. Çünkü iyiler, arkadaşsız yani tek başlarına azıklarını ye-mezler.”

Cimri Âbit Hikâyesi

Rum ülkesinin temiz bir bölgesinde tarikat ehlerinden, anlayışlı bir zat bu-lunduğunu duydum. Birkaç gezgin dervişle sırf onu görmeye gittik. Yanına vardığımızda başımızı, gözümüzü, elimizi öptü. Hepimizi izzetle içeri buyur etti. Kendisi de vakur bir edayla karşımıza oturdu. Bu zatın parası-pulu, malı-mülkü, hizmetçileri çok ve fakat meyvesiz bir ağaç gibi, mürüvveti yoktu. Ah-lak ve nezaket bakımından pek sıcaktı. Ne ki mutfağı soğuktu. Bütün gece o, tespih ve zikirden; bizse açlıktan uyuyamamıştık. Seher vakti tekrar sıvanıp doğruldu, kapımızı açtı. Hemen iltifat etmeye, hatır sormaya başladı. Yanımız-da şakacı ve zarif biri vardı. Daha fazla dayanamadı; “Şeyhim; buse’yi bana tas-nif ederek ver ki, bizim gibi dervişler için tuşe, buseden iyidir.”⁴⁶

Sözümüne itaat ediyormuş gibi görünüp de pabucumu öpme. Yalnız ek-

45 Yahut Babendikiş. Kiş adıyla bilinen Türkistan çöllerinden biri.

46 Buse: Öpücük / Tuşe: Gıda, yiyecek. / Sadî burada söz oyunu yaparak âbit kimseye; “bi-rak öpücüğü de bize yemek ver.” diyor.

mek ver, sonra istersen başıma pabuç çal. Allah dostlarının en büyük hünéri, elindekileri bol bol dağıtmaktır. Evet onlar, geceleri uykusuz geçirdikleri halde kalpleri ölü kimseler değildir. Ben buna benzer bir olayı gece bekçisi olan Tatar'da da gördüm. Gönlü kapalı, gözleriye sabaha kadar açıktı.

Keramet; cömertliktir, ekmek vermektedir. Manasız söz, içi boş davu-la benzer. Kıyamet günü cennette, ancak mana isteğiyle davayı terk eden kim-seleri görürsün. Sen davayı mana sayesinde sağlamlaştırabilirsin. Amelsiz söz, esnek duvar gibidir.

Hatem-i Tai Hikâyesi

Hatem-i Tai'nin⁴⁷ atları arasında rüzgar ayaklı, duman gibi siyah bir atı olduğunu duydum. Koşarken sabah rüzgarını, kışnerken gök gürültüsünü andırırdı. Öyle ki şimşekten daha hızlı gider, koşarken terleyince ovalara, dağlara sanki çiy tanesi dökerdi. İnsanın; “Buradan nisan bulutu mu geçti yoksa?” diye soracağı gelirdi. Sel gidişli, ovayı silip geçen bir hayvan ki rüzgar toz gibi onun ardında kalırdı. Devasa çölleri, denizde akıp giden gemi hafıflığı ile siler geçer, kartal bile gerisinde uçardı.

O zamanlar her yerde Hatem'in üstün meziyetleri, özellikleri anılırdı. Bir kısmını, Rum sultanına da anlatmışlar; “Cömertlikte kendisine eş olacak adam yoktur. Tıpkı koşu ve gezide atının misli olmadığı gibi!” Konuşmaları dinleyen Rum hükümdarı, bilge vezirine dönerek; “Tanıksız dava, utançla biter. Hele ben Hatem'den o arap cinsi atı isteyeyim. Eğer lütfeder, verirse; o, gerçekten de anlatıldığı gibi büyük biridir. Yok, şayet reddederse şöhreti boş bir davul gümbürtüsünden ibarettir.” dedikten sonra en hünerli elçisini, yanına on kişi katarak, Hatem'in kabilesi Tai'ye yolladı. Mevsimlerden kış, toprak ölü, bulutlar ağlıyor; tek sabah rüzgar toprağa yeniden ruh katmak için canla başla çabalıyor. İşte bu şartlar altında elçi, Hatem'in evine varınca, Zinderud⁴⁸ ırmağına kavuşan susuz gibi rahatlayıverdi. Hatem, konukları için sofraya serdi, bir de at kesti. Misafirlerine eteklerle şeker, avuçlarla altın ikram etti. Gecelediler. Ertesi gün bu hünerli elçi, aklındakileri söyleyince, Hatem sarhoş gibi perişan

47 Cömertliğiyle ünlü bir mutasavvıf.

48 Yahut Zendrud. İsfahan'da bir ırmak.

oldu, elini hasretle dişleyerek konuştu; “Ey her bilgiden nasibi olan, iyi namlı bilge! Bana niçin daha önce haber vermedin? Ben o rüzgar yürüyüşlü, düldül gidişli atı dün gece senin için kesip kebab ettim. Çünkü, yağmur ve sel endişesiyle, at sürüsünün bulunduğu otlığa gitmek doğru olmaz. Başka bir çare, imkan da bulamadım. Zira sarayımda bu attan başka size layık hayvan yoktu. Âdetim böyle. Misafirlerimin acı ve ızdırap içinde aç yatmalarını müsaade edemezdim. Çünkü ben, iyi adımın bu ülkeye yayılmasını isterim. Varsın, meşhur bineğim olmayıversin, ne çıkar!” Sonra misafirlerine para, elbise, at verdi. İyi tabiat yaratılıştan gelir, kazanılmaz. Geri dönen elçisiyle beraberindekileri dinleyen Rum padişahı, Tai kabilesinin ünlü cömerdinin bunu hak ettiğini öğrenince onun mizacını binlerce kez takdir etti.

Sevgili okur; Hatem’den sırf bir nükteyle kanaat etme, bundan daha güzel bir başka macerasını daha dinle. Şöyle ki:

Yemen Padişahı ile Hatem-i Tai Hikâyesi

Bu Hikâyeyi bana kim anlattı, şimdi hatırlayamıyorum. Vaktiyle Yemen’de ulu bir padişah vardı. Ünlü kimselerden devlet topunu o kapmıştı. Çünkü hazine bağışlamakta eşi-benzeri yoktu. Eli yağmur gibi para saçan padişahı görenler ona kerem bulutu diyordu. Ancak bu padişahın herkesçe bilinen büyük bir kusuru vardı. Huzurunda ne zaman Hatem’den bahsedilse, gazaplanırdı. Bu yüzden huzurunda kimse Hatem’in adını anmak istemezdi. Padişah da sağda solda gerinerek; “O kuruntucunun adından da, laflarından da bıktım usandım artık. Ne saltanat sahibi, ne ferman; üstelik hazinesi de yok.” diye hava atıyor; “ama duyduğuma göre kendince büyük bir meclis kurmuş, o mecliste halkı çenk gibi hoş tutuyormuş.” deyip onu fazlasıyla küçümsüyormuş.

Bir gün yanındakilerden biri, Hatem’den bahsetmeye başladı; bir diğeri de methe koyuldu. Kıskançlık adamı kin deryasına götürür ya... Padişah hemen galeyana gelip; “Benim saltanatımda o yaşadıkça adım iyilikle anılmayacak” diyerek emrindekilerden birini, Hatem’in kanını dökmeye memur etti ve bu belalı adam da Tai kabilesinin yolunu tuttu. Alçakgönüllü Hatem’i öldürme kararıyla ilerlemeye başladı. Yolda karşısına güleryüzlü, bilgili, tatlı dilli bir genç çıktı. Kendisinden aşinalık kokusu geliyordu. Bu genç, o gece yol-cuyu evinde misafir etti, güzelce ağırladı, eğlendirdi. Böyle yaparak iyilikle o

kötü niyetlinin gönlünü çeldi. Seher vakti gelince; “Birkaç gün daha yanımda kal!” diye ricada bulunup eline ayağına yapıştı. Fakat yolcu onca güzelliğe rağmen reddetti; “Burada kalamam. Görülecek pek mühim bir işim var.” Delikanlı mühim işi öğrenebilmenin hevesiyle; “Eğer bana açarsan, gönlü bir olan dostlar gibi, senin için canla başla çalışırım.” deyince, misafir ondan şunu istedi; “Beni adamakıllı dinle. Bilirim ki yiğit gönüllü kimseden sır çıkmaz. Aca-ba sen bu memlekette Hatem adlı birini tanır mısın? Hani güzel fikirli, iyi huylu olarak nam salmış. Padişahımla aralarında sebebini bilmediğim bir kin peyda olmuş. Yemen padişahı benden onun kellesini istiyor. Bulunduğu yerin yolunu bana göster, başka bir lütuf beklemem.” Delikanlı güldü ve; “Hattem benim, işte başım, kılıcınla ayır tenimden! Yoksa birazdan gün ağaracak, sana zarar gelmesinden korkarım.” deyip hiç çekinmeden kellesini ortaya koyunca adamın vicdanından bir feryat yükseldi. Toprağa düştü, sıçradı, kalktı. Kah yerlere kapanıyor, kah Hatem’in eline-ayağına sarılıyordu. Nihayet kılıcını fırlatıp tirkeşini⁴⁹ bıraktı. Biçare kimseler gibi elini göğsüne koyarak acı içinde inlemeye başladı; “Eğer senin vücuduna bir gül yaprağı dokundurursam, erlerin yanında er değil, kancık olayım!” Sevgi ve pişmanlık duygulanıyla Hatem’i kucaklayıp gözlerinden öptükten sonra gri döndü. Hükümdar, iki kaşının arasına bakar bakmaz, adamın emrini yerine getirmediğini anlayıp soru yağmurlarına başladı; “Gel bakalım, ne haber getirdin? Niçin terkiye bir baş asmadın? Yoksa cesur bir düşman sana saldırdı da direnmeye mecal mi bulamadın?” Adam sakın bir dille cevap verdi; “Padişahım; gördüm ki Hatem, şan ve şeref sahibi, hünerli, yakışıklı, temiz yüzlü, cömert ve akıllı bir gençtir. Yiğitlikte de benden üstündür. Onun lütuflarının yükü, belimi büktü. Ben, onu değil; ihsan ve fazilet kılıcıyla o, beni öldürdü.” Adam Hatem’in keremlerine dair ne gördüyse üşenmedi, bir bir hepsini anlatıverdi. Bunun üzerine padişah, Tai kabilesini överek; “Evet” dedi, “cömertlik, Hatem’in namıyla sona ermiştir!” Gönderdiği adama, mühürlü bir keseyle altın verirken ekledi; “Eğer Hatem’in cömertliğine şahitlik ediliyorsa, gerçekten bu, onun hakkıdır. Çünkü şöhretiyle gönlü, birlikte yürüyor.”

49 Yani okluk, ok kabı, sadak.

Hatem'in Kızı Hikâyesi

İşittim ki; Peygamber devrinde Tai kabilesi, bu kutlu elçinin iman emrini kabul etmemiş. Müjdeleyici ve uyarıcı Peygamberimiz de bu kabileye ordu sevk etmiş. Gidenler, Tai kabilesinden bir taifeyi esir almışlar. Ne kendileri, ne de dinleri temiz olmadığı için, Peygamberimiz onların öldürülmesini ferman buyurmuş. Derken içlerinden biri; “Hatem’in kızımı ben. Liderinize söyleyin, beni bağışlasın!” diye ortaya atılmış, sonra Peygambere dönerek; “Bana lütfle davran, ey saygıdeğer zat; babam da kerem sahiplerinden biriydi.” diye ricada bulunmuş. Temiz düşünceli Peygamber’in buyruğuyla dileği derhal yerine getirilmiş ve eliyle ayağındaki zincirler çözülmüş. Geri kalanlara acıamışlar ama, kanlarını sel gibi akıtmak üzere kılıç çekeceklerken kız bu kez de cellada bakıp dile gelmiş; “Durun, onlarla birlikte benim boynumu da vurun. Arkadaşlarım kemendin içinde dururken ben tek başıma kurtulmayı insanlık saymam!”

Kızası; kız hem söyleniyor, hem de kabilesinin felaketine ağılıyormuş. Feryatları, ta Peygamberimizin kulağına kadar gelince, hemen lütfuyla diğerlerini de bağışlamış.

Evet asil soylu kimse asla hata etmez.

Cömert Hatem Hikâyesi

İhtiyarın biri, Hatem’in çadırından on dirhem şeker istemiş. Anlatıcıdan, aklında kaldığına göre, Hatem bu adama bir denk şeker yollamış. Karısı, çadırdan nedenini sormuş; “Bu nasıl iş, ihtiyarın istediği on dirhemcik değil miydi?” Tai kabilesinin ünlü cömerdi, bu sözü işitince gülerek eşine bakmış ve; “Ey kabilemin en güzeli!” demiş, “o ihtiyar, kendi ihtiyacına göre istedi. Peki ya Hatem oğullarının keremi nerde kaldı?”

Dünya dönmeye başlayalı beri Hatem gibi cömert gönüllü biri daha gelmedi. Bir tek Sad oğlu Ebubekir. Zira onun öyle bir himmeti var ki, ihtiyacın ağzını cömert eliyle derhal kapatır. Ey halkın sığındığı yüce padişah! Gönلün şen, gayretinle İslam mamur olsun! Zira bu kutsal İran toprakları, adaletin sayesinde Yunan ve Rum ülkelerine tepeden bakmaktadır. Hatem gibi şerefli biri olmasaydı, dünyada kimse Tai kabilesinin adını anmazdı. Böyle iken o namlı

cömerdin öyküsü yalnız kitaplarda kaldı. Hâlbuki senin için hem övgü, hem sevap kalacaktır. Hatem nam ve şan isteğiyle çalışırdı; oysa sen Allah için çalışıp didindin. Dervişte özentî olmaz. Benim nasihatim de şu tek sözden ibaret:

Gücün yettiğince iyilik yap. Sadî'den, söz; senden, hayır kalsın!

Yumuşak Başlı Padişah Hikâyesi

Birinin eşiği balçığa saplanmış, sıkıntıdan adamın kalbi kan ağlamaya başlamıştı. Çölün ortasında soğuk bir hava, sel gibi bir yağmur, karanlığın eteği ufuklara inmiş durumda. Eşek sahibi, ızdırap çekerek bütün gece sabahlara kadar kötü kötü söylendi, lanet etti, sövüp saydı. Ne dost kurtulabildi dilinden, ne düşman, hatta ne de o ülkenin padişahı. Eşek sahibi böyle söylene-dursun, nasıl olduysa oradan geçen padişah asılsız bu sözleri duydu. Dinlemeye sabrı, cevap vermeye mecali kalmayıp; "Bu densiz herif, bana niçin, kimden dolayı kızıyor?" diye düşünüp cezalandırma niyetiyle eşek sahibine baktı. Yanında bulunanlardan biri; "Padişahım, şunun boynunu vurdur, yeryüzünden kökünü kazdır!" diye ateşe körükle gitti. Fakat yüce sultan anlayışlı, yumuşak başlıydı. Bir, balçıkta debelenen eşiğe; bir de, bela içinde kıvranan sahibine baktı ve zavallı adamın haline acıdı. Onun kötü sözlerinden doğan öfkeyi başından savdıktan sonra adama para, at, kürklü kaftan bağışladı.

Hiddet zamanı muhabbet göstermek ne hoştur!

Biri, eşek sahibine bakarak kükredi; "Hey akılsız, idraksiz ihtiyar; ölümden zor kurtuldun!" İhtiyar, cevaben; "Sus" dedi ona, "eğer ben kendi derdimden şikayet ettimse, o da kendine yaraşan lütfu göstermiş oldu."

Kötülüğü, kötülükle cezalandırmak kolaydır. Mertsen, kötülük yapana iyi, yumuşak davran.

Cimri Zengin Hikâyesi

Mağrur bir zengin, evinin kapısını bir dilencinin yüzüne kapamıştı. Adamcağız bitkin halde bir köşeye oturdu. Ciğeri bağı yanmış, sesli sesli ah çekiyordu. Görme özürlü biri, onu bu halde bulunca öfkesinin sebebini sordu. Dilenci, başından geçenleri anlatırken gözyaşları toprağı beslemişti. Gör-

me özürlü, teselli etme düşüncesiyle; “Üzülme kuzum, gel bu akşam, bende iftar et.” diye onu evine davet etti. Koltuklarından tutup ayağa kaldırdı, saçlarını okşayıp avutarak evine götürdü, ona sofrayı kurdu. Temiz soylu derviş, rahatlayarak dua etti ev sahibine; “Allah, gözlerine aydınlık versin!” Geceleyin ev sahibinin gözlerinden birkaç damla yaş aktı. Seher vakti uyandığında gözleri büsbütün açılmıştı. Olayı duyanlar; “Dün gece bir körün gözleri açılmış” diye bunu herkese duyurdular. Sonuçta dilden dile yayıldı Hikâye. Bütün şehir çalkanmaya başladı. Dervişin gönlünü inciten, o taş kalpli zengin de duydu olayı. Derhal adamın evine gidip; “Ne güzel talihin var!” dedi; “fakat anlat bakalım, şu müşkül dertten kolayca nasıl kurtuldun? Sende bu dünyayı aydınlatan kandili kim uyandırdı?” Adam, şöyle cevap verdi; “Be zalim, senin hayatın perişan geçiyor. Dar görüşlü, kaypak düşüncelisin. Hüma⁵⁰ kuşunu bıraktın, yerine baykuşa sarıldın. Gözlerimin kapılarını, senin yüzüne kapadığın o gönül dostu açtı. Yiğitlik hakkı için, erlerin ayak toprağını öptüğün takdirde aydınlığa çıkarsın. Ama gönül gözü kapalı olanlar, parlak tutyanın⁵¹ kıymetini anlamazlar.” Bahtı tersine dönen mağrur zengin, bu acı sözler karşısında elinin tersini ısırp; “Meğer benim doğanım senin tuzağına düştü! Devlet benimdi, sana nasip oldu!” diye hayıflandı durdu.

Dişlerini sıcan gibi hırsa batıran kişi, iri doğanı nasıl avlasın!

Huzur Bulmak için Halkın Gönlünü Alma

Allah dostlarına rastlamak istiyorsan dikkat et de, hizmetten bir an gafil bulunma. Hem serçeye, hem keklige, hem de güvercine yem ver ki; günün birinde tuzağına bir devlet kuşu düşsün. Her köşeye niyaz oku attığın takdirde ansızın bir av düşürebilirsin. Yüz tane oktan bir tanesi hedefini bulur ve bunca sedekten de zaten bir tek inci çıkar.

Şöyle bir Hikâye duydum: Adamın biri, kervanda oğlunu kaybetti. Geceleyin bütün kafileyi dolaştı. Her çadıra sordu, her yana koştu. Nihayet o karanlığın içinde aradığı aydınlığı buldu. Kervan halkıyla konuşurken, içlerin-

⁵⁰ Yani devlet kuşu. Gölgesinin değdiği güya zengin olurmuş.

⁵¹ Yani parlak, ışıklı, değerli bir taş.

den biri sordu; “Oğlunu nasıl buldun?” Cevap verdi; “Karşıma kim çıktıysa, odur diyerek.”

İşte bunun gibi; Allah dostlarıyla karşılaşmayı arzulayan gönül sahipleri, günün birinde arzumıza ulaşınız düşüncesiyle herbir kişinin arkasından koşarlar. Gönül uğruna, ağır yüklerle; bir gül için, dikenlere katlanırlar.

Lal Hikâyesi

Bir geceydi. Menah⁵² adlı bölgede, bir şehzadenin tacının taşları arasından bil lal düşmüştü. Babası; “Oğlum; karanlık gecenin içinde bunların hangisi cevher, hangisi taş, nerden bileceksin? İyisi mi, bütün taşları sakla sen çünkü lal onların içindedir.” deyip ona öğüt verdi.

Ayaktakımı arasındaki meczup tavırlı temiz insanların durumu, bu karanlık yerdeki taşlarla o lal parçası gibidir. Altın kalpli gönül dostları cahillerin arasına karıştığına göre, sen de her cahilin yükünü seve seve çekmelisin ki günün birinde bir gönül dostunun cezbeli anına rastlayasın. Sevgiliyle başı hoş olan kimsenin, düşman yüküne nasıl katlandığını görmüyor musun? Gül gibi, dikenin yüzünden gömleğini yırtmaz; tersine, yüreğine kan düştüğü halde, nar gibi güler. Birinin sevgisi için herkesin gamını çekmeli, bir kişi uğruna yüz kişiye riayet etmelisin. Kötünün ta kendisi sandığın kişinin, bizzat vîlayet sahibi olmadığını nerden bileceksin? Yüzlerine karşı bütün kapıların kapandığı kimseler için açıktır marifet kapısı. Acı yaşamış, acıyı tatmış nice insanlar var ki, cennete eteklerini sürüye sürüye girerler. Görüş ve düşünce sahibi isen, padişah çocuğunun elini henüz şehzadelik dairesindeyken öp, ta ki günün birinde kalesinden çıkıp makamı yücelince bundan sana da paye verir. Fidanı hazanda yakma ki, ilkbahar gelince zarif görünsün.

Cimri Baba ile Savurgan Oğlu Hikâyesi

Birinin parası vardı ama harcamaya cesaret edemiyordu. “Gönlüm rahat etsin” deyip yemiyor; “Yarın kıyamette işime yarar” deyip vermiyordu. O, gece gündüz altınla gümüşün emrinde; altınla gümüş de, o alçağın elindeydi. Gü-

52 Yahut Münah. Geniş bir ova adı.

nün birinde oğlu, cimri babasını gizlice takip etti ve parayı nereye gömdüğünü öğrendi. Hemen altınları topraktan çıkardı, yok yere savurdu. Paranın bulunduğu yere de değersiz bir taş bıraktı. Cömert delikanlının elinde altın durmamış, bir elinden girip diğerinden çıkıp gitmişti. Çok geçmedi, babası iflas edip külâhı pazara çıktı, en son giysilerini rehin etti. Adamcağız, pençesini gırtlığına saplar haldeyken; oğlu, karşısına çenk ve ney getirmiş, eğleniyordu. Babası ağlayıp sızlamaktan bütün geceyi uykusuz geçirdi. Sabahleyin oğlu, babasına bakarak gülümsedi ve ona şunları söyledi; “Babacığım, para ancak yemek içindir; yemeyip sakladıktan sonra yerinde ha altın olmuş, ha taş bulunmuş, hepsi birdir.”

Altın, kara taşlarla kayaların içinden dostlarla, sevgililerle yensin için çıkarılır. Dünyaya tapanın elindeki altınla, henüz taşın içinden çıkarılmamış altın aynıdır. Sağlığında, çocuklarıyla kötü olduktan sonra şayet ölmeni isterlerse onlardan şikâyetçi olma. Çünkü Çeşmar⁵³ suyu gibi elli arşın yüksekten düşmedikçe kanmayacaklardır. Parası pulu olduğu halde cimrilik eden zengin, hazinen üstündeki tılsımı andırır. Başında böyle bir tılsım titrediği için o para yıllarca yerinde kalır. Ansızın ecelin taşıyla bu tılsım kırılır ve hazine vefatından sonra çocuklarıyla dostları arasında rahatça pay edilir. Mezar kurdu seni yemeden, sen karınca gibi çalışıp biriktirdiklerini ye.

Sadî'nin sözleri kıssalardan, öğütlerden ibarettir. Kulak verirsen işine yarar, yok yüz çevirirsen bu işler ziyana uğrar. Devlete ve ikbale kavuşmak ancak bu sözlerle mümkündür.

Cömertlik Zayi Olmaz Hikâyesi

Delikanlının biri, bir miktar para lütfederek ihtiyarın birinin dileğini yerine getirmişti. Günün birinde felek, işlediği bir suç yüzünden bu delikanlıyı yakaladı ve sultan, onu darağacına gönderdi. Cellat koşuşturmaları, kapılardan, damlardan, mahallelerden bakan halkın gürültüsü ortalığı birbirine katmıştı. İhtiyar adam, bu kargaşalığın içinde zavallı delikanlıyı halkın ortasında esir gördü. Kalbi sızladı. Çünkü vaktiyle onun iyiliğini görmüş bulunuyordu. Birden ortalığı velveleye katarak bağırmaya başladı; “Eyvah, padişah ve-

53 Yahut Çeşmer. Hemedan'da büyük bir dağ ile bu dağdan çıkan gözenin adı.

fat etti! O güzel huylu insan gitti de cihan yerinde kaldı!" Yalın kılıç cellâtlar bunu duyunca onlar da başladı bağırıp çağırmaya. Başlarına, yüzlerine, omuzlarına vurup dövünerek son sürat sarayın kapısına doğru koşuşturdular; bir de ne görseler iyi, padişah tahtında oturuyor! Fırsattan istifade, bu sırada delikanlı ortadan kaybolmuştu. Hemen ihtiyarı yakalayıp sultanın huzuruna getirdiler. Padişah çok öfkeliydi. Öfkesini sesine katıp sordu; "Ölümümü niçin istedin? Oysa iyi huylu, güzel karakterli biriyim ben. Ölümümle halkın fenalığını neden diledin?" Huzurdakilerin şaşkın bakışları arasında ihtiyar kendinden emin bir dille cevap verdi; "Hükümün altındaki cihan, kulağı halkalı köle gibidir. Böyle bir yalanla elbette ölmedin. Fakat bu yalanla bir zavallının hayatı kurtuldu." İhtiyarın cesur sözleri padişahın çok hoşuna gitti ve hemen oracıkta onu bağışladı. Beri tarafta, zavallı delikanlı düşe kalka kaçmaya çalışıyor, sağa sola koşuyordu. Görenlerden biri, sordu; "Canını darağacından nasıl kurtardın?" Delikanlı, eğilip kulağına fısıldadı; "Ey akıllı kişi, canımı bir miktar parayla kurtardım!"

Kişi; çaresizlik zamanı meyve versin için toprağa tohum atar. Ve hiç umulmadık bir anda, bir arpa miktânı gümüş, koskoca belayı defeder. Üc'un⁵⁴ bir değnekle öldüğünü duymuş olmalısın. Hz. Muhammed Mustafa'nın hadîsi vardır: "Hayır için verilen şey, belayı def eder!" Bu ülkede düşman ayağı görülmeyişinin nedeni, elbet padişahının Sad oğlu Ebubekir olmasıdır. Ey yüzüyle cihanı aydınlatan sultan; cihanı sen tut ki, o da senin yüzünden şad olsun. Saltanat devrinde kimse kimsenin yükünü çekmedi. Sen Allah lütfunun yer yüzündeki gölgesi ve peygamberi gibi âlemlere rahmetsin. Kadrini kimse bilmezse bundan ne çıkar? Bak işte, Kadir Gecesi de bilinmiyor zaten.

Rüya Hikâyesi

Biri, rüyasında mahşer meydanını gördü. Ama nasıl meydan! Güneş ışınlarından toprak eriyik bakıra dönmüş, halkın feryadı gökleri inletmiş, beyinler harareten kaynamaya başlamış. Durum böyleyken -ne tuhaf- adamın biri, bir gölgeye sığınmış, üstelik sırtında ziynetten bir cennet giysisi. Şaşılası man-

54 Hz. Âdem'in Unuk adlı kızının oğlu. Güya üçbin yıl yaşamış ve Hz. Musa'nın değneğiyle öldürülmüş.

zarayı öğrenmek istedi düş sahibi, sordu; “Ey meclisin ziyetisi! Bu kalabalıkta sana şefaât eden kim?” Adam sakince anlattı; “Vaktiyle kapımın önünde bir üzüm ağacı vardı ve günün birinde sâlihlerden bir zat bu ağacın gölgesinde uyumuştı. Ben ümitsizlik içindeyken onun duasına mazhar oldum. Diyordu ki; ‘Rabbim, sen bu kulunu bağışla. Onun sayesinde kendime dinlenecek serin bir yer buldum.’ Ve böylece mutlak âdil olan Allah’tan günahlarımın affını dilemişti.”

Bu sırrı çözdüğümde ne dedim, bilir misiniz? Durun anlatayım: “Şiraz’ın efendisine müjdelere olsun! Halk onun himmet gölgesine sığınmış, nimet sofrasına oturmaktadır.” Evet, kerem sahibi insan meyveli ağaca benzer. Meyvesini atarsan geriye kalan dağ odunudur. Odunun köküne baltayı vururlar. Fakat meyve veren ağaç baltalanmaz.

Padişahım; hem gölgeli, hem meyvelisin; ey kerem ağacı çok yaşa, var ol!

Saltanat İşleri

İhsan konusunu çokça dillendirdik. Ne ki ihsan, herkese yaraşmaz. Örneğin halkı inciten kimsenin kanını dökmeli, malını yemelisin. Zararlı kuşun kolu kanadı kopsun, daha iyi. Efendinle kavgalı olan kişinin eline niçin taş ya da değnek veriyorsun? Diken bitiren kökü çıkarıp at; asıl meyve veren ağacı besle. Yücelik pâyesini, kendilerinden küçüklere kafa tutmayan akıllı insanlara ver. Ne zaman ve nerede olursa olsun, zalime asla acıma. Zira ona acırsan, dünyaya zulmedersin. Cihanı yakan insanın mumu bırak sönmüş olsun. Bütün halkın ateşlerde dağlanmasındansa, bir kişinin ateşte yanması daha iyidir. Hırsıza merhamet eden, bizzat kendi eliyle kervan kırar. Zulmü âdet edinenlerin başını, kılıca ver. Zalimlere hadlerini bildirmek haktır, adalettir.

Akılsız Kadın Hikâyesi

Adamın biri, evinin çatısına arılar yuva yaptı diye gamlanadursun eşi, ona teselli verdi; “Arılarla alıp veremediğin ne? Yapma, zavallıları kovanlardan dağıtıp da perişan etme.” Neyse ârif adam, işine gitti. Arılar kadını sokmaya başladı. Kocasını dükkândan evine geldi, akılsız karısını o halde görünce epey üzüldü. Kadın; kapıya, dama, mahalleye koşarak feryat ediyordu. Ona;

“Aman be hanım, el-âleme karşı surat asma. Çünkü bunları öldürmemi sen istemedin.”

Kötülere nasıl iyilik edilsin? Zira onlara tahammül gösterirsin, habire azarlar. Halkı incitme fikrini aklına koyan kişinin boynunu hemen keskin kılıçla vur. Köpek kim ki, önüne sofra kurulsun. Sen, emret; ona kemik atsinlar. “Çifteli hayvana ağır yük gerek” diyen bilge ne güzel söylemiş! Bekçi insaflı olursa, hırsızlardan dolayı kimse uyumaz. Savaş meydanında, bir mızrak kamışı, yüzbin şeker kamışından daha yararlıdır. Herkese iyilik etmek doğru değildir. Bazısına mal vermek gerek, bazısının da kulağını bükmek. Kediye okşarsan, güvercini kapar; kurdu semirtirsen, Yusuf’u paralar.

Temeli sağlam olmayan binayı yükseltme sakın, hata edip de yükseltmişsen şayet ondan kork.

Behram’ın Atı Hikâyesi

Hayatını çöllerde geçiren Behram⁵⁵ yağız bir at tarafından yere düşürülünce bakın ne demiş; “En iyisi sürüden, başka bir hayvan almalı. Ama öyle bir hayvan olmalı ki, sorun çıkardığında idaresi kolay olsun.”

Oğlum, Dicle’nin bendini suyu azken yap. Sel suları yükselince bunun faydası olmaz çünkü. Hain kurdu, kemende düşürdüğün anda öldür; yoksa koyunu, gözünden çıkar. İblis kesinkes secde etmedi, etmeyecek de. Mayası bozuk olandan iyilik beklenir mi hiç! Kötü düşünceliye fırsat verme. İyisi mi; düşman, kuyuda; dev, şişede kalsın. Başı, taşının altındayken ve onu ezme fırsatı yakalamışken; “Bu yılanı değnekle öldürmeli” deme sakın. Emrindekilere kötülük eden kalem sahibinin elini, kılıçla kesmek gerekir. Haksız yasalar çıkaran bir idareci, seni cehennemlik eder. “Memlekete yalnız bu müdebbir yararır.” deyip onu tedbirli biri sayma; aslında o, müdbirin biridir.

Yalnız kutlu kişi, Sadî’nin sözünü tutar. Çünkü ona uymak; ülkeyi ferahlatmak, tedbir ve düşüncelyi artırmak demektir.

⁵⁵ Sasani hükümdarlarının beşincisi olup ava düşkünlüğüyle bilinir. Behram-ı Gur adıyla da tanınır.

Aşk gamıyla perişan olanların katında yara ve merhem aynıdır. İster aç, ister sür. Onların bu halleri ne hoştur! Hakk âşıkları, saltanat talep etmez. Tersine, gerçek dostluk uğruna yoksullukla sabreden dilencidir onlar. Daima elem şarabı içip acıyı tatsalar bile ses çıkarmazlar. Şarapta, mahmurluk; gül dalında, acımasız dikenler bulunur. Ancak, dost tutmak için sabır, insana acı gelmez. Sevgilinin eliyle sunduğu acı şarap, âşığa şeker gelir. Onun esiri, zincirinden kurtulmayı; avına düşen, kemendini çözmeyi dilemez. Hakk âşıkları, kabile içinde dilenci; uzlet âleminde, sultandır. Konakları bildikleri halde, izlerini kaybetmişlerdir. Melamet şarabı içerler, yâr sarhoşudurlar. Sarhoş deve, yükü daha çabuk götürür. Halk, onların coşkunu nasıl yakalasın, bengisi gibi karanlıkta gizlidirler. Beytül-Mukaddes⁵⁶ gibi, içleri kubbelerle dolu olduğu halde, dış duvarları harabeye benzer. İpek böceği gibi sarınmazlar, kelebek misali ateşe atılırlar. Sevgili yanlarındadır, yine de sevgiliyi ararlar. İrmak kıyısında bulundukları halde dudakları susuzluktan kurumuştur. Su içmezler demiyorum, Nil'in tatlı sularına bile kanmadıklarını söylemek istiyorum.

Mecazî Aşk⁵⁷

Senin gibi suyla topraktan yaratılmış bir güzelin sevgisi, sabrını, düşüncelerini, gönlündeki huzuru kaparak gidiyor. Uyanıksan, sevgilinin yanağıyla benine tutuluyor; yok şayet uyuyorsan, bu kez de hayaliyle yanıp tutuşuyor-

⁵⁶ Kudüs'te bulunan meşhur mabet.

⁵⁷ Kesret yani Allah dışındakilere duyulan aşk.

sun. Ve ayaklarına öyle bir içtenlikle kapanıyorsun ki, gözün dünyada ondan başkasını görmüyor. Elindeki altın onun umurunda değilse, altınla toprak bir oluyor gözünde. Artık konuşacak mecalin yok. Çünkü o varsa, başkasına yer kalmıyor gönlünde. “Onun yeri, gözümdedir.” diyorsun ve fakat gözlerini kapayınca onu birden gönlünde buluyorsun. O isteyince, canını dudağına getirip gözlerini kırpmadan ona sunuyorsun. Kılıç çekince, hiç çekinmeden altına başını uzatıyorsun.

Hakiki Aşk⁵⁸

Temeli heves üzerine kurulu bir sevgi, bu kadar fitne koparıp ferman yürütürken; manâ denizindeki tarikat yolculannın batmalarına neden şaşınyorsun! Onlar canan sevdasıyla, candan; dost sevgisiyle, cihandan geçmişler; Hakk’ı anmak için, halktan kaçmış, sâkiyi görünce ellerindeki şarapları yere dökecek kadar aşk sarhoşu olmuşlardır. Dertlerini kimse anlamadıktan sonra, onlara deva bulmak ne mümkün! “Ben sizin rabbiniz değil miyim” hitabı, ta ezelden beri kulaklarındadır ve onlar bu seslenişe; “Evet sen bizim rabbi-mizsin!” diye cevap vermenin kıvancıyla coşup taşmaktadırlar. Köşeye çekilse-ler de, dünya onlar sayesinde ayakta durmaktadır. Ayakları topraktandır. Ne-fesleri ateşte yanmaktadır. Bir feryatla, dağları inletir; bir nefesle, şehirleri dar-madağın ederler. Rüzgar gibi görünmezler ama çabuk koşarlar. Taş gibi sakit görünürler ancak daima tesbih ederler. Seher vakti, ağlayışlarıyla gözlerinde-ki uyku sürmesi yıkanır. Gece habire at koşturdukları halde, şafak sökerken, “eyvah, biz yine geç kaldık!” diye dövünürler.

Onlar, gece-gündüz aşk ve ateş denizine hayran olduklarından, günle-ri ayıramazlar. Suretleri nakşeden Ezeli Nakkaş’ın güzelliğine o derece tutul-muşlardır ki, yüz güzelliğiyle asla ilgilenmezler. Gönül adamları, beden güzel-liğine gönül vermemişlerdir. Ancak akılsız ve ahmak insanlar, beden güzelli-ğine değer verir.

Vahdet’in sâf şarabını yudumlayan kimse; dünyayı da, ahireti de unuttur.

Yoksul Çocuk ile Şehzade Hikâyesi

Vaktiyle bir yoksul çocuğun, şehzadede gözü olduğunu duydum. Şehzade neredeyse, oraya gider, olmayacak hevesler peşinde koşardı. Bu, içinde bir saplantı olmuştu. Hedef taşı gibi, şehzadenin yanından hiç eksik olmaz; evcil fil gibi huzurundan ayrılmazdı. Günler bu minval üzere geldi geçti ve sonunda yüreğine kan oturdu, ağlamaktan ayağı balçığa battı. Gör ki, sırrını kimseye açamadı. Günün birinde rakipleri, derdini öğrenip ona gözdağı verdiler; “Sakin bir daha buralarda dolaşma!” Bunun üzerine çocuk, bir müddet oraya uğramadıysa da, dayanamadı, sevgilisinin yüzü aklına geldikçe tekrar bulunduğu yere yerleşti. Şehzadenin kölelerinden biri geldi; delikanlının kafasını, elini ayağını yara bere içinde bırakıp; “Sana bir daha buraya gelme demedim mi?” diye bağırıp çağırdı. Âşık, çaresiz oradan ayrıldı. Ne ki çok geçmedi, yine sabrı ve kararı kalmadı. Sevdiğinden uzak kalmaya dayanamıyordu. Her ne vakit sevdiğinin yanına gidecek olsa; sineğin şekerden kovulması gibi, türlü hakaret ve eziyetlerle oradan kovuluyor ama her defasında tekrar geri geliyordu. Adamın biri, bir gün onu şöyle azarladı; “Be deli, be arsız; senin taş, değneğe karşı garip bir tahammülün var.” Çocuk üzgün bir halde konuştu; “Bu cefalar, bana sevgilimden geliyor; ondan şikâyet etmem, sevgiye uymaz. O beni ister dost bilsin, ister düşman; ben bu sevgiden asla vazgeçmem. O olmayınca bende sabır arama. Yanımdayken bile karar bulamıyorum. Ne sabra mecalim var, ne karara takatim. Biliyorum, burada kalmama imkân yok. Ama kaçacak ayak, neredesin! Başımı çadırının ipine kazık yapsınlar razıyım, yeter ki bu otağın kapısından kovmasınlar. Pervane, sevdiğinin başı etrafında can vermez mi? Varsın yanıp düşsün, gene de o karanlık köşede sabır ve karar bulan gönlü diri değil midir?”

Adam, hayret anlamında başını sallayıp sormadan edemedi; “Peki, onun mızrağıyla yara alırsan?”

“Top gibi ayağına düşerim.”

“Ya kılıçla kafanı uçurursa?”

“Esirgemem, hemen veririm. Başımın üstünde taç mı var, balta mı, ben bile emin değilim. Ona karşı sabırsızsam, beni kınama. Çünkü sevgide sabır olmaz. Yakup gibi gözlerim ağarsa da, Yusuf’un güzelliğini görmekten ümidi-

mi kesmem. İnsanın başı, birinin sevgisiyle hoş oldu mu, artık onu hiçbir şey incitemez.”

Aradan epey zaman geçti. Yine bir gün, bu delikanlı, şehzadenin üzen-gisini öptü. Şehzade bu densizlik karşısında küplere bindi, atının dizginleri-ni başka tarafa çevirince; âşık, gülerek dile geldi; “Dizginini başka yöne çevir-me, sultan bir hiç için dizgin çevirmez. Yanında varlığımın bir anlamı kalma-dı; yâdinla gururum harcandı. Kabahatimi görsen bile beni kınama. Çünkü hayalin hep aklımda duruyor. Kendimi kaybedip üzen-gine dokunmakla bili-yorum, adımları karalamış, muradımı ayaklar altına almış oldum. Ne yapayım, kendimi tutamıyorum. Kılıcına el sürme şehzadem; zaten esrik gözlerin, beni her an kılıçtan geçiriyor. Hele bir sazlığa ateş at da, yürü geç bakalım; orman-da ne kuru, ne de yaş kalıyor!”

Cezbe Hikâyesi

Peri yüzlü bir güzel, bir şarkıcının nağmeleriyle ayağa kalkıp oynamaya başlamıştı ki, birden -zahirde- mum, -gerçekte- onu seyre dalan perişan gö-nüllerin tesiriyle eteğini tutuşturdu. Bu duruma canı sıkılıp fena halde öfke-lendi. O sırada, âşıklardan biri; “Hemen kızma sevgili! Ateş, senin eteğini yak-tıysa, beni bir anda kül etti!”

Eğer âşıkсан, bir daha kesinlikle kendinden bahsetme. Çünkü sevgilinin yanında benlik satmak, Allah’a ortak koşmak demektir.

İhtiyak ile Muhabbetin Anlamı

Bilge bir ihtiyardan işittim: Âşığın biri cezbelenip çöllere düştü. Babası onun hasretiyle yemiyor, içmiyor, uyumuyordu. Durumu görenler, oğlanı fena halde azarlayınca; âşık, feryat ederek konuşmaya başladı; “Sevgilim, beni ken-dinden bir parça sayalı, artık bir başkasına ne ihtiyacım, ne aşinalığım kaldı. Allah aşkına hemen kızmayın, hele bir dinleyin. O, bana güzelliğini gösterdik-ten sonra, başkaları gözlerimde hep hayal oldu!”

Aşk ile halktan yüz çevirip çöle düşerek uzlete çekilen kişi, kaybolmamış; tersine, kaybedip de aradığını yeniden bulmuştur. Gerçek âşıklar, şu âlemde sağa sola dağılmışlardır. Onlar için vahşî de, melek de dense doğrudur. Çün-

kü vahşiler gibi gece gündüz insanlardan kaçarlar ve fakat melekler gibi hiç durmaksızın Allah'ı zikre koşarlar. Pazıları kuvvetli ama elleri kısadır. Onlar, akıllı deli ve ayık sarhoşlardır. Bazen bir köşede sakın sakın hırka yamar, bazen bir mecliste kendilerinden geçip hırkalarını yakarlar. Ne kendilerini düşünürler, ne de bir kimseden çekinirler. Akılları ziyan, fikirleri perişan, kulaklarını öğüt verenlerin sözlerine karşı tıkalıdır.

Kaz, denizde batmaz; semender, ateşte yanmaz.

Gönülleri dolu ve fakat elleri boş yiğitlerdir onlar. Kafileden ayrı giden çöl yolcularıdır. Halka şirin görünmek gibi derterleri yoktur. Hakk'a yakın durmaktır bütün gayeleri. Hırka giyen zünnarlılar⁵⁹ değil, halkın gözünden saklanmış azizlerdir onlar. Asma gibi hem meyve verir, hem gölge sererler. Bizim gibi mavi elbiseli⁶⁰ günahkârlardan değildirler. Deniz gibi köpürüp taşmamışlar, sedef gibi başlarını içeri gömmemişlerdir.

Aklın varsa şayet, ikiyüzlü insanları terk et. Çünkü onlar insan kılığına girmiş şeytanlardır. İnsan sırf etle kemik değildir. Her surette manevi can bulunmaz. Padişah her köleyi satın almaz, her yamalı hırkanın içinde diri bir gönül bulunmaz. Bütün çiy taneleri inci olsaydı, çarşı katırboncuğu gibi inci doldurdu. Hakk aşıkları, cambazların yaptıkları gibi, kendilerine takma ayak uydurmazlar. Çünkü tahtadan yapılmış ayak, bir gün mutlaka yerinden fırlar. Elestü meclisinde bulunup orada içtikleri o bir yudumla, kıyamete kadar Allah aşığıyla sarhoş kalacaklardır. Kılıçla tehdit edilseler bile asla maksatlarından el çekmeyeceklerdir. Çünkü onların nazarında aşk ile korku, sırça ile taş gibidir.

Vecdin Galebesi ve Aşkın Saltanatı

Semer kand'da birinin sevgilisi vardı. Ağzından söz yerine şeker damlardı. Güzelliğiyle güneşi devirmiş, çekiciliğiyle takvanın temelini yerle bir etmiş; görünüşüyle her şeyden münezzeh olan Yüce Allah'ın rahmetini üzerinde biriktirmişti. Yürürken gözleri şaşkına çevirir, sevenlerin kalbi güzelliği karşı-

59 Yani dışları derviş ve fakat içleri hıristiyan olanlar. Metinde içi başka, dışı başka anlamıyla kullanılmış.

60 Eskiden din büyükleri, mavi elbise giyerlermiş. Sadî, burada tevazu yapıyor.

sında evrilirdi. Bir gün sevdiği, onu gizli gizli seyrediyordu. Bu seyir esnasında âşığına sertçe bakarak; “Be şaşkın, niçin ardımdan gizlice bakıyorsun? Eğer baktığını bir kez daha görürsem hiç acımam, düşmanımış gibi kafanı kılıçla keserim.” dedi. Âşık melûl melûl giderken adamın biri ona şöyle öğüt verdi; “Aklını başına devşir artık! Görmüyor musun işte, seni sevmiyor. Seni seveni bul. Seni isteyeceğini sanmıyorum. Gönlün seni çeldirmesin yoksa imkansız bir heves uğruna kendini perişan edeceksin. Âşık kişi, sözden anlar mı hiç, acı içinde inleyerek cevap verdi; “Bırak, beni ölümün kılıcı yaralasın; vücudum çamurlarda, kanlarda yuvarlansın; dosta düşmana karşı sevgilinin kılıcıyla öldüğüm söylensin. Ben sevgilimin semtinden ayrılmayı bir an aklımdan geçirmem. Kendisine haber verin, zulmüyle şerefimi beş paralık etse de ben ondan asla vazgeçmeyeceğim. Ey kendine tapan insan! Bana tövbe teklif ediyorsun. Halbuki bu teklif için sen kendin tövbe etmelisin. Anlasana; sevgilim bana ne yaparsa yapsın, isterse kanımı döksün, hava hoş. Onun sevgisiyle her gece zaten ölüyor, seher vakti kokusuyla yeniden diriliyorum. Bugün onun yanında ölürsem, yarın kıyamet günü çadırımın onun yanında kurulacağına inanıyorum.”

Aşk savaşımında elinden geldiği kadar kararlı ol. Sadî de, bu yolda öldüğü için diridir.

Susuzluktan Ölen Adam Hikâyesi

Susuzluktan can çekişen biri inledi; “Su içinde olduğu halde susuzluktan can çekişene ne mutlu!” Akli kıt biri ne demek istediğini anlamaya çalıştı; “Yahu ölecek olduktan sonra ha suya kanmışsın, ha dudağın kurumuş, ne fark eder!” Can çekişen cevap verdi; “Onun uğrunda tatlı canımı veriyorum. Ne yani, son nefesimde arzusuyla dudağım ıslanmasın mı!”

Evet, susuzluktan can çekişen, boğulanların kana kana öleceklerini ve derin göllere düşeceklerini bilir. Âşık mısın, sevgilinin eteğine sarıl. Sana; “canını ver!” derse hiç tereddüt etme ve; “hemen al!” de. Huzur cennetine ancak yokluk cehenneminden geçildikten sonra varılır. Çiftçilerin gönlü acı çeker. Ne ki; harman, meydana çıkınca tatlı tatlı uyur.

Aşk meclisinde arzulanna ulaşan kişi, kadehe son dönüşünde yetişen kimsedir.

Sabır ve Sebat Hikâyesi

Yoksul kılıklı ve fakat zengin gönüllü Allah dostlarından birinden vaktiyle şöyle bir Hikâye işittim: Bir ihtiyar, sabah vakti dilenmeye çıktı. Yolda bir mescide uğradı, kapısını açıp seslendi. Az sonra içerden çıkan adam, onu fena halde tersledi; “Be saygısız herif! Allah’ın evi burası. Halkın evi değil ki sana bir şey versinler. Hadi, arsız arsız bekleme, hemen çek git buradan!” Dilenci ıstifi ni bozmadı ve sakince sordu; “Bu merhametsiz evin sahibi de kim?” Adam iyice küplere bindi; “Sus be ahmak! O nasıl söz öyle, bu evin sahibi hepimizi yaratan Yüce Allah’tır.” Bunun üzerine ihtiyar baktı; mihrabı ve kandili görünce derinden yana yakıla bir ah çekti ve; “Heyhat! Bu kapıdan da yoksun dönmek, bu evi bırakıp gitmek ne acı! Daha önce hiçbir mahalleden eliboş dönmedim ben. Şimdiyse Allah’ın evinden kovuluyorum. Olacak iş mi bu!” dedi. Sonra ihtiyar bu mescitte bir yıl konuk oldu. Bu süre zarfında hiç çalışmadı, tersine hep dilendi. Nihayet bir gece iki ayağı birden çukura battı. Halsizlikten kalbi çırpınıyordu. Gözleri söndü sönecek. Gör ki; buna rağmen sevinç içinde terennüm ediyor; “Kim çalarsa çalsın, cömerdin kapısı mutlaka açılır!”

Dilek sahibi çok sabırlı, sebatkâr olmalı. Ben kimyagerlerin yaptıkları işten dolayı usanç duyduklarını asla duymadım. Tam tersi; belki bir gün bakırın altın yaparız diye nice altınları toprağa saldı. Oysa altın, bir şey satın almak içindir. Dosta kavuşmaktan daha kıymetli ne alabilirsin ki? Eğer sevgili-nin biri; kalbine sıkıntı verirse, hüznünü gidermek için kendine başka bir sevgili bul. Hem asık suratlı sevgiliyi kim ister ki! Yaktığı ateşi, bir başkasının suyuyla söndür. Güzellikte benzeri yoksa şayet, incinsen de sudan bahanelerle onu terk etme. Zira onsuz yaşayabileceğine inandığın bir sevgiliyi ancak gönlünden çıkarabilirsin. Aksi takdirde her türlü cefasıyla nazına katlanacaksın.

İnatçı Pir Hikâyesi

Pirin biri, bir gece sabaha kadar ibadet etmiş ve seher vakti elini havaya kaldırıp Allah’tan yardım talep etmişti ki gaipten kulağına şöyle bir ses geldi; “İster çek git, ister yalvar yakarmana devam et; dileğin asla kabul edilmeyecektir!” Pir, ertesi geceyi de zikir ve ibadetle geçirdi. Müritlerinden biri, onda ki sıkıntıyı fark edip; “Pirim, gördün ya, kapı kapanmış. Boş yere bu kadar uğraşıp durma.” der demez pirin gözlerinden hasretle yakut rengi yaşlar dökül-

dü ve iniltili sesiyle; “Ah oğlum” dedi, “bundan daha iyi bir kapı görsem, bir saniye durmaz hemen o kapıya giderdim. Ama yok işte. Her ne pahasına olursa olsun, dizginlerini benden çevirenin ben tergisini bırakmayacağım. Gidecek kapısı varsa, varsın eliboş ayrılсын diğer kapılardan dilenci, ne gam. Anladım ki bu semte yolum yokmuş. Ne ki başka bir semte gitmem de imkansız!” Pir bunları söyledikten sonra kendini yine Allah'a zikre adayıp başını toprağa koymuştu ki, kulağına bir ses geldi; “Bize lâıyk bir hüneri olmasa da onu kabul ettik, çünkü bizden başka gidecek kapısı yok!”

Nişaburlu ile Oğlu Hikâyesi

Nişabur'da⁶¹ biri vardı. Bir gece, oğlu yatısı namazını kılmadan yatmıştı. Bu zat, hemen oğlunu uyandırıp sert bir dille uyardı; “Oğlum, adam olan, emek harcamadan hiçbir makama ulaşamayacağını bilir. Ayağını kimıldatmanın varlığıyla yokluğu aynıdır. Ziyandan kork, çalışmaya heveslen. Çünkü boş ve amaçsız gezenler, nereye giderlerse gitsinler, nasipsiz kalırlar.”

Hasret ve Cefa Hikâyesi

Bir yeni gelin, ihtiyar bir adama muhabbetsiz kocasını şikayet etti; “Hayatımın bu anlayışsız kocayla meşakkat içinde bitip tükenmesi bana reva mı! Bakıyorum da, bizimle aynı mahallede oturanların gönlü bizimki kadar perişan değil. Başkaları gül gibi geçinip gidiyor. Görsen, kabuktaki iki badem içi sarırsın. Ya ben; evlendiğimden beri, kocamın bir kez olsun yüzüme güldüğünü görmedim.” İhtiyar, kadının şikayeti bittikten sonra gün görmüş hali ve tatlı diliyle ona öğüt verdi; “Kocan güzelse, tahammül et. Çünkü dengini bulmadıkça, ondan yüz çevirmen sana acı verecektir. Böyle yapma, sonra yazık olur sana. Gerisini düşünmeden böyle bir kocadan ayrılırsan, çok geçmeden ayrılığına dayanamaz ömrün boyunca azap çekersin.”

Kul olduğunu bil, Allah'ın emrine itaat et. Onun gibi efendi bulamazsın!”

61 İran-Horasan eyaletine bağlı bir bölge.

Satılık Köle Hikâyesi

Bir gün, efendisi tarafından satılan bir köleye yüreğim acıdı. Zira köle, yakasını paçasını yırtarak şöyle inliyordu; “Benden iyi binlerce köle bulabilirsin sen. Ama ben, senin gibi bir efendiyi bir daha asla bulamayacağım!”

Giderken yol boyunca kölenin bu sözleri yankılandı kulaklarımda ve yüreğim burkuldu ona.

Hekim ile Hasta Hikâyesi

Çok eskiden Merv’de⁶² peri yüzlü bir hekim vardı. Endamı gönül bahçesindeki servileri andırırdı. Ne yaraladığı gönüllerden haberdardı, ne de hasta gözlerinden. Hekime meftun hastalarından biri, bana şunu anlattı; “Bir zamanlar ben de bu hekimin sevdasına tutulmuştum ve o yanıma gelsin için iyileşmek istemiyordum!”

Aşk işte bu! Nice güçlü, keskin, üstün akıllı kimseleri perişan etmiştir. Sevda, akıl kulağını büktükten sonra, insan bir daha feryat edemez.

Aklı İstila Eden Aşk Hikâyesi

Bir yiğit, aslanla karşılaşmak için kendine demirden bir pençe yaptı. Ne ki; aslan onu pençesine takıverince, adamın demir pençesinde mecal kalmadı. Birisi, bu durumu gördü ve adama çıkıştı; “Kadın gibi ne yatıyorsun? Demirden pençen var, şuna vursana!” Aslanın altında kalan adam, çaresiz bir haldeydi. Adama bakıp cevap verdi; “Bu pençeyle aslana karşılık verilmez!”

Bilgelerin nazarında aşk, aslan; akıl, demir pençe gibidir. Aşk karşısında aklın hükmü yoktur. Yengi daima aşk, yenilgi akıl demektir. Ey kendini akıllı sanan kişi! İşte sen de aslanı andıran yiğitlerin pençesinde bir kadınsın; demir pençe ne etsin! Aşk ortaya çıktıktan sonra aklın esamisi olmaz. Çünkü değnek, topu nasıl çelerse⁶³; aşk da, akli öyle çeler.

62 İran-Horasan eyaletinin merkezi.

63 Eski bir İran oyunu. Şöyle ki; meydana büyük bir daire çizilir, top dairenin tam ortasına konur ve çevgan adı verilen uzun sopalarla bu top daireden dışarı çıkarılmaya çalışılmıştır.

İki Amca Çocuğu Hikâyesi

Biri kız, diğeri, erkek; iki amca çocuğu birbirleriyle evlendiler. İkisi de güzel ve asil kimselerdi. Biri güneşse, diğeri aydı. Evlilik, kızın pek hoşuna gitmişti. Erkek ise kaçıyor, hırçınlık ediyordu. Kız iyi huylu, peri kadar güzel olduğu halde kocası yüzünü duvara çeviriyor; kız süslenikçe, erkek; “Yarabbi, canımı al!” diye Allah’a dua ediyordu. Köyün ileri gelenleri bu duruma daha fazla kayıtsız kalamadı ve çocuğa şu teklifi sundular; “Madem sevmiyorsun, hiç olmazsa kızın mehrini ver!” Çocuk teklifi gülererek kabul etti; “Yüz koyun vermekle bu zincirden kurtulacaksam, oh ne ala!” Kız bunu duyar duymaz güzel yüzünü yırtarak başladı feryada; “Hayır, imkansız bu; değil yüz koyun, üç-yüzbin koyun verse de ondan asla ayrılmam!”

Arkadaş, sana doğrusunu söyleyeyim mi; seni sevgilinden alıkoyan neyse asıl sevdiğin o demektir.

Meczip Hikâyesi

Adamın biri, meczubun birine; “Cehennemi mi istersin yoksa cenneti mi?” diye mektup yazdı. Meczip buna karşılık şöyle cevap yazdı; “Bir daha bana böyle bir soru sorma. Rabbim hakkımda ne dilemişse, ben ona razıyım.”

Leylâ ile Mecnun Hikâyesi

Birisi, Mecnun’a sordu; “Hey akıl ve irfan sahibi, güzel dostum; sana ne oldu böyle? Artık Leylâ’nın kabilesine uğramıyorsun. Yoksa içinde onun sevgisi kalmadı mı? Hayal mi değiştirdin yahut bir başkasına mı meyil verdin?” Zavallı Mecnun, bunları duyunca ağladı ve yana yakıla cevap verdi; “Arkadaş, bırak beni! Derdim bana yetişir. Deşme yaramı. Sanma ki ondan ayrı kalışım sabrımın işaretidir. Bu ayrılık kaçınılmazdır.” Mecnun’u dinleyen adam bu kez ona şöyle bir teklifte bulundu; “Ey zavallı âşık, hiç olmazsa Leylâ’na haber verseydin?” Teklifi duyar duymaz Mecnun, adamın yakasına sarıldı ve çıkışarak; “Sakın bunu yapmayın. Çünkü onun olduğu yerde benim bulunmam imkansız. Zaten o varsa, ben varım.” deyip onu uyardı.

Sultan Mahmud ile Ayaz Hikâyesi

Sultan Mahmud'la ilgili bir Hikâye duydum. Şöyle ki; adamın biri, Sultan Mahmud'a verdi vermişti; "Ne tuhaf! Ayaz⁶⁴ güzel değil. Sultan bunun nesini seviyor ki? Kokusu, rengi olmayan güle sevdalanan bülbül nerede görülmüş?" Orada bulunanlardan biri, adamın sözlerini hemen Mahmud'a yetiştirdi. Sultan bu duruma çok içlerlenerek haberi getiren adama sevgisini izah etti; "Be adam! Ben onun boyunu posunu değil, ahlakını seviyorum."

Sultan Mahmud'la ilgili bir Hikâye daha duydum. İşittiğime göre bir gün dar bir geçitte bir deve yıkılmış, sırtındaki mücevher sandıkları yere saçılmıştı. Sultan bunu gördü ve adamlarına emretti; "Yağmadır, alan alsın!" Kendisi de yavaşça at sürdü. Ganimet derdine düşen atlılar, inci ve mercan toplamak için sultandan ayrıldılar. Yağmalayayım derken yağmalandılar. Yani ava giderken avlandılar. Geride bir tek Sultan ile Ayaz kalmıştı. Sultan, Ayaz'a bakarak gülümsedi ve; "Ey sümbülüm, yağmadan sen ne getirdin?" sordu. "Hiç!" diye cevap verdi Ayaz ve ekledi: "Benim tek derdim sultanımdı. Onu bırakıp da gitmek istemedim."

Arkadaş, sultanın huzurunda ona hizmet ediyorsan şayet, bir parça nimet için gaflete düşme sakın! Allah dostlarını örnek al kendine. Onlar Allah'tan yalnız Allah'ı dilerler. Ondan başkasına asla tenezzül etmezler. Dostundan sadece iyilik bekleyen bencillik etmiş olup doğru yoldan ayrılır. Ağzı hırsla açılanın gönül kulağına gayb âleminin sırları girmez. Hakikat, ilahi sırlarla süslenmiş saraya; hırs ve heves ise, çıkan toz ve dumana benzer. Göz her ne kadar sağlam da olsa, toz kalkanında hiçbir şey göremez.

Faryab'lı Pir Hikâyesi

Tesadüfen Faryab'lı⁶⁵ pirle, Mağrip⁶⁶ ülkesinde, su kenarına varmıştık. Yanımda biraz para vardı. Beni gemiye aldılar. Onunsa hiç parası olmadığından orada kaldı. Gemi kaptanının içinde Allah korkusu yoktu. Harekete geçti. Geride kalan ihtiyarın haline çok acıdım. Onun için ağlamaya başlamıştım ki,

64 Yahut İyaz. Gazneli Sultan Mahmud Sebüktekin'in zeki kölesi.

65 Yahut Farab. Türkistan-Balasagun'da bir bölge.

66 Yani Mekke'nin batısına düşen bölgeler.

gölerek; “Ey iyi huylu dostum, benim için üzülp ağlama. Gemiye yüzdüren Yüce Allah, beni mahcup etmez.” dedikten sonra seccadesini suya serdi. Gözlerime inanmadım. Koskoca denizi bizimle birlikte kat etti. O geceyi uykusuz ve şaşkın geçirdim. Sabahleyin pir, bana bakarak; “Niye şaşırdın güzel huylu dostum? Seni karşıya gemi geçirdiyse, bizi de Yüce Allah geçirdi.”

İnatçı ve inançsız insanlar, Allah dostlarının su ve ateş üzerinde yürüdüklerine niçin inanmazlar! Ateşten haberi olmayan çocuğu koruyan müşfik annesi değil midir? Allah dostları da işte böyledir. Yüce Allah, Musa’nın kundağını Nil sularında batmaktan alıkoyduğu gibi, Halil İbrahim Peygamber’i de ateşin tesirinden uzak tutmuştur. Çocuk, yüzmeye bilen birinin elinde olduktan sonra, Dicle nehri derin ve geniş de olsa batmaktan korkmaz.

Arkadaş; karadayken dahi eteğin ıslak iken, Allah dostları gibi denizde nasıl yürüyeceksin!

Beka ve Fena⁶⁷

Akıl; kıvrım kıvrım, karman çorman ve darmadağın bir yoldur. İlim ve irfan sahiplerine göre Yüce Allah’tan başka hiçbir şey yoktur. Bu söz, hakikatin ne olduğunu bilen ve tanıyanlar içindir. Fakat her şeyi akıla kıyaslayanlar onu eksik bulup şöyle itiraz ederler; “Allah’tan başka bir şey yoksa; o halde bu göklerle yerler, insanlarla hayvanlar nedir?”

Evet, güzel söylüyorsun ey akıllı zat! İzin verirsen, sana cevap vereyim: “Dağlar, denizler, çöller, gökler, melekler, periler, insanlar, şeytanlar -bunların hepsi- Yüce Allah’ın yarattığı mahlukattan oldukları için onun varlığıyla vardır ve hepsi de onun katında ona nazaran eksik ve kusurludurlar. Dalgalarıyla deniz ulu, yüksekliğiyle güneş parlak gelebilir sana. Ancak sırf görünüşe değer verenler katında böyledir bu. İşin içyüzünü bilenler için asla. Çünkü onlara göre; Yüce Allah’ın mülkü karşısında güneş, bir zerre; yedi derya, bir damla etmemektedir.

Ve Yüce Yaratıcı, bayrak açarsa; cihan, başını yokluk yakasına çekecektir. Yani bir gün bu değer verdiği her şey yok olup gidecektir.

Kahya ile Oğlu Hikâyesi

Bir köy kahyasıyla oğlu yolda giderken padişahın da bulunduğu bir alaya rastladılar. Çocuk karşısında çavuşlar, kılıçlar, baltalar, atlas elbiseler, altın kemerler gördü. Avcı pehlivanlar yaylarını almışlar, nişancı köleler tirkeşlerini takınmışlardı. Kiminin sırtında süslü ipekten kaftanlar, kiminin başında görkemli külahlar vardı. Çocuk bu manzarayı ve debdebeyi görünce babasının konumu gözlerinde son derece küçüldü. Babasıysa birden değişmiş, yüzünün rengi atmış, adamcağız bu heybet karşısında usulca bir köşeye sinivermişti. Çocuk şaşkınlık içinde sordu; “Babacığım; sen köyün en büyüğü, baş olmak itibarıyla bütün köylülerden daha kıdemli olduğun halde ne oldu da, hemen canından ümidini kesip bu heybetin rüzgarıyla söğüt gibi titremeye başladın?” Köy ağası, boynu bükük mırıldandı; “Evet; ben de baş, buyruk sahibiyim. Ne ki benim makamım köyüm kadardır ancak.”

Büyükler, daima sultanın huzurunda bulundukları için hep kaygı ve korku içindedirler. Oysa ey gafil, sen bulunduğun köye bakıp kendine ona göre paye veriyorsun. Güzel konuşanlar, bir şeyler söylesinler de, Sadî ona bir temsil getirmesin, olacak iş mi!

Ateşböceği Hikâyesi

Görmüşsündür; geceleri dağlarda, kırlarda ufacık bir böcek çıra gibi parlar. İşte bir gün birisi, ona; “Ey geceleri ısıtan mini böcek, gündüzleri neredesin?” diye sordu. Bak, yerden doğan o küçücük böcek ne ince bir cevap verdi; “Ben, gece-gündüz meydandayım. Hiçbir yere saklandığım yok. Ne ki güneş ışınları karşısında görünmez oluyorum.”

Tutsak İhtiyar Hikâyesi

Şam ülkesinin bir bölgesinde kavga çıkmış ve bu esnada mübarek bir ihtiyar yakalayıp elini, ayağını zincire vurmuşlardı. Heyhat gör ki; ihtiyarın o anda söylediği sözler hâlâ hatırimdadır; “Sultanın izni olmaksızın yağmaya kim cesaret edebilir? Ben, böyle bir düşmanı sevmeliyim. Çünkü onu bana havale edenin gene dostum olduğunu bilmek içimi ferahlatır. İster makam ve

mevki olsun, ister zillet ve hapis, ben bütün bunları Yüce Allah'tan bilirim; Amr, Zeyd⁶⁸ yahut bir başkasından değil!"

Hey akıllı kişi; hekim sana acı ilaç gönderdiği zaman hastalıktan korkma. Dost elinden gelen her şeyi ye, iç. Hasta, hekimden daha mı iyi bilecek!

Allah Kafi Hikâyesi

Birisi, -Allah ona gani gani rahmet eylesin- Sad bin Zengi'yi övmüş; sultan da buna karşılık altın ve kaftanla onun gönlünü almış, hünerine bakıp onu bir yere tayin etmişti. Az sonra adam paranın üzerindeki 'Allah bes'⁶⁹ yazısını görünce kendisinden geçip kaftanı sırtından attı. O sözün cezbisiyle ruhunda öyle bir alev parladı ki hemen yerinden fırlayıp çölün yolunu tuttu. Onu çölde bir başına yürürken görenlerden biri sordu; "Sana ne oldu böyle? Birdenbire değişiverdin. Sen ki vaktiyle üç kez yer öperdin. Bu nimeti reddetmemeliydin." Adam güldü ve; "Önceleri, korkuyla, ümitle vücudum söğüt gibi titrerdi. Ancak sonra 'Allah bes' sözü bana öyle bir kuvvet ve güven verdi ki, artık hiçbir şey gözüme görünmez oldu." dedi.

Âşık ile Şeytan Hikâyesi

Bir âşık, tıpkı benim gibi, gönlünü bir güzele kaptırmıştı. Gör ki, sevdiği onu habire aşağılıyordu. Öyle ki vaktiyle akıllı başlı olan âşık, gönlünü bu güzele kaptıralıberi deli divane olmuştu. Sevgilinin zehri, en büyük ilaç değil mi? İşte o da böyle, dostu için düşmanının cefasını çekiyordu. Eşinden dostundan ensesine yediği yumruklarla başı yere düşmüştü. Kısası; gerçekleşemeyecek bir hayalin peşinde koşmakla kafası allak bullak olmuştu. Öte yandan bu âşık, eşinin dostunun kınamasından da habersizdi. Denize düşen, ne bilsin yağmuru! Gönlü taşa çarpan, ne düşünsün arla namus şişesini! Bir gece şeytan, o peri yüzlü sevgilinin kılığına girip âşığın kucağına geldi. Delikanlı gözlerine inanamadı. Sabaha kadar eğlendiler. Öyle ki namaz kılacak takati kalmamıştı. Tan vakti, soğuktan mermer gibi buz tutmuş suyun içine daldı. Dostlarından hiçbiri bu sırrı bilmiyordu. Onu görenlerden biri, öğüt vermek istedi;

68 Yani falanca, filanca kişi

69 Allah yeter anlamında olup Salguri paralarında böyle yazılıymış.

“Çık hemen sudan yoksa donup öleceksin!” Delikanlı karşı çıktı; “Aman sus, sakın konuşma; bu dilber, günlerdir gönlümü aldatıyor. Aşkın ateşi karşısındayken daha fazla yanmaya tahammül edemediğim için soğuk suya girdim.”

Sevgilim beni, bir kez olsun, güzellikle sormadı. Oysa bana bakın. Cefasını, gönülden nasıl da taşıyorum. Beni topraktan var eden, bana kudretiyle saf bir ruh veren Rabbimin buyruklarına katlanırsam, şaşılır mı hiç? Helé hele, daima lütfuyla ihsanı içimde durduğu halde...

Gönül Erlerinin Semahı

Aşk adamıysan; kibirlenmeden yürü, kendini aşağıla, kendine değer verme. Katlanamayacaksan; aşkı terk et ve rahatına bak! Aşk ve muhabbet beni toprak eder, küle çevirir diye korkma sakın. Bırak yok etsin seni, küle çevirsin; ne olur, sonuçta ölümsüzleşirsin! Tohum, toprağa düşmedikçe filizlenmez. Yüce Allah seni, benliğinden alıkoyan kişiye dost eyler. Zira benlikleriyle yaşayanlar, kendilerine asla doğru yol ve sadık dost bulamaz. Üstelik bu inceliği, benliklerinden sıyrılanlardan başkası bilmez. Gönlünde aşk ve cezbe varsa, bırak çalgıcıyı, hayvanların ayak sesi bile sana hoş gelir. Yanında bir sinek kanat çırparsın da, o meczup âşık sinek gibi ellerini başına vurmasın, olacak şey mi! Gönlü, varlığı perişan olan kimseye saz neylesin. O, bir kuşun ötmesiyle de inler. Kainatın şarkısı hiç susmaz ve fakat insan kulağı her daim açık değildir. Aşk şarabıyla sarhoşa dönen âşıklar, içtikleri zaman kuyu çıkıncının sesiyle bile coşar, çıknk gibi dönmeye başlar, yana yakıla ağlar, teslimiyet içinde başlarını yakalarına çekip sabırları tükenince yakalarını yırtmaya başlarlar. Bu yüzden kendinden geçen sarhoş dervişi ayıplama sakın. Zira o, aşk denizinde battığı için eli ayağı habire çırpınmaktadır.

Semahın Hakikati

Kardeş; bana semahı⁷⁰ sormadan önce dinleyicisi kimdir, sana ondan biraz bahsedeyim. Eğer dinleyici, mana burcunda uçarsa onun seyri karşısında melekler bile aciz kalır. Fakat dinleyici; sırf eğlence, oyun ve maskara-

⁷⁰ Yunan mitolojisinden Alevi-Bektaşî kültüne geçen dönme esasına dayalı musiki eşlikli oyun.

lıktan hoşlanan birisiyse, ruhuna çöken şeytan daha bir azgınlaşır. Hayvanlar gibi şehvetlerine tapanlar, nasıl semah eri olabilir! Ancak güzelce uyuyanlar, tatlı seslerle uyanabilir; zil zurna sarhoşlar değil. Seher yeli, gülleri açar; baltaysa, odunları parçalar. Kainat; musikiyle, tatlı dille, aşk ve cezbeyle doludur. Körler, aynada ne görsün! Görmez misin, arabın şarkısıyla şevke gelen deve nasıl da oynar? Develer bile güzel sesle eğlenirken, insanoglu eğlenemiyorsa eşektir.

Ney Hikâyesi

Gönülleri ney gibi ateşte yakan şeker dudaklı delikanlının biri, ney öğreniyordu. Babası kaç kez bağırıp çağırdıysa, neyini kırıp ateşe attıysa da oğlunu bu arzusundan vazgeçiremedi. Bir gece oğlunun çaldığı neye kulak verince, perişan olup aklı başından gitti. Yüzü harareten kan-ter içinde kaldığı halde; “Bu defa, ney beni mahvetti!” dedi.

Aklı hoş, gönlü perişan olanlar, semah ederken ellerini neden birbirine vururlar, bilmez misin? Söyleyeyim; Yüce Allah’ın feyizlerinden gönüllerine açılan kapının azameti karşısında kainattan el çektiklerini haber vermek için. Sevgilisini anmak amacıyla dönen âşığın semahı caizdir, helaldir. Çünkü onlar raksları esnasında her yen silkişinde bir can terk eder. En iyi yüzücü de olsan, elini ayağını ancak çıplakken daha rahat kullanabilirsin. O halde şöhet, namus, riya hırkasını sırtından çıkarıp at. Elbisesiyle suya batan, ağırlaşır aciz kalır. Dünya sevgisiyle ilgisi Allah’a kavuşmada en büyük engeldir, perdedir. Ancak ve ancak bu bağları kopardığın zaman vuslata erişebilirsin.

Mum ile Pervane Hikâyesi

Birisi, pervaneye dedi ki; “Hey zavallı, minik kuş; git de kendine göre bir sevgili bul ve ümit bağladığın yolda yürü. Sen kim, muma âşık olmak kim! Semender değilsin ki, ateşin etrafında dönesin. Kişi ilkin yiğit bir savaşı olmalı ki cenge çıksın. Yarasanın, güneşten sakındığı gibi insan da demir pençeli adamla çarpışmaktan sakınmalıdır. Düşmanı olduğunu bildiği halde bir adamı dost edinmek akıllı işi olmaz. Sen canını mumun aşkıyla feda ederken çıkıp da kimse sana ne yapıyorsun diye sormaz. Padişahın kız isteyen dilenci,

olmayacak hayallere düşer, dahası densizliği yüzünden ensesine tokat, yumruk yer. Sultanların hayretler içerisinde temaşa eylediği mum, senin gibi bir zavallıya niçin baksın! Karşısında nice büyükler, ulular varken senin gibi bir müllise ne diye iltifat etsin! Hem böylesi bir mecliste senin işin ne! Herkese tatlı davransa bile, gene de seni yakar. Çünkü sen zavallısın.”

Yanık pervane bu sözlere içerlenip söze başladı; “Hele bak şu konuşana! Yansam ne olacak! Halil İbrahim Peygamber gibi, benim de gönlümde öyle bir ateş var ki, mumun parıltısı bu ateş karşısında gül kesilir. Gönül, sevgilinin eteğini kendine çekmez. Tersine, sevgilinin aşkıyla muhabbeti canın yakasına yapışır. Kendi arzumla ateşe atılmıyorum ki ben, boynumda sevgilinin hasret ve arzu zinciri var. Üstelik sevgilinin ateşi atılmasam da beni yakıyor zaten. Sevene, güzelin eziyetinden dem vurulmaz. Bilir bunları âşık. Ben ki onun ayaklarında ölmeye razıyım, onu sevdim diye beni kim kınayabilir ki! Ateşinde yanmaya niçin can atıyorum, biliyor musun? Dur hemen söyleyivereyim; dost varken bana varlık yakışmaz. İsterim ki bir tek o var olsun. Sevgilim çok güzel ve cezbeliyken varsın biraz da benim ateşimle oyalansın. Bana neden; ‘Git, kendine layık olan, derdinden anlayan bir dost bul!’ diye öğüt veriyorsun ki! Gönlü perişana bunu söylemekle akrebin soktuğuna inleme demek aynı şey. Hey şaşkın! Tesir etmeyeceğini bildiğin birine kesinlikle öğüt verme. Dizginlerini elinden kaçırın zavallıya; ‘hey biraz yavaşla’ demek ne kadar anlamsızsa bu da o derece anlamsızdır. Sinbad⁷¹ kitabındaki şu güzel nükteyi duymadın mı yoksa; ‘Oğlum; aşk, ateştir; öğütse, rüzgar... Kızgın ateş, rüzgarla daha çok alazlanır; kaplan, vuruldukça daha çok öfkelenir.’ Ben seni hep iyi taraflarınla gördüğüm halde, sen bana kötülük ediyorsun. Dengimi bulayım istiyorsun, biliyorum. Oysa kişi, kendinden daha kıymetlisini aramayı fırsat bilmeli, hüner saymalıdır. Kendin gibisiyle vaktini ancak boşa harcarsın. Kendi benzerlerinin peşinden yalnız kendini beğenenler giderler. Tekin olmayan semte sırf sarhoşlar girer. Muma gönül vereli, ben de kendi canımı gözden çıkardım. Gerçek âşık, sevdiği için gözünü kırpmadan can verir. Yüreksiz adamsa, kendine âşıktır. Madem bir gün öleceğim, hiç olmazsa beni o nazlı sevgili öldürsün. Ölüm alna yazıldıktan sonra sevgilinin kollarında ölmek en iyisi! Bir gün çaresiz can vereceksin; iyisi mi, sevgilinin ayağında can ver!”

71 Sinbadname adıyla bilinen meşhur masal kitabı.

Mumla Konuşan Pervane Hikâyesi

Hatırmdadır... Bir gece gözüme uyku girmemiş; pervanenin, muma şöyle dediğini işitmiştim; “Sevgilim, sana âşığım ben; yanmam sırf senin içindir. Niye ağlıyorsun ki?” Mum titrek nefesiyle cevap verdi; “Ah zavallı âşığım; bir zamanlar ben de bala âşıktım. Zorla ayırdılar benden. Şirin balım benden uzaklaşınca Ferhat gibi ateş başıma çıktı!” Ardından ağlayarak ekledi; “A pervane; meclisi aydınlatan ışığımı bırak da sel gibi boşanıp içimi yakan ateşe bak sen! Kuru dava, boş laf seninkisi; aşk, senin kârın değil ki! Baksana; ne sabrın var, ne de ayakta duracak halin. Sen bir tek aleve bile tahammül edemeden yanmayıp kaçarken, ben varlığını tüketene kadar ayakta duruyorum. Aşk ateşi senin yalnız kanadını yakarken, beni baştan ayağa yakıp eritiyor.”

Sadî de mum gibidir dostlar! Dışı nur içinde görünür ve fakat içi yanıp tükenmiştir.

Mum ile pervane böyle karşılıklı konuşadursunlar, gece az ilerlemişti ki birden peri yüzlü bir güzel mumu üfleyip söndürdü. Mum, başından dumanlar çıktığı halde pervaneye bakarak inledi; “İşte aşkın sonu budur. Aşkla yanmayı öğrenmek istiyor musun hâlâ? Ancak sevgilin tarafından söndürüldüğünde bunu anlayacaksın.”

Sevdiğinin eliyle can veren âşığın ardından mezarında ağlama. Tersine; sevdiğinin elinden öldüğü için, onu bahtiyar bil! Âşıksan şayet, bu derdi başından savmaya kalkma sakın. Sadî gibi kin ve kıskançlıktan arın. Âşık, fedaidir. Başına taş ve ok yağmuru yağsa bile, sevdiğinden asla el çekmez. Sana denize girme demiyorum. Ama girdiysen, kendini tufanlara teslim etmelisin.

Ey kul! Yüce Allah seni topraktan yarattığı için onun gibi alçakgönüllü ol. Hırslanma, dik başlı olma, dünyanı karartacak kadar inatçı olma. Topraktan geldin sen, ateşe özenme. Vaktiyle o korkunç ateş kibirlenirken toprak hep alçakgönüllü oldu. Kibirli ve asi olduğundan şeytan ateşten yaratıldı; insansa, alçakgönüllü topraktan.

Damla Hikâyesi

Buluttan denize bir damla düştü ve damla denizin enginliği karşısında utanarak; “Şu deniz karşısında benim varlığım ne ki! Eğer deniz buysa ben bir hiçim.” dedi. Damlanın kendisini hiçe saydığını gören sedef onu bağrına basıp seve seve besledi. Felek de sedefe yardım etti, onu sultan tacına layık bir inci haline getirdi. Kısası; damla kendini alçak gördüğünden yüceldi; yokluk kapısını çaldığı için var oldu.

Akıllı Delikanlı Hikâyesi

Temiz kalpli, iyi soylu, akıllı bir delikanlı deniz yoluyla Rum kıyılarına çıktı. Kıyıdaakiler onun erdemli, temiz kalpli ve akıllı biri olduğunu görünce, eşyalarını alıp onu iyi bir yere götürdüler. Delikanlı, günlerini burada konaklayarak geçirmeye başlamıştı ki bir gün, orada yaşayan âbitlerin ulularından biri, delikanlıya; “Şu mescidin tozunu aliver.” diye emretti. Delikanlı, bu emri iştir iştirmez hiçbir şey demeden oradan çıkıp gitti. Bir daha izini gören olmadı. Bunun üzerine şeyh ve müritleri delikanlının gidişini, hizmet etmek iste­mediğine saydılar. Yine bir gün müritlerden biri, onu yolda yürürken yakala-

yıp hemen sordu; “Dostum! Kötü fikre uyup aldanmış oldun. Allah dostlarının hizmetle makama erdiklerini bilmiyor muydun?” Delikanlı, yana yakıla ağlamaya başlayıp; “Ey cana can katan, gönüller aydınlatan dostum! Ben orada toz-toprak görmedim. Ve işte o an anladım ki bu yerin tozu da toprağı da benmişim. İşte bu yüzden oradan ayrıldım.” dedi.

Tarikata giren her dervişin tek gayesi kendini hor görmektir. Yücelik istiyorsan, alçakgönüllü olmaya gayret et. Yücelik bir damsa, merdivenleri alçakgönüllülüktür. Meyve veren dal nasıl baş aşağı sallanıyorsa, akıllı insan da alçakgönüllü davranıp boynunu eğer.

Bayezid-i Bistami Hikâyesi

Bayezid-i Bistami’nin⁷² bir bayram günü sabaha karşı hamamdan çıktığını işittim. Sokakta habersizce yürürken evlerin birinden başına bir leğen kül dökülmüş. Bayezid, saçı sarğı kirlenmiş olduğu halde, elini yüzüne sürerek; “Ey nefis, ben ateşe layığım. Başıma birazcık kül döküldüğü için hiç yüzümü ekşitir miyim?” demiş.

Büyükler, kendilerine iltifat etmezler. Kendini beğenen kibirli insanlar, Yüce Allah’ın iltifatına asla mazhar olamaz. Büyüklük; gösterişle, kibirle, lafla olmaz. Tevazu, derecenı yükseltirken; gurur, seni alaşağı eder. İnâatçı, dik başlı insanlar baş aşağı düşer. Yücelik istiyorsan, kibirli olma.

Kibrin Sonu, Tevazuun Bereketi

Dünyada mağrur olan, din yoluna giremez; kendini gören, Yüce Allah’ı göremez. Yücelik istiyorsan -alçakların yaptığı gibi- insanlara hakaret gözüyle bakma. Akıllı insan yüceliğın, şarla şöhretin kibirle ortaya çıkmayacağını iyi bilir. Halkın sana iyi huylu demesinden daha büyük bir şeref olamaz. Dengin olan biri, sana karşı kibirli davrandığında, sen onu akıl gözüyle büyük göreceksın, öyle mi! İşte sen de, başkalarına karşı onun gibi davranacak olursan o kişinin düştüğü zillile düşersin.

Büyük bir makama kavuştuğunda senden düşük insanlarla alay etme.

72 Yahut Bayezid-i Bestami. İlk büyük sufilerden olup Melameti tarikatındandır.

Çünkü felek şaşırtıcıdır. Nice makam sahipleriyle düşkünlerin yer değiştirdikleri sıkça görülmüştür. Tut ki sen gerçekten kusursuz birisin. Benim gibi kusurlu birini hor görmenin alemi ne! Kimileri, Kabe kapısının halkasına yapışırken; kimileri de, meyhane kapısında zil zurna sarhoş olur. Eğer Yüce Allah o sarhoşa hidayet eder ya da makam sahibini huzurundan kovarsa, buna kim engel olabilir! Ne o makam sahibi kendi ameline güvenebilir, ne de bu sarhoşa tövbe kapısı kapanır.

Hız. İsa ile Günahkâr Hikâyesi

Rivayet edenlerden işittim: Hız. İsa zamanında, ömrünü cehalet ve azgınlık içinde geçirip sapkınlıkla tüketen bir adam varmış. Taş kalpli, merhametsiz, korkusuz bir günahkârdı. Öyle ki şeytan bile, ne zaman görse, ondan çekinirdi. Günlerini boşuna geçirmiş, dünyada bir tek gönlün rahat etmesine imkan vermemişti. Kibri çok, aklı yoktu ve haram lokmalardan şişkin bir karna sahipti. Kısası; yamuk yürüdüğünden eteği kirlenmiş, günahdan yüzü kapkara kesilmişti. Ne irfan sahipleri gibi doğru yürüyen bir ayağa, ne de adam gibi öğüt dinleyen bir kulağa sahipti. Görenler, uğursuz yıl görmüşçesine nefretle ondan kaçarlardı; insanlar hilal görmüş gibi kendisini ona uzaktan gösterirlerdi. Fena arzular harmanını kül etmiş, bu yüzden -bir arpacık olsun- iyi bir ad kazanmamıştı. Bu adam o kadar günahkâr yaşadı ki nihayet defterinde günahlarını yazacak yer kalmadı. Fasık, kimseyi dinlemez, şehvetine düşkün, gafil, gece-gündüz sarhoştı. Hız. İsa, bir gün çölden gelirken yolu üzerinde bir âbidin çadırına uğradı. İnsanlardan ırak, kendi halinde ömrünü Allah'a ibadet ederek geçiren bu âbit, Hız. İsa'yı görür görmez, zikrini bırakıp başını yere koyarak ayaklarına kapandı. Bedbaht günahkâr, uzaktan onları görüp seyre koyulmuştu. Görseniz; ışığa hayran pervane kesilmişti. Zenginin eline utanarak bakan yoksul gibiydi adeta. Utancından yana yakıla ah etti, gaflet içinde geçirdiği gecesiyle gündüzlerine hayıflandı. Buluttan boşanırcasına ızdırap yaşları dökülüyordu gözlerinden. "Yazıklar olsun bana, hayatım cahillik içinde geçti, hiçbir şey kazanmadan değerli ömrümü boşa harcamışım meğer. Ölümü, yaşamından daha hayırlı olanlar, benim gibi yapmasınlar. Çocukken ölenler, ihtiyarlıkta utanca düşmezler." deyip şöyle dua etti; "Ey kainatın yaratıcısı Yüce

Rabbim! Günahlarımı affet, beni bağışla, aksi takdirde vay halime! Ey çaresizlerin elinden tutan Allah'ım! Bana acı, feryadımı işit, bağışla!"

Günahkâr adam, pişmanlık gözyaşları dökerek böyle inleyedursun; âbit, mağrur gözlerle o kötü adamı uzaktan görünce kaşlarını çattı ve; "Bu bedbaht adamın bizim aramızda işi ne! Bu talihsiz cahil, bize layık değil. Boğazına kadar ateşe girmiş, ömrünü yele vermiş. Murdar nefesinden ne hayır gelecek ki Mesih'le, benimle dostluk etmek ister! Defolup gitsin buradan. Günahlarnın ardı sıra cehennemi boyласın. Çirkin suratını görmek istemiyorum. Aman, ateşi üstüme sıçramasın da. Ey Rabbim! Mahşer günü herkesi huzuruna topladığında beni bu adamla birlikte aynı yerde diriltme!" diye dua etti.

Âbit, duasını bitirir bitirmez, Yüce Allah'tan, şerefli elçisine vahiy geldi; "Biri, âbit; diğeri, günahkâr iki kulumun da duasını kabul ettim. Günlerini boşa geçiren şu bedbaht, huzurumda öyle bir tövbeyle inledi ki onu kerem eşliğimden kovmayacağım, fena işlerini affedeceğim, böylece onu ihsanıyla cennetime alacağım. Yanındaki âbit, cennette bu günahkârla arkadaş olmaksızın hicap duyuyorsa söyle, onun da duasını kabul ettim. Mahşerde ondan yana kaygılanmasın. Çünkü o günahkâr, cennete; kendisiyse, kibrinden ötürü cehenneme girecek. Günahkâr kulum, tövbesiyle kapkara kalbini apak parlattırken; sözde âbit, riyakar ibadetinde güvendi de, çaresizliğin dergahımda kibir ve benlikten daha yüce olduğunu idrak etmedi."

Dostum! Üstü başı temiz ve fakat ahlakı kirli olan kimseye cehennem anahtarı ne hacet! Hakk katında düşkünlük ve çaresizlik, gösterişle yapılan ibadet ve kibirden daha iyidir. Mertsen, bundan bahsetme. Her oyuncu, topu çizgiden çelip çıkaramaz. Kendini iyilerden görüyorsan, kötüsün demektir. Zira Allah katında benlik olmaz. İçini fıstık zannedenlerin çoğunun dışı soğan gibi hep kabuktur. Kibir ve benlikle yapılan ibadetler de böyledir. Bu nedenle hiçbir şeye yaramaz. Sen önce git, ibadette ettiğin kusurlar için Rabbinden özür dile. Hakk'a karşı iyi ama halka karşı kötü olan akılsızlar, ibadetlerinin meyvesini yiyemezler. Allah katında bedbaht ayyaş ile gösteriş için ibadet eden, aynıdır. Biri, işlediği günahlar yüzünden; öbürü, ibadetinde riyakâr davrandığı için zarar görecektir.

Dostum! Allah'ı hakkıyla zikretmeye, layıkıyla anmaya çalış ve son peygamberini örnek al, onu geçecek kadar ibadete dalma. Siyahlık kadar, haddin-

den fazla beyazlık da iyi değildir. Akıllı kişilerden bize armağan kalan bilgece söylenmiş sözleridir. Sadî'nin şu tek sözünü çıkarma aklından; "Allah'tan korkan günahkâr, riyakâr âbitten çok daha hayırlıdır."

Yoksul Âlim ile Kibirli Kadı Hikâyesi

Üstü başı eski, yoksul bir fakih, bir mecliste âlimlerin yanına oturmuştu. Kadı, bu duruma çok kızıp ona öfkeli öfkeli bakınca, yaveri hemen ayağa kalkıp onu yerinden kaldırmak için koluna girdi ve sertçe söylendi; "Bu sırada yerin olmadığını bilmiyor musun be herif! Ya geriye çekil, ya ayakta bekle, ya da çık git. Her adam, meclisin başköşesine oturamaz. Saygı, dereceye; rütbe, değere göredir. Öğüdüm, kulağına küpe olsun. Bu utanç yeter sana. Başkalarının nasihatlerine bir daha ihtiyaç duymazsın artık. Hürmet edip de geride otursaydın, bu utancı yaşamayacaktın. Büyüklerin yanına oturma bir daha. Pençen yoksa, ne diye aslanlığa yeltenirsin ki, anlayabilmiş değilim!"

Derviş kılıklı akıllı fakih, talihinin kendisiyle cenge kalkıştığını anlayıp hiç ses çıkarmadan yalnız derinden ah çekerek kalktı ve geride bir yere oturdu. Çok geçmedi, toplantı başladı, âlimler aralarında tartışmaya daldılar. Ortaya hangi konu atılmışsa evet diyenlerle hayır diyenler karşı karşıya geldiler. Öyle ki bir zaman sonra münakaşaları hayli hararetlendi, fitne kapıları bir bir açılıverdi. Kavgaya tutuşan horoz gibiydi her biri. Kimi öfkeyle kendini kaybediyor, kimi habire el çırpıyordu. Kısası; karman çorman bir düğümün, içinden çıkılmaz bir işin içine girmişlerdi ve hiçbirisi de birbiriyle uzlaşmak istemiyordu. Tam da bu sırada, o derviş kılıklı adam en arka saftan ayağa kalkıp birden aslan gibi kükredi; "Ey Kur'an'ı, fıkhi, dini ve usulü halka tebliğ eden ulular, âlimler! Tartışırken kuvvetli ve açık deliller ortaya atmalısınız ki, mesele hallolsun. Boğaz damarlarınızı böyle çatlatarak hiçbir yere varamazsınız. Bu bağlamda, benim de çecek topum, vuracak çevganım var. İzin verirseniz, anlatayım!" Bunun üzerine meclistekiler, bir ağızdan; "Biliyorsan hadi anlat!" deyince fakih, bir bir anlatmaya başladı. Öyle güzel, akıcı ve etkileyici konuştu ki; sözlerini -yüzük kaşına işler gibi- fesahat kalemiyle orda bulunanların kalplerine nakşetti. Güzel düşüncelerini, suret dünyasından ma'na alemini geçirip iddiaları tek tek çürüttü. Konuşması bitince her köşeden aferin sesleri yükseldi. Fakih, söz atını o kadar hızlı ve ileriye sürmüştü ki; kadı, balçığa

saplanan eşek gibi, karşısında çaresiz kaldı. Hemen makamından kalktı, sarı-
ğını çıkardı, hürmet gösterip adama uzatırken ondan özür diledi; “Yazıklar ol-
sun bize. Senin değerini bilemedik. Meclisimize teşrif ettiğin halde sana teşekkür
edemedik. Seni en son safa gönderdiğim için bağışla beni, çok ama çok
üzgünüm!” Bu arada, yaveri de ok gibi fırlayıp kadıdan aldığı sarığı adama gö-
türürken az önce yaptıklarından dolayı pişman olduğunu söyledi. Daha nice
güzel, gönül okşayıcı sözler etti. Ne ki fakîh, bunların hiçbirine iltifat etme-
di. Yaveri hem eliyle, hem diliyle engelleyerek; “Benden uzak dur ve bu mağ-
rur sarığı sakın başıma geçireyim deme. Gün gelir; üstü başı eski, derviş kılık-
lı bir adam karşısında elli arşın sarkla -tıpkı kadı gibi- benim de başım ağırla-
şır. Sonra bana efendi deyip yüksek bir paye verirler de başkaları gözüme ha-
kir görünür.” dedi.

Dostum! Su, temiz olduktan sonra; testisi altın olmuş, toprak olmuş, ne
fark eder! İnsanın başında güzel sarık yerine akıl ve beyin olmalı. Koca bir ka-
fayla kabak, birdir. Zira ikisinin de içi boştur, koştur. Sarığına, sakalına güve-
nip de kimseye kafa tutma. Biri, pamuk; diğeri, bir tutam ottur sonuçta. Gö-
rünüşte insana benzeyen o değersiz putlar gibi sesini hiç çıkarmamalı kalıpsız
insan. Kişi, hünerine göre makam istemelidir. Zühal gibi yüksek ve uğursuz
olma. Doğrusu yükseklik hasır kamışına yaraşır, çünkü şeker kamışının özü
onun içinde saklıdır! Ardından yüz köle de yürüse, aklın ve himmetin bu de-
rece sığsa; kim, sana insan der!

Katır Boncuğu Hikâyesi

Açgözlü bir cahil, balçıkta bir katırboncuğu buldu. Onu çamurdan çıkar-
dı, mücevher sanıp ipek mendiline sarayım derken boncuk dile gelip ne gü-
zel söyledi; “Boşu boşuna ipek mendiline sarma beni. Çünkü satılığa çıkarsan
kimse beş para vermez.”

İsterse günlerce gelincik tarlasında gezinsin; atsineği, aslı neyse odur. Zen-
gin, mahıyla itibar kazanmaz. Atlas çul da vursan eşek, yine eşektir.

Dostum; az önceki hadisenin sonunu anlatayım sana, beni adamakıllı
dinle!

Güzel sözlü fakîh, böyle konuşarak, kalbindeki kini tatlı sözleriyle yıka-
yıp temizledi. Bilirsin işte, kırık kalbin sedası sert ve kırıcı olur. Sen de böy-

le yap. Düşmanın yere düştüğünde acıyıp da gevşek davranayım deme sakın. Eline düşmüşse, çıkar beynini. Böylece gönlündeki kederi yıkayıp temizlemiş olursun.

Kadı, fakîhin acı sitemlerinden hissesine düşeni öyle aldı ki; çaresizlik içinde teslim bayrağını göndere çekerek; “İşte bugün, benim kıyametimdir.” itirafında bulunmak zorunda kaldı. Ne yaptı sonra; fakîhin ince, kıvrak zekası karşısında elini ısırp gözleri faltaşı gibi açılı kaldı. Diyeceğini dedi genç fakîh ve oradan çekip gitti. Bir daha da ne gören oldu onu, ne izini bulan. Ayrıldıktan hemen sonra fitneye başladı kadı; “Bu küstah adam da nerden çıktı?” Meclistekiler arasında bir gürültüdür koptu. Yaveri, derhal dışarı çıkıp sağa sola genç adamı sorduysa da hiçbir cevap alamadı. Nihayet biri gelip ona şunu söyledi; “Biz, bu şehirde Sadî’den başka, böyle tatlı dille konuşan duymadık!”

Acı gerçeği, böylesine tatlı bir dille anlatana yüzbin kez aferin!

Tövbe Hikâyesi

Gence’de⁷³ -duyanlardan Allah uzak tutsun- zalim ve ahlaksız bir şehzade vardı. Bir gün içip içip sarhoş olmuş, kafası esrik, elinde bir kadeh şarapla şarkı söyleyerek mescide girdi. O anda tatlı dilli, temiz kalpli bir âbit minbere oturmuş, cemaate vaaz veriyordu. Bilgeler ne güzel söylemiş; “Âlim olmayana, âlimi dinlemek yaraşır.” İşte o gün de birçok kimse bu zatın etrafında toplanmış pür-dikkat onu dinliyordu. Derken o sarhoş şehzade saygısızlığa başlayıp içerdekilerle alay etti. Cemaat, bu duruma çok üzüldü. Kalpleri perişan da olsa; saygısızlık yapan şehzade olduğu için, içlerinden hiçbiri sesini çıkaramadı. Padişahın hareketleri kötü olunca, kim ona ‘dur ve iyi ol’ diyebilir ki! Sarımsak, gül kokusunu bastırır; çengin sesi, davul karşısında kısılır. Yanlış ve uygunsuz bir davranışı elle defetmek mümkünse, insanın elsiz ayaksız oturması, yakışık almaz. Elinle durduramıyorsan, bu kez dilinle onu engellemelisin. Zira birçok kötülük tatlı dil ve öğütle yola gelebilir. Bu da olmazsa, Allah dostları o zaman gönülden himmetle engellemeye çalışır yani kalpleriyle buğzederler.

73 Azerbaycan’ın kuzeyinde bir şehir.

Cemaatten biri, abitin yanına gitti, başını önüne eğerek ağlayıp inledi; “Şu sarhoş karşısında elimiz, dilimiz bağlı, hiçbir şey yapamıyoruz biz. Şu küstah için, bir dua etseniz de yola girse. Erenlerin gönlünden çıkan yanık bir nefes, yetmiş kılıç ve baltadan daha güçlüdür, derler.”

Bu talep üzerine göngörmüş o âbit, ellerini havaya açtı ve; “Ey yerlerle gökleri yaratan Yüce Allah’ım! Bu çocuğun keyfi yerinde, dünyada hoşça vakit geçiriyor. Keyfini bozma!” diye dua edince, bir başkası hemen araya girdi; “Ey doğruluğun kıblesi; bu kötüyeye iyilik dilemenle, bütün bir şehre haksızlık etmiş oldun, yazık değil mi!” Akıl ve irfan sahibi âbit, adamın şaşkın yüzüne bakarak onu uyardı; “Arkadaş! Sözün sırrını anlamadıysan sus. Ben sözümü nükteyle süsledim ve Yüce Allah’tan şehzadenin tövbe etmesini istedim. Cennette sonsuz nimete ulaşmak isteyen, dünyadayken bir an önce çirkin huylarını terk etmelidir. Şarabın verdiği zevk sadece beş gün sürer, onu bırakmakta ise sonsuz zevkler vardır.” Oradakilerden biri, bu güzel sözlü âbidin söylediklerini hemen şehzadeye yetiştirdi. Duyar duymaz gözleri bulut olup yaşlar dökmeye başladı. Yüzüne pişmanlık seli boşandı. İçi iştihak ateşiyle yandı. Utancından gözlerini yere dikti, başını kaldırmadı. Medet deyip tövbe kapısını çalarak o temiz âbite bir adamla haber yolladı; “Lütfen zahmet edip buyursunlar da, doğru yoldan sapan başımı ayağına koyayım; böylece cahillikten, çapkınlıktan vazgeçerim.”

Öğüt verici âbit, şehzadenin ricasını kırmayıp ayağa kalkarak padişahın sarayına gitti. Sofada şeker, incir, mum, şarap gördü. Kısası; her türlü nimet mevcut, gör ki meclis mamur, insanlarsa harap halde... Kimi, kendini kaybetmiş; kimi, çakırkeyif; kimi, elinde kadehle şarkı söylüyor; kimi, çalgıcıların arasında raksa dalmış... Saki; “iç” diye ünlüyor habire...

Şarap herkesi kendine esir etmiş anlayacağın. Çenkçinin başı, mahmuruktan çenk gibi göğsüne düşmüş. Mağrur nedimlerin başları yere düşmüş. Bir tek nergislerin gözleri açık. Def ile çenk uyumlu. Yalnız neyin inleyen sesi, delfe çengin neşesini bozmuş. Gördüğü manzara karşısında enikonu şaşkına dönen âbidi gören şehzade derhal hizmetçilerine emretti. Ne varsa paramparça ettiler. O güzel muhabbet bulandı birden. Sazlar parçalandı, çenkler kınıldı, teller söküldü, şarkılar kesildi, şarap küpleri taşa çalındı, devasa sürahiler indirildi. Şarap testilerinin boynu vuruldu. Boğazlanmış kazdan akan oluk oluk kan gibi, baş aşağı düşen testilerden kızıl şaraplar döküldü. Küp, dokuz aylık

şaraba gebeydi. O kargaşada kız çocuğunu düşürdü. Tulumun karnını ta göbeğine kadar yardılar. Bunu gören kadehin gözleri kanlı yaşlarla doldu. Yakut rengi şarabın kızılığına boyanan saray avlusunun taşları yıkamakla temizlenemeyeceği için tek tek söküldü, çekiçe yeniden yontuldu, iyice kazındıktan sonra tekrar yerleştirildi. O gün dökülen onca şarabı içen lağımın bugün harap kalışına şaşma! Kopuz yasak edildi. Elinde kopuz görülenler, halkın elinden tef gibi sille yedi. Omzunda çenk taşıırken görülen bozguncuların kulakları tambur gibi burkuldu. Kisası; eskiden kibir ve gururla sarhoş olan şehzade, şimdi ihtiyarlar gibi, ibadet köşesine çekilmişti. Oysa babası; “Oğlum, güzel davran, iyi ol, uygun konuş!” diye onu defalarca uyarmış, tehdit etmiş, cezalandırmış, zindana attırmış ve fakat bunların hiçbirisi güzel sözlü âbidin öğütü kadar etkili olmamıştı. Hey gidi hey! Bir zamanlar kendisine öğüt vermeye kalkan dervişleri tersleyip gençlik gururunun sarhoşluğuyla kimini sağ bırakmayan şehzade, şimdi nereden nereye gelmişti!

Arkadaş! Kükreyen aslan, savaştan kaçmaz; kaplan, keskin kılıçtan korkmaz. Düşmanın derisini ancak yumuşaklıkla yüzebilirsin. Aksini yapıp sert davranacak olursan, dostunu bile kendine düşman edersin. Örs gibi sert yüzlü olup da kafasına ikaz çekicini yemeyen var mı! Makamca büyüklere söz söylerken, sert konuşma. Baktın ki sertleşiyor, alttan al. İster halktan olsun, ister saraydan; küçük-büyük herkese iyi davran. Onlara iyilikle muamele edersen; büyüğü yumuşatır, küçüğü kendine bağlamış olursun. Başarı, tatlı dildir. Kötü ve sert söz, insanları hırçınlaştırır.

Tatlı dilliliği Sadî'den öğren sen; asık suratlı, bırak acı çeksin.

Balcı Hikâyesi

Tatlılığıyla gönüller yakan şeker dudaklı bir genç bal satıyordu. İncecik beli, şeker kamışı kadar güzel olan bu gencin, sinekten çok müşterisi vardı. O kadar şirin ve sevimliydi ki, hani zehir bile satacak olsa müşterileri bunu bal diye içerdi. Bir gün suratsız, görgüsüzün biri o gencin satışını gördü, kazancını kiskandı. Ertesi gün kendisi de başında bal, kaşında sirke, pazarı dolaşmaya çıktı. Bağıra çağıra, mahalle mahalle dolaştı. Ne ki balına bir sinek dahi üşüşmedi. Akşam oldu, cebi beş parasız evine döndü. Sıkıntılı bir halde köşesine çekildi. Cezadan korkan suçlular gibi suratı asık, bayramı zindanda ge-

çiren mahkûmlar gibi kaşları çatıktı. Karısı gördü, şaka yollu; “Yüzü ekşi olanın, balı acı olur.” dedi.

Çirkin huy, insanı cehenneme götürür. İyi huy cennetten çıkmadır. Irmak kenarından sıcak su iç de, ekşi suratlının soğuk gül şerbetini içme. Yüzü sofrası gibi asık olan adamın ekmeğini yemek haramdır. Efendi, kıskançlık ve hırçinlikle işi yokuşa sürme. Çünkü kötü huylunun bahtı ters olur. Say ki; altının, gümüşün, hiçbir şeyin yok. Be adam, Sadî gibi tatlı dilin de mi yok!

Âbitle Sarhoş Hikâyesi

İşittim ki; çapkın bir sarhoş, akıllı bir âbidin yakasına sanılmış ve bu temiz kalpli adam, o kara kalpliden bir yumruk yemiş. Yine de sakın davranmış âbit ve kafasını bile kımıldatmamış. Görenlerden biri çıkışarak; “Yahu, sen bu idraksiz herife boşuna tahammül ediyorsun; erkek değil misin!” demiş. Temiz kalpli adam, bu sözleri duyunca; “Bir daha bana böyle şeyler söyleme. Çünkü savaş aslanlarıyla dövüşmeyi kafasına koyan cahil bir sarhoş, insanın yakasını yırtabilir. Akli başında bir adam, böyle bir cahilin yakasına sarılırsa, bu hiç şık olmaz.” diye cevap vermiş.

Hüner sahipleri işte böyle yaşarlar. Cefa görseler bile, muhabbet gösterirler yani.

Onurlu Yiğitler Hikâyesi

Köpeğin biri, yörügün ayağını ısırdı. Öyle şiddetle ısırdı ki, dişlerinin arasından sanki zehir damladı. Zavallı yörük, o gece ızdıraptan gözlerini kırpmadı. Küçük bir kızı vardı. Babasına çıkışarak; “Senin de dişin yok muydu?” diye sorunca, babası onca acıya rağmen gülmeye başlayarak cevap verdi; “A gön-lümün nuru, yavrucuğum; benim hem ondan üstün kuvvetim vardı, hem de keskin dişlerim. Ama dişime damağıma acıdım. Başıma kılıç vursalar dahi dişimi, köpeğin ayağına götürmem mümkün değil!”

Soyuszlara, kötülük etmek mümkündür. Ancak insan olan, köpeklik yapmaz.

İyi Adamla Kötü Köle Hikâyesi

Hünerleriyle cihanda nam salmış büyük bir zatın, kötü huylu bir kölesi vardı. Üstelik çok çirkindi. Saçları dimdik, yüzü sirkeli, dişleri ejderha gibi zehirliydi. O derece çirkindi ki, şehirdeki suratsızların en önde gideniydi. Koltuğu soğan gibi ağır koktuğundan, gözleri yaşsız kalmazdı. Yemek yapacağı zamanlar kaşlarını çatar, pişirdiği vakit efendisiyle diz dize sofraya çöker, ölse dahi, efendisine bir yudum su vermezdi. Kendisine ne söz kâr ediyordu, ne de sopa. Bu yüzden evlerinde gece gündüz gürültü hiç eksik olmazdı. Kötü huylu bu köle, bazen yollara diken ve çöp serper, bazen tavukları kuyuya atardı. Tek başına, o mendebur suratı bile adamı ürkütmeye yeterdi. İşini öyle ağırdan alırdı ki, bir yere gidecek olsa, saatlerce dönmediği olurdu. Bir gün dostlarından biri, o mübarek zata akıl vermek istedi; “Bu suratsız köleden ne bekliyorsun; terbiye mi, hüner mi, yoksa güzellik mi! Cefasını çekmeye, yüküne katlanmaya daha ne kadar devam edeceksin! İyisi mi; onu esirciye ver, ben sana ahlaki güzel bir köle alayım. Beş kuruş vermeseler bile, ses etme. Doğrusu, bedava da bıraksan, sen kârlı çıkarsın.” Mübarek adam, dostunun konuşması bitince gülerek dile geldi; “A güzel dostum; evet, bu kölenin huyu kötü, ahlakı fenadır; ama onun bu kötü hasletleri sayesinde ben iyi huylu, güzel ahlaklı oluyorum. Dahası; ona fazlasıyla katlandığım için, başkalarının cefalarına da kolayca tahammül edebiliyorum.”

Tahammül insana önce zehir gibi gelir ve fakat tabiatına yerleşince bal olur.

Maruf-ı Kerhi ile Hasta Yolcu Hikâyesi

Şöhret budalası insanlar, Maruf-ı Kerhi'nin⁷⁴ izinden gidemezler. İştittigime göre, bir gün Maruf-ı Kerhi'ye ölmek üzere olan biri, misafir gelmişti. Başında saç kalmamış, yüzünün rengi uçmuştu. Canı, bedenine bir kılla asılı gibiydi. Bu hasta, geceleyin yıkılıp yattı. Hemen feryat edip inlemeye başladı. Geceleri bir nefes olsun uyumadığı gibi feryatlarıyla da kimsecikleri uyutmuyordu. Üstelik huysuz ve sert tabiatlı, geçimsizdi. Ölmediği yetmiyormuş

74 İlk büyük sufilerden biridir.

gibi, zehir sözleriyle nice kimseleri öldürüyordu. Çok geçmedi, oradakiler, bu feryatlardan bıkip firar yolunu tuttular. O yerde ahaliden kimsecikler kalmadı. Bir tek hasta ile Maruf-ı Kerhi, o kadar. Maruf, geceleri ona hizmet ediyor ve bu yüzden hiç yatamıyordu. İnsan, uykusuz ne kadar dayanabilir? Nihayet bir gece daha fazla dayanamadı ve uyumak istedi Maruf, ancak gözlerini yumar yummaz, hasta, yeniden homurdanmaya, abuk sabuk konuşmaya başladı; “Şu pis sofilere lanet olsun! Bunlarınkisi sırf isim, gösteriş, riya ve hava... Temiz giyinirler ama pis itikat beslerler, Sofuluk satıp adam kandırırlar. O uyku sersemi, aymaz herif gözleri uyku tutmayan ben zavallının halinden ne anlar?” Kısası; bu hasta adam, gaflete düşerek uyudu diye, Maruf’a olmayacak laflar etti. Şeyh, alttan alarak bu zehir sözleri bal niyetine içti. Söylenenleri haremdeki kadınlar da duymuşlardı. İçlerinden biri, Maruf’a usulca şöyle dedi; “Efendi, lütfen söyle de artık başının çaresine baksın şu mendebur. Yaptıkları yetişir, gitsin başka kapıda gebersin. İyilik de yerinde, merhamet de. Kötülere insanlık yaramaz. Alçak insanın başının altına yastık konmaz, tersine başı, taş üzerinde olmalı. Ey mübarek, bahtiyar zat; kötülere iyilik etme. Çorak yere ağaç dikilir mi hiç! Ben, sana; “halka riayet etme” demiyorum, sadece “alçaklara iyilik etme” demek istiyorum. Çirkin tabiatlılara karşı, güzel huyunla yumuşak davranmamalısın. Kedinin sırtını sıvazlarlar da köpeğini sıvazlayamazlar. Doğrusunu istersen, sahibinin nimetlerini tanıyan köpek, nankör adamdan daha iyidir. Kar gibi tertemiz su verip esirgeme aşağılık kimseleri. Esirgedinse de, sevabını yaz buzun üstüne. Bu hasta kadar nankör, alçak birini görmedim, hiç merhamet etme şu değersize.” Maruf; söylenenleri sabırla dinledi ve gönlü taşarak karşılık verdi; “Bırak bu kötü düşünceleri de, git, rahatça uyu sen. Acı da olsa, sözlerine alınma bu hastanın. Rahatsız, huzursuz, hayatta karar kılmamış birinin, öfke saçan bu sözleri bana öyle hoş ve güzel geliyor ki, cefasına kolayca katlanabiliyorum. Adamcağıza baksana, rahatsızlığı yüzünden gözüne bir dirhem uyku girmiyor.”

Kendini güçlü ve diri hissediyorsan bunun şükür ifadesi olarak zayıfların yüküne katlanmalısın. Yok, ben tılsım gibi sırf kalıptan ibaretim diyorsan, kendinle birlikte adın da ölür. Kerem ağacını beslemeye gayret et ki, iyi adla anılmanın meyvesini ye. Kerh’te nice kabirler vardır da, bunların içinde Maruf’un mezarından başkası maruf değildir. Büyüklüğe aldanan insan, sadece kibir satar. Büyüklüğün, alçakgönüllülükte yattığını bilmez ki!

Küstahlarla İyiler Hikâyesi

Alçak, küstah, açgözlü dilencinin biri, gönül erlerinden birinden para istedi. O gün şeyhin ona verecek bir şeyi yoktu. Dilencinin yüzüne toprak gibi altın saçmak istedi ve fakat kemeri de, eli de tamtakırdı. Bunun üzerine o yüzü kara dilenci dışarı fırladı, şeyhi mahallenin ortasında bağıra çağıra aşağıladı; “Bu sessiz akreplerden, bu sof giymiş yırtıcı kaplanlardan illallah. Kedi gibi dizlerini karınlarına çekerler; bir av düştü mü de, köpek gibi üstüne abanırlar. Bunlar hile ve riya tezgâhlarını mescitte açmışlardır. Çünkü evlerindeki avlar daha azdır. Aslan yiğitler, kervanın yolunu keserek; bunlar ise, halkın cebine göz dikerek para kazanmış, altın yığmışlardır. Ah bunlar yok mu bunlar! Buğday gösterip arpa satarlar. Dünyayı dolaşan harman çingenesidir bunlar. Sen onların ibadet ederken halsiz ve ihtiyar olduklarına bakma. Raksa, cezbeye sıra geldi mi, birdenbire delikanlı olurlar. İnsan sema ederken pekâlâ döner de namaz kılarken niçin oturur? Görünüşte bu kadar sararıp solmuşlardır, bu kadar zayıflamışlardır, ama oburlukta Musa’nın asasını andırırlar. Ne takvaları vardır, ne bilgileri. Dünya karşılığında dini satarlar. Kendileri kaplan derisinden parlak abalar giyerler, kanlarını pörsümüş habes kumaşıyla donatırlar. Bildikleri tek sünnet vardır; o da, ramazanda erken yatıp yemeğe seher vakti kalkmak. Karınlarını tıka basa doldururlar, yetmiş renkli dilenci zembillerine dönerler.”

Kıyası; tarikat mensubu olduğum için, ucu bana da dokunan bu sözleri burada kesip kaldığım yerden devam ediyorum. Görmeden söylemeyi âdet edinen bu dilenci, gün boyu bu yollu atıp durdu.

Ayıp arayan gözler, hüner görmez. Yüzsüz insan, başkasının şerefiyle oynamaktan çekinmez. Neyse müritlerinden biri, bu lakırdıları şeyhe yetiştirdi. Ama iyi yapmadı, tedbirsiz davrandı. Kötünün biri, beni ardımdan çekiştirmiş, sonra susmuş olabilir. Ancak o sözleri bana taşıyıp söyleyen bir dost, ondan daha kötü huyludur. Biri ok atıyor, attığı ok yere düşüyor; bana isabet etmediğinden acı vermiyor. Oysa diğeri, bu oku yerden alıp bağırma saplıyor. Ben acılar içinde kıvranıırken, o yaptığını doğru sanıp kakhahalar atıyor.

O iyi huylu, Allah dostu gülerek, müridine şöyle dedi; “Az bile söylemiş, bundan daha kötüler varsa, söyle onları da anlatsın. Zira bildikleri, bildiklerinin yüzde biri bile değil. O benimle daha bu yıl tanıştı. Benim yetmiş yıllık

ayıbımı nerden bilecek? Kusurlarımı, ayıplarımı ve günahlarımı yalnız Allah bilir. Adam, hakkımda iyi zan beslemiş, az söylemiş. Çünkü bütün kusurlarımı bunlardan ibaret sanıyor. Eğer mahşerde günahlarımın tanığı o olursa, ne mutlu bana! Amellerim güzelmüş deyip cehennemden korkmama gerek yok. Hakkımda kötü düşünen kişi, ayıplarımı söylemek istiyorsa gelsin de bütün amellerimin yazıldığı nüshayı yanında götürsün.”

Hakk yolun yolcuları, daima bela oklarına hedef olurlar. Zira onlar, kibir külahını çıkarmış, yücelik tacını başlarına geçirip kendilerini yüceltmişlerdir. Eğer sen de bu dereceye yükselmek istiyorsan, bırak derini yüzsün halk. Çünkü gönül sahipleri, küstahların yüklerine kolaylıkla katlanırlar. Allah adamlarının toprağından testi yapsalar, halk onu melâmet taşıyla paramparça yapar.

Küstah Dervişlerle Anlayışlı Padişahlar Hikâyesi

Şam padişahlarından Melik Salih, her seher vakti yanında bir köle ile çıkar, etrafı dolaşırdı. Arap geleneğine göre yüzünün bir yansı kapalı olduğu halde, çarşığı ve mahalleleri gezerdi. İyi huylu, fakir dostu biriydi. Kendisinde bu iki hal bulunan padişah, bil ki iyidir. Padişah bir gece yansı mescitte yatan gönülleri perişan, içleri sıkıntılı iki derviş gördü. Gece ayazdı. Dervişleri uyku tutmamıştı. Kaya kertenkeleleri gibi güneşi arzular haldeydiler. Bir aralık biri, diğerine şöyle seslendi; “Kıyamet günü bir hükümet kurulacaktır. Eğer şimdi oyun ve eğlenceyle, naz ve heves içinde yaşayan mağrur padişahlar o gün bizim gibi düşkünlerle beraber cennete girecek olurlarsa, işte o vakit ben mezarımın kerpicinden başımı bile kaldırmam. Çünkü cennet bizim mülkümüz, yuvamızdır. Evet belki bugün gam zinciri bizim ayağımızdadır. Doğrusu ömrün boyunca bunlardan ne iyilik gördün ki, ahirette zahmetlerini çekesin? Padişah, cennet bahçesinin duvarına hele bir yanaşsın bakalım, pabucumla kafasını patlatacağım!”

Melik Salih, dervişin bu ağır sözlerini işitince orda kalmayı doğru bulmadı. Aradan hayli zaman geçti, sabah oldu, güneş insanların gözlerindeki uykuyu bir güzelce yıkadı. Padişah hemencecik yaverini gönderip o iki derviş çağırıldı. Kendisi heybetle tahtına geçti ve dervişlere türlü ikramlarda bulundu. Öyle ki üstlerine yağmur gibi lütuf yağdırdı, vücutlarındaki o zillet tozu-

nu kaldırdı. Vaktiyle nice yağmur, soğuk, sel sıkıntısı çekmiş olan dervişler artık padişahın yakın dostlarıyla oturur oldular. Bir zamanlar geceyi üstsüz başsız donar halde geçirirlerken şimdi elbiselerini buhurdanlarda ödağacıyla kokulandırmaya başladılar. İkram sofralarından birinde, dervişlerden biri, padişahın kulağına eğilerek fısıldadı; “Padişahım; cihan senin kulağı halkalı kölenidir. Büyüklüğe ancak iyi kimseler erişir. Allah aşkına söyler misin, sen bu kullarının neyini beğendin?” Dervişin yüzüne gülerek baktı padişah. Konuşurken sevincinden güller açılıverdi dudaklarında; “Bak dostum; gurur ve kibirle düşkünlere muamele etmem ben. Sen de artık bana iyi davran ki yarın cennette bir huzursuzluk çıkarmayalım. Bugün barış kapısını ben açtım. Sen de yarın cennet kapısını benim yüzüme kapama, olur mu?”

İkbal ve talih sahibi isen böyle bir yolda yürü. Şeref istiyorsan, yoksulun elinden tut. Bugün muhabbet tohumu ekmeyen kişi, yarın tubanın dalından meyve alamaz. Muhabbetin yoksa huzur ve mutluluk arama. Topu, hizmet çevganyla çelebilsin. Ne ki; su dolu kandil gibi kendini kibirle doldurduktan sonra mum gibi parlayamazsın. Mumun ateşini içinde saklayan varlık, ancak meclisi aydınlatabilir.

Mahrum Benciller Hikâyesi

Bir adamın az, biraz yıldız bilgisi vardı. Gör ki gururdan başı dönmüştü. Bir gün, gönlü istekle, kafası gururla dolu olduğu halde kalktı, uzak yollardan Guşyar'ın⁷⁵ yanına vardı. İlim ve irfan sahibi biriydi Guşyar. İltifat etmediği gibi konuşuna bir tek harf bile öğretmedi. Ümidini kesen adam geri dönmek için hazırlanmıştı ki; yüce bilge ona öğüt verdi; “Sen kendini bilgiyle dolup taşmış sandın. Dolu kaba başka ne sığar? Kuru söz ve iddia ile dolu olduğun için bak şimdi eli boş dönüyorsun. Ama boş gelseydin, yeni bilgilerle dolup dönecektin.”

Sadî gibi ol, boş açıl ufuklara ve ancak marifetlerle dolduktan sonra dön yuvana.

75 Yahut Goşyar. Ünlü bir müneccim.

Sultandan Kaçan Köle Hikâyesi

Kölenin biri, padişaha çok içerlendi ve ondan yüz çevirip kaçtı. Padişah, kölenin derhal bulunarak geri getirilmesini emretti fakat kimse bulamadı. Günün birinde öfke ve inattan vazgeçen köle kendi arzusuyla geri döndü. O zaman padişah, cellada kölenin kanını akıtmasını ferman buyurdu. Kana susamış olan merhametsiz cellât, susuz kalmış bir insanın dili gibi hançerini kınından sıyrırken, kölenin acılı, yaralı gönlünden şu sözler koptu; “Ey yüce Allah’ım! Kanımı, padişahıma helal ettim. Çünkü onun ikbali sayesinde daima naz, nimet içinde, eşimin dostumun yanında istediğim gibi yaşadım. Yarın bir gün, kanımı akıttığı için ne yakasına yapışanlar olsun, ne düşmanları sevin sin isterim.” Bu sözler, padişahın kulağına değende, öfke çanağı diniverdi. Kölesinin başını gözünü öptü. Onu sancak, davul, kös sahibi yaptı. Kısası; felek, tatlı dili ve yumuşaklığı sayesinde onu öyle korkunç bir yerden aldı, böyle yüksek bir makama erıştirdi.

Dostum! Bu hikâyeden murat; yumuşak sözün, kızgın adamın ateşini söndüren suya benzemesidir. Sert düşmanın karşısında sen de böyle gönülsüz ve yumuşak davran. Zira yumuşaklık keskin kılıçları kör eder. Ok, kılıç hengesinde yüz kat ipekten yapılmış kaftan giyenleri görmüyor musun?

Ârifin Sırrı Hikâyesi

Eski püskü giyinip metruk evde tek başına yaşayan bir ârif vardı. Adamın biri, bir gün oradan geçerken kulağına köpek sesleri geldi ve kendi kendine söylendi; “Acaba köpeğin burada işi ne!” Sonra sesin geldiği yere yöneldi. Metruk eve girdi. Sağa sola baktı, köpek olmadığını görünce enikonu şaşırıldı. İçerde yalnızca dilenci kılıklı bir derviş vardı. Ârifin sırrını keşfettiğini anladı, utandı, geri dönmek istedi. Ârif zat, içerden gelen ayak sesini duyunca seslendi; “Arkadaş; kapıda ne duruyorsun, buraya gelsene!” Adam, ona doğru yürüyedursun, konuşmasına devam etti; “Ey gözümün nuru, burada köpek havlıyor sandın, değil mi? Oysa havlama sesini çıkaran bendim. Yüce Allah’ın düşkünlükten hoşlandığını bildiğim için böyle yaptım. Aklıma köpekten daha zavallı bir varlık gelmediğinden dergahında köpekler gibi feryat etmek istedim.”

Yüce derecelere çıkmak isteyen, tevazu kanatlarını aşağı eğmelidir. Hak-

kın huzurunda başköşeye kurulanlar, kendi derecelerini aşağı tutanlardır. Sel, heybetle aktığından dolayı yukardan aşağı tepesi üstü düşer. Oysa çiy tanesi küçük ve âcizdir ve böyle olduğu için gök onu muhabbetle kucağına alıp ay-yuka çıkarır.

Arkadaş, âriflerin sırrına dair bir başka Hikâye daha anlatayım sana. Şöyle ki; bazı rivayetçiler Hatem-i Tai⁷⁶ için sağırdı derler. Ama sen inanma: Bir seher vakti, sineğin biri örümcek ağına takılıp vızıldamaya başlamıştı. Örümceğin zayıf görünüp susması sırf hiledir. Sinek onun ağzını bal sanmıştı ve fakat o ağız aslında gizli bir tuzaktı. Hatem, ibretle baktı ve; “Ey hırs tuzağına tutulan, tahammül et. Çünkü her yerde bal, şeker olmaz. Aksine, çok yerde ağlar, tuzaklar bulunur.” dedi. Orada bulunan akli başında biri, hayret diliyle Hatem’e sordu; “Yahu bizim bile zor duyduğumuz sinek sesini sen nasıl anladın ey Allah dostu? Sinek sesini fark ettiğine göre sana sağır demek doğru olmaz.” Bunun üzerine Hatem, adamın şaşkın yüzüne bakarak tebessüm etti ve; “Ey ince zekalı dostum! Bâtıl, boş söz duymaktansa sağır olmak daha iyidir. Mesela benim yanımda bulunanlar ayıplarını örtmek için beni methederler. Ama onlar aslında bana iyilik yapmıyorlar. Tam tersi; kötü tabiatlarını sakladıkça bir gün gelir, gururum beni alt edebilir, nefsimi yenilebilirim, onlar bunu hiç düşünmüyorlar. İşte sırf bu yüzden sağırmış gibi davranıyorum. Meclistekiler de beni sağır bildiklerinden iyi kötü neyim varsa söylüyorlar. Ben de bu söylenenleri dikkate alarak fena hareketlerden eteğimi çekiyorum.” diye cevap verdi.

Övgü dolu söz ve alkış ipiyle kuyuya inme. Hatem gibi sağır ol, kendi ayıplarını dinle. Sadî’nin sözünden yüz çevirenler; ne mutlu olabilir, ne de huzur bulabilir! Daha iyi bir öğütçü istiyorsan, bilmem ki benden sonra kiminle karşılaşacaksın?

Zâhitle Hırsız Hikâyesi

Tebriz civarında yaşayan mübarek bir zat vardı. Daima uyanık durur, gecelerini ibadetle geçirirdi. Bir gece, elindeki ipi karşı dama atan bir hırsız gö-

76 Bu, bir başka Hatem-i Tai’dir ki Hatem-i Asam adıyla bilinir. Cömert, bilge, sağır bir sufidir. Kimi kaynaklarda sağır olmadığı, dünyaya kulak tıkadığı için bu lakapla anıldığı yazılıdır.

rünce durumu derhal ahaliye haber etti. Sağdan soldan sopalı adamlar çıktı. Bir gürültüdür başladı. Hırsız vaziyeti çakınca tehlikenin ortasında kaldığını anladı. Gürültü patırtıdan içine korku düştü. Vakit varken hemen oradan firar etti. Zâhit bu kez de, eli boş dönen zavallı hırsıza acıdı; kalbi, mum gibi titredi. Karanlıkta peşi sıra koşturup kestirme yoldan karşısına çıkarak yalvardı; “Dur, dostum, ben yabancı değilim. Yiğitlik hakkı için, ayağının toprağıyım. Erlikte senin gibisini görmedim. Yiğitlik iki türlüdür; birincisi hasmın karşısına çıkmak, ikincisi kavgadan sağ salım kaçıp canını kurtarmak. Ben her iki hususta da sana hayran kaldım. Kulun olayım, adını bağışla. Eğer kerem edip uygun görürsen, seni kapısı kapalı, damı alçak, iyi bildiğim bir eve götüreceğim. Üstelik sahibi de yok. Orada eline ne geçerse alır, böylece evine boş dönmezsın.” Zâhit daha nice sözlerle, hırsızın gönlünü alarak onu ikna etti ve alıp kendi evine götürdü. Yiğit hırsız omuz verdi. Akıllı zâbit onun üstüne çıktı. Kaftan, sanki, nesi varsa hepsini hırsızın eteğine attı. Sonra evin damından bağırmağa başladı; “Hırsız var! Yetişin, hey dostlar, hırsız var! Sevaptır, hayırdır bana yardım edin!” Ama hilekâr hırsız, omzunda zâhidin giysileri olduğu halde karanlıktan istifade edip koşarak izini kaybettirdi. Temiz kalpli zâhidin kalbi, zavalının biri muradına erdi diye, huzura erdi.

Kısa; kimseye acımayan bir alçağa, iyi bir insanın gönlü acıdı. Kötülere bile iyilik edecek derece iyi olan, akıllı insanların bu huyunu çok seviyorum. Hiçbir kötü, iyiliğe layık değildir. Ancak onların talihi sayesinde yaşayıp gitmektedir.

Dost Uğruna Hikâyesi

Sadı gibi saf kalpli birisi vardı. Gönlünü bir güzele kaptırmıştı. Katı sözlü düşmanların cefasını çekiyor, ıpıkı top gibi, ızdırıp çevganından sıçrayıp kurtulamıyordu. Yine de kimseye kaşlarını çatmıyor, kendisi için söylenen ağır lafifeler karşısında öfkelenmiyordu. Bir gün dostlarından biri bu duruma daha fazla tahammül edemedi ve ona çıkıştı; “Yahu sende hiç utanma, arlanma yok mu be adam! Bu kadar taş, tokat yiyorsun da hâlâ gıkını çıkartmıyorsun. Bu kadar mı aptalsın! Kendilerini acz içinde bırakanlar, alçaklardır. Düşmanın küstahlığını bağışlamak doğru olmaz. Sonra adama cesaretsiz, er değil derler.” Çılgın, esrik âşık, adama öyle bir cevap verdi ki, altınla yazılsa yeridir; “Gön-

lüm, sevgilinin aşkı ve muhabbetiyle o derece dolu ki, içine kin de dahil, başka hiçbir şey sığmıyor.”

Güzel Sözlü Behlül Hikâyesi

İyi huylu Behlül⁷⁷ kavgacı bir ârifin yanından geçerken, ona bak ne güzel söylemiş; “Eğer, şu ârif geçinen adam gerçek dostunu tanısaydı, düşmanıyla çekişmeye vakit bulamazdı. Ve yine eğer Allah’ın varlığından adamakıllı haberdar olsaydı, ondan başkasını yok sayardı.”

Lokman Hekim Hikâyesi

İşittim ki; Lokman⁷⁸ kara yağızmış. Can besleyen, endam sahibi biri değilmiş. Bir gün kölesi kaçan biri, Lokman’ı kendi kölesi sanmış ve düşkünlüğünü görünce onu toprak işlerinde çalıştırmaya başlamış. Lokman türlü türlü eziyet çekmiş; o adamın cefasına, kahrına boyun eğmiş ve bir yıl içinde ona güzel bir ev yapmış. O sıralar, firar eden köle geri dönmüş. Adam, Lokman’dan fena halde çekinmiş. Hemen ayaklarına kapanıp ondan özür dilemiş. Lokman gülerek adama şöyle demiş; “Af dilenmenin ne faydası var! Bir yıldır zulmünle ciğerime kan otursun da, ben bunu bir günde atayım, olur mu hiç! Ama her şeye rağmen yine de seni affediyorum, güzel dostum. Çünkü yaptıklarının bana zararı dokunmadı. Sen evini mamur ettinse benim de bilgim, irfanım, görgüm arttı. Ayrıca benim de ara sıra zor işlerde koşturduğum kölem vardı. Sayende bundan böyle onun değerini daha iyi anlayacağım.”

Kendinden büyüklerin kahrını çekmeyen insanın kalbi, kendinden küçüklere acımaz. Eğer hâkimlerin sözü sana ağır geliyorsa, sen de elinin altından olanlara kötü davranma.

Bağdad’lı Cüneyd ile Köpek Hikâyesi

Bağdad’lı Cüneyd’in⁷⁹ Sina çölünde dişleri dökülmüş bir köpek gördüğünü duyduğum. Zavallı, o aslanlar tutan pençesinden de mahrum kalmış, ih-

77 Yani Behlül-i Dana. Harunreşid’in kardeşi olup meczup dolanmakla meşhur bir sufidir.

78 Kur’an’da bahsi geçen hikmet sahibi bir veli. Peygamber diyenler de vardır.

79 Yani Cüneyd-i Bağdadi. İlk büyük sufilerden biridir.

tiyar tilkilere dönmüştü. Bir zamanlar vahşi ceylanları bacaklarından yakalarken, şimdi kabilenin koyunlarından tekme yiyordu. Cüneyd, köpeği böyle düşkün, dermansız, yaralı görünce kendi azığının yarısını ona verdi. Bir yandan da söylenip ağlamaya başladı; “Kim bilir, hangimiz daha iyiyiz? Evet, bugün görünüşte ben ondan daha iyiyim. Fakat ilerde kader başıma neler getirecek, bilmiyorum. İmanımın ayağı kaymazsa, Yüce Allah’ın af tacını başıma giyeceğim. Peki ya bu marifet kisvesi sırtımda kalmazsa, işte o zaman da bu köpekten daha aşağılık olacağım. Her ne kadar kötü adla anılırsa anılsın, öldüğünde köpeği cehenneme götürmeyecekler.”

İşin doğrusu böyledir Sadı! Hakk yolun yolcuları kendilerine değer vermediler. Üstelik kendilerini köpekten üstün görmedikleri için meleklerin de üstünde şeref, itibar kazandılar.

Âbitle Kopuzcu Hikâyesi

Sarhoşun biri, koltuğunda bir kopuz taşıyordu. Geceleyin bunu bir âbidin kafasında parçaladı. Sabah olduğunda, âbit, bu taş yürekli sarhoşa bir avuç gümüş para götürdü ve özür yüklü bir dille; “Dün gece, epey sarhoştun. Kopuzunla kafamı yardın. Sonuçta senin kopuzun kırıldı, benimse kafam. Şimdi benim yaram iyileşti. Fakat senin yaran ancak bu parayla iyileşecektir.” deyip avucundaki gümüş paraları ona uzattı.

Başları, halkın cefasından kurtulmadığından, Allah dostları hep baş üstünde tutulurlar.

Vahş’lı Âlim Hikâyesi

Vahş’ta⁸⁰ büyük bir zatın yaşadığını duydum. Kendi halinde biriydi, halvet köşesinde gizli yaşardı. Bu zat gerçek bir erendi. Elini halka uzatarak dilencilik eden ve hırkasıyla ârif geçinen kimselerden değildi. Saadet kapısı yüzüne açılmış ve fakat kendi kapısı başkalarına kapanmıştı. Bir gün, akılsız ve uzun dilli biri küstahlık ederek bu zat hakkında ileri geri söylenmeye başladı; “Bu hilekâr, düzenbaz adamdan sakının. Dev misali, Süleyman tahtına ku-

80 Kuzey Afganistan’da yer alan Belh bölgesi.

rumuş da bize kibir taşıyor. Bunlar, mahalle sıçanlarını avlamak isteyen kediler gibi sürekli yüzlerini yalarlar. Şöhret kazanmak, kurum satmak için sözüm ona uzlete çekilirler. Boş davul gibi, yaygara ve gürültüleri o kadar çok ki!" Adam bunları konuşadursun, kadınlı erkekli, ahali başına çörekledi. Tam da bu esnada Vahş'li âlim oradan geçiyordu, kendisi hakkında söylenenleri duyunca, hüngür hüngür ağlamaya başlayıp şöyle dua etti; "Ey yüce Allah'ım! Söyledikleri yalansa sen bu adama tövbe nasip et. Yok, eğer doğruysa bu kez de benim tövbemi kabul et ki, yarın hüsrana uğramayayım. Rabbim! Bu adamın sözleri çok hoşuma gitti. Çünkü o konuştukça, kötü huylanımdan vazgeçiyorum ben."

Eğer düşmanın söylediği gibiysen, üzme tatlı canını; değılsen; "var git işine" deyip boş ver onu. Kıt akıllının biri, miske fena kokuyor dediyse ne olmuş, saçmalamış işte. Soğan hakkında söyleseydi, sen de tasdik ederdin. Sakın onun gibi kıt akıllı, kötü kokulu olma! Parlak fikirli, akıllı adamın; düşmanı için falcılardan hile yoluyla yardım istemesi, ne akla sığar, ne de mantığa. Akli başında olan kimse, kendi işine bakar ve böylece kendisi hakkında kötü niyet besleyenlerin dilini bağlamış olur. Sen daima doğru ve güzel davranışlar sergile ki; senin hakkında art niyet besleyenler, karşında kusurlarını söylemeye cesaret bulamasınlar. Düşmanın sözü ağına gidecekse, ayıplayacağı hareketlerde bulunma. Kusurlarını yüzüme karşı söyleyenler, iyiliğimi isteyen dostlarımdan başkası değildir.

Hız. Ali ile Akıllı Adam Hikâyesi

Birisi, sıkıntısından kurtulmak için çareyi Hz. Ali'ye danışmakta bulmuş. Sorununu anlatıp ondan yardım istemiş. O düşmanlar bağlayan, memleketler fetheden emir de bilgisi ve düşüncesi yettiğince ona yol göstermiş. Orada bulunanlardan biri, itiraz ederek hemen araya girmiş; "Öyle değil efendim!" Bu ani çıkışa karşılık Hz. Ali gücenmediğini belli ederek alttan almış ve; "Peki, o zaman doğrusunu sen söyle!" diye ona söz vermiş. Bunun üzerine adam bildiğini anlatmış; gerçekten, onun söylediği daha uygunmuş. Güneş, balçıkla sıvanacak değil ya! Hz. Ali, adamın söylediklerini pek beğenerek; "Evet, ben yanılmışım, onunkisi daha isabetlidir; o, benden daha iyi söyledi!" demiş.

Gerçekte her şeyi bilen yalnız Allah'tır ve hiçbir varlık bilgi noktasında ona ulaşamayacaktır.

Eğer bu olay, günümüzde yaşanmış olsaydı makam sahibi, kibrinden adamın yüzüne bakmaz ve hatta yaveri; “Sakın bir daha böyle yüzsüzlük etme, büyüklerin karşısında söz söylemek saygısızlıktır.” deyip adamcağızı sebepsiz yere kapı dışarı edip üstelik bir güzel döverdi. Kafası kuruntulu olanın, gerçekleri asla kabul etmeyeceğini birmelisin. Çünkü bu tür kafalar; öğrenmekten yoruldukları gibi öğüt almaktan arlanır. Yağmur yağıyor diye taş üstünde gül bitecek değil ya! Üzerinde fazilet denizinin incileri olduğunu düşünüyorsan, kalk, öğüt yoluyla dervişlerin ayağına dök. O düşkün toprakta güller yetişip baharlar açtığını hiç düşünmez misin! Kendini kibirli gören, başkalarının gözüne giremez. Ey bilge, efendiyi kendi benliğiyle dolmuş görürsen, yanındaki incileri boşu boşuna saçıp üzölme. Kendini konuşma sen, bırak başkaları övsün. Eğer kendini övüyorsan, başkalarından yok yere bunu bekleme!

Hız. Ömer ile Dilenci Hikâyesi

Hız. Ömer, dar bir yerde, kalabalığın içinde farkında olmadan bir dilencinin ayağına basmış. Canı yanan insan, dostu düşmanı fark eder mi hiç! Zavalı dilenci de işte böyle, onun kim olduğunu bilmeden uluorta bağırması; “Kör müsün be adam, bastığın yere dikkat etsene!” Âdil halife, pişmanlık duyarak usulca karşılık vermiş; “Kör değilim, bir hatadır oldu, bağışla.”

Onlar kendilerine tabi olan insanlar karşısında hiç yüksünmeden özür dileyecek kadar anlayışlı, alçakgönüllü ve şerefli din büyükleridir. Zaten akli başında ulular, alçakgönüllü olmayı kendileri için onur sayarlar. Meyveyle yüklü dal, başını yere eğmesin de ne yapsın! Bugün alçakgönüllü olanlar, yarın bah-tiyar olacaklar; kibirlik taslayanlarsa, mahcup! Dostum; eğer hesap gününün dehşetinden korkuyorsan, senden korkanların hatalarıyla kusurlarını bağışla-malısın. Sana gelince be densiz! Yeter artık elinin altındakilere eziyet ettiğin. Elinden daha üstün bir el olduğunu bir daha sakın çıkarma aklmdan!

Hediye Hikâyesi

Davranışları, ahlakı güzel birisi vardı. Öyle ki kötülerini bile iyilikle anardı. Ölümünden kısa bir süre sonra birisi, onu rüyasında gördü ve; “Başından geçenleri anlat ne olursun.” diye ricada bulundu. Adam bu ricayı kırma-dı, güldü. Gülmeye ağzı gül gibi açıldı, bülbül gibi tatlı diliyle şunu söyledi;

“Bana sert davranmadılar. Çünkü ben ömrü hayatımda kimseye sert davranmazdım.”

Mısır’lı Zünnun Hikâyesi

Aklımda kaldığı kadarıyla anlatayım: Nil sakası bir yıl, Mısır’a hiç su vermemişti. O yıl, halktan birileri dağlara çıktı, feryat edip inleyerek yağmur diledi. Yine de akmadı ırmaklar. Gökyüzünden boşalan tek tük gözyaşlarıydı. İçlerinden biri, Zünnun’a⁸¹ haber götürüp; “Halkımız sıkıntı ve zahmet içinde. Ne olur, şu acizler için bir dua etsen. Zira Allah katında, makbul olanların duası reddedilmez.” diye ricada bulundu. Heyhat gör ki; Zünnun hemen oradan kaçıp Medyen’e⁸² vardı ve çok geçmeden yağmur yağmaya başladı. Yirmi gün sonra; “Kalbi kara bulutlar, Mısır’lıların üstünde ağlamış.” diye bir haber ulaştı Medyen’e. Bunun üzerine Zünnun, bahar seliyle havuzların dolduğunu düşünerek geri dönmeye niyetlendi. İlim ve irfan sahibi zatın biri bunu anladı ve ona gizlice sordu; “Buraya gelişinizdeki hikmet neydi?” Zünnun, tebessüm ederek ârife şunları söyledi; “İşitmişim ki; kurtların, kuşların, vahşi hayvanların rızıkları hep kötülerin talihsizlikleri yüzünden daralmış. Çok düşündüm, bu memlekette kendimden daha perişan ve kötü bir kimse görmeyince oradan ayrılmayı doğru buldum. İşte bu sebepten Mısır’dan kaçtım.”

Arkadaş; büyüklük istiyorsan, önce küçülmeyi öğrenmelisin. Zira büyükler kendilerini cihanda herkesten daha küçük gördükleri için yücelmişlerdir. Halkın gözünde itibar kazanmak istiyorsan, kendine değer vermemelisin. Ancak kendini küçük gören bir büyük; hem dünyada hem de ahirette büyüklük kazanabilir. En değersiz insanın ayağında toprak olan kişi, dünyadan temiz kul olarak ayrılır. Ey mezarımızdan geçen insan, bizi sakın unutma. Azizlerin hatrına iyice kulak ver öğütlerime. Yaşarken toprak olan Sadî, şimdi toprak olmaktan gocunup üzülecek, olacak şey mi! Sağlığında rüzgar gibi dünyayı kat edene bak sen! Öldükten sonra toprak, onu acz içinde yiyecek; rüzgar, sil-baştan tozunu, dünyaya serecek. Gel gör ki; mana gülistanı açıldığı günden beri, hiçbir bülbül ondan daha güzel ötmedi. Şimdi böylesine muhteşem bülbül ölür de, kemiklerinden gül bitmez, öyle mi?

81 Yahut Zünnun-i Mısri. Asıl adı Savban olup ilk büyük sufilerden biridir.

82 Kızıldeniz’e komşu bir bölge.

Geceydi. Fikir kandilini yakmış, belagat fitilini tutuşturmuştum. Bir boş-boğaz, güzel konuşmamı işitince; “aferin” demekten kendini alamadı. Hani yarası olan gocunur derler ya, terbiyesizce konuşmamı kesip araya edepsiz birtakım sözler sıkıştırdı; “Evet; zühd, tamah ve nasihat konularında Sadî’nin fikri belîğ, bakışı yüce olabilir ancak mızrak, topuz ve gürz vadilerinde söz söylemeye hakkı yoktur. Zira bu vadiler, yalnızca savaşıtlara aittir.”

Ne ki adamın bilmediğı bir şey vardı. O da biz cenk sevdasına hiçbir zaman düşmedik. Eğer söz konusu olan söz meydanıysa bu saha bize dar gelmez. Hadi gel bakalım, bu vadide savaşıp senin taş kafanı düşmanın başına yastık yapayım. Dil kılıcını çekip söz cihanına hükmetmek benim işimdir.

Kazaya Rıza

Saadet; paziya, pençeye değil, yalnız Yüce Allah’ın lûtfuna bağılıdır. Felek bağışladıktan sonra, devleti kahramanlıkla kemendine geçiremezsin. Karnın zayıf olmakla aç kalmadığı gibi aslan da pençesinin ve gücünün zoruyla karnını doyurmaz. Feleğe uzanmak mümkün değilse, dönüşüne uymak gerekir. Eğer ömrün uzun takdir edilmişse ne yılan ısırır seni, ne de ok ve kılıç yaralayabilir. Yok eğer hayattan nasibin kesilmişse tiryak⁸³ bile sana zehir gelir. Rüstem rızkını yiyip bitirdiğı zaman, tozunu kardeşi Şagad⁸⁴ çıkarmadı mıydı?

83 Orijinal nüshada nuşdarı diye geçiyordu.

84 Yahut Şegad. Rüstem’in kardeşi olup hileyle abisini öldürmüş ancak kendisi de Rüstem’in okuyla ölmüştür.

İsfahanlı Pehlivan Hikâyesi

İsfahan'da sıcakkanlı, açık göz, cesur, aynı zamanda savaşçı bir dostum vardı. Elinden uçan, kaçan olmazdı. Eli kına yakılmış gibi her zaman kanlı durur, kılıcından sürekli kan damlardı. Düşmanının yüreği, korkusundan adeta yanık kebaba dönerdi. Tirkeşini takınmadığı, okunun çelik temreninden kıvılcımın saçılmadığı gün hemen hemen hiç yoktu. Boğa gücünde pençesi olduğundan, aslanlara heybetinden perişanlık gelirdi. Önce iddiaya girer, sonra ok atardı. Ne atış ama! Azra⁸⁵ bile bunu ancak bir defa atabilirdi. Temreninin kalın kalkanları delip geçişi, dikeninin güle batışından daha kolaydı. Hangi savaşçının tepesine gürz indirse, adamın kafasıyla tolgasını birbirine katıp dar-madağın ederdi. Sığırcık kuşunun çekirge sürüsüne dalması gibi savaş meydanında düşmana öylece dalardı. Onun katında ha serçe öldürmüştün, ha insan, aynıydı. Feridun'a bile saldıracak olsa, ona kılıcını çekecek fırsatı sunmaz, aman vermezdi. Kaplanlar, onun yumruğunun şiddetinden yere yığılır; pençesi, aslanların yelesine batardı. Savaş yanlısı birini kemerinden yakaladı mı, isterse dev gibi olsun, adamı yerinden koparıp savururdu. Zırhlı süvariye vurduğu zaman baltası, adamı biçmekle kalmaz, eyerine çarpardı. Kısası; yiğitlik ve insanlıkta dünyada eşi, benzeri görülmemiştir.

Dostum, güzel huylu insanları sevdiği için, beni bir an olsun yanından ayırmazdı. Ne ki bir gün yolculuğa çıkmış; ben de aniden İsfahan'dan ayrılmıştım. Kaderim beni Irak'a sürükledi. Orada bir zaman kaldıktan sonra Şam'a geçtim. Burayı çok sevdim. Sözü uzatmayayım, epey zaman orada kaldım. Bazen sıkıntı çektim, bazen rahat yaşadım. Ümitli günlerim olduğu gibi korkulu zamanlarım da oldu. Derken vaktimiz doldu, aynalık başa çattı. Şîraz'daki evimi, ailemi özledim. Dönerken Irak'a uğramak zorunda kaldım. Bir gece derin düşüncelere dalıp o hünerli dostum geldi aklıma. Elinden tuz ekmek yemiştım. Tuz, eski yaralarımı tazeledi. İlk fırsatta kalkıp onu görmek için İsfahan'a vardım. Çok seviyordum onu. Arayıp sordum, soruşturdum. Nihayet izini buldum. Bir de ne göreyim! O eski pehlivan, feleğin dönüşüyle ihtiyarlamış; ok gibi dimdik boyu, yay gibi eğilip bükülmüş. Erguvani yüzü, sararmış otlara; kapkara saçları, karlı dağlara dönmüş. İhtiyarlığın karından

85 Üçüncü Burç. Yani Cevza. Türkçe karşılığı ikizler burcu.

eriyen yaşlar, yüzüne dökülüyor. Felek ne yaptıysa artık, perişan edip yiğit pençesini bükmüş. Gururundan eser kalmamış; başı, mecalsizlikten kucağına düşmüş... Şaşkın gözlerimi, fersiz gözlerine dikip sordum; "Ey aslanları avlayan yiğit, ne oldu da kocamış tilkiye döndün?" Gülererek cevap verdi; "Tatarlarla çarpıştığım günden beri savaşı terk ettim." Ardından savaşı anlattı; "O gün düşman safları o kadar kalabalıktı ki, yeryüzü onların oklarıyla kamış tarlasına dönmüştü. Sancakları da, bu tarlayı tutuşturmak için yanıp tutuşan alevlere çevrilmişti. Bunları görünce duman kaldırır gibi savaş tozu kaldırdım. Ancak bahtın yanında olmayınca ne yapsan boşuna! Ben ki, saldırdığım zaman mızrakla düşmanın parmağından yüzüğünü kapardım. Bu sefer, talih onlara güldü, yüzük gibi etrafımı kuşattılar. Kaçmayı ganimet bildim. Çünkü ne kadar yiğit ve savaşçı olursan ol, ancak cahiller, kadere pençe gösterir. Dedim ya, bahtım sönmüştü bir kez. Parlamıyordu yıldızım. Bu halde tolgadan, zırhtan ne medet umacaktım? Zafer anahtarını ele geçiremeyince, fetih kapısını pazı kuvvetiyle kıramazsın ki! Karşı saftakiler kaplanları parçalayacak kadar cesur, filleri yıkacak kadar güçlüydüler. Erlerin başından tut da, hayvanlarının ayağına varıncaya kadar, her biri demir zırhlara bürünmüştü. Onları görünce elbise yerine zırh, külah yerine miğfer giyerek arap atlarıyla uçarak karşılarına çıkmış, yağmur gibi ok yağdırmaya başlamıştık. Pusudan çıkan iki ordu öyle çarpşıyorlardı ki, görenler yerle göğün kapıştığını sanırdı. Dolu gibi yağın oklardan, her köşeden ölüm tufanı yükseliyordu. Kementler, cenk aslanlarını avlamak için ejderler gibi ağzını açmıştı. Mavi toz yüzünden yer, adeta göğe dönmüştü. Kılıçların miğferlere değmesi sonucu çıkan şimşekler, semadaki yıldızları andırmıştı. Düşman süvarilerine yanaşır yanaşmaz, hemen atlardan inip yayan çarpışmaya devam ettik. Kalkanlarımız birbirine değdi. Biz oklarımızla, kılıçlarımızla kılı bile yarardık. Ancak talihimiz küsmüştü bize. Allah'ın yardımını olmayınca, insan eli ne yapsın? Askerlerimizin kılıçları kan içindeydi. Ancak bütün düşmanlıklar bize o keskin uçlu talihten geldi. Al kanlarla boyanmıştık. Vaktiyle örsü delen oklarımız, savaş esnasında ipek bile kesmez olmuştu. Önceleri yüz taneli başağa benzerdik. Yani hepimiz iç içeydik. Ama o gün her tanemiz, bir yana düştü; namertlik edip birbirimizden ayrılınca, olan oldu. Zırhıyla ağa düşen balıklara döndük. Kısası; talih bizden yüz çevirdiği için kalkanlarımız, kader okları karşısında yok olup gitti."

Dostum; şimdi bundan daha tuhaf bir Hikâye anlatayım da, baht olmanınca uğraşp didinmenin fayda vermediğini enikonu anla!

Erdebilli Okçu Hikâyesi

Erdebil'de⁸⁶ demir pençeli biri vardı. Öyle ki attığı oku, filin vücudundan geçirirdi. Bir gün, kepenekli biri gelip onunla çarpışmak istedi. Adam da, dünyayı yakan savaşçı bir delikanlıydı. Savaş meydanlarında Behram-ı Gur'a benziyor ve omzunda yaban eşeğinin ham derisinden yapılmış bir kement taşıyordu. Erdebil'li genç, keçe parçaları içindeki adamı görünce yayını kurdu, kirişi kulağına kadar çekti ve ona elli ok fırlattı. Ancak biri bile keçeyle delemeydi. Bunun üzerine yiğit, kahraman Rüstem gibi, Erdebil'liyi önce kemendinin halkasına düşürdü, ardından ellerini omuzlarına bağladı. Erdebil'li adam, utancından geceyi uykusuz geçirdi. Günün ilk ışıklarıyla çadırın hizmetçilerinden biri yanına gelip sordu; "Sen ki; mızrakla, okla demiri delerdin, ne oldu da, bu kepenekliye yenildin?" Erdebil'li soru karşısında ezildikçe ezildi. Bir yandan cevap verirken, bir yandan kan ağlıyordu; "Bilmezmiş gibi ne soruyorsun, kaderin yoksa, ne yapsan nafîle! Hey gidi hey! Ben ki, savaş ilminde Rüstem'e yol gösterecek biriydim ve vaktiyle bahtımın pazısı kuvvetliydi. O zamanlar kalm demirler, bana keçe gibi gelirdi. Ya şimdi! Pençemde talih olmadığından, okumun önünde keçe bile kalın demirden katı kesiliyor."

Ecel gelmişse; ok, zırhı bile deler. Yok gelmemişse; gömleğe bile işlemez. Ecel kılıcını ensesinde taşıyana, kat kat zırhı da fayda vermez. Zira o ecel karşısında çıplaktır. Ancak talihi, yaveri olur ve felek, ona arka çıkarsa; cınlıçp-lak bile olsa satıra meydan okur. Âlim istediği kadar çabalasın, ecel gelmişse başa, çaresiz can verecek. Cahil de, ne kadar uygunsuz işler yaparsa yapsın, eceli gelmeyince ölmeyecek.

Hekimle Kürt Hikâyesi

Kürdün biri ağrısından gece hiç uyuyamadı. O yörede tanınmış bir hekim vardı. Yanı başına gelip şöyle dedi; "Böyle asma yaprağı yiyen bir adam, geceyi sağ salım çıkarabilirse, şaşarım. Göğüste kalan tatar oku bile, olur olmaz yi-

yeceklerden daha iyidir. Bir lokma yüzünden bağırsağı düğümlenir ve bu hal üzere ömrü yokluk içinde geçen, acı çekerek ölür.”

Her ne hikmetse o gece bunları söyleyen hekimin ölüm haberini aldım. Aradan kırk yıl geçti. Vaktiyle ölümcül hastalığa duçar kalan Kürt ise, hâlâ yaşıyor.

Nice çare bilenler, meşakkatle ölürken; nice çaresizler, sağlık topunu çeliyor.

Eşeği Ölen Köylü Hikâyesi

Bir köylünün eşeği ölmüştü. Adam tuttu, hayvanın kafasını⁸⁷ bahçedeki asmaya nazarlık niyetine astı. Güngörmüş bir ihtiyar, oradan geçiyordu. Bunu görünce gülererek bahçe sahibine seslendi; “A kuzum! Yoksa bu eşeğin, tarlandan kem gözleri defedeceğini mi sanıyorsun! Şaka mı yapıyorsun! Ömrü sıkıntı içinde geçen ve yaralı bereli bir halde ölen, üstelik ölünceye kadar başından, kışından değneği defedemeyen bu eşeğin sana ne faydası dokunacak!”

Kendi çaresiz kalıp ızdırıp içinde ölecek olan hekim, nasıl olur da insanın acılarını dindirebilir!

Kaybolan Dinar Hikâyesi

Yoksulun biri, bir dinar düşürmüştü. Zavallı adam çok aradı. Sonunda ümidini kesti ve aramaktan vazgeçti. Bir gün başka biri, hiç zahmet çekmek-sizin dinarı buldu.

Mutluluğumuzu da, mutsuzluğumuzu da ana karnında yazan kalem'dir. Pençe gücüyle rızık aranmaz. Güçlü, kuvvetli insanların rızkı daha dar ve zorlu olur.

Oğlunu Döven İhtiyar Hikâyesi

İhtiyar bir adam, oğlunu dövüyordu. Çocuk; bir yandan ağlıyor, bir yandan yalvanyordu; “Sevgili babacığım; hiçbir suçum olmadığı halde neden dö-

87 İran'dan Anadolu kültürüne geçen ve nazarlık amacıyla kullanılan kurukafa.

vüyorsun beni? Hani başkaları dövse, kime gider, kimin kucağında ağlarım ben. Tabii ki senin. Ama sen böyle yaparsan ben kime giderim?”

Ey akıl ve irfan sahibi zat; Allah'tan değil, Allah'a feryat et!

Mutsuz Derviş Hikâyesi

Çok kudretli, zengin ve mutlu birisi vardı. Adı da, talihi gibi Bahtiyar'dı. Altınlarını -buğday gibi- ölçeklerle ölçerdi. Memlekette malı, parası olan sanki sadece o idi. Diğerleri eli dar, durumları sıkıntılı kimselerdi. İlginçtir; adam, fakir-fukara mahallesinde oturuyordu. Yoksulun kalbi; naz ve nimet içinde büyüyen zengini görünce daha bir dağlanır ya, onun zenginliğine gıpta eden öylesi kadının biri de, akşam üstü eve boş dönen kocasına bağırmaya başladı; “Senin kadar mutsuz bir zavallı var mı şu dünyada! Eşekarı gibi iğneden başka bir şeyin yok. Bak şu zengin komşuya. Git de erliği ondan öğren. Ben de bedava kadın değilim. El-alemin parası-pulu, malı-mülkü var. Sen neden onlara benzemezsin ki, anlayabilmiş değilim!” Zavallı adam, hüznü gözlerle karısına baktı. Sofu hırkahlı, altın kalpli dervişin bağrından boş davulun gümbürtüsüne benzer bir gürültü koptu; “Güzel kancığım, kaderin kolunu zorla bükmeye çalışma. Haklısın, işe yaramazın biriyim ben. Ne ki, o iradeyi bana bahsetmediler ki, ben de tutup kendimi bahtiyar yapayım!”

Yoksul Adamla Çirkin Karısı Hikâyesi

Kiş topraklarında yoksul bir adamla çirkin karısı vardı. Bir gün adam, karısına şöyle söyledi; “Hanımım; kaderin eli seni çirkin yaratmış işte. Boş yere yüzüne allık sürme.”

Zorla kim bahtiyar olur ya da körün gözünü sürmeyle kim açabilir? Kanı bozuklardan iyilik gelmez insana. Köpek, mertlik yapamaz. Bütün Yunan ve Rum filozofları birleşseler de zakkumdan bal çıkaramazlar. Vahşi hayvandan, adam olmaz; boşuna yorma kendini. Aynadan pası giderebilirsin, ancak taştan ayna yapamazsın. Çalışıp didinmekle söğütten gül bitmeyeceği gibi, zenci de hamama gitmekle aklanmaz.

Akbaba ile Çaylak Hikâyesi

Bir akbaba, çaylağın birine; “Uzağı görmekte benden üstün kuş yoktur.” dedi. Çaylak buna itiraz etti; “Söylemekle olmaz. Havalan bakalım, ovanın etrafında ne görüyorsun, anlat!” Bunun üzerine akbaba, bir günlük yol tutan yükseklikten aşağılara bakarak gururla söylendi; “İnanır mısın, ovanın tam ortasında gövermiş bir buğday tanesi görüyorum.” Çaylak, bu işe şaşıtı kaldı. Dayanamadı, havalanıp yukarıdan aşağı doğru birlikte süzölmeye başladılar. Akbaba tam tanenin yanına gelmişti ki, ayağı ipten tuzağa yakalandı. Boşuna debelenmeye başladı. Zavallı akbaba, taneyi yemek düşüncesiyle inerken, feleğin ayaklarına kement attığını bilemedi. Her sedef nasıl inci tutamazsa, her nişancı da daima hedefini vuramaz. Neyse çaylak, debelenen akbabayı görünce öğüt verici bir dille konuştu; “Yahu sen, düşmanın tuzağını fark edemedikten sonra taneyi görmüşsün, ne fayda!” Ne yapsın akbaba. Boynu kemendin içinde başlamış yakınmaya; “Kaderden kim kaçabilmiş ki, ben de kaçayım!”

Ecel, akbabanın kanına kastedince; kaza, keskin gözlerine perde çeker. Kıyısı görünmeyen denizde, yüzücü boşu boşuna gururlansın dursun, ne fayda!”

Dokumacı Çırak Hikâyesi

Bir dokumacının çırağı, kumaşın üstünde anka, fil, zürafa resimleri görünce hayretten dile geldi; “Ustam, yukarıdan bunların nakışlarını bağlama saydı acaba elimden böyle resimler çıkar mıydı?”

Durumun, davranışların -iyi ya da kötü- hep Allah’ın takdir eliyle işlenmiştir. O halde; “beni Amr, incitti; Zeyd, yaraladı.” deme. Yoksa şirke düşersin. Her şeyin takdirini elinde tutup nakşeden Yüce Allah, şayet sana kalp gözünü bağışlamış olsaydı, artık ne Amr’a bakardın, ne de Zeyd’e.”

Kul ne kadar şikayet ederse etsin, Allah’ın onun rızıkına kalem çekeceğini sanmam. Durma, hemen cihanı var eden Allah’a yalvar yakar ki, sana huzur ve rızık versin. Çünkü onun kapadığı rızık kapısını, yine ondan başka hiç kimse açamaz.

Deve Yavrusu ile Annesi Hikâyesi

Bir deve yavrusu, annesine; “Artık yürüdüğün yeter, biraz da yat, uyu.” diye rica edince annesi gülererek şöyle dedi; “Yularım elimde olsaydı şayet, kimse beni katarda yük çekerken göremezdi.”

Kaptan, dilediği kadar üstünü başını parçalasın dursun; Allah, gemiyi dilediği yere sürükleyecektir. Sadî; kimsenin eline bakma sen. Çünkü Rezzak Allah, herkesin rızkını verir. Hakk kapısına baş koymuşsan, başka kapılara ne hacet! Onun kapısı sana yeter de artar bile. Ama eğer o bir reddederse, seni kim kabul edebilir? Sana taç verirse, başını yücelt; vermemişse; ümitsiz, karamsar bir halde enseni kaşı, dur.

İhlasın Bereketi ile Riyanın Afeti

İbadet, ihlasla yapıldığı takdirde bir anlam kazanır. Aksi takdirde içsiz bir kabuktan ne anlam hasıl olur. Halkı aldatmak niyetiyle giyindikten sonra; ha belinde mecusi zünna olmuş, ha sırtında hırka, ne fark eder! Ben, sana; “Erlüğünü ifşa etme.” diyorum. Bunu bir kez gösterdinsen ondan sonra sana korkaklık yaraşmaz. Varlığından az görünen, asla mahcup olmaz. Eğreti giysiyi üstünden çekiverirlerse, sırtındaki eskilerle kalırsın. Boyun kısaysa, çocukların gözüne yüksek görünmek için bacaklarına tahta ayak bağlama. Gümüşle kaplanmış bakın, ancak işten anlamayanlara yutturabilirsin. A canım; bir paralık pula altın suyu dökme. Zira hünerli sarraf bunu bir pula almaz. Altın kaplı şeyleri ateşe tutarlar ki; altın mıdır, bakır mıdır, hemen bilinsin.

Baba Kühi Hikâyesi

Dindar görünmek için geceleri uyumayan bir adam varmış. Bu ikiyüzlü adama, Baba Kühi⁸⁸ ne dese beğenirsin; “Hey babanın canına! Sen git, ihlasa bürün. Çünkü halktan hiçbir şey edinemezsin. Senin hareketlerini beğenenler, dış görünüşüne aldanıyorlar. Huri yüzlü cariyenin elbisesinin altındaki teni alaca renkliyse, sence dış güzelliğinin ne kıymeti olur!

Cennete hileyle girilemez. Çünkü yüzdeki perde o gün açılacaktır.

88 Vahşi hayvanlarla dağda yaşadığı söylenen bir veli.

Oruç Tutan Çocuk Hikâyesi

Henüz buluş çağına ermemiş bir çocuk oruca niyetlendi. Yüz türlü sıkıntı içinde ancak kuşluğa kadar sabretti. Çocuğun ibadeti, gözüne büyük göründüğünden bakıcısı, o gün dinlensin için onu okula göndermedi. Anası, babası yüzünü gözünü öptüler; başına altınlar, bademler saçtılar. Öğle olunca çocuğun midesi kazınmaya başladı ve içinden; "Birkaç lokmacık yerim, görmedikten sonra anam babam ne bilecek?" diye geçirdi. Bir şeyler yediyse de, anasıyla babasının gözüne girmek için çocuk bunu gizledi.

Hey arkadaş! Allah'ı düşünmedikten sonra namaza abdestsiz dursan bile bunun farkına kim varır? Dikkat et; halka gösteriş yapmak için ibadet eden ihtiyar, o çocuktan daha cahildir. Bakma sen uzun uzun namaz kıldığını. Cehennemnin anahtarını elinde taşımaktadır. Eğer Allah'tan başka bir yol tuttuyasan, seccadeni ateşte sereceklerdir.

İkiyüzlü Zahit Hikâyesi

İşittim ki; ikiyüzlü zahidin biri, merdivenden düşmüş ve hemen oracıta can vermiş. Oğlu birkaç gün ağlayıp sızlandıktan sonra gene eşiyle dostuyla düşüp kalkmaya başlamış. Bir gece rüyasında babasını görmüş, ona halini sormuş; "Babacığım; haşır-neşirden, sorgu-sualden nasıl kurtuldun?" Adam, hışımla cevap vermiş; "Oğlum, ne saçmalıyorsun sen. Ben merdivenden düşüp dosdoğru cehenneme yuvarlandım."

Dışı sade ve fakat huyu güzel adam; içi harap ve fakat adı iyiye çıkmış kişiden daha büyüktür. Bana sorarsan; gece yol kesen bir harami, dindar kılıklı ikiyüzlülerden çok daha iyidir. Yaşarken başkalarının kapısında zahmet çeken kimselere, Yüce Allah kıyamet günü mükafat verecektir. Evlat! Zeyd'in evinde çalıştığın halde, Amr'dan ücret bekleme. Ancak yüzü dosta dönük olanlar, dostuna varacaktır. Doğru yoldan git ki, menzile varasın. Aksi takdirde hep geride kalırsın. Tıpkı yağcının öküzü gibi. Zavallı öküz, gözleri bağlı akşama kadar bir taşın etrafında döner de döner. Akşam olanda gözlerini açar ki, hâlâ aynı yerdedir.

Mahalle halkı, mihraptan yüz çeviren birini gördüğünde, ona kâfir gözüyle bakar. Eğer yüzünü ihlasla Allah'a çevirmiyorsan, sırtı kibleye dönük

namaz kılan adama benzersin. İyice kök salan ağacı büyüt ki, günü geldiğinde sana çeşit çeşit meyve versin. Toprağında ihlas kökü yoksa, bu kapıda senden daha yoksunu bulunmaz. Taş üstüne tohum atanın eline, hasat zamanı bir tek arpa geçmez. Riyadan dökülen yüz suyuna yer verme. Çünkü bu suyun dibi balçıktır. İçim, fena ve sefil olduktan sonra dışım, gösterişli olmuş, ne fayda! Eğer Yüce Allah'a satabileceksen, riya ile hırka dikmeye devam et. Zira insanlar, elbisenin içindeki kimdir, ne bilir? Mektupta ne yazdığını ancak onu kaleme alan bilir. Doğruluk divanıyla adalet terazisinin bulunduğu yerde, içi hava dolu tulumun ağırlığı ne tutar! İşte ancak o zaman vaktiyle takva satan sahtekârın foyası meydana çıkar. Hünerden nasibi olan, bundan ne diye bahsetsin ki! Hüneri zaten kendisini gösterecektir. Eğer güzel kokun yoksa; "Bende güzel koku var." deme. Varsa, kokusu her yere dağılacaktır. "Bu altın, mağribi altınıdır." diye boşuna yemin etme. Çünkü onun ne olduğunu mihenk taşı söyler. Güzel görünsün için elbisenin yüzünü, astarından daha hoş yaparlar. Çünkü astar, örter; yüzse, göze batır. Oysa ulular, görünüşe önem vermedikleri için astarı ipekten yapmışlardır. Eğer sen de sırf her yerde adım anılsın diyorsan; ağır güzel giysiler giy, varsın için sade ve sıradan olsun. Bak ne güzel söylemiş Bayezid-i Bistami; "Ben müritlerden ziyade münkiirlere güvenirim. Çünkü münkirin inkarı açıktır. Ama ya mürit ikiyüzlüyse. İşte ona yananım."

Gerçek padişahlar, bu dergâhın dilencisidir. Varlığının anlamını bilip hakikati görenler, dilencilerden hiçbir şey ummaz. Zira dilencinin karşısında el açmak doğru olmaz. İçinde cevher olan, başını sedef gibi kendine çeker. İbadet yüzün, Allah'a dönük olduktan sonra, varsın Cebrail seni görmesin.

Evlât! Eğer baba öğüdü gibi aklında tutacaksan, Sadî'nin sözleri sana yeter. Bugün sözümüze kulak vermezsen; korkarım ki, yarın buna pişman olacaksın.

Yüce Allah'ın verdiği talihe, ırzka kanaat etmeyen kimse; onu bilmemiş, ona ibadet etmemiş demektir. Dünyayı dolaşan o hırs azgınına söyleyin; asıl zenginlik, kanaattir. Ey yerinde durmayan, kararsız adam, sakinleş biraz! Yuvanlanan taşın üzerinde ot bittiği nerede görülmüş. Eğer azıcık aklın ve mantığın varsa vücudunu aşırı besleme. Zira aşırı beslemekle onu mahvedersin. Sırf vücutlarını besleyenler, hünerlerini aç bırakırlar. Bu yüzden akıllı insanlar vücutları yerine hünerlerini beslemeye bakarlar. Sadece yiyip içip yatmak, vahşi hayvan işidir; onu örnek alanlarsa, ancak ve ancak akılsız kişilerdir. Adam olmak isteyen, önce nefsinin köpeğini sustursun. Bir köşeye çekilip de marifet gidasını temin eden bahtiyar kimseye ne mutlu!

Kendilerine hak sırnı açılanlar, batılı, hakka tercih etmediler. Nuru, karanlıktan ayırt edemeyenlerin nazarında şeytanın suratıyla hurinin yüzü aynıdır. Ey nankör, kanaatsiz kişi! Sen de kuyuyu, yoldan ayıramadığın için, bak işte kendini kuyuda buldun.

Kanadına hırs taşı taktığın doğan, göklerin yücesine çıkabilir mi? Ama onun eteğini, şehvet pençesinden kurtarırsan, ta sidretü'l-münteha'ya kadar uçabilir. Normalden az yiyen insan, bu sayede meleğe bürünebilir. Midesini tıka basa dolduran yırtıcı aslan, meleğe nasıl yetişir; yerden, göğe uçulur mu hiç!

Ey kanaatsiz kişi! Sen önce insan olmayı öğren, ondan sonra melek huylu olmayı düşün. Say ki at üstünde, köprüden geçiyorsun. Dikkat et de; at, emrinden baş çevirmesin. Eğer dizginini elinden koparırsa, kendisi öldüğü yetmiyormuş gibi senin de kanına girer. Adam olmak istiyorsan eğer, yemeği öl-

çölü ye, karnını tika basa doldurma. Karnını bu kadar doldurduktan sonra; adam mısın, küp müsün, kim bilecek! İnsanın içi; gıda, zikir ve nefes yeridir. Sen onu sırf ekmek teknesi mi sandın. Hırsla kaplı olan yere, Allah'ın zikri sığmaz. Bırak zikri, nefes bile orada zar zor banır.

Can besleyenler, midesi dolu olanın hikmetçe boş olduğunu bilmez. İnsan; iki gözle tek karna sahip olduğu halde bir türlü doymak bilmez. Şu büküm büküm bağırsak bırak boş kalsın, senin için daha iyi. Hani ateşe atacak şeylerle cehennemi doldururlar da; o, hâlâ; “daha yok mu?” diye bağırır ya; işte bu da, onun gibi...

İsa, zavıflıktan ölüyor, sen ise eşeği beslemenin derdindesin! Be soysuz nankör; din karşılığında dünyayı satın almak da, ne! Görmüyor musun; kurtları da, kuşları da tuzağa düşüren hep o doymak bilmez kursakları, kör boğazlandır. Vahşi hayvanların karşısında boyun eğmeyip dimdik duran kaplan, sırf boğazı yüzünden, fareler gibi tuzağa düşer. Eğer sen de, fare gibi ekmeğini, peynirini yediğin kimsenin kapanına düşersen; onun iğnesiyle okunu yersin.

Açgözlü Sofu Hikâyesi

Bir sofunun dinarı vardı ve karnı çok açtı. Dayanamadı, onunla midesini tika basa doldurdu. Dostlarından biri, gizlice sordu; “Dınarı ne yaptın?” Sofu cevap verdi; “Karnımı doyurdum. Ne ki gözüm hâlâ aç.”

Gıda gerek lâtif olsun, gerek şöyle-böyle, ele geçince, hemen tatlı tatlı yeyinir. Oysa akıllı insan ancak uykunun kemendine zorla bağlandığında başını yastığa koyar. Bunun gibi, söz de, yeri gelince söylenmelidir. Baktın ki meydan yok, topunu sakla. Konuşurken ölçüye dikkat et. Kararında, kıvamında olsun sözlerin. Ne gereğinden fazla, ne de az; adımlarını uygun at. İsteksizken, şehvete meyletmek; bile bile kendi kanını akıtmak demektir.

Yürü, kalbini temiz tut sen. Midenle uğraşma, onu yalnız toprak doyurur.

Hacının Verdiği Tarak Hikâyesi

Allah, hacılardan razı olsun. Bir gün onlardan biri bana fildişi bir tarak hediye etti. Sonradan duydum ki; meğer incinmiş, bana köpek diye bağırmış. Hemen gidip tarağı suratına fırlattım ve gözlerine bakarak ben de şöyle bağırdım; “Al kemiğini ve bir daha sakın bana köpek deme!”

Kendi sirkemi yedikten sonra, hiçbir helvacının cefasını çekemem ben. “Hey nefis; aza kanaat et ki, sultanla yoksulu bir göresin! Bir dilek için padişahın huzuruna gidilmez ki! Açgözlülüğü bıraktın mı, asıl padişah sen olursun. Aksi takdirde boğazına düşkünlüğün yüzünden karnını tabla yapar, onun bunun kapısını kible edinirsin. Eğer nefsin her ân; “ver, ver!” der, durursa; aşağılayıp seni köy köy dolaştırır.

Ey akıllı kişi; kanaat, baş yüceltir. Açgözlünün başı ise omzundan kalkmadığı gibi hiçbir zaman doğrulmaz.

Asıl Kible Hikâyesi

Adamın biri, sabahleyin erkenden bir dilek için Harzemşah’ın⁸⁹ huzuruna çıktı. Hükümdarı görünce karşısında eğilip büküldü, ardından yüzünü yerlere sürüp kalktı. Bunu gören oğlu, gizlice sordu; “Canım babacığım; hani sen, bana; ‘kible, hicaz toprağıdır.’ dememiş miydin? Öyleyse bugün niye başka yöne durdun?”

Arkadaş; her saat, başka bir kibleye dönen şehvetli nefsine uyma sakın. Çünkü hırs, insan şerefini beş paralık eder ve bir arpa tanesi uğruna etek dolusu inciyi tüketir. Irmağın suyunu kana kana içtiğin halde, sözüm ona kar bulmak için yüzü suyu dökmek niye! Nefsinin arzularına gem vurmazsan, kapı kapı dolanmak zorunda kalırsın.

Efendi; yenini uzatmak yerine hırs elini kısaltmaya bak! Tamah defterini düren tok insan; “kulun, kölen olayım!” diye kimseye mektup yazmaz. Tamah, seni her meclisten kovar. O halde önce sen onu kov ki; kimse, seni kovmasın.

Sıtmalı Adam Hikâyesi

Allah dostlarından biri, sıtmaya yakalandı. Adamın biri gelip; “Şeker, sıtmaya iyi gelir. Falanca kişide şeker var, git biraz iste.” diye akıl verince; gönül dostu, ona şunu söyledi; “Oğlum; ekşi suratlının cevriyi çekmektense ölümün acısını yudumlarım, daha iyi!”

⁸⁹ Yahut Harezmsah. Genel bir unvan olup burada muhtemelen Sultan Mehmed kastediliyor.

Akıllı kişiler, gururla suratına sirke bulaştıran adamın elinden şeker yemezler. Nefsinin istediği her şeyi yapma sakın. Çünkü vücut güçlendikçe, içindeki ruhun nuru eksilir. İnsanı, nefs-i emmare⁹⁰ perişan eder. Aklın varsa uyma ona. Her istediğini yiyecek olursan, felekten çok darlık çekersin. Mide tandırını daima kızgın tutmak, darlık günlerinde sıkıntı verir insana. Öte yandan bolluk zamanı karnını doldurursan, darlık günlerinde yüzünü soldurursun. Oburlar, sırf midelerinin yükünü taşırlar; bir şey bulamayınca da gam çekerler. Midesine kul olan, çok sıkıntı çeker. Bana sorarsan; mide darlığı, gönül darlığından daha iyidir. En güzel şekilde yaratılan insanoğlunun, hayvanlara benzemesi hele onlardan daha aşağı kalması, ne hazin, öyle değil mi? Çok yiyen öküzü acıma. Çünkü çok yiyen, çok uyur. İlle de öküzler gibi semiz olayım diyorsan; o zaman eşekler gibi herkesin cefasına katlanmalısın.

Hurmalık Hikâyesi

Sana, Basra'dan öyle bir Hikâye getirdim ki, taze hurmadan daha tatlı. Dinle bakalım: Dürüst insanlar gibi hırka giymiş birkaç arkadaşla, bir hurmalığın kenarından geçiyorduk. İçimizde ambar mideli, açgözlü, obur birisi vardı. Zavallı, o gün kolları sıvazlayıp hemen ağaca tırmandı. Çok geçmeden teppe üstü yere çakıldı. Başına vardığımızda ölmüştü. Hurmalık sahibi geldi birden. Yerdeki ölü adama bakıp bize bağırdı; "Kim öldürdü?" Arkadaşların şaşkın bakışları arasında sakince cevap verdim; "Ne bağınyorsun efendi! Arkadaş, boş-boğazın biriydi ve eteğini daldan aşağı midesi çekti."

Bağırsağı geniş olanın, yüreği dar olur ve bu yüzden nefislerinin arzularına karşı koyamazlar. Her zaman hurmayı yemek ve alıp götürmek nasip olmuyor işte. Bak şu çirkin huylu obura, sence ne diye can verdi? Gördüğün gibi mide; ele bağ, ayağa zincirdir. Midesine kul olan, Allah'a kulluk edemez. Baştan ayağa karından ibaret olduğu için, ufacık karnlı bir karınca, çekirgeyi ayağından çekip yuvasına götürür.

Gönül Dostuyla Satıcı Hikâyesi

Birisi, tablanın üzerinde şekerkamışı satıyor, müşteri bulmak için -o yer senin, bu yer benim- şehri dolanıyordu. Derken şehrin kenar mahallerinden

90 Kötülüğü emreden nefis.

birinde gönül dostlarından birine rast geldi ve ona; “Efendi; şimdi al, paran olduğu zaman ödersin.” dedi. Bunun üzerine o mübarek zat, satıcıya öyle bir cevap verdi ki, gözüne yazsan, yeridir; “Ben şekerkaşına sabrederim de; belki sen, bana sabredemezsin.”

Ardından acı bir dille başa kakılacak olduktan sonra şekerkaşının tadı çıkmaz.

Gönül Dostuyla Hutem Emiri Hikâyesi

Huten⁹¹ emiri; alçakgönüllü, nur yüzlü gönül dostlarından birine ipekten bir giysi hediye etti. O mübarek zat, buna çok sevindi. Gönül, gül gibi açılıverdi. Hediyeyi kabul ettikten sonra, emirin elini öptü ve ona şunları söyledi; “Huten emirinin hediyesi ne hoş! Ancak yine de kendi hırkam, ondan çok daha güzeldir.”

Kendini özgür sayıyorsan, git toprakta uyu ve hiçbir zaman bir halı parçası için kimsenin önünde eğilip yer öpme.

Ziyafet Hikâyesi

Adamın birinin, soğandan başka yiyeceği yoktu. Başkaları gibi azığa da sahip değildi. Bir gün birisi gelip ona müjde verdi; “Hey dünyanın maskarası, falanca yerde ziyafet var, git oradan nasiplen!” Adam durur mu hiç! Eteğini beline dolayıp kollarını sıvazladığı gibi hemen ziyafet çekilen yere gitti. Bir kalabalık, bir patırtı ki, sormayın gitsin! Zavallının o kalabalıkta elbisesi yırtıldı, bu da yetmezmiş gibi kolu kırıldı. Zavallı adam bir yandan kan ağlıyor, bir yandan söyleniyordu; “Kendim ettim, kendim buldum. Hırsa kapılan açgözlü insan, belasını işte böyle bulur. Bundan sonra evimden, soğanımla ekmeğimden asla ayrılmayacağım.”

Kendi elinle yediğin arpa ekmeği, kerem sahiplerinin sofrasındaki nefis yemeklerden daha lezzetlidir. El-âlemin sofrasını gözleyen o açgözlü, haris, dün gece ne kadar mustarip yattı, duymadın mı?

91 Yahut Hoten. Doğu Türkistan’da bir şehir.

Kocakarıyla Kedi Hikâyesi

Kedinin biri, bir kocakarının evine alışmıştı. Bir zaman sonra kadının talihi ters döndü, durumu kötüledi. Kedi açlığa ve sefaletle daha fazla dayanamaz oldu, çareyi padişahın misafirhanesine gitmekte buldu. Ama sultanın hizmetçileri buna müsaade etmediler, kediyi görür görmez okla perişan ettiler. Zavalı kedi, derisinden kan damladığı halde, can havliyle hem kaçıyor, hem söyleniyordu; “Eğer bu okçuların elinden kurtulursam, kocakarının viranesinde bulabildiğim farelerle geçineceğim. Bir daha da hiçbir yere gitmeyeceğim.”

Arkadaş; bal diye peşine düştüğün annın iğnesine dayanmalısın. Böyle yapmaktansa elindeki pekmeze yetin, daha iyi! Yüce Allah, kısmetine razı olmayan kuldan hoşlanmaz.

Diş Çıkaran Çocuk Hikâyesi

Birinin çocuğu diş çıkardı. Babası, başını eğip derin düşüncelere daldı; “Şimdi bu çocuğun ekmeğiyle katığını nereden bulacağım? Bulamazsam, adamlığıma yakışmaz.” Karısı, bu sözleri duyunca erkekçe konuşmaya başladı; “Efendi, vesveseye kapılma ki, şeytan kahrından gebersin. Derin düşüncelere dalmanın âlemi ne! Dişi veren Allah, elbet ekmeği de verir.”

Âleme rızık veren Yüce Allah, her şeye güç yetirendir. Çocuğun rızkı da ona aittir. Ana karnında çocuğa şekil veren, onun ömrünü de, rızkını da yazmıştır. Köleyi satın alan bir efendi ona baktıktan sonra, köleyi yaratan Yüce Allah neler yapmaz ki! Arkadaş, ne yani! Kulun, efendisine duyduğu güven kadar, Yüce Allah'a güvenmeyecek misin?

Asıl Zenginlik Kanaattir

İşittim ki; eskiden Allah dostlarının elinde taş, gümüş olurmuş. Bu söz, sana makul gelmeyebilir, biliyorum. Ama düşün hele; Yüce Allah'ın takdirine razı olan kişi için, taşla gümüş aynıdır. Tıpkı ihtiras sahibi olmadığı için, bir avuç altınla toprağı fark edemeyen çocuk gibi. Sultana yaltaklanan fakire şunları söyle: Sultan, fakirden daha yoksuldur. Zira dilenciye bir dirhem gümüş doyurur da, Feridun koskoca İran mülküne sahip olduğu halde yarı toktur. Zaten akıl ve irfan sahipleri katında hükümdar olmak ağır bir imtihandır. Bu

yüzden gönlü kayıtsız dilenci, kanaatkâr olmayan padişahın üstündür. Yoksul köylü, kendi karısıyla o kadar güzel uyur ki; sultan bile sarayında o kadar rahat uyuyamaz. İster padişah ol, ister dilenci, uyudun mu bir kez gecen, gündüz olur. Saltanat ve devlet idaresi başa belâdır. Gerçekte sultan olan miskin sadece adı yoksuldur. Uyku seli bastırıp her ikisini de alıp gidince, taht üzerindeki sultanın ovadaki kürtten ne farkı kalır?

Ey fakir; zengini kibirle sarhoş gördüğünde, başkasını incitmeyen Allah'a şükret!

Ev Hikâyesi

Gönül erlerinden biri, kafasına göre kendine yetecek bir ev yapmıştı. Biri bunu gördü ve ona; "Gücün varken bu evden daha iyisini yaptırabilirdin." diye sitem edince, gönül eri itiraz etti; "Sonunda bırakıp gidecek olduktan sonra evi görkemli yapmanın bana ne faydası dokunacak!"

Oğlum; sel yoluna ev yapma, zira böyle bir yere yapılan ev daima yıkılmıştır. Kervan halkının yolda ev yapması, akıl ve irfan sahiplerine göre uygun değildir.

Padişah Olan Şeyh Hikâyesi

Kudretli bir padişahın ömür güneşi batmak üzereydi. Yerini alacak kimse olmadığı için ülke idaresini o taraflarda yaşayan bir şeyhe bıraktı. O güne kadar hayatını yalnız geçiren şeyh, saltanatın nimetlerinden faydalandıktan sonra yalnızlık köşesinden artık zevk almaz oldu. Sağa sola asker sevk etmeğe başladı. Yürekli insanlar bile ondan ürkmeye başladı. Öyle ihtiras sahibi, keskin pençeli bir adam olmuştu ki, cenk erleriyle dahi savaşmaya kalkıyordu. Padişahlığı zamanında göçebe yaşayan kavmin bir kısmını öldürmüştü. Kavmin geri kalanları toplanıp birbirlerine yardım ettiler. Nihayet yeni hükümdarı öyle bir yenilgiye uğrattılar ki; şeyh, taş ve ok yağmurunun karşısında daha fazla dayanamayarak iyi huylu bir zata adam gönderip ondan yardım diledi; "Pek zayıf düştüm, yetiş. Her kavgada okla kılıç işe yaramaz. Himmetinle yardım et bana!" İyi huylu adam bunu duyunca gülerek ona şu haberi yolladı; "Niçin yarım ekmek yiyip kendi köşende uyumadın?"

Mala mülke tapan Karun, selâmet hazinesinin uzlet köşesinde olduğunu bilemedi.

Akla, İyiliğe, Saltanata ve İnsana Dair

Cömert insan zaten kemal sahibidir. Altını yoksa bu, onun için noksanlık sayılmaz. Ekmek bulamadığı zamanlarda bile eliböl kimsenin, gönlü eskişi gibi zengindir. Ama isterse Karun kadar zengin olsun, alçak adamın huyu değişmez. İyilik, tarlaya; para, ekine benzer. Sen cömert ol ki, tarlan ekinle tamamlansın. Topraktan insan yaratan Yüce Allah, insanın iyilik ve cömertliğini asla unutmaz. Paranın saklamakla artacağını sanıyorsan aldaniyorsun. Çünkü durgun su, fena kokar. İyilik yapmaya gayret et sen. Zira iyilik bulutları, yalnız akarsulara yardım eder. Değersiz insanlar, makam ve mevkinden düştüler mi, bir daha da toparlanamazlar. Sen değerli bir cevhersen, gam yeme; zaman, seni zayı etmez. Yere düşen keseye, kimsenin baktığını görmezsin. Fakat makasın ağzından bir zerre altın düşecek olsa, herkes onu mumla arar. Taştan, sırça çıkarırlar da, aynayı pas içinde hiç bırakmazlar. İnsana hüner, fazilet, din ve kemal gerek. Makam, mevki, para ise gelip geçicidir.

Akılsız İhtiyar Hikâyesi

Tatlı dilli ihtiyarlardan işittim, bu şehirde vaktiyle pek yaşlı bir adam yaşıyormuş. Uzun ömürlü Amr kadar hayat sürmüş. Bu köhne ağacın, taze bir meyvesi varmış, bütün şehri güzelliğinin şöhretiyle dolduruyormuş. Servi ağacında elma bitmeyeceği için, herkes o dilberin gerdanına hayran kalıyormuş. Sözün özü; çocuk, halkın kalbini tırmalayacak kadar güzel ve çekiciymiş. Uzun ömürlü ve fakat kısa akıllı ihtiyar babası, onun saçlarını kazılamakla bunlardan kurtulacağını ummuş ve hemen ustura ile çocuğun başını kazıyıp Musa'nın eli gibi bembeyaz etmiş. Demir kalpli ustura, peri yüzlü dilberi kötülemek için o keskin ağzını açmış. Ancak çocuğun saçlarını kesip güzelliğini mahvetti diye usturayı kılıfına sokmuşlar. O günden sonra utancından çocuğun başı doğrulmamış, çenk gibi aşağı düşmüş. O sırada adamın biri; gönlü bu güzele meyledip sırlıslık sarhoş olan âşığa haber göndermiş; "Çok acı çektin, dertlendin. Ama vazgeç artık, mânasız bir sevdanın etrafında beyhude dolanma. Çünkü ustura, onun güzellik fitilini kesti. Şimdi sen de, pervane-

nin yaptığı gibi, onun muhabbetiyle daha fazla gönlünü perişan etme, terk et bu düşünceleri.” Buna karşılık âşık, feryat ederek cevap vermiş; “Yalnız onursuz insanların sözü, gevşek olur. Çocuğun ahlâkı iyi, yüzü de güzel olduktan sonra varsın babası cahillik edip onun saçlarını kestirip kazıtsın. Canım, onun muhabbetiyle bağlıdır. Gönlüm sandığın gibi, onun saçlarına bağlı değildir.”

Arkadaş; güzel yüzlüysen, boş yere üzme kendini. Kesilen saç, yeniden uzar. Asma, her zaman taze salkım vermez; bazen yaprak döker, bazen yemiş verir. Büyükler -en fazla- güneş gibi, bulutların arkasında kalır. Oysa kıskançlar, suya düşen kora benzer. Güneş, bulutların arkasından yavaş yavaş çıkar da; kor, suyun içinde sönmekten kurtulamaz.

Sevgili dostum; karanlıktan korkma sen, bak bengisu da orda bulunmaktadır. Dünya bile ancak onca zelzeleden sonra sükûn bulmadı mı? Sadî de, muradına erinceye kadar gezip dolaşmadı mı? Murada ermedim diye kendini üzme. Çünkü her gecenin gündüzü vardır.

Bu bölümde attan, meydandan, çevgandan ve toptan değil; salahtan, tedbirden ve güzel ahlâktan bahsedeceğim. Sen, kendine düşman olan nefsinle aynı evde oturuyorsun. O halde ne diye yabancılarla mücadele ediyorsun? Nefislerinin dizginini haramdan yüz çevirtenler, yiğitlikte Rüstem'le Sâm'ı⁹² geçmişlerdir. O ağır güzü düşmanın beynine vuracağına, çocuklar gibi önce değnekle kendini terbiye et. Sen, kendini yenmedikten sonra; kimse, senin gibi bir düşmandan çekinmez. Vücudun iyilik ve kötülüklerle dolu şehre benzer. Bu şehrin sultanı sensin, aklın da sana danışmanlık yapan vezir. Bu şehirde kibir, arzu ve hırs gibi kötü hasletler, inatçı alçaklara; heva ve heves de, haydutlarla yankesicilere benzer. Rızayla takva; özgür ruhlu, iyi namlı insanların karışığıdır. Tüm bunları bildiği halde sultan, kötülere yardım edecek olursa, akıllılar için huzur mu kalır? Şehvet, kibir, hırs ve kıskançlık; damarlarında kan, bedeninde can gibidir. Bu düşmanlar güç kazandıkları zaman, hükmüne, düşüncene isyan ederler. Yalnız aklın pençesini keskin görünce, heva ve hevesin inadı kalmaz. Düşmanını cezalandırmayan sultanın, düşmanın eliyle başını kaybetmesi kaçınılmazdır.

Bu konuda fazla söze ne hacet! Öğütlerimi dinleyen için, tek bir söz bile yeter.

Sükûtun Fazileti

Dağın yaptığı gibi ayağını, eteğine çekersen; başın, göklerden daha yüksek olur. Ey çokbilmiş; tut dilini! Çünkü yarın, dilsizlerden hesap sorulmaya-

92 Sam: İran mitolojisinde adı geçen Neriman adlı sultanın cesur oğlu.

caktır. Sırrın, inci kadar değerli olan hakikatini bilenler, ancak sedef gibi ağızlarını açarlar. Çünkü inciye sadece sedef kapar. Çok söyleyenin kulağı tıkalı olur. Nasihat de yalnız susana fayda verir. Nefes nefese konuşacaksan, kimse-
nin sözünden tat alamazsın. Düşüncesiz sözler sarf edilmemeli. Ölçmeden bi-
çilmemeli. Yanlışı, doğruyu iyice tartıktan sonra söyleyenler, hazırcevap her-
zevekillerden daha üstündür.

Söz, insanın nefsinde olgunluktur; sözünle, kendini küçültme. Az ko-
nuşan, hiçbir zaman mahcup olmaz. Azıcık misk, bir yağm çamurdan iyidir.
On adamlık konuşan cahilden çekin. Bilge gibi az ama öz söyle. Cahilin attı-
ğı yüz ok da hedefini bulmaz. Fakat akıllı öyle mi, bir okla hedefini tutturur.
İşte sen de ok attığında böyle davran. İnsan, duyulduğu zaman yüzünü sarar-
tacak sözü neden gizlice söyler! Duvar önünde çok gybet etme. Belki arka-
sında seni dinleyen biri vardır. Gönlün içi, sırlarla kapalı kale gibidir. Dikkat
et de, kapısı açık kalmasın. Mum, dili yüzünden yanar. Bunu bilen âlim, ağ-
zını kapalı tutar.

Tekiş Hikâyesi

Sultan Tekiş⁹³ sırlarından birini kölelerine açmış ve; “Sakin bunu kimse-
ye söylemeyin!” diye onlara sıkı sıkıya tembih etmişti. Kalpten ağza bir yılda
çıkan bu sır, bir günde cihana dağılıverdi. Padişah, kölelere merhamet etme-
den derhal celladına emretti; “Vur şunların boyunlarını!” Kölelerden biri, he-
men aman diledi; “Padişahım, bizim gibi zavallı köleleri öldürme! Günah, se-
nindir. Bu sözü henüz pınar gözü iken tıkamalıydım. Sel haline geldikten son-
ra deliği tıkamaya çalışıyorsun ama nafi!”

Arkadaş; kimseye açma sırrını. Zira o da başkalarına açabilir. Mücevherle-
ri, hazinecilere teslim et; sırrını da kalbine. Çıkmadığı müddetçe söze sen ha-
kimsindir. Çıktığı an; o, sana hakim olur. Söz; gönül kuyusuna atılmış, ora-
da bağlı tutulan devdir. Damağına ve ağzına çıkmasına izin verme sakın. Zira
dev, kafesten kurtulunca kimsenin la-havle çekmesiyle geri dönmez, bunu bi-
lirsin. Her ne kadar tutsak deve yol vermek mümkünse de, hileyle onu tek-
rar yakalamak mümkün değildir. Rüstem’in atı olan Rahş’ın bağını bir çocuk

93 Yahut Alaüddin Tekiş. Harezîşahlar’ın altıncı hükümdarı.

dahi çözer. Ne ki, yüz Rüstem de bir araya gelse, onu kemende getiremez. Duyulduğunda, başkasının başını belaya sokacak sözler söyleme. Cahil bir köylüye, bak karısı ne güzel söylemiş; “Ya bilerek söz söyle, ya da sus!” Duymaya tahammül edemeyeceğin şeyi, kendin de söyleme. Arpa ekilirse buğday biçilmez. Brahman’ın biri, ne de hoş söylemiş; “Herkesin itibarı, kendi derecesindendir.”

Oyuna çok dalma sakın yoksa kendi kıymetini düşürürsün. Çok sert ve acımasız olursan, kaçarlar senden. Haddinden fazla yumuşak ve merhametli olursan, tepene binerler bu kez. Ne çok sert, ne fazla yumuşak; ne hiç acımasız, ne hep merhamet; her şey ölçüsünde ve kararında güzeldir.

Suskun Âbit Hikâyesi

Mısır’da biri vardı. İyi huyluydu ama eski püskü giyinirdi. Epey zamandır hiç konuşmadığı için ülkede suskunluğuyla meşhur olmuştu. Birçok akıllı insan, uzak-yakın demeyip yanına gelir, pervane misali etrafında dönerek ondan nur umardı. Bu mübarek zat, bir gece; “Kişi, dilinin altında gizlidir.” diye düşünüp o günden sonra konuşmaya başladı. Çok geçmeden dost-düşman herkes, Mısır’da ondan daha zırcahil biri olmadığını anladı. Neyse kısa zamanda adamın huzuru kalmadı, hali perişan oldu. Mısır’dan uzaklaşıp başka memlekete gitmekte buldu çareyi. Ayrılrken oturduğu mescidin kemerine şunları yazmıştı; “Ah keşke; aynada kendimi görseydim de, yüzümü örten şu perdeyi cahillikle yırtmasaydım. Kendimi güzel yüzlü sandım ve perdeyi açtım. Aman Allah’ım, bir de ne göreyim! Meğer ben gerçekte çok çirkin biriymişim.”

Az konuşanın sesi, şöhret olur. Konuşursa değeri, şöhreti kalmaz. O zaman kaçmalı bu yerden. Ey akıllı insan; sükutun, vakarındır! Ve sen ey cahil; sükut, cehaletini örten perdedir! Şimdi de sana söylüyorum ey insan; eğer bilgiliysen, saygınlığını yitirme; yok eğer cahilsen, perdeni çekip yırtma! Gönülündeki sırrı, hemen gösterme. Bunu ne zaman istersen, gösterebilirsin. Sırrın ortaya çıktıktan sonra gizleyeceğim diye boşuna uğraşma. Ucu, bıçakla kesilmedikçe yazmayan o kalem, sultanın sırlarını ne de güzel sakladı. Hayvan, susar; insan, konuşur. Ama gel gör ki; saçma sapan konuşanlar, hayvanlardan daha aşağılıktır. Kişi; ya insan gibi akıllı uslu konuşmalı ya da hayvan gibi sus-

malı. Ademoğlu, akli ve nutkuyla meşhurdur. O halde sen de, dudu gibi konuş ve fakat onun kadar bilgisiz olma!

Dayak Hikâyesi

Biri, kavga sırasında kötü sözler edince oradakiler hemen üzerine atlayarak yakasını yırtıp ensesine okkalı tokat indirdikten sonra çekip gittiler. Adamın üstü başı paramparçaydı. Oturup ağlamaya başladı. Sesleri duyan gün-görmüş bir zat, yanına gidip ona şu öğüdünü verdi; “Hey kendini beğenmiş uka-la! Ağzın gonca gibi kapalı olsaydı, gömleğin böyle gül gibi kızarmazdı.”

Evet, ahmaklar, işte böyle saçma sapan konuşurlar. Dışı gürültülü ama içi boş tambura benzer öylesi insanlar. Baksana be adam; ateş de tümüyle dildir fakat azıcık su ile bir anda harareti diniverir. İnsan hünerliyse sussun; zaten hüneri, onu konuşur. Güzel kokun varsa, konuşma. Güzel koku kendini belli der zira. Bırak elindeki madenin ne olduğuna, mihenk karar versin. Bu yüzden dedikoducular; “Sadî; iyidir, hoştur ama sıcakkanlı olmadığından insan içine çıkmaz.” diye söylenir durur. Evet öyleyim. İsterlerse derimi yırtsin-lar, ahmakların kafamı patlatmasına razı değilim.

Adududdevle Hikâyesi

Bir gün Adududdevle'nin⁹⁴ oğlu fena halde hastalanmış, babasının buna tahammül edecek gücü kalmamıştı. O sıralar âbitlerden biri yanına varıp ona öğüt verdi; “Kafesteki yaban kuşlarını salıver, belki oğlun kurtulur.” Âdil ve güzel huylu padişah, bu öğüde kulak verip derhal kuş kafeslerinin kırılmasını emretti. Kafesler kırıldı, kuşlar kurtuldu. Zindan yıkılınca hapiste mahkum kalır mı hiç! Kısa bir süre sonra gerçekten de âbidin dediği çıktı ve oğlu iyileşti. Yalnız tatlı sesiyle meşhur bir bülbül kalmıştı kafesinde. Padişah, bahçe köşkünün kemerinde, onu alıkoymuştu. Oğlu, sabahleyin bahçeye çıktığında köşkün kemerindeki bülbülden başka kuş göremeyince gülerek ona; “Ey güzel sesli bülbül, sen tatlı dilin yüzünden kafeste kalmışsın!” dedi.

Söylemediğin takdirde, kimsenin seninle alışverişi olmaz. Ama bir kez

94 Büveyhoğulları'nın dördüncü hükümdarı.

söylemişsen, kanıtını getir. Bunca zamandır ağzını açmayarak, dedikoducuların kınamasından kurtulan Sadı'yi örnek al kendine. Eğer gönlüm rahat ve huzurlu olsun diyorsan, halka karışmaktan kaçın. Ey akıllı kimse; onun bunun ayıbını açığa vurma, el-âleminden vazgeç de kendi ayıplarınla meşgul ol sen. Yanlış söz duyarsan, kulak verme; çıplak birini gördüğünde, gözlerini kapa.

Sarhoş Moğollar Hikâyesi

İşittim ki; sarhoş Moğolların meclisinde bulunan müritlerden biri, çalgıcıların defleriyle çenklerini parçalamış. Bunun üzerine sarhoşlar, adamın üzerine abanıp çengin telleri gibi saçını çekmiş, defe vurur gibi suratını tokatlamışlar. Mürit, yediği değneklerin ve tokatların acısından o gece hiç uyuyamamış. Ertesi gün piri, ona nasihat etmiş; “Güzel kardeşim; eğer yüzünün def gibi yaralanmasını istemiyorsan, başını çenk gibi aşağıda tutmalısın.”

Kavga Hikâyesi

İki kişi yürürken ne görseler iyi! Bir köşede toz duman kalkıyor, kavga kıyamet kopuyor, taşlar, ayakkabılar havada uçuyor. Biri, bu kargaşayı görüp hemen savuşurken; diğeri, araya girip kafasını kırdı.

İnsan için en güzel şey, kendini tutabilme melekesidir. Kendisini ilgilendirmedeği bir meselede, neden başkalarının şunu-bunuyla uğraşsın ki! Yüce Allah; gör, dinle, konuş ve düşün diye sana göz, kulak, ağız ve gönül vermiştir. Bunların hepsi inişi-yokuşu ayırt etmen ve iyiyi-kötüyü karıştırmaman içindir.

Hind’li Kızla Sevgilisi Hikâyesi

Akıl ve irfan sahibi kişi, ihtiyarların sözünü zevkle dinler. Vaktiyle bunlardan biri, bana şöyle bir Hikâye anlatmıştı. Dinlersen, sana da anlatayım: “Nâsır zamanında Mekke’den Bağdad’a sefer etmiş, bir zaman orada kaldıktan sonra da Hindistan’ın izbe bir yerine gitmişim. Orada yelda gecesı gibi uzun bir zenci gördüm. Bu zenci, bir kızı kucağına almış, dudaklarına yapışmıştı. Onları bu halde görseydin, Belkıs ile ifrit, İblis ile huri sarmaş dolaş derdin. Zenci çok çirkindi, kız ise ay parçası kadar güzel. Zenci, kızın dudakları-

na dişlerini batırmış ve ona öyle sıkı sarılmıştı ki; gecenin karanlığı, gündüzün aydınlığını kaplamış sanırdın. Neyse daha fazla uzatmadan anlatayım. Onları böyle görünce, kötülüğü def etmek Allah'ın emri deyip işin içyüzünü bilmeden araya girdim ve sağdan soldan topladığım taş ve sopalarla; "Be Allah'tan korkmaz, arsız, namussuz herif!" diye üzerine saldırdım. Gürültü-patırtı sonrası, fecir gibi, siyahı beyazdan ayırdım. O çirkin bulut gidince, karganın altından beyaz yumurta göründü. Okuduğum la-havle sayesinde, şeytan kılıklı zenci kaçtı. Ben aferin deyip takdir etmesini beklerken, peri yüzlü kız, birden bağırıp çağırmaya başladı; "Hey riya seccadeli, gök gibi mavi giysili, din satıp karşılığında dünya alan günahkâr! Nice zaman var ki, ben bu zenciye için için vurgundum. Gönlüm, onun için elimden gitmiş; ruhum, bu adam için yanıp tutuşmuştu. Tam da ham lokmam pişti derken onu sıcak sıcak ağzımdan çekip aldın. Be vicdansız; hiç mi merhametin, şefkatin yok! Yetişin dostlar, yardım edin bana. Gençler, neredesiniz! Şu vicdansızdan intikamımı alacak kimse yok mu? Yaşından başından utanmaz herif, namahremi perdesine el uzatmaktan utanmıyor musun?"

Kız; bu sözlerle bir yandan feryat ediyor, bir yandan da eteğime sarılmış habire ağlıyordu. Bense, utancımdan başımı kaldıramıyordum. Baktım ki; kızın susacağı yok, öte yandan birazdan genç-ihtiyar herkes buraya toplanıp beni bir güzel paralayacak, derhal oradan uzaklaşıp çıplak bir halde kaçmaya başladım. Yol boyunca; "Eline düşmektense, elbisem onda kalsın, daha iyi. Çünkü başa çıkmadığın düşman, âleme ibret olsun diye, seni öküzün sırtına bindirip dünyayı dolaştırmaz mı?" diye düşündüm. Aradan hayli zaman geçti. Kız, bir gün yolda bana rastladı ve; "Beni tanıyor musun?" diye sordu. Bilmezden gelip; "Allah korusun; sayende, bir daha beni ilgilendirmeyen işlere burnumu sokmayacağım." diye cevap verdim. Kız giderken, arkasından mıldandım; "Kendi işime baksaydım, bunlar gelmeyecekti başıma." Yaşadığım bu kötü olaydan kendime şöyle bir ders çıkardım; "Gördüklerini, görmezlikten gel."

Arkadaş; eğer aklın, fikrin varsa dilini tut. Ya Sadî gibi söyle, ya da sus!

Dedikodu Hikâyesi

Sofunun biri, Davud-i Tai'nin⁹⁵ yanına gelerek; "Filan sofuyu gördüm, körkütük sarhoş olmuş; sarğına, gömleğine şarap bulaşmış; bir sürü köpek de etrafında halka olmuş." dedi. Mübarek zat bu sözleri duyunca kaşlarını çatarak, düşünceli bir dille konuştu; "Arkadaş; iyi dost, kara günde belli olur. Hadi bakalım, kötü yerden getir onu. Yaptığı iş şeriatta yasak ve tarikatta ayıptır. Adam gibi sırtına al da getir. Çünkü sarhoştur, selametın dizginı belki elinde değildir." Sofunun bu sözlerı canı hayli sıkıldı. Çamura batmış eşek gibi aciz, düşünmeye başladı. Şeyhin emrini yabana atmak doğru olmazdı. Öte yandan sarhoşu sırtında getirecek kadar da gücü yoktu. Epey süre kıvrandı durdu. Başkaca bir çare bulamadı. Emirden dışarı çıkması mümkün değildi. Hizmetı bel bağlayıp istemeden de olsa gitti, sarhoşu sırtladı. Onu gören mahalledekiler sinek gibi hemen etrafına üşüştü. Bir yaygaradır koptu. Kimi; "Derişe bakın, aşk olsun dini güzel âbitlere!" diye bağırıyor, kimi; "Şu sofulara bakın, hırkalarını rehin bırakıp şarap içmişler!" diye haykırıyor, kimi de; "Taşıyan diri gibi ama sırtındaki zilzurna sarhoş!" diye elleriyle onları işaret ediyordu. El-âleme rezil-rüsvay olmaktansa, düşmanın zulmüyle keskin kılıca boyununu uzat, daha iyi! Neyse derviş, bütün günü zahmet içinde geçirip güç bela sarhoşu evine götürdü. Geceleyin, düşünceden ve utançtan uyuyamadı. Sabahleyin yorgun argındı. O halde şeyhin huzuruna çıktı. Davud-ı Tai gülümseyerek; "Mahallenin içinde kardeşinin şerefini kurtar ki, felek de bu şehirde şerefini kurtarsın." diye ona öğüt verdi.

Ayıptan Dil Çekmek

Ey akıl sahibi, yiğit gönüllü kişi; ister iyi olsun, ister kötü, kimsenin ardından fena sözler söyleme! Yoksa kötülüğü kendine düşman edersen, iyiyi de kötü yaparsın. Kim, sana; "Filan kişi, kötüdür." derse, bil ki kendi ayıbını söylemektedir. Filan kişi hakkında yapılan zan, ispata muhtaçtır. Ama söyleyenin kötülüğü açığa çıkmıştır. Başkalarının kötülüğünden bahsettiğin takdirde, sözü doğru olsun diyelim ama bu kez de sen kötü sayılırsın.

95 İlk büyük sufilerden biridir.

Gıybetçi ile Bilge Hikâyesi

Adamın biri, filanca kişinin arkasından gıybet ederek dil uzatmaya başladı. Orada bulunan aziz bilge, bu sözleri duyunca ona öğüt verdi; “Yanımda, onun bunun kötülüklerini sayıp beni de kendi hakkında kötü düşüncelere sevk etme. Tut ki, o adamın itibarı eksildi ama bu eksilen itibar, senin derecene eklenmeyecek ki!”

Haramilik ve Dedikoduculuk Hikâyesi

Adamın biri, bir gün; “Haramilik, gıybetten daha iyidir.” dedi. Şaka yaptığığını sanarak; “Saçmalama dostum; bu söz, kulağıma tuhaf geldi. Haramilikte ne iyilik gördün de onu gıybetten üstün tutuyorsun?” diye sordum. Dostum kendinden emin bir dille cevap verdi; “Hırsızların zorbalık ettiği doğrudur. Ama en azından yiğitlik zoruyla yaparlar bunu ve sonuçta doyururlar karnlarını. Gıybet eden sinsi, öyle mi ama? Günah defterini kapkara ettiği halde, gene de hiçbir şey kazanamaz.”

Nizamiye Hikâyesi

Nizamiye Medresesi'nde⁹⁶ görevliydim. Gece gündüz telkin ve tekrarla meşgul olurdum. Bir gün, üstadıma; “Aziz hocam, filanca arkadaşım beni kıskanıyor. Ben hadislerin manasını hakkıyla verdiğim zaman, o habisin canı bu işe fena halde sıkılıyor.” Terbiye ve efendilikte herkese örnek olan üstadım, bu sözleri duyunca kızıp köpürmeye başladı; “Bak şu konuşana! Dostunun kıskançlığı hoşuna gitmiyor, öyle mi? Peki gıybetin iyi bir şey olduğunu sana kim söyledi? O kıskanç arkadaş, yaptığı bir kötülük sonucu cehennemini yolunu tutmuş gidiyor. Sen de, başka bir yol tutup ona yetişmek için elinden geleni yapıyorsun.”

Haccac Hikâyesi

Bir genç, Haccac hakkında ileri geri konuşuyordu; “Hunhardır, kalbi kara bir taş parçası gibidir. İnsanların ahından, feryadından korkmaz. Yarabbi, hal-

96 Selçuklu Vezir Nizamülmülk'ün Bağdat'ta kurduğu ünlü medrese.

kın intikamını ondan sen al!” Güngörmüş ihtiyarın biri bu sözleri işitince ona öğüt vermek istedi; “Evet oğlum! Yarın Haccac’dan, zulmettiği zavallı insanların intikamı; diğerlerinden de, onun hakkında besledikleri kin ve gıybetin intikamı alınacaktır. Sen Haccac’la, onun hasletleriyle meşgul olmayı bırak. Zira feleğin bizzat kendisi, onu alt edecektir. Ben; ne Haccac’ın zulmünü doğru buluyor, ne de senin gıybetinden hoşlanıyorum.”

İşlediği günahlar, ömür kadehi dolan kara defterli bedbahtı cehenneme sürükler. Bir başkası da cehenneme yalnız gitmesin diye, hakkında gıybet eder de ardından koşar.

Halvetteki Âbitler Hikâyesi

İşittim ki; âbitlerden biri, latife olsun diye, bir çocuğa bakıp gülümsemişti. Halvette oturan diğer âbitler onu ayıplayıp çekiştirmeye başladılar. Hadise bununla kalmadı, durumu hemen gönül sahibi şeyhlerine de yetiştirdiler. Şeyh, onları sabırla dinledi ve öğüt verici bir dille şunları söyledi; “Perişan dostunuzun bir daha ayıbını açığa vurmayın. Latife, haram; gıybet, helal değildir.”

Abdest Hikâyesi

Çocukluğumda oruç tutmaya heves etmiştim. Ama henüz sağımı, solumu bilmiyordum. Mahallenin âbitlerinden biri, bana abdest almayı öğretti; “Sünnettir; önce besmele çekersin, ardından niyet edersin. Üçüncü olarak ellerini yıkar, ondan sonra üçer kere ağzınla burnuna su verir ve serçe parmağınla burnun deliklerini, şahadet parmağınla da ön dişlerini temizlersin. Dikkat et de oruçluyken misvak kullanma sakın. Daha sonra saçlarının öne düştüğü yerden çene bitimine kadar üç avuç su ile yüzünü yıkarsın. Kollarını da dirseklerine kadar güzelce sudan geçirirsin. Dua ve zikir olarak ne biliyorsan okursun. Başını mesh etmeye gelir sıra. Ondan sonra da ayaklarını yıkar ve böylece abdestini bitirmiş olursun. Bu konuları benden daha iyi bilen yoktur bu mahallede. Mahallenin eski hocasına baksana, adam iyice bunadı.” Âbidin son sözü köyün eski hocasının kulağına gidince, adam birden köpürdü; “Ey melun habiş; oruçluyken misvak kullanmak doğru olmaz diyen sen değil misin? Peki ya, gıybet ederek kardeşinin ölü etini çiğnemeye utanmıyor musun?”

Gıybetçiye söyleyin; ağzını önce söylenmesi caiz olmayan sözlerden, daha sonra yenmesi haram olan yiyeceklerden temizlesin.

Arkadaş! Birinin adı ortaya atıldığında, onu hayırla yad et. Başkalarına eşek diye seslenirsen; onlar, seni insan diye anar mı hiç! Mahallenin içinde arkamdan öyle konuş ki, söylediğin her bir şeyi -eksiksiz- yüzüme karşı da söyle. Bakan gözden çekinerek; yüze başka, arkadan başka söylersen sana kör derler. Ey kör; gaybı bilen Yüce Allah, her yerde hâzır ve de nâzır değil midir? Ne yani; karşıdaki adamdan utanıyorsun da, Yüce Allah'tan mı utanmıyorsun be şaşkın! Utan, utan, utan!..

Halvet Hikâyesi

Tarikatın adap ve erkanını bilip bu yolda sebat eden müritlerden birkaçı, birlikte halvete girdiler. İçlerinden biri, bir zavallının adını ortaya atıp onu çekıştirmeye başlayınca, bir başkası sözünü kesip hemen araya girdi ve ona şunu sordu; “Ey sersem arkadaş; sen hiç frenklerle savaştın mı?” Gıybetçi mürit, soruya bir anlam veremedi kestirip attı; “Hayatım boyunca dört duvardan dışarı adım atmış değilim.” Bu cevap üzerine doğru sözlü derviş, sitemli bir dille şunu söyledi; “Ben böyle bedbaht, uğursuz adam görmedim. Kâfir frenkler bile onun şerrinden emin halde otururken, müslümanlar dilinden kurtulamıyor!”

Mergaz'lı Divane Hikâyesi

Mergaz'lı⁹⁷ bir divane, öyle bir söz söyledi ki hayretten dudağını ısırırsın; “İnsanların ardından gıybetle başlasaydım, işe ilkin annemle başladım. Zira akıl ve irfan sahibi insanlar, sevabın anaya bağışlanmasının daha hayırlı olduğunu bilirler.”

Ey güzel huylu dostum! Kaybolan arkadaşın şu iki emaneti, arkadaşlarına haramdır: Biri, bıraktığı malı haksızca yemek; diğeri, ardından gıybet etmek. Yanındayken başkalarını çekıştiren alçak herifin, başkalarının yanınday-

97 Doğu Türkistan'da bir bölge.

ken seni iyi anacağını sanıyorsan aldanıyorsun. Dünyayla değil de sırf kendi-
siyle meşgul olan kimse, bence âlemin en akıllı kişisidir.

Gıybeti Caiz Olanlar

İşittim ki, üç kişinin ardından gıybet etmek caizdir. Dördüncüsü yoktur. İlki; halkın kalbini inciten, halka zararı dokunan ve halkın ayıpladığı yolu tutan padişaktır. Bu tür padişahların şerrinden kurtulmak ve zulmünü başkalarına haber vermek amacıyla ahali arkasından konuşabilir. İkincisi; hayasız insandır. Bunların ayıplarını örtmek doğru olmaz. Zaten kendi perdelerini yine kendileri yırtmışlardır. Bu tür arsızları koruma; varsın, havuza düşsün. Diyelim ki kurtardın onu havuzdan. Bu kez de çok geçmez ötedeki kuyuya bırakır kendini. Bu kadar laf anlamaz, ahmak insanlardır. Üçüncüsü; bozuk terazi kullanan sahtekârdır. Bu yalancılardan hile ve kötülükleri hakkında ne biliyorsan söyle ki, başkaları da aldanmasın.

Sistan'lı Hırsız Hikâyesi

İşittim ki; çöl hırsızlarından biri, Sistan'a⁹⁸ gelmiş, şehrin çarşısına uğramıştı. Orada bir bakkala girdi, bir şeyler satın aldı ve fakat bakkal aldığı şeyi eksik tarttı. Bunu fark eden hırsız, başladı feryada; "Yüce Allah'ım; gece hırsızlarını cehennem ateşinde yakma. Çünkü Sistan'lılar güpegündüz hırsızlık yapıyorlar. Ben gece yaptığım işlerden korkuyorum da, bu adam güpegündüz kimseden korkmuyor."

Bak ne güzel söylemiş yiğidin biri; "Tolgadan da, zırhtan da iğrendik!" Dostum! İşte bu temsil sözde kastedildiği gibi; savaşmaktan değil de, ecel korkusuyla zırha bürünenleri gördükçe, nefretim artıyor.

Sofu ile Gammaz Hikâyesi

Birisi, gönlü saf ve güzel huylu sofuya sordu; "Filanca adam, senin ardından ne söyledi, biliyor musun?" Bunun üzerine sofu, hemen ellerini dudağına

98 Yahut Sicistan ya da Secistan. Güney Horasan'a komşu eski bir bölge.

götürüp cevap verdi; “Aman kardeşim, ne olursun sus! Çünkü düşmanın ne söylediğini bilmemek, daha iyidir.”

Düşmandan söz getiren, ondan daha düşmandır. Düşmanı dost bellemeye, onun sözünü dostuna taşımaz. Ey gammaz! Duyduğumda tir tir titreyeceğim kötü sözü düşmanım bile yüzüme karşı söyleme cesaretini gösteremezken; sen, bana ondan daha düşman kesilip; “Düşmanın senin hakkında gizlice şöyle dedi.” diyerek söz taşımaya utanmıyor musun?

Söz getirip götürönlere, eski kavgaları tazelerler. Yumuşak huylu insanları bile çileden çıkarırlar. Uyuyan fitneye; “Ne yatıyorsun, kalksana!” diyen arkadaştan kaçabildiğin kadar kaç. Birinden, diğerine söz taşıyarak fitneye sebep olmaktansa, bırak ayakların zincirle bağlı kalsın, daha iyi. Kavgâ, iki kişî arasında parlayan ateş gibidir ve gıybetçi, bu ateşî daha da alevlendirmek için habire odun taşıyan oduncuya benzer.

Bilge Vezir ile Gammaz Hikâyesi

Feridun’un herkesçe beğenilen, günlünün saflığı ve uzak görüşlülüğüyle övülen bilge bir veziri vardı. Her işinde önce Allah’ın rızasını gözetir, padişahın fermanını ondan sonra düşünürdü. Kötü niyetli, alçak bir memur; “Memleket idaresinin icabı budur, hazineyi çoğaltmak gerekir.” diye halka yeni salgınlara ve vergilere yükleyip onlara habire eziyet ediyordu. Padişahın rızasını korumazsan, bizzat padişahın elinden zarar görürsün. Bir sabah, ahaliden biri, padişahın huzuruna çıktı ve uygun bir dille; “Gününüz huzur içinde geçsin, Allah bütün arzularınızı gerçekleştirsin!” diye sultana dua edip ardından hacetini söyledi; “Padişahım, bir maruzatım var. Ancak bunu garez olarak değil de nasihat olarak kabul ediniz ve lütfen sözümü kesmeden dinleyiniz. Padişahım; veziriniz, gizli düşmanınızdır. Çünkü büyüğünden küçüğüne kadar ordunuzun bütün askerlerine borç para veriyor ve yüce padişahımız ne zaman ölürse o vakit ödersiniz diye onlara şart koşuyor. Ve böylece bu kendini beğenmiş adam, parası pulu yanmasın diye sizin ölmenizi istiyor.” Adamı sabırla dinledikten sonra padişah, derhal çağırıp devleti elinde tutan vezire hışım ile bakarak; “Karşımda dost gibi görünüyorsun ama içinden kötülüğümü istiyorsun, niye?” diye ona hesap sordu. Padişahın ani çıkışına bir anlam veremeyen vezir, tahtın önünde yer öperek konuştu; “Ey iyi adı cihanı kuşatan padi-

şahım! Mademki sordunuz, saklamak doğru olmaz artık. Bütün cihan, benim gibi iyiliğinizi istesin, adınızı hayırlı ansın diye yaptım bunu. Paramın vadesi olarak sizin vefatınızı şart koştum ki; borçlular, benden korktukları için, uzun ömür sürmenizi isteyeceklerdir. Bilirsiniz, borç ödemek insana ağır gelir ve herkes borcunun vadesinin uzamasından hoşlanır. Bu yüzden ne kadar borçlu varsa, hepsi bir ağızdan; “Aman ulu padişahımız ölmesin, hayırlı ve uzun ömürler sürsün ki, şu borcun vadesi hiç bitmesin.” diye dua ederler. Halkınızın samimiyet ve niyazla, ömrünüzün uzun olması için dua etmelerini siz de istemez misin? Erenler, duayı ganimet sayarlar. Çünkü dua, kaza okunun önünde zırhtır, kalkandır.” Vezirin bu bilgece sözleri, sultanın çok hoşuna gitti. Yüzünün gülü, taptaze açıldı. Vezirinin şan ve şerefini yüceltti. Gammaza gelince; onu öyle bir cezalandırdı ki, adam bir daha konuşamaz oldu.

Ben gammaz kadar başı dönmüş, talihi ters, uğursuz adam görmedim. Cehaleti ve kafasızlığı yüzünden iki dostun arasına nifak sokar. Sonra o iki dost, işin içyüzünü anlar ve gönüllerini hoş tutarlar. Olan ara yerde gammaza olur. Rezil-rüsvay halde herkese mahcup olur. İki kişi arasında ateş yakıp da ortada kendini yakmak akıl kân değildir. Yalnızlığın zevkine varanlar, Sadî gibi, her iki âlemden de dillerini çekmiş olanlardır. Faydası olacağına inandığın sözü söyle; varsın, kimsenin hoşuna gitmesin. Bugün sana kulak vermeyen, yarın adamakıllı pişman olacak ve; “Eyvah, ben o doğru sözü niye dinlemedim ki!” diye hayıflanıp feryat edecek.

Kadınların İyi ve Kötü Huyları

Allahtan korkup söz dinleyen güzel kadın, yoksulu padişah yapar. Dostum; yanında uygun bir sevgilin varsa git, kapında beş kere nöbet tut! Bütün gün kaygı çeksen bile kucağında bir dert ortağın varsa, hiç korkma. Çünkü Yüce Allah; evi mamur, karısı dost olanlara esirgeyerek bakar. Kadın, hem güzel ve hem de namusluysa; kocası, ona baktıkça kendini cennette bilsin. Kalbi, eşinin sevgisiyle dolup taşan kişi, dünyada gönül dileğine kavuşmuş demektir. Kadın namuslu ve tatlı dilliyse, onda güzellik ve çirkinlik arama. Ahlakı güzel olan kadın, varsın çirkin olsun, ne önemi var! Zira onun güzel ahlakı, bütün kusurlarını örter. Çirkin ve fakat iyi huylu kadın, peri yüzlü ama çirkin huylu kadından daha hayırlıdır. İyi huylu kadın, kocası sirke getirse, helva niyeti-

ne yer. Kötü huylu kadın ise, kocasının getirdiği helvayı suratını sirke yaparak beğenmez. Kocasının iyiliğini isteyen kadın, eşinin gönül eğlencesidir. Huysuz kadınlara gelince, Allah bizi, bu gibilerin şerrinden muhafaza etsin!

Dudu bile karga ile beraber olunca kafesten kurtulmayı kendine ganimet bilir. Eşin, karga gibi olursa; ya al başını git ya da otur, her türlü zahmete katlan, dur. Dar pabuç giymektense, yalınayak gezmek iyidir. Bunun gibi, evde kavga etmektense, yolculuk belasına katlanmak gerekir. Evinde çatık kaş göreceğine; git zindanda uyu, daha güzel. Evinde yaramaz karısı olan koca için seyahat, bayram demektir. Eğer bir evden kadının sesi yüksek çıkıyorsa, o evde huzur ve mutluluk arama. Kadın çarşıya, pazara izinsiz çıkıyorsa onu uyar. Söz dinlemiyorsa, hafifçe döv. Yine de söz geçiremiyorsan; sen, karı gibi evde otur; o, erkek gibi gezsin dolaşsın.

Kadın, erkeğinin sözünü dinlemiyorsa ona erkek denmez. Bu yüzden ona kadınların giydiği mavi entari giydirilmelidir. Câhil ve hâin kadını alırsan, karı değil, başına bela almışsın demektir. Kadın bir parça arpa için hıyanet ettikten sonra, sen buğday ambannı gözünden çıkar. Karısının eli ve kalbi doğru olan erkeğe, Allah'ın lütfu geniş ve sınırsızdır. Kadın, yabancıların yüzüne gülüyorsa, kocasına; "Artık sakın erkeğim deme!" diye söyle. Kadının gözü, yabancılarla karşı kör olmalı ve evden çıktığında doğrucu mezarlığa varmalı. Küstah kadın, kaşlarına rastık çekecek olursa ona; karalı elleriyle kocasının yüzüne allık sürmesini söyle. Her şeye rağmen baktın ki kadın hâlâ evinde durmuyor, artık o evde durman akıl kâr değildir. Uygunsuz, iffetsiz kadının elinden timsahın ağzına kaç. Çünkü namusunla ölmek, namussuzca yaşamandan daha hayırlıdır. Yabancıların yanında karına yüz verme sakın. Eşine sözünü geçiremiyorsan şayet, rolleriniz değişir ve sen, kadın olursun; o ise, erkek...

Sözün özü; iyi huylu, güzel kadın; huzur, ikbal ve mutluluk demektir. Öylesini asla bırakma. Kötü huylu, çirkin kadına gelince; bırak, gitsin.

Bıkkın İki Koca Hikâyesi

Hanımlarının elinden çok çekmiş ve bu yüzden hayatlarından bıkmış iki adam vardı. Aralarında konuşuyorlardı. Hoşuma gittiği için dinle, sana da anlatayım: Biri; "Kimsenin kötü karısı olmasın!" diye yakınırken, diğeri; "Dünyada kadın olmasın!" diye dert yanıyordu.

Ey zengin; her bahar, yeni bir kadınla evlen! Çünkü geçen yılın takvimi, işe yaramaz. Kendini kötü kadınlara kaptıranları ayıplama sakın. Zira kötü kadınlar işveli, nazlı ve çekici olur. Ve böyleleri, sadece kucaktayken hoş olur.

Sadî; kendini, kadına kaptıran birini gördüğünde kınama. Çünkü sen de böylesin. Geceleyin kucakladığın karının, gündüz türlü türlü cefasını çekiyorsun.

Şikâyet Hikâyesi

Bir genç, ihtiyarın birine giderek hanımının huysuzlundan şikâyet etti; “Eşimin elinden çektiğimi, değirmenin alt taşı çekmemiştir.” Bunun üzerine ihtiyar, ona; “Oğlum; sabret hele, sabreden mahcup olmaz.” diye öğüt verdikten sonra gürleyen sesiyle ilave etti; “Be evi yıkılası! Gece değirmenin üst taşı-sın, gündüz de alt taşı oluver!”

Gülü seven, dikenine katlanır. Her zaman meyvesini yediğin ağacın dikenini, ara sıra bırak da canını yaksın.

Çocukların Terbiyesi

Çocuk, on yaşını geçince ona namahremlerinden uzak durmasını söyle. Pamuğun yanında ateş yakmak doğru değildir. Sonra, sen göz yumup açınca ya kadar evin pamuk gibi yanıp tutuşur. Adın yerinde kalsın dersin, çocuğuna akıl ve marifet öğret. Çocuğuna yeteri kadar terbiye, hüner ve marifet vermemişsen, ölümünden sonra yerine adam bırakmamış olursun. Babası, oğlunu nazlı büyütüyorsa, vay o çocuğun haline! Yarı babasız kaldığında epey sıkıntı, eziyet çekecek desene! Bu yüzden çocuğunu akıl ve takva sahibi biri olarak yetiştirmeye gayret et, onu seviyorsan nazlı alıştırma. Henüz küçükken okut oğlunu ve yeri geldikçe yumuşak bir dille azarla. Yaptığı iyilikleri ödüllendir, kötü yönlerini uyar. Okula yeni başlayan öğrenciler için; “Aferin, ne güzel, çok iyi!” demek, hocanın azar ve korkutmalarından iyidir. Karun kadar hazinen bulunsa bile, evladına sanat ve hüner öğret ki, sayende altın bilezik kazansın. Ne bileceksin, feleğin ters dönüşü onu belki diyar diyar gezdirecektir. Elindeki varlığa güvenme; gün olur bu servet yitebilir. Çocuk, bir sanat edinmişse, kimseye el, avuç açmaz. Keseler dolusu altın, gümüş biter de,

sanatkârın kesesi hiç boş kalmaz. Hocanın cevriyi çekmeyen çocuk, feleğin cevriyle perişan olur. Oğlunu hoş tut ve rahat ettir ki; onun bunun eline gözüne bakmasın. Eğer baba, çocuğuyla ilgilenmezse; onunla başkası ilgilenir ve çocuğu baştan çıkarır. Daha yüzünde tüy bitmeden ahlaksızlık yapan çocuk, ne kötüdür! İçki meclisinde oturan çocuğa da yazıklar olsun ki; henüz hayat-tayken babasını zillet ve utançtan öldürmüş olur. Çocuğunu dindar, namuslu, bilgili hocaya ver ki iyi yetişsin. Eğer hocası kötüyse, çocuğun da onun gibi mutsuz, yaramaz ve kötü olur.

Bilmiyor musun; Sadî, henüz ovalar geçmemiş, denizler aşmamışken muradını nereden buldu? Dur ben, sana söyleyeyim. Çocukluğunda iyi hocalardan ders aldı, yeri geldi tokat yedi ve nihayet Allah büyüklüğünde sefa verdi.

Büyüklerin buyruklarına boyun eğenler, çok geçmez buyruk sahibi olurlar.

Düğün Hikâyesi

Bir gece mahallemizde düğün vardı. Konu-komşu herkes oraya toplanmıştı. Çalgıcının sesi, mahalleyi aşmış; âşıkların inlemeleri, göklere ulaşmıştı. Ayyüzlü, sevgili bir arkadaşım vardı. Düğünü kastederek ona; “Aziz dostum, niçin bu toplantıya arkadaşlarla birlikte sen de gelmiyorsun? Gelirsen meclisimizi mum gibi aydınlatırsın.” dedim. Yüzüme bakıp, gülümsedi ve; “Dostum; erler kadar sakalın yoksa, onların yanında oturman erlik sayılmaz.” diye karşılık verdi.

Henüz sakalı çıkmadan ar damarı çatlayan ahlaksız bir çocuktan daha rezil kimse yoktur. Öyle soysuzdan kaçmak gerek. Çünkü namertliği, erkekliğin onurunu kırmaktadır. Sarhoşlarla düşüp kalkan çocuğun babasına, artık oğlundan hayır gelmeyeceğini söyle. Boşu boşuna acımasın çocuğuna. Çünkü huyu babasına çekmeyen çocuğun, babasından önce ölmesi daha hayırlıdır.

Güzel Yüzlülerden Sakınma

Ev yıkıcı dilber, seni mahveder. Evinin mamur olmasını istiyorsan, evlen. Her sabah karşısında başka başka bülbüller gören güle heves etmek doğru olmaz. Bunun gibi, her meclise mum olan sevgilinin de etrafında pervane gibi

dolanıp durma. İyi huylu, yaratılıştan güzel bir kadın, yeni yetme gence benzer mi hiç! Kadın dediğin bir gonca güldür ve onu ancak tatlı dil güldürür. Oysa yeni yetme gençler öyle mi! Aksi, inatçı ve sert olurlar. Öyle ki taşla bile kınılmayan ebucehil karpuzuna benzer onlar. Gençlerin iki yüzü vardır: İlki, cennet hurisi gibi güzel olurlar; diğeri ise; aynı zamanda şeytan kadar kurnaz. Bu yüzden dikkat et onlara. Ayağını öpsen, minnet etmez; yoluna toprak ol-san, umursamaz. Gönلünü, bir gence kaptırmışsan şayet; başında akıl, elinde para kalmamış demektir. Başkalarının çocuğuna kötü gözle bakma ki, onlar da senin çocuğuna kötü gözle bakmasın.

Efendiyle Köle Hikâyesi

Bu şehirde işittim: Tüccarın biri; gümüş çeneli, alımlı bir köle satın almış. Gece olunca çenesine dokunmak istemiş. Efendisinin bu densizliğine karşın, ayyüzlü köle öfkelenmiş ve eline ne geçtiyse atıp efendisinin kafasını yarmış. Benleri, gönül aldatan her güzele sahip olunmaz. Kölesinin sert hareketlerinden müteessir olan tüccar, mahcup bir dille Allah'ı ve peygamberi şahit tutarak bir daha böyle davranmayacağını söylemiş. O hafta, yolculuk görünmüş. Tüccar; gönلölü yaralı, başı sargılı halde yola koyulmuş. Kervandan bir iki mil kadar ayrılnca önüne korkunç bir kayalık çıkmış. Tüccar şaşkın bir dille; "Çok yaşayan, çok garip şeyler görüyor. Acaba bu kule, ne kulesidir?" diye söylenmiş. Kervan halkından biri, onu duymuş ve; "Burası Teng-i Türkan'dır"⁹⁹ bilmiyor musun?" demiş. Bunu duyar duymaz, sanki düşman görmüş gibi tüccarın yüzü sararıp solmaya başlamış ve hemen yanındaki siyahi köleye emrederek; "Eşeği sürme artık, indir şu yükü!" diye var gücüyle bağırırdıktan sonra kendi kendine mırıldanmış; "Bir daha, buraya uğrarsam ne olayım!"

Ya o kâfir nefesine karşı şehvet kapısını bağlarsın ya da -o âşık gibi- köteği yer, başını sararsın. Efendi; köle terbiye ediyorsa, korkutarak yap ki faydasını göresin. Efendi, kölesinin dudağını ısırırsa; o da durmaz, efendisinin kafasını kırar. Köle dediğin; su taşımalı, kerpiç dökmeli ve asla nazlanmamalı. Yoksa efendisine yumruk atar.

99 Yahut Teng-i Türkan. Türkistan'da güzelleriyle meşhur bir bölge.

Yalancı Âşıklar Hikâyesi

Birtakım insanlar, güzel çocuklarla yatıp kalktıkları halde; “Biz temiz kalpli, nazar sahibi insanlarız.” diye övünüyorlardı.

Gençler! Feleğin her türlü dönüşüne şahit olmuş bir ihtiyarım ben. Bu yüzden meselenin aslını bana sorun ki, size cevap vereyim; “Oruçlu kimse, sofraya hasret çeker.” Tıpkı ipi kısa olduğu için susam çuvalına erişemeyip yalnız saman yiyen yağcı öküzü gibi, koyun da küfesi kapalı olduğu için sadece hurma yaprağı yer.

Dervişle Hekim Bukrat Hikâyesi

Bir derviş; ayyüzlü birini gördü, aşkın verdiği perişanlıkla gönlü perişan oldu. Cennet ağaçlarındaki yapraklar nasıl şebnemleniyorsa, zavallı derviş de sevgilinin aşkıyla o derece terliyordu. O sırada Hekim Bukrat¹⁰⁰ atına binmiş, adamın yanından geçiyordu. Perişan halini görünce ortaya sordu; “Ona ne olmuş?” Oradakilerden biri cevap verdi; “Bu zat, hatasız ve günahsız, takva sahibi bir âbittir. Gece gündüz dağlarda, çöllerde gezer, sohbetten kaçınır, insanlardan çekinir. Ama şu son zamanlar gönlünü bir güzele kaptırınca, gözü ondan başkasını görmez oldu. Her ne kadar kendisini ayıplayanlar olsa da, onlara açık açık; ‘Susun, ne diye beni kınıyorsunuz? Ağlayıp inliyorsam beni mazur görün. Çünkü feryadımın bir sebebi var. Gönlümü elimden kapan, bu nakış değil, bu nakış yaratandır!’ diye çıkışıyordu.” Güngörmüş, olgun, keskin zekalı, parlak fikirli bir bilge, bunu duydu ve âşığa itiraz yüklü bir dille karşılıklıta bulunup ortaya konuştu; “Evet o adam doğru ama eksik söylüyor. İyi bir ad peşinde koşuyorsa da, söyledikleri her zaman geçerli değildir. Evreni donatıp bezeyen Yüce Allah’ın nakış sırf o âşığın gönlünü yağma eden dilberde mi sanıyorsunuz? Tatalım ki dediği gibi olsun. O halde niçin bir günlük çocuk da, onun aklını başından almıyor? Yüce Sanî’in sanatını ister olgun, ister çaylak, herkes pekala görebilir. Gerçeği görenler, Çin’le Çigil’in ayyüzlü güzellerinde ne buluyorlarsa, aynısını develerinde de bulurlar.”

Ey sevgili okur! Bu kitabın her satır, gönül aldatan bir dilberin yüzü-

100 Yahut Bukrat Hekim. Yunan Hipokrat olup tıp biliminin kurucusudur.

ne asılmış nikaptır. Kara harflerin altında -perdenin ardındaki sevgili, bulutun ardındaki ay gibi- nice manalar saklıdır. Bu perdenin ardında bunca güzellere varken, Sadî'yi okuyan kimse asla sıkılmaz. Meclisleri aydınlatan sözlerim, ateşe benzer. İçlerinde hem nur, hem nâr bulunur. Düşmanlarını huzursuz ve kararsız diye üzülmem. Çünkü onlar, bu fars ateşiyle¹⁰¹ sıtmaya tutulmuşlardır.

Köşeye Çekilmenin Selâmeti

Dünyanın cefasından kurtulmuş bir insan varsa bu dünyada; o da, halka karşı kapısını kapamış olandır. İster ikiyüzlü olsun, ister dürüst, halkın dilinden kimse kurtulamaz. Melek gibi göklere uçsan da, kötü fikirli biri gelir, eteğine sarılır. Çalışıp çabalamakla Dicle'nin suyunu kesersin de kötü fikirlinin dilini bağlayamazsın. Birtakım namussuzlar toplanıp; "Falanca kuru sofudur, falanca ekmek düşmanıdır." diye dedikodu ederler. El-âlem, varsın seni hiçe saysın; yine de sen, Hakk'a tapmaktan vazgeçme. Yüce Allah, kulundan razı olduktan sonra bunlar razı olmasınlar, ne önemi var! Halkın fenalığını düşünen kimse, Allah'ın varlığından gafilidir. Çünkü onun bunun kavgasını etmekten, Hakk yolu tutamamıştır. İşte bunun gibi, ilk adımda yanlış yol tutanlar, yollarını doğru makamlara ulaştıramazlar. Bir sözü iki kişi dinler; biri melek suretli, diğeri şeytan suratlıdır. Biri, o sözü öğüt bellerken; öteki, bunu beğenmez, kusur aramaktan buna kulak vermez. Kapkaranlık yerde çaresiz kalmış bir insan, dünyayı parlatan güneşten ne anlar! İster aslan ol, ister tilki; ister yiğitçe davran, ister kurnaz; halkın dedikodularından kurtulamazsın. Sohbeta pek tahammülü olmayan biri, tutup halvet köşesine çekilse; "Yaptığı iş riya'dır, hiledir ve o, insanlardan kaçan şeytan gibidir." derler. Bununla da yetinmeyip güleryüzlü, sıcakkanlı adamı, namuslu veya takva sahibi olarak görmezler ve bu kez de; "Dünyada Firavun varsa, odur!" diye çekiştirerek zenginini derisini yüzerler. Yoksulun biri, yana yakıla ağlasa; "mutsuz, uğursuz!" derler. Öte yandan yoksul, sıkıntı içinde kalsa; uğursuzluğuna, mutsuzluğuna yorarlar. Gönölünce yaşayan biri düşünleşse bunu ganimet bilip Allah'ın fazlı sayarlar ve pişkince; "Bu mevki, bu azamet daha ne kadar sürecekti? Elbette hoşluğun

101 Yani şiirlerimin yakıcı tesiriyle.

ardında nahoşluk vardır” diye onu kötülerler. Eli yufka, sermayesi az birinin hali vakti düzelse ona karşı zehirli dişlerini gıcırdatırlar; “Zaten bu alçak dünyaya, soysuzlara yâr olur!” derler. Elinde bir iş görseler; “Şuna bak! Ne kadar da hırslı, açgözlü, dünyaya tapıcı.” diye seni kınarlar. Beri taraftan elini işten çekip gayretini kessen; dilenci tabiatlı, mirasyedi olduğunu söylerler. Güzel söz söylersen, saçmalarla dolu bir davula; susarsan, hamamdaki nakşa benzetirler seni. Başkalarına tahammül edenleri, korkaklıkla suçlayıp; “Zavallı, korkudan başını kaldıramıyor.” diye düşünürler. Yiğitlik sevdasında olan heybetli kimselerden, “Bu ne biçim deliliktir?” diye kaçarlar. Az yiyenleri, “Yemeyenin yiyicisi olur” diye hor görürler. Çok yiyenleri; “Midesinin kölesi, pisboğaz.” diye aşağılarlar. Hali vakti yerinde olduğu halde, zengin gibi giyinip kuşanmayan birine, kendini bilenlerin nazarında süs ayıptır oysa, kılıç gibi dil uzatıp; “Şu bahtsız bak, parayı kendisinden bile saklıyor.” derler. Tersini yapsa yani köşkünün kemerini nakışlatıp güzel giyinse bu sefer de; “Kadın gibi süsleniyor” diye onunla alay ederler. Seyahat etmemiş âbidi, gezgin arkadaşları adam yerine koymaz ve; “Karısının kucağından ayrılmamış. Onda hüner, akıl, fikir ne gezer?” diye utandırır. Cihan görmüş olanın ise; “Eğer başı dönük, talihi ters biri varsa, odur. Devletten birazcık nasibi olsaydı, felek onu şehir şehir dolandırmazdı.” diye derisini yüzerler. Ayıp ve kusur arayan; “Onun yatıp kalkmasından yer bile incinir.” deyip bekarı kınar. Adam, evlenecek olsa bu defa da; “Nefsine uydu da, eşek gibi boynuna kadar çamura saplandı.” derler. Öfkeyle kalkan ya sersem, kara fikirli olur ya da başkalarının yüküne katlanır. Böylesini haysiyetsiz diye çağırırlar. Cömerde gelince; “Yeter dağıttığın! Yarın bir elin önünde, bir elin ardında kalacak” diye ona yol gösterirler. Kanaatkâr ve tutumlu olan insanlar bile kurtulamaz gammazların dilinden, onun için de; “Bu alçak da dünyayı hasretle bırakıp giden babasına dönecek.” derler.

Kıyası; ne çirkinler, halkın cefasından kurtulabilir; ne de güzeller, çirkin sözlü alçakların elinden. Selâmet köşesinde kim oturabilmiş ki? Peygamberimiz bile halkın fenahlığından kurtulamadı. Ve hatta densiz, alçak, putperestler o kadar ileri gittiler ki; eşi, benzeri ve ortağı olmayan Allah için, neler demediler!

Arkadaş; gördüğün gibi insanların elinden kurtulmak ne mümkün! Bir kez dile düştüyse şayet, tek çıkış yolun var, o da sabretmek!

Mısır'daki Köle Hikâyesi

Mısır'da bir kölem vardı. O kadar utangaçtı ki başını önünden kaldırmazdı. Kölenin mahcubiyetini gören biri, gelip bana şöyle dedi; “Bu çocukta hiç akıl fikir yok. Kulaklarını biraz büküver de, terbiye olsun.” Dedğini yapıp bir gece köleye bağırıp çağırdım. Sabah oldu. Aynı adam, bu kez; “Hey gidi zavallı hey! Köleyi ezadan öldürecek!” demesin mi?

Pelteğ Genç Hikâyesi

Hünerli, akıl-fikir sahibi bir genç vardı. Vaaz vermekte usta ve etkiliydi. Adı iyilikle anılan, gönül sahibi bir âbitti. Yüzünün hatları, el yazısından daha güzeldi. Yalnız -lûgatte kuvvetli, nahivde pişkin olmasına rağmen- ebced¹⁰² sözünü doğru söyleyemezdi. Çünkü dilinde tutukluk vardı ve noktalı harfleri çıkaramıyordu. Bir gün, gönül erlerinden birine; “Filâncanın ön dişleri yok!” dedim. Ben böyle deyince o mübarek zatın yüzü kızardı birden ve; “Bir daha, öyle fena şeyler düşünme. Sen onun yüzüne bakıp sadece bir ayıbını açığa vurdun. Bu kadar hünerine karşı akıl gözün de mi kapalı?” diye beni uyardı.

İyi gören kimseler, gerçeklerin meydana çıkacağı gün, asla kötülükle karşılaşmayacaklardır. Üstün dereceli, hünerli, akıl ve irfan sahibi bir adamın ayağı önemsiz bir ayıpla itibardan kayarsa, bu kusur için ona cefa etmemelisin. Bak, bilgeler ne de güzel söylemiş; “İyisini al, kötüsünü bırak!”¹⁰³

Ey akıllı adam! Gül bile dikeniyile beraberdir. Dikeni bırak da, gülüne bak. Tavus ayağındaki kusur, her insanda vardır. Ey donuk yüzlü, önce kalbini parlat! Kararmış ya da paslı ayna, bir şey göstermez. Azaptan kurtaracak bir yol ara kendine, parmak basmak için kusur değil!

Ey alçak herif! Başkalarının ayıp ve kusurlarını görmekten kendi kusur ve ayıplarını göremez oldun. Kendi kabahatini bildikten sonra kabahatinden dolayı ne diye başkalarına sopa atıyorsun! Kendi hatalarını geveleyerek düzel-

102 Lûgat: Dil bilgisi, gramer / Nahv: Tümce bilgisi, sentaks / Ebced: Arap harflerinin ilk kabı, formel

103 Durusunu al, bulanığını bırak anlamına da gelir.

tirken, başkalarına sertlik göstermen doğru olmaz. Kendine yapılmasını istemediğini, sen de başkasına yapma. Yani kötülük sana hoş gelmiyorsa yapma ve ondan sonra komşuna; “kötülük etme!” diye öğüt ver. Ben ister hakkıyla Hakk’a tapayım, ister gösteriş yapayım; dışım sana, içimse Allah’a açıktır. Bak-tın ki dışım, takva ile bezenmiş; sen artık gerisine karışma. Yaptıklarımı -güzel ya da çirkin- senden iyi bilen yaratıcı vardır. Kişinin kötülüğünü cezalandır ki, yaptığın bu iyiliğe karşılık seni mükâfatlandırırsın. İster iyi olayım, ister kötü, bana karışma. Çünkü kârımm da, zararımın da hamalı benim. Allah, temiz insanların bir iyiliğine on kat sevap yazar. Bunun gibi, çocuğum sen de, bir hünerini gördüğün kişinin on ayıbını gizle. Basit bir kusuru parmağına dolayıp koskoca fazilet dünyasını hiçe saymak, akıl kârı değildir!

Sadî’nin şiirine nefretle, kapkara kalbiyle bakan düşman, yüz tane latif nükteye kulak vermez de, küçük bir kusur gördü mü, hemen basar yaygarayı. Kıskançlık, iyiliği gören gözlerini çıkardığı için böyle yapar. Âdem’i var eden Yüce Yaratıcı; insanların kimini siyah, kimini beyaz; kimini güzel, kimini çirkin yaratmıştır.

Her gördüğün gözle kaş, güzel olamaz. Sen fıstığın içini ye, kabuğunu at.

Şükür

Yüce Allah'a şükretmek için söz bulamıyorum. Çünkü ona lâıyk bir şükür bilmiyorum. Vücudumdaki her kıl, onun lütfudur; her bir kıl için nasıl şükredeyim! Övgü, ancak, kulu yoktan var eden Yüce Allah'adır. Onun ihsanlarını anlatacak kudret kimde vardır? Onun şanında her türlü vasıf kaybolur. Çamurdan insan yaratan mübdîdir, o. Babanın belinde bulunduğun zamandan son nefesine kadar, sana gayb hazinesinden sunduğu sayısız, kesintisiz nimetleri düşün ve sahibine şükret! Mademki o, seni temiz surette yarattı, sen de idrakinle temiz kalmaya gayret et. Toprağa kirli girmek ayıptır. Aynayı tozlu bırakma hiçbir zaman. Paslanınca, cılâ götürmez zira. Vaktiyle menî damlasıydın, öyle değil mi? Adamsan, bunu anlar ve benliği kafandan atarsın. Çalışıp çabalamakla rızkını elde ettiğin zaman sırf bileğinin gücüne güvenme.

Ey mağrur insan; eline koluna derman veren Hakk'ı niçin görmüyorsun! Çalışıp bir hayır işledinse, bunu kendinden değil, Yüce Allah'tan bil. Kimse sırf bileğinin gücüyle top çelememiştir; seni, buna muvaffak kılan Allah'a şükret. Eğer Yaratıcı; seni, sana bıraksaydı, kendi başına bir adım dahi atamazdın. Kesintisiz bir şekilde gaybdan gelen yardımı nasıl görmezsin! Bir zamanlar gıdasını göbeğinden alan, dilsiz biri değil miydin? Göbeğin kesilip oradaki rızkın bitince hemen ellerinle annenin memelerine sarıldın. Feleğin hasta ettiği bir garibe, ilâç olsun diye, kendi şehrinin suyundan içirirler. İşte çocuk da böyledir. Anasının karnında beslenip, onun midesinden gıdalanmış olduğu için, bu iki meme, ona sürekli akan iki pınar gibi gelir. Ana bağı, ana kucağı cennettir; memelerse, bu cennetin süt ırmakları. Ananın can besleyen boyu, ağaç; çocuksa, nazlı meyvedir. Memenin damarları, yüreğin içinde olduğuna

göre; süt de, yüreğin kanı demektir. Çocuk, dişlerini iğne gibi annesinin kanına batırdığı halde, anaya, kendi kanını içen çocuğun sevgisi verilmiştir. Çocuğun pazısı güçlenip dişleri çıktığında, sütüne memesine sabır otu sürer. Çünkü bu otta, süttten vazgeçirici tuhaf bir kanşım vardır. Böylece çocuk hem memeyi unuttur, hem de sütü.

Ey tövbe yolunda henüz çocuk olan arkadaş, sabır sayesinde senin günahların da unutulacak!

Beşik Hikâyesi

Bir genç; annesinin sözünü dinlemeyip dertli yüreğini ateşe attı. Zavallı kadın, çaresiz kalınca oğlunun beşiğini alıp önüne koydu, öğüt verici bir dille beşikle konuşmaya başladı; “Ey muhabbetsiz, küçüklüğünü unutan çocuk! Bir zamanlar durmadan ağlayan âciz bir minimini değil miydin? Senin yüzünden nice geceler uykusuz kaldım. Şu beşikte güçsüz kuvvetsiz yattığın zamanlar, üzerinden sineği kovmaya mecalin yoktu. Vaktiyle sinekten incinen bebek, şimdi büyüdü, güç ve kuvvet sahibi oldu. Nihayet gün gelecek, mezarın içinde tekrar o eski günlere döneceksin ama. Üstünden karıncayı kovacak mecalin kalmayacak bu kez. Mezar kurtları beynini yerken, göz kandillerin sönecek.”

Giderken; kuyuyu yoldan fark edemeyen bir görme engelli gördüğünde, gözlerin gördüğü için Allah’a şükretmelisin. Şükretmezsen, asıl gözleri görmeyen sen olursun. Akli, fikri sana hocalar vermedi. Yüce Allah, çamurunu bu vasıflarla yoğurdu. Yaratıcı, sana hakkı kabul eden bir kalp vermeseydi şayet; kulağına gelen hak sözü, bâtıl sanırdın.

Yaradılış Sanatı

Allah’ın sanatıyla bir parmak, kaç eklemenden meydana gelmiş, baksana! O halde onun sanatının bir harfine dahi parmak uzatman, ahmaklık ve delilik olur. İnsanın yürüebilmesi için Allah, kaç kemiği sinirlerle bağlayıp birleştirmiş, düşünsene! Topuğun, dizin ve ayağın hareket etmedikten sonra bir adım bile atamazsın sen. Belindeki omurga kemiği tek bir parçadan yaratılmadığı için, secdeye varmak insana zor gelmez. Allah, senin gibi çamurdan bir vücudu meydana getirmek için iki yüz kemiği birbirlerine eklemlemiştir. Gü-

zel dostum; vücudun, ülkeye benzer. Damarlar ise, üstünde akan üç yüz altmış ırmak. Yüce Yaratıcı; gör, duy, düşün ve öğren diye başına; göz, kulak, akıl ve fikir hasletlerini verdi. Vücudun diğer organlarını, kalple süsledi; kalbi de, ilim ve irfanla bezedi.

Hayvanlar yüz aşağı yani hakir olarak yaratıldı. Oysa sen elif gibi ayakta yürüyorsun. Onlar bir şey yemek için başlarını aşağı doğru indirirken; sen, izzetle yemeğini önüne getiriyorsun. Bu kadar yüce vasıflarla donatılmışken, ibadetten başka bir şey için baş eğmen doğru olmaz. Allah ihsan buyurdu, sana saman yerine güzel yiyecekler verdi. Hayvanlar gibi otlamağa mecbur etmedi seni. Şu var ki; bu güzel şekle aldanma sen, iyi huylar edinmeye çalış. İnsana doğru boy değil, doğru yol gerek. Çünkü kâfir de sırf suret açısından bize benzer. Akıllıysan; sana göz, ağız ve kulak verenin emrinden çıkma. Düşmanını taşla ezdin diyelim; sakın ha, cahillik edip de dostunla savaşıma. Minnet bilen, akıl sahibi insanlar; nimeti, şükür çivisiyle çakarlar.

Nimete Şükür Hikâyesi

Bir şehzade; yağız atından düştü, kemikleri birbirine girdi ve boynu -fil boynu gibi- içeri geçiverdi. Öyle ki, gövdesini döndürmeden başını çeviremez oldu. Hekimler, bu durum karşısında şaşakaldılar. Yunan hekimlerinden biri müstesna. Şehzadenin başını çevirdi, damarlarını doğrulttu. Eğer o olmasaydı, şehzade sakat kalacaktı. Aradan yıllar geçti. Günün birinde aynı hekim, vaktiyle şehzade olan padişahın huzuruna çıktı. Fakat nankör, uğursuz padişah yüzüne bile bakmadı. Hiç beklemediği bu davranış karşısında hekim utanmış, başı önüne düştü. İşittim ki; hem gidiyor, hem de usulca mırıldanıyordu; “Eğer dün, onun boynunu çevirmeseydim, o da bugün benden yüz çevirmeyecekti.” Saraydan çıkarken bir hizmetçiye, tohum verip; “Öd ağacıyla tutsu yapsın.” diye padişaha gönderdi hekim. Hizmetçi; otu, padişaha verince derhal yakılmasını emretti. Ottan çıkan dumanla birden aksırmaya başladı. Ak-sınkırları hiç kesilmedi ve nihayet başıyla boynu yeniden eski haline döndü. Özür dilemek için, hekimin ardından seğirtti yaverleri. Ne ki onu çok aradılar ama bulamadılar.

Arkadaş; Allah'a şükretmekten yüz çevirme. Yoksa kıyamet günü, elin boş kalır.

Duvarı Yıkılan Mescit Hikâyesi

Birisi, çocuğunun kulağını çekerek bağırdı; “Be şaşkın, bedbaht; sana odun kır diye balta verdim ben, mescit duvarını yık demedim ki!”

Dil; şükür ve övgü içindir. Allah’ı bilen, gıybetten çeksın dilini. Kulak, Kur’an ve nasihat dinlemek içindir. İftira ve bâtil sözlere karşı tıka onları. Gözler, Allah’ın kudretini görmek içindir. Kardeşinin, dostunun ayıplarına karşı yum şunları.

Yaratıcı’ya Övgü

Yüce Allah; geceyi, rahatın; gündüzü, çalışman için yaratmıştır. Geceyi, ay; gündüzü, güneş parlatır. Güneş ışınları, sana bahar yaygısı seren bir yaktır. Rüzgâr, kar, yağmur ve bulut; bulutları kamçıl原因 gök gürültüsü, kılıç sallayan şimşek, Allah’ın emriyle, senin toprağa attığın tohumu beslemek için çalışıyorlar. Susuz kalırım diye telaşlanma hemen. Bulut sakası, omuzlarında sana su getirecektir. Yüce Allah; gözün açılsın, damağın hoş olsun, gönlün huzur bulsun diye topraktan renkler, kokular, yiyecekler çıkardı. Andan bal, havadan kudret helvası, hurma ağacından hurma, çekirdeğinden hurma ağacı vücuda getirdi. Öyle ki süs ve gösterişe merak salanlar; “Böylesine muhteşem bir süsü, Yaratıcı’dan başka kimse yapamaz!” diyerek hayret duygularını kuşanıp ellerinin tersini ısırdılar. Güneş, ay, ülker; senin sarayının tavanında etrafını aydınlatan kandil olmuşlardır. O; senin için dikenden, gül; ceylan derisinden, misk; maden ocağından, altın; kuru daldan, taze yaprak çıkardı. Mahrem iş, yabancıya bırakılamayacağı için, gözlerini, kaşlarını kendi eliyle nakşetti.

Kullarını böylesi naz ve çeşit çeşit nimetler içinde besleyen Yüce Yaratıcı, her şeye güç yeterir. Yüce Allah’ın şükrünü yerine getirmek, sadece dilin işi değildir. Bilakis insan, canı gönülden bütün azalarıyla ona şükredebilmelidir.

Ya Rabbi! Bana verdiğin sonsuz nimet karşısında aczimi bildiğim için huzuruna yüreğim kanlı, gözlerim yaralı bir halde çıkıyorum; kabul et. Yeryüzündeki yırtıcılar, karıncalar, balıklar bir tarafa, gökteki sayısız melek bile, sana lâayık şükrün binde birini ifa edemez.

Sadî! Elini çek, defterini kapa ve sonu olmayan bir yolda koşma.

Nimetleri Tanıma

Hiçbir kimse sıkıntı ve eziyet çekmedikçe iyi günlerin kıymetini bilmez. Kıtlık yılında yoksulun geçirdiği kış, varlıklı insana ne kadar kolay görünür. Sağlıklı adam, iniltileri yüzünden geceyi uykusuz geçirmedeği müddetçe Allah'ın bu nimetine şükretmez. Mademki erler gibi yürüyor ve ayaklarının çevikliğine güveniyorsun, bunun şükür ifadesi olarak ağır ağır gidenlere katlanman gerekmez mi! Gençler, ihtiyarlara; güçlüler, zayıflara acımalıdır. Ceyhun kıyısında yaşayanlar suyun kıymetini nereden bilecek? Sen bunu asıl, kızgın güneş altında kervandan geri kalana sor. Dicle kenarında oturan Arap, Zerüd¹⁰⁴ çölünün susuzlarını düşünür mü hiç! Sağlığın kıymetini, bir zaman sıtmayla eriyen kimse bilir. Sen ki; yatağında nazlı nazlı bir yandan öbür yana dönüyorsun. Karanlık gece, sana niçin uzun gelsin! Sıtmadan kıvrananları düşün; gecenin uzunluğunu ancak hastalar bilir.

Davul sesiyle uyanan efendi, bekçinin geceyi nasıl geçirdiğini bilir mi hiç!

Tuğrul Şah ile Hind'li Bekçi Hikâyesi

Tuğrul Şah¹⁰⁵ bir sonbahar gecesini bekçilerinden adı Nikbaht olan bir Hindu'ya uğramıştı. Adamcağız kar, yağmur ve sel yüzünden süheyl gibi tir tir titriyordu.¹⁰⁶ Onu bu halde gören şah, acıdı ve içi sızlayıp; “Şu benim kürklü kaftanımı sen giy. Yalnız, binanın yanında biraz bekle de bir köleyle göndereyim.” dedi. Bu sırada sabah rüzgârı esmeye başlamıştı. Şah, hemen saraya girdi. Adamları arasında peri yüzlü bir uşak vardı. Tuğrul'un gönlü ona meyilliydi. Dilberi seyre daldı ve bu arada zavallı Hindu'yu unutuverdi. Bekçinin kuşağından bir kürklü kaftan sözü geçti ya, sabırsızlanıyordu. Soğuğun ızdırabı yetmiyormuş gibi feleğin dönüşüyle bir de bekleme derdine düştü. Neyse sabah oldu. Sultan gaffet içinde uyandı. Bekçi, sitem ederek, şaha; “Elin, o güzel dilber Âğuş'un kucağına gidince zavallı Nikbaht'ı unutuverdin. Kendi ge-

104 Irak sınırında yer alan bir çöl. Bu adla anılan bir nehir vardır. Bununla karıştırılmamalıdır.

105 Yahut Muhyiddin Tuğrul Şah. Selçuklu Devleti'nin yedinci hükümdarı.

106 Yemen'den çok parlak görünen küçük ve titrek bir yıldız.

cen zevk içinde geçerken bizim nasıl bir gece geçirdiğimizi nereden bileceksin! Başını çömleğine eğen kervancı başı, ayağı kumda batıp kalanları düşünür mü hiç!”

Ey kayık sahibi, kayığı durdur! Baksana dalgalar, biçarelerin başından aşıyor. Durun, ey çevik delikanlılar! Kervanın içinde mecalsiz ihtiyarlar var. Devenin yuları devecinin elindeyken sen kervan koltuğunda ne güzel uyuyorsun. Ne ovoidan, ne dağdan taştan, ne de kumdan haberin var. Bunları kervandan geride kalanlara sor. Seni çift hörgüçlü, dağ gibi beserik¹⁰⁷ deve taşıırken, yayaların nasıl yürüdüğünü nereden bileceksin! Çadırda gönül rahatlığıyla uyuyanlar, karnı aç olanların halini ne bilirler!

Hırsız ve Zügürt Hikâyesi

Gece bekçisi¹⁰⁸ hırsızlardan birini yakaladı, ellerini bağladı. Hırsız, bütün gece perişan oldu, acısından gözlerine uyku girmedi. Derken o karanlık gecenin içinde kulağına bir ses geldi. Baktı ki, bir başkası da yoksulluktan şikâyet ederek inliyor. Zavallı hırsız, onu dinledikten sonra; “Hey zügürt, ne diye çaresizlikten şikâyet edip inliyorsun? Git yat, Allah'ına şükret! Çünkü senin ellerin, benimkisi gibi bağlı değil ya!”

Kendinden daha yoksul birini gördün mü, yoksulluktan yakınma.

Çiğ Adam Hikâyesi

Çıplak bir adam, birisinden bir miktar borç para alarak bir ham deri aldı ve ondan kendine elbise yaptıktan hemen sonra mızımızlanmaya başladı; “Ey uğursuz talih! Bu ham derinin içinde sıcaktan piştim.” Bu çiğ adam, sıkıntıdan böyle söylenedursun, o vakit zindandaki mahkûmlardan biri gür sesiyle araya girdi; “Hey ham herif sussana! Bizim gibi elin ayağın zincirde olmadığı için git de Allah'a şükret!”

107 Orijinal nüshada heyun diye geçiyordu. Kıрма cinsi bir deve olup hızlı koşar.

108 Yani ases.

Yahudi Âbit Hikâyesi

Adamın biri, bir âbidin yanından geçiyordu. Yüzüne bakınca onu yahudi sandı ve hemencecik orada ensesine okkalı bir yumruk indirdi. Buna karşılık âbit, sırtındaki gömleği çıkarıp ona hediye etti. Adam, utanarak; “Hatayla oldu, hediye ne lüzum vardı, ne olur beni affet!” diye yalvarırken derviş yine gönlünü aldı; “Sana ne kadar teşekkür etsem azdır. Çünkü sandığın gibi değilim.”

Yolcu Hikâyesi

Yolda geri kalanlardan biri; “Şu çölde benden daha zavallı biri var mı?” diye sızlanıp ağlıyordu ki, yük taşıyan eşek sözünü kesti; “Be sersem; sen de mi feleğin cevrenden şikâyet ediyorsun! Eşeğe binmemiş olabilirsin ama Allah’a şükret ki en azından eşek değilsin!”

Sarhoş ile Fakih Hikâyesi

Fakihin biri, yıkılıp yerlerde yatan bir sarhoşun yanından geçti. Kendi takvasıyla gururlanarak, sarhoşa bakmadı. Bunun üzerine sarhoş, başını kaldırıp; “Güzel dostum; gurur mahrumluk getirir. Nimet içinde olduğun için Allah’a şükretmelisin. Birisini zincirde gördüğün zaman gülme çünkü sen de ansızın o zincire yakalanabilirsin. Nihayet yarın sen de benim durumuma düşüp sarhoşluk içinde yıkılabilirsin.”

Ey müslüman, felek senin yazını mescide yazmış. Kilisede bulunanları kötöleme. Beline kâfir zünnarı bağlamadığı için Allah’ın karşısında samimiyetle el bağlamalısın.

Allah’ı arayan kişi, kendi kendine yürümez; dostun lütfu onu zorla çeker götürür. Zira yardım ve başarı ancak Allah’tandır.

Sebepler

Yüce Allah’ın iradesini gör ve sebeplere takılma. Çünkü sebepler sıradan ve aldatıcıdır. Allah, hastalıkların tedavisi için balın içinde şifa yaratmıştır ama

bu şifa, eceli baştan savamaz. Çünkü ecelin şifası olmaz. Bunun gibi, şekerkamışının da faydası çoktur. Yalnız ömrü olan hastaya...

Canı ağzına gelmiş olanın ağzına, ha bal sürmüşsün, ha şekerkamışı, ne fayda!

Sandal Hikâyesi

Birisi, beyninin üzerine çelik bir gürz darbesi yedi. Bir başkası da ona; "Ağrıyan yerine sandal¹⁰⁹ sür!" diye öğüt verdi.

Tehlikeden kaçabildiğin kadar kaç. Fakat kaderle pençeleşmeğe yeltenme sakın. İnsanın içi, yiyip içecek şeyleri kabul ettiği müddetçe; dışı, taze ve diri görünür. Ancak mizaçla yiyecek uyummadığı takdirde, bu ev harap olur. Senin mizacında yaş, kuru, sıcak ve soğuk vardır. İnsan bu dört unsurdan mürekkeptir. Bunlardan biri, diğerini bastıncı tabiatın itidal terazisi kırılır. Eğer nefesin soğuk rüzgârı geçmezse, midenin harareti canı feryada sürükler. Mide çömleği yemeği pişirmese, nazlı vücudun dengesi bozulur. Akıl ve irfan sahipleri, bunlara gönül bağlamaz. Çünkü bunlar, birbirleriyle her zaman uyumaz. O halde vücudun kuvveti yemekten gelir sanma. Onu veren, Allah'ın lütfudur. Allah ızası için, gözünü kılıca, bıçağa tutsan dahi, gene onun şükür borcunu yerine getiremezsin. İbadetle yüzünü yere koyduğun zaman Allah'a şükret, kibirlenme. Tespih, zikir, huzur, bunların hepsi dilenciliktendir ve dilenciye gurur yakışmaz. Yüce Allah'a ibadetle hizmet ediyorsun diyelim. Edeceksin tabi, çünkü daima onun nimetini yiyorsun.

Dil ve Kulak Kapısı

Allah önce kalbine istek verir, kul ondan sonra eşiğe baş koyup ibadete başlar. Allah muvaffak kılmadıkça kul, başkalarına iyilik edebilir mi hiç! Sen dilin ikranna bakma, dile söyleme kudretini kim verdi, ona bak. Göklere ve yere açılan marifet kapıları âdemoğlunun gözleridir. Allah, senin yüzüne bu kapıları açmasaydı, inişi yokuşu fark edemezdin. Allah, yoktan baş ve el ya-

109 Aynı adlı ağacın yapraklarının toz haline getirilip gülsuyuna karıştırılması sonucu ortaya çıkan ağrı kesici.

rattı. Birine cömertlik, öbürüne secde verdi. Öyle olmasaydı; el, nasıl cömertlik edecek; baş, ne diye secdeye gidecekti! Allah, gönül sandığının anahtarı olsun için, hikmetiyle insana dil ve kulak verdi. Dil söylemeseydi; kimse, kimse'nin gönül sırrını anlayamaz; kulak casusu çalışmasaydı, akıl sultanına haber ulaştırılamazdı. Bana, hanendelerin tatlı dilini; sana, bilginlerin anlayış kulağını bahşeden Yüce Allah'a daima şükretmeliyiz. Bu ikisi; emir-erleri gibi hep kapıda durur; sultandan, sultana haber taşırlar. Amelim iyidir diye böbürlenme! Hakk kapısından baktığında, her şeyin onun takdiriyle ortaya çıktığını görürsün. Bahçıvanın padişah köşküne hediye ettiği yemiş yine onun bahçe-sindendir.

Brahman Hikâyesi

Somnat'ta¹¹⁰ fildişi bir put gördüm. Cahiliye devri Araplarının Menat¹¹¹ mabudu gibi cevherlerle süslenmişti. Heykeluraş, ona öyle bir şekil vermiş ki, daha güzelini bulamazdın. O cansız sureti görmek için her yandan akm akm kervanlar yola çıkıyordu. Çin'li ve Çiğil'li¹¹² beyler bile -tıpkı o taş yürekli sannen- Sadî'nin vefa umması gibi- o puttan bir şeyler umuyordu. Her ülkenin en usta ve mahir hatipleri gelip bu dilsizin karşısında yana yakıla yalvarıyorlardı.

Hayat sahibi insanların cansız bir puta tapınmalarının sırrını bir türlü anlayamadım. Benimle içli dışlı olan, puta tapan, güzel sözlü brahman¹¹³ bu arkadaşım vardı. Aynı odada kalıyorduk. Bir gün, kendisine tatlılıkla şunları söyledim; "Hey Brahman! Cansız bir puta tapan şu halka şaşmamak elde değil. Ne diye sapkınlık kuyusunda takılıkalıyorlar, anlayabilmiş değilim! Oysa tapındıkları putun ne eli oynuyor, ne ayağı yürüyor. Yıksan yerinden kalkmaz. Hem baksana gözleri bile, kehribardan. Taş gözlülerden vefa beklemek doğru mu sence?"

110 Yahut Sumnat. Hindistan'da bir sahil şehri.

111 Üç büyük arap putundan biri. Kalan ikisi, Lat ve Uzza'dır.

112 Yahut Çiğil, Çikil. Güzelleriyle meşhur Türkistan bölgesi.

113 Yahut brehmen: Brahma'ya inanan, Hind'li din adamı. Nüşhada ayrıca muğ ibaresi geçiyordu. Yani mecusi, ateşperest. Ancak bu durum metinde karmaşıklığa yol açtığı için almadık.

Vay efendim, sen misin bunları söyleyen! Dostum o vakit, oracıkta, beni düşman belledi. Öfkesinden ateş kesilip üzerime parladı. Gidip diğer brahmanlara, tapınak ulularına beni ihbar etti. Artık bu toplulukta iyi bir yüz görmüyordum ben. Hepsi birden, şu kemikten put için, köpek gibi üstüme saldırdı. Tuttukları eğri yol, kendilerine doğru geldiğinden; doğru yol, onlara eğri gelmişti. İnsan ne kadar bilgili olsa da, ne derece gönülden anlasa da, cahillerin yanında onlar gibi olur. Denize düşmüşçesine aralarında âciz kalmıştım. Yüzlerine gülmekten başka yol, çare bulamadım. Cahilin intikam sevdasına düştüğünü gördüğünde; tek kurtuluş, yumuşak davranıp yüzlerine gülmektir. İşte ben de böyle yaptım. Brahmanların en büyüğünü övüp göklere çıkardım; “Ey tefsir ilminin piri, Zend’in¹¹⁴ ustası! Ben bu heykelin şeklini seviyorum! Hoş bir sureti var, boyu da gönül çeliyor. Evet, sureti, gözüme çok güzel görünüyor. Yalnız bunun anlamını bilmiyorum. Bu konağa henüz inmiş bir yolcuyum. Yabancılar; iyiyi, kötünden her zaman ayırt edemezler. Ey bu tapınağın bilgisi, hükümdarların biricik danışmanı! Ne olur, bu heykelin suretindeki anlamı bana da söyle. Gerçekte ben de o surete tapıyorum ve hatta diyebilirim ki tapıcıların en önde gideniyim. Ancak ibadetin içyüzünü bilmeden onu sırf taklit etmek, sapkınlık olur. Mutluluk, bir yola bilerek gidenlerin hakkıdır.”

Ben bunları söyleyip susunca, brahmanın yüzü neşeyle parladı. Sözlerimi beğendiği parlak yüzünden okunuyordu. Gülümseyerek konuştu; “Ne güzel konuştun öyle. Yerinde bir soru sordun. Beğendim seni. Kılavuz arayan kişi, menziline erişir. Ben de senin gibi çok yer gezdim, çok ülke dolaştım ve kendinden bile haberi olmayan çok put gördüm. Ancak bu, müstesna! Öbürlerine benzemiyor zira. Her sabah, âdil ilaha durduğu yerden el kaldınıyor. Görmek istiyorsan bu gece burada kal, yarın sırrı sana da açılınsın.”

İhtiyarın emrine uyarak -tıpkı belâ kuyusunda esir olan Bijen¹¹⁵ gibi- geceyi orada geçirdim. Kıyamet günü gibi uzadıkça uzadı gece. Taharetsiz brah-

114 Zend: Zerdüştlüğün ana kitabı. / Pazend: Bu kitabın yorumlanmış hali. / Avesta: Zerdüştlüğün asıl ana kitabı.

115 Bijen: Zaloğlu Rüstem'in kızkardeşinin oğludur. İran mitolojisine göre Türk hükümdarı Efrasiyab'ın kızı Menje'ye aşık olmuş ve onunla buluşmalarından birinde yakalanarak derin bir kuyuya atılmış, orada hapsedilmiş ama sonunda Rüstem tarafından kurtarılmıştır.

manlar, sabaha kadar ayin yaptılar. Suyu incitmeyen keşişlerin koltukları, güneş altındaki leşler gibi kokuyordu. Büyük bir günah işlemiş olmalıyım ki; geceyi azap içinde uykusuz geçirip sabaha kadar belâ zincirine bağlı kaldım. Bir elim, kalbimin üstünde; bir elim, Yüce Allah'a duadaydı. Derken davulcu köse vurdu; brahmanın biri, horoz gibi öttü. Gecenin karalar giymiş hatibi, gündüz kılıcını kınından sıyrıp sabah kıvılcımını çakınca cihan bir anda parladı. Sanki Zengibar¹¹⁶ ülkesinin bir köşesine birdenbire Tatarlar girmişti. Neyse bozgun düşünceli, yüzü yıkanmamış brahmanlar; dereden, tepeden, ova- dan, köyden buraya doğru akın etmeye başladı. Şehirde -kadın, erkek- kimse kalmadı. Tapınakta iğne atsan yere düşmez. Sıkıntıdan, hasta; uykusuzluktan, sarhoş haldeydim. Tam bu sırada heykel, birden elini havaya kaldırdı. Orada- kiler, bir ağızdan çılgık atıldılar. Görseniz, sanki deniz coşuyordu.

Meclis dağılıp tapınak boşalınca, brahmanla baş başa kaldık. Gülerek baktı yüzüme ve mağrur bir dille; “Biliyorum; artık müşkülün kalmadı, hakikat açığa çıktı, bätül ortadan kalktı.” dedi. Hayır diye haykıracak, itiraz edecektim. Ne ki; brahman imkânsız hâlâ gerçek sanıyor ve kafasında türlü hayaller kuruyordu. Bu haliyle cahilliği sarsılacağı benzemiyordu. Canımın selameti için hak ve hakikati konuşmaktansa susmayı yeğledim. Bätülâ inanan- lardan, hakkı saklamak gerekir bazen. Üstün kimselerin pençe kuvvetini gör- düysen, kendi pençeni kırman erlik sayılmaz. Sırf brahmanın gönlü olsun için; “Söylediğim sözlerden dolayı pişmanım!” diye yalan söyleyip bir müd- det riyakârca ağladım. Sel suyu, taşı bile ağlatır ya; bunlar da ağladığıma inan- dılar. Hemen hürmetle yanıma koştular, izzet ve ikramla koluma girdiler. Bu- nun üzerine ben, abanoz taht üzerindeki altın kakmalı sandalyede oturan fil- dişi heykele doğru -güya- özür dileyerek yürüdüm. Putun -ona da, tapanlara da lanet olsun- taştan elini bir iki kere öptüm. Birkaç gün onların dinine gir- miş gibi davrandım. Zend kitabının hükmüne göre artık ben de brahman ol- muştum. Nihayet tapınakta bir başıma kalınca, emniyete kavuştuğumu görüp sevincimden yerlere sıgamadım.

Bir gece tapınağın kapısını sıkıca kapadım. Akrep gibi bir sağa, bir sola koşmaya başladım. Tahtın altına, üstüne baktım. Altınla işlenmiş bir perde

gördüm. Perdenin altında bir brahman gördüm. Putun eline bağlı bir ip tutuyordu. O anda -Davud'un elinde, demirin mum olması gibi- her şeyi anladım. Bu adam, ipi çekiyor ve böylece put, elini havaya kaldırıyordu. Ayıbı açığa çıkan rezil olur derler ya, brehmen beni görünce utandı ve birden koşup kaçmaya başladı. Hemen ardından seğirttim. Yakalayıp onu baş aşağı, kuyuya attım. Böyle yapmasaydım; o, beni öldürmeye kalkacak; sırrı belli olmasın diye ben-den intikam almaya kalkışacaktı. Bozguncunun fesadından haberdar olduğun ân; durma, onu öldür. Yok, eğer sağ bırakırsan; o alçak herif, canına kast eder. Hürmetle eşiğine baş koysan bile, ilk fırsatta kafanı keser. Düzenbazın hilesini yakaladığın takdirde, sakın ona aman verme.

Bunun gibi ben de o habisi gebertip cansız bedeni belli olmasın diye üstünü taşlarla örttüm. Sonra düşündüm. Ölü, konuşamazdı ama fitneyi ortaya çıkarmıştım bir kez. Canım tehlikedeydi. Bu yüzden orada daha fazla kalamazdım. Hemen o ülkeyi terk edip uzaklara kaçtım.

Sazlığı ateşe verdiysen, aklın varsa kaç, oradaki aslanlardan sakın. İnsan sokan yılanın yavrusunu öldürme. Öldürdüysen de, o evde durma. An kovanına çomak mı soktun, derhal uzaklaş. Çünkü onlar seni bir soktu mu, ateşler içinde kalırsın. Senden daha çevik birine ok atma. Attıysan eğer, eteğini beline dolayıp hemen tabanları yağla.

Sadî'nin kitabında şu öğütten daha güzeli yoktur: Duvarın temelini kazdıktan sonra dibinde durma!

Bunca söz, kâfi! Biz, maceramıza devam edelim: Somnat'ta kopardığım kıyametten sonra Hindistan'a, oradan da Yemen kanalıyla Hicaz'a vardım. Başımdan geçen onca acı hadiseden sonra ağzım ancak bugün -eşsiz sultan Sa'doğlu Ebubekir'in saltanatının ikbal ve saadeti sayesinde- tatlandı. Hiçbir ana onun gibi bir evlât doğurmamıştır ve doğurmayacaktır da. Feleğin bana ettiği cefalardan şikâyet ederek, onun adalet gölgesine sığınmak için buraya geldim. Bütün kulları gibi, ben de bu devletin duacısıyım; "Yarabbi, bu gölgeyi hiçbir zaman başımızdan eksik etme!"

Padişahım, yarama lâayk olmadığım bir merhem sürdü. Hizmetinde başımı ayak etsem bile, gene bu nimetin şükrünü yerine getiremem.

Yani demem o ki; bunca elem-den, sultanımın himmetiyle kurtuldum. O elemelerden kendime dersler çıkardım. Dinle, anlatayım:

Sırları bilen Yüce Allah'ın dergâhına her el kaldırışında; o sanem gelir aklıma. Kibir ve gururumu kırmak için bencil gözlerime toprak doldurur. Elimi, kendi gücümle kaldırmadığımı biliyorum. Allah dostları ellerini kendi iradeleriyle kaldırmazlar. Zira ipin ucu tâ gaipten çekilmektedir. Hayır ve ibadet kapısı daima açıktır ve fakat herkes iyi işler yapmaya kadir değildir. Arada mutlaka bir engel vardır. Padişahın dergâhına onun fermanı olmadan girilmediği gibi, hayırlı bir amelde bulunsan bile, huzura ancak Allah'ın takdiriyle girilebilir. Kader anahtarı kimsenin elinde değildir. Mutlak güç sahibi yalnız Yüce Allah'tır.

O halde ey doğru yolda koşan insan; sakın ibadet ve iyi ameller yapıyorum diye Allah'a karşı nazlanma ve kendine değil ancak ona minnet et! Çünkü gayb âleminde tabiatını iyi yoğurduğu için, elinden kötülük gelmiyor. İyi huydan kötü işin çıktığı nerede görülmüş!

Arıdan, bal; yılandan, zehir çıkartan odur. Eğer saltanatını yıkmak isterse, senin yüzünden önce halkı perişan eder. Yok, eğer sana ihsan verecekse, sayende önce halka ihsan eder. Arkadaş, doğru yolda gidiyorum diye böbürlenme sakın. Elini tutuyorlar da, öyle kalkıyorsun.

Dinlersen, sözlerimin faydası dokunur. Hakk yolda yürüdükçe Allah dostlarının huzuruna varırsın. Sana yol verilmişse bir kez; öyle bir dereceye kavuşursun ki, sırf senin için orada izzet ve ikram sofrası kurulur.

Yalnız rica ediyorum, ne olur, tek başına yiyip içme; biçare Sadî'yi de düşün. O kendi amellerine güvenemiyor; belki sen, ardından rahmet okursun.

Gel, ey ömrü yetmişe yeten; düşün hele bir, bu ömür nasıl da boşa geçti! Oysa sen kalmak için hep çare aradın, gitmeyi ise hiç aklından geçirmedin. Şunu sakın hatırlardan çıkarma; yarın kıyamet günü cennet pazarı kurulacak ve herkes orada -iyi, kötü- yaptıklarına göre muamele görecektir. Dün dünyadan kalan sermayen neyse yarın o kadarını alacaksın. İflas ettiysen eğer, vay haline, daima mahcup olacaksın. Çarşı-pazarda ne çeşit mal varsa, züğürdün gönlü o kadar perişan olur. Elli dirhemden beşi eksik olunca gam pençesiyle kalbin yaralanır. Bak işte elli¹¹⁷ yıl nasıl da geldi geçti. O halde kalan şu üç-beş günü ganimet say. Zavallı ölünün dili olsaydı, yana yakıla şunu söyleyecekti; “Ey diri insan! Şimdi söylemek imkânı varken dudağını ölümler gibi yumarak Yüce Allah’ı zikirden geri durma sakın. Bizim zamanımız gaffletle geçti. Sen, bize çekme. Hiç olmazsa kalan şu birkaç nefesi fırsat bil.”

Özlem Hikâyesi

Gençlik çağımızda, nimetlerin bol olduğu zamanda, bir gece birkaç delikanlı toplanmıştık. Yüzlerimiz gül gibi taze, bülbüller kadar şen-şakrattık. Hiç çekinmeden şakalaşır, gürültümüzle mahalleyi birbirine katardık. Yanımızda feleğin cevriyle saçlarının gecesi gündüz gibi aklanmış, güngörmüş bir ihtiyar vardı. Dudaklarımız, fıstık gibi açılıp gülerken; ağzı, fındık gibi kapalıydı. İçimizden biri, ona yaklaşarak; “Hey ihtiyar; hasret köşesinde neden böyle dert-

117 Oysa bölüm başında yetmiş yaşa vardığından bahsediyor. Çelişkili bir durum. Ancak nüshada aynen böyle yer aldığından dokunmadık.

li dertli oturuyorsun? Başını gam yakasından sıyrıp bizimle gezmeye, gönül eğlendirmeye ne dersin?” diye teklifte buldu. Bu teklife karşılık ihtiyar, ağırca başını kaldırdı ve yaşına yaraşır bir edayla cevap verdi; “Gül bahçesinde sabah rûzgârı estiği zaman salınmak, genç fidanlara yaraşır. Ekin de tazeyken, yeşilken salınır ama sararıp solunca kınılır. İlkbaharda kokulu söğüt filizlenirken, kocamış ağaçlar kuruyan yapraklarını dökerler. İşte bunun gibi oğlum, bana da gençlerle gezip tozmak, gönül eğlendirmek yakışmaz. Baksana yanağıma, koskoca ihtiyarlık sabahı var. Vaktiyle uslu uslu dururken, şimdi ipinden kurtulmak için çırpınan ayağı bağlı doğanım ben. Sofrada yiyip içmekten artık vazgeçtik; nöbeti size bıraktık. İhtiyarlığın tozu başa konduktan sonra bir daha gençlik çağındaki zevki, neşeyi bulamazsın. Bir zamanlar kuzgun kanadını andıran saçım, şimdi karı andırır oldu. Bülbül gibi bağlarda gezmek ne haddime! Tavus kuşu cilveli bir halde gezerken, kanadı yolunmuş doğan acı çekerek oturur. Heyhat, görün ki; ekinimin biçilmesine ramak kaldı. Oysa sizin taze sebzeniz henüz bitiyor. Gül bahçemizin tazeliği geçmişken, solmuş güllerden kim demet yapmak ister! Oğlum; bugün benim gibi değneğe bağlı yaşayan bir ihtiyarın, hayata bel bağlaması büyük hatadır. Sıçramak, sekmek gençlere özgüdür. İhtiyarlarsa elleriyle tutunup kalkar. Yüzümdeki kızıl gülün sarı altına döndüğünü görmüyor musun? İşte güneş de böyle, bir sarardı mı, batması yakındır. Çocukların büyüüp olgun biri olmaya heves etmeleri, ihtiyarların tekrar eski günlerine dönmek istemesi kadar çirkin olamaz. Bana çocukça yaşamak değil; tersine, günahlarımdan utanarak çocuklar gibi ağlamak düşer. Bakınız, Lokman Hekim ne de hoş söylemiş; ‘Yıllarca hata içinde yaşamaktansa, hiç yaşamam, daha iyi!’ Ben de, buna yakın şunu söyleyebilirim size; ‘Sermayeyi, kârı kaybetmektense; dükkânın kapısını sabahtan kaparım, daha iyi!’ Gençliğin siyahlığı, nura ulaşıncaya kadar saçındaki aklar, zavallı ihtiyarı mezara götürür.

Hekim ile İhtiyar Hikâyesi

Son nefesine dayandığı acı acı inlemelerinden anlaşılan bir ihtiyar, hekime giderek; “Ey güzel düşünceli, sevgili dostum; elini, nabzıma koy, ayaklarım kolay kolay yerinden kalkmıyor. Bükülü belime bak, balçığa batmış gibiyim.” deyip ondan kendisini tedavi etmesini istedi. Bunun üzerine hekim aya-

ğa kalktı ve gülümseyerek ona şunu söyledi; “Elini şimdi cihandan çekersen, yarın kıyamet günü ayağın balçıkta kalmaz.”

Gençlerin çevikliğini, ihtiyarlardan bekleme. Çünkü akan su, yeniden ırmağa dönmez. Gençlikte hop oturup kalkınsa; bari ihtiyarlıkta aklını, başını topla. Yaş kırkı geçince heves olmaz. Zira su, boyunu aşmıştır. Ne zaman ki akşamım ağarmağa yüz tuttu; zevk, eğlence, neşe benden kaçır oldu. Heva ve hevesle cilveleşmek için artık çok geç. Baksana, heves çağı geride kaldı. Toprağında çimen bitenin gönlü çayırta tazelenir mi hiç! Biz nasıl vaktiyle bizden öncekilerin mezar topraklarına bastıysak, bizden sonrakiler de gelip bizim toprağımızı çiğneyecek. Yazık ki; gençlik çağı tükendi ve hayatımız oyun, eğlence peşinde geçti. Heyhat; o can besleyen zaman, üstümüzden Yemen şimşegi¹¹⁸ gibi geçti. Şunu yiyeyim, bunu giyeyim sevdasıyla dini düşünmeğe fırsatım olmadı. Ne yazık ki; gafilce davranıp batılla uğraşmaktan haktan uzaklaştık. Öğretmenin, öğrencisine söylediği şu güzel sözü duymadın mı; “Cevap veremedin, süren de geçti.”

Gençliğin Değeri

Delikanlı! İbadet yolunu bugünden tut ki, yarın ihtiyarlarsın da gençliğin geri gelmez. Henüz gönlün huzurlu, gücün kuvvetin yerinde, meydana olanca genişken şu gençlik topunu çeliversene! Ben o günlerin kıymetini bilemedim, şimdi bilsem ne fayda! Felek öyle günlerimi kapı ki, her biri kadir gesinden daha değerliydi. Ömrü yük altında geçip kocayan eşek ne yapar! Yürü git sen, çünkü yel ayaklı bir ata binmişsin. Paramparça olmuş kadehi, ne kadar da yapıtırsalar yine de eskisi gibi sağlam olmaz. Şu da var ki; gaflette bulunup elinden düşürdüğü kadehi, özenerek yapıtırmaya gayret etmeli insan. Sana kim, Ceyhun ırmağına atla, dedi. Madem atladın, o halde yüzmeye çalış. Cahillik edip elindeki tertemiz suyu başkasına verdin. Şimdi toprakla teyemmüm etmekten başka çaren yok. Koşuya katıldın, hızlı koşanları geçemedin, hiç olmazsa düşe kalka yürü. O yel ayaklılar hızla gittilerse; elsiz, ayaksız oturmanın âlemi ne! Ey çok akıllı, hünerli insan; gerçekten akıllıysan, beni dinle. Sadî'nin sözünü yerine getirdiğin takdirde; yüce feleği, ayağının altına almış olursun.

118 Yani çok hızlı.

Kızgın Deveci Hikâyesi

Bir gece Feyd'de¹¹⁹ uyku ayağıma sanıldığı için yürüyemiyordum. O sırada bir deveci, hışımla yanıma gelip bağınıp çağırmağa başladı; "Kalksana be adam, ne yatıyorsun, çalan çanı duymadın mı, yoksa geride kalıp ölmek mi istiyorsun! Benim de gözlerimden uyku akıyor ama önümüzde geçilmesi gereken koskoca çöl var!"

Ey yolcu! Davul sesiyle uyanamadıktan sonra acaba kervana nasıl yetişeceksin? Davul çalındı, kervan yola düzüldü, gezginler evlerine döndü. Sen ise hâlâ uyuyorsun! Yüklerini, davuldan önce hazırlayıp menziline varan o bahtıyar ve akıllı insanlara ne mutlu! Yolda uyuyakalanlar, sabah olup da başlarını kaldırdıklarında, kervandan hiçbir iz bulamayacaklar. Erken kalkan, yol alır. Hızlı koşan, yarış kazanır. Kervan kalktıktan sonra uyansan, ne! Baharda, arpa eken; hasat zamanı, buğday biçer mi hiç! Ey uyuyan, şimdi uyanma vaktidir. Seni ölüm uyandırdıktan sonra; bu uyanışın kime, ne faydası dokunacak! Bak işte yüzündeki tazelik gitti, yerine kocalık geldi. Gecen, gündüz oldu; aç artık gözlerini! Ben daha saçlarım ağardığı gün, hayattan ümidimi kestim. Gel gör ki; kıymetli ömrüm geçti, kalan şu birkaç nefesin de geçip gideceğini adım gibi biliyorum. Geçen ömür, heba olup geçti; bari kalanın kıymetini bileyim. Harman kaldırmayı umuyorsun, öyle mi; tohum vaktidir, durma ek! Kıyamet şehrine züğürt gitme; bu şekilde gidip de hasretle yanıp tutuşmanın gereği yok. Akıl gözün varsa, karıncalar gözlerini yemeden, mezar hazırlığını yap!

Çocuğum! Sermayen varsa, kazanır; yoksa tıkanır kalırsın. Öte yandan har vurup harman savurursan çok geçmez açıkta kalırsın. Henüz su, belindeyken didin sen. Başını aştıktan sonra debelenmen fayda vermez. Gözün varken, ağla; dilin dönüyorken, tövbe et! Çünkü can, her vakit bedende; dil, ağızda durmayacaktır. Vakit varken ve henüz dilin bağlanmamışken günahlarının bağışlanmasını dile Yüce Allah'tan. Münker ile Nekir'in kabirde ne soracağını ve buna nasıl cevap vereceğini, hemen git, bilen birinden öğren. Şu nefesçığının kıymetini bil! Zira kuşsuz kalan kafesin hiçbir değeri yoktur. Ömrünü boş işler peşinde geçirip de ah-vah edip inleme. Fırsat az geçer ele ve zaman, kılıç kadar keskindir.

İbret Hikâyesi

Allah'ın takdiri, birinin can damarını kesti. Bir başkası da, onun için yakasını yırtıp feryat etti. Bunu gören keskin akıllı, basiret sahibi, mübarek bir zat, yana yakıla inleyen adama; "Eğer mümkün olsaydı, ölen kimsenin eli, kefenini yırtar ve sana; 'Benim için bu kadar üzülme, nihayet ben senden iki gün önce yola çıktım. Sen de öleceksin. Bu gerçeği unutmuş olmalısın ki, benim için kendini bu derece paralıyorsun.' derdi. O halde kurtulan ölüye değil, kurtulamayan kendine üzül!" diye öğüt verdi.

Hakikati gören, keskin akıllı insanların gönlü; ölünün üzerine toprak atarken, ölen için değil, kendisi için yanar. Toprağa gömdüğün yavrun için ne diye inliyorsun ki! O temiz gelmiş, temiz gitmiştir. Sen asıl kendini düşün. Temiz geldin, sakın kirli gitmeyesin. Çünkü toprağa pis gitmek, insana utanç verir. Kuşun ayağını; ipin ucunu kaçırdıktan sonra değil, şimdi bağla ki, hiçbir yere kaçmasın. Sen şimdi nasıl başkasının yerinde oturuyorsan, başkası da yarın senin yerinde öyle oturacak. İster pehlivan ol, ister savaşçı, dünyadan ancak bir kefen götüreceksin. Yabaneşegi, kemendini koparsa bile; kuma girdiğinde ayakları bağlanır. Bunun gibi senin gücün ve kuvvetin de, ayakların mezar kumuna batıncaya kadardır. Yaşlanmış dünyaya meyletme. Çünkü kubbesinde koz durmaz.

Dün, geçti; yarın, henüz gelmedi. O halde hesabını şimdi yap.

Kefen Hikâyesi

Cem'in nazlı bir çocuğu ölmüştü. Babası, onu ipek ibrişimden kefenlere sardırıp defnettirdi. Birkaç gün sonra da ziyaret amacıyla mezarına gitti. Başında yana yakıla ağlarken ipektan kefenin çürüdüğünü fark edip düşündü; "Ben bu kefeni, ipekböceğinden zorla almıştım.¹²⁰ Bakıyorum da, mezardaki böcekler de benim gibi yapmış ve ipeği, çocuğumdan zorla almışlar!" dedi.

Bir gün hanendenin biri, sazlar eşliğinde iki beyit okudu. Okuduğu beyitler ciğerime işlemiştii. Dinle, söyleyivereyim; "Heyhat! Çok zaman güller bite-

120 İpek, böceğinden zorla alınır. Şöyle ki; önce koza güneşe bırakılır, içindeki böcekler uyutulur, sonra ateşte kaynatılır, böcekler ölümleri ipek çekilir.

cek, baharlar açılacak ve fakat biz olmayacağız. Nice mevsimler gelip geçecek; ama gel gör ki biz ya toprak, ya kerpiç olacağız. Bizden sonra da bahçelerde güller bitmeye, dostlar toplanıp eğlenmeye devam edecek.

Altın Kerpiç Hikâyesi

Âbit karakterli, Hakk'a tapan biri vardı. Bir gün, altından bir kerpiç buldu. O andan sonra zenginlik hevesiyle başı sersem oldu. Parlak kalbi kurduğu hayaller yüzünden karardı ve bütün gece şöyle düşündü durdu; "Hayatımın sonuna kadar bu hazinenin bitip tükenmesine imkân yok. Artık bir şey dilenmek için şunun bunun karşısında el açıp bel bükmeyeceğim. Önce bir ev yaptıracam kendime. Tabanı mermerden, tavanın tahtaları halis ödağacından olacak. Ayrıca dostlarımla her biri için ayrı ayrı odalar açtıracam. Tüm kapılar, bahçeye açılacak. Kısası; her dekoruyla muhteşem bir ev olacak. Öte yandan yama üstüne yama dikmekten gına geldim. Ocağın harareti gözümü, beynimi yaktı. Bundan böyle bana yemek yapacak aşçılar tutacağım ve koltuğuma gömülüp rahatıma bakacağım. Şu keçe yataktan çektiğimi bir ben, bir sırtım bilir. Yetti ama. Kendime ipek kumaşlardan yumuşacık bir döşek yaptıracam..."

Kurduğu hayaller adamı hayli bunalttı, serseme çevirdi. Görseniz, sanki bir yengeç gelip pençesiyle kafasını dağıtmış gibiydi. Hayalleri yüzünden bir vakit yemekten, içmekten kesildi; namazı, zikri boşladı; dilini Allah'a duadan çevirdi. Yani demem o ki; altın sevdasıyla körkütük sarhoş oldu. Sağa döndü, yok; sola döndü, yok. Baktı olmayacak, rahatlamak için şehrin dışına çıkmaya karar verdi. Yürürken mezarlıkta bir adamla karşılaştı. Adam, kabir başında topraktan kerpiç yapmak için habire balçık yoğuruyordu. Onu bu halde gören âbit, derin düşüncelere daldı; "Hey gidi kısa görüşlü nefis hey; bak da ibret al! Er-geç bir gün senin çamurundan da kerpiç yapılacak olduktan sonra, bu altın kerpice ne diye gönül bağlıyorsun? İnsanın açgözlü ağız o derece açılmıştır ki onu bir lokma ile kapatamazsın. Be alçak nefis! Şu kerpiçten vazgeç artık. Bir kerpiçle Ceyhun ırmağını durdurmak ne mümkün! Sen sermayem habire artsın düşüncesiyle gaflete doğru sürüklenirken yazık bak, ömrünün sermayesi ayaklar altında kaldı. Bu toprağın üstünde daha nice sabah rüzgârları esecek ve her zerremiz bir yerlere savrulup gidecek. Oysa akıl gözün altın to-

zuyla kaplanmış senin. Bu heva ve heves de ömrünün tarlasını sam yeli gibi yakmış. Gözündeki gaflet sürmesini temizle derhal; zira yarın bizzat sen, toprağın gözüne sürme olacaksın...”

Küskünlük Hikâyesi

Araları açık iki insan, birbirleriyle durmadan kavga ediyorlardı. Öyle ki; karşı karşıya gelen iki kaplan gibi, kafaları kibirle dolmuştu. Bir zaman sonra yüz yüze gelmekten sakınır oldular. O günden sonra gök, onlara dar gelmeye başlamıştı. Nihayet bir gün ecel, bunlardan birinin başına asker yolladı ve adamcağızın hayat bağı kapandı. Düşmanı bunu duyunca epey ferahladı. Günlerden bir gün yolu düşünce vaktiyle hasmı olanın kabrine uğradı. Mezarın duvarını sıvalı görür görmez, bir zamanlar evinin duvarlarının da altınla sıvalı olduğunu anımsadı. Usulca kabrin başına yaklaştı ve gülerek; “Düşmanı öldükten sonra dostunun koynunda yatana ne mutlu! Zira düşmanı öldükten sonra, bir gün olsun yaşayan kimsenin ölümüne ağlamak gerekmez!” dedikten sonra mezar tahtalarından birini zorla kopardı. Vaktiyle taç giyen ve fakat şimdi çürümeye yüz tutan ölünün başına baktı. Dünyayı gören gözlerine toprak dolmuş, vücudu kabrin zindanında küreğe konmuş, gövdesi kurtlara gıda olmuş, kanıncalara yağma için gün doğmuş ve toprak, kemiklerini öyle tıka-mış ki, görsen tûtyâ¹²¹ doldurulmuş fildişi sürme sanırdın sen onu. Dolunayı andıran yüzü, feleğin devriyle hilâle benzemiş, zamanla avuçlarının hele o zorlu pençesinin bağları kopmuştu. Hasımını o halde gören adam öyle üzüldü ki, ağlamaktan mezarın toprağı neredeyse çamur oldu. Hemen oracıkta yaptığı kötülöklere tövbe ederek mezar taşına şu beyti yazmalarını emretti; “Kimsenin ölümüne sevinme. Sanma ki felek, ondan sonra seni bırakacak!”

Bu kıssayı duyan ilim ve irfan sahibi, mübarek bir zat, yakarı yüklü bir dille; “Ey yüce Allah'ım! Düşmanı bile onun için böyle yana yakıla ağladıktan sonra sen, bu adama nasıl merhamet etmezsin?” diye dua etti.

Arkadaş! Elbet bir gün bizim vücudumuz da tıpkı onlarınki gibi toprağa karışacak ve en çetin düşmanlarımızın gönlü bizim için kan ağlayacak. Bana

121 Tûtyâ: Çekilince gözü parlatıp görmeyi kuvvetlendiren toz veya taş. Edebiyatta sevgilinin ayak bastığı yer.

düşmanımın bile acıdığını gören dostumun merhametini umuyorum. Niha-
yet bu baş öyle bir hale gelecek ki, görenler; “Yahu bunda hiç göz yokmuş!”
diyecekler.

Konuşan Ölü Hikâyesi

Bir gün, bir toprak yığınının kazma vurmuştum ki, kulağıma gelen iniltiy-
le birden irkiliverdim. Bana şöyle diyordu; “Arkadaş! Eğer adamsan daha ya-
vaş vur. Çünkü gözüme, kulağıma, yüzüme, başıma vuruyorsun. Bir zamanlar
cihana sahiptim ben. Oysa şimdi toprak oldum!”

Baba ile Kız Hikâyesi

Bir gece yolculuk niyetiyle yattım ve seher vakti kalkıp kervana katıldım.
Giderken bir kasırğa çıktı. Dünya ansızın kapkara kesildi. Kervanda daha o
güne kadar hiç evinden çıkmamış bir kız çocuğu vardı. Başındaki örtüsünü
çıkarmış, babasının yüzündeki tozları siliyordu. Babası müşfik sesiyle; “A be-
nim nazlı perim; yüzündeki tozları gördükçe endişelendiğini biliyorum. Ek-
sik olma. Ama bir gün gelecek ve bu kaygılandığın çehreye öyle toz toprak ko-
nacak ki, onu bu örtüyle bile silemeyeceksin.” dedi.

Arkadaş! Mağrur nefsin, başına buyruk at gibi, mezar çukurunun başına
kadar yelerek götürür seni. Ecel de ansızın üzengiye koparır, dizgini bir daha
geri çeviremezsin.

Öğüt

Hey kemikten kafes; senin canın, nefes denen bir kuştur, bunu biliyor
musun? Kuş ipten kurtulup kafesten uçtuktan sonra, ne kadar çabalarsan ça-
bala, onu bir daha yakalayamazsın. Fırsatları kaçırma. Çünkü dünya bir nefes-
ten ibarettir ve bilgiler katında bir nefeslik zaman, bir cihandan daha kıymet-
lidir. Vaktiyle tüm cihana hükmeden İskender bile, giderken dünyayı ardın-
da bıraktı. Elverseydi, tüm servetine karşılık bir nefeslik daha isterdi. Ama ne
mümkün! Herkes ölür ve insan ne ektiyse onu biçer. Geride -iyi ya da kötü-
bir tek adı kalır. Dostlar gittiğine göre, artık sıra bizde. O halde ne diye bu
kervansaraya gönül bağlayalım ki! Şu dünya güzeline gönül verme. Bu dil-

ber kiminle oturduysa, hiç çekinmemiş, kalbini koparıp almıştır. İnsan mezar-
da uyuduktan sonra, yüzünün tozunu ancak kıyamet günü silebilir. Öyleyse
ne duruyorsun! Gaflet yakasından kaldır başını ve yarın utançla bakma yere.
Şiraz'a dönerken yolculuktan kirlenen üstünü başını yıkamayacak mısın? Ey
günah tozuna batmış insan! Yakında, yolunu yordamını bilmediğin bir şehre
doğru yolculuğa çıkacaksın. Bu yüzden iki gözün iki çeşme ağla ki; üstünde
-kir, pas, toz, toprak- ne varsa yıkansın.

Altın Yüzük Hikâyesi

Üstüne her zaman rahmet yağmuru yağsın! Babam zamanından hatırım-
dadır. Henüz çok ufaktım. Merhum; bana bir yazı tahtası, bir defter, bir de al-
tın yüzük almıştı. Ne ki bir müşteri çıktı ansızın ve hurma karşılığında altın
yüzüğümü aldı.

Çocuk kısmı mazurdur. Yüzüğün ne olduğunu bilmediği için tatlılıkla
onu elinden alabilirsin. Ya sen arkadaş! Koskoca yaşına rağmen, ömrünün kıy-
metini bilmedin, onu zevk ve eğlence peşinde tükettin. Yarın kıyamet günü,
iyi kimseler yüksek makamlara gelip yerin altından ülker yıldızına doğru yük-
selirken, işlediğin kötü ameller seni esir alacak ve başın utançla önünde kala-
cak. Arkadaş! Yarın iyilerin katında mahcup olmak istemiyorsan, bugün kö-
tülerin yaptıklarından uzak dur. O gün tek tek herkese yaptıkları, söyledik-
leri sorulacak. Korkudan ulu peygamberlerin bile vücudu titrer. Peygamber-
lerin dehşet içinde kaldıkları bir yerde, sen günahlarına ne özür bulacaksın,
söyle bakalım!

Takvayla Allah'a kulluk eden kadınlar, takvasız iş gören erkeklerden çok
daha hayırlıdır. Kadınlar senden daha makbul olursa, sen erkekliğinden utan-
mayacak mısın? Onlar, bildiğimiz özürlerinden dolayı, ara sıra ibadetten el çe-
kerler. Oysa sen, hiçbir özrün olmadığı halde bundan el çekiyorsun. Ey takva
bakımından kadına yetişemeyen zavalı adam! Ben erkeğim diye halkın için-
de ne yüzle dolaşacaksın! Âh, bu konuda şairliğimin ne kıymeti olur? Bakınız,
söz ustası Unsurî¹²² ne güzel buyurmuş; "Doğruluktan vazgeçen, eğri olur.

122 Asıl adı Ebulkasım Hasen olup Gaznelilerin ünlü şairlerinden biridir.

Takvaca kadına yetişemeyen adam, nasıl erkek olur! Nefsini zevk ve eğlenceyle beslersen, sırf düşmanını güçlendirirsin.”

Yavru Kurt Hikâyesi

Adamın biri, kurt yavrusu besliyordu. Yavru büyüdü, sahibini parçaladı.

Düşmanını böyle naz ve nimet içinde büyütürsen, seni bir gün mutlaka paralayacaktır. Vaktiyle ruhlar âleminde şeytan; “Âdemoğlundan ancak kötülük gelir!” diyerek aleyhimizde tanıklık etmedi mi? Yazıklar olsun şu nefsimizdeki kötülöklere! Korkarım ki, şeytanın zannı doğru çıkacak. Halbuki o melun iblis bizim kahrolmamızı istemiş ve Yüce Rabbimiz de bu yüzden onu huzurundan kovmuştu. Peki ya şimdi, bu utancı nasıl taşıyacak, ne diye başımızı kaldıracacağız? Zira bak şu talihsizliğimize ki; şeytanla barışık, Allah’la kavgalıyız.

Yüzünü düşmana çevirdikten sonra, dostun sana bakmaz. Eğer faydalı dostum olsun diyorsan, düşmanından emir almayacaksın. Dostunun düşmanı ile aynı evde oturan, dostuna yabancı kalmayı hoş görüyor demektir. Dostun; bir kez evinde düşmanını gördü mü, oraya ayak basar mı hiç! Yusuf’un muhabbetinden gönlünü kestikten sonra değersiz akçeyle kendine ne alabilirsin ki! Aklın varsa dostundan yüz çevirme ki, düşmanın sana kötü gözle bakmasın.

Serkeş Hikâyesi

Adamın biri, padişaha karşı geldi. Bu küstahlığa karşılık padişah, onu bir düşmanına teslim edip; “Al, şunun kanını dök!” diye emretti. Kindar düşmanının eline düşen adam; bir yandan ağlıyor, bir yandan yana yakıla şöyle söyleniyordu; “Dostumu gücendirmeseydim, düşmanımın elinden cefa çeker miydim?”

Dostunu inciten, düşmanının tırnağıyla kendi derisini yırtmış olur. Gönlün de, dilin de dostunla bir olsun ki, bırak düşmanın kökü kendi kendine kazılsın. Düşmanı sevindirmek için dostu gücendirmenin doğru bir şey olduğunu sanmıyorum.

Şeytan Hikâyesi

Adamın biri, hile ve kurnazlıkla başkalarının malını yer; sofradan kalkarken de -hiçbir şey olmamış gibi- şeytana lânet ederdi. İblis, bir gün bunu yolda yakaladı ve; “Be adam! Senin kadar ahmak birini görmedim. Hem benimle banşıksın, hem de her sözümü dinliyorsun. O halde ne diye durmadan bana lanet okuyorsun!”

Yazıklar olsun sana ki, çirkin şeytanın emrine girmişsin. Ama melekler, yaptığın her bir kötülüğü amel defterine geçiriyorlar. Cahillik ve pervasızlıkla yaptığın kötülükleri, o temiz varlıkların yazmasını yüreğin götürüyor mu? O halde iyi bir yol tut kendine ve derhal Yüce Allah’la barış, onun sevgisini kazanmaya çalış. Bir şefaatchi bul, bir özür dile. Durma, acele et. Yoksa devranın dönmesiyle hayat kadehin dolduğu zaman, aman dileyecek vaktin kalmayacak. Baktın ki, iyi işler yapacak gücün yok; hiç olmazsa düşkünler gibi el açıp Allah’a yalvar. Yaptığın kötülükler çok olsa da, içten bir tövbeyle Allah’ın huzuruna iyi gidersin. Barış kapısını açık gördüğün takdirde; durma, hemen gir. Çünkü tövbe kapısı, apansızın yüzüne kapanabilir.

Oğlum; günah yükünün altına girme! Zira yolculukta yük taşıyanlar, âciz olur. İyilerin peşinden koş. Bu saadeti hakkıyla dileyen, bulmuştur. Oysa sen, bakıyorum da alçak şeytanın kuyruğundan ayrılmıyorsun. Bilmem ki, iyilere ne zaman yetişeceksin!

Peygamber efendimiz, sadece şeriatının ana yolunda yürüyenlere şefaatecektir.

Kirli Adam Hikâyesi

Tepeden tırnağa balçığa bulanana adam, aksi talihine veryansın ederken yanlışlıkla mescide girmek istedi. Mescittekilerden biri bunu görünce hemen engel olup sert bir dille onu uyardı; “Ellerin kurusun be adam! Bu tertemiz yere, böyle kir-pas içinde girilir mi?”

“Biri girmek, diğeri kovmak istiyor, ne tuhaf diye söylendim.” Tam bunu düşünerek dalmıştım ki, birden beynimde şimşekler çaktı; “Eşsiz cennet; temiz, kutlu bir yerdir ve buraya ancak yine temiz, kutlu insanlar girebilir. Peki ya, günah çamuruna bulanana orada ne işi var? Paraya ihtiyacı olduğu için çarşıya mal götüren adam gibi, sen de cennete girmek istiyorsan yanında ibadet ve itaatini götürebilirsin.”

Durma, eteğindeki zillet çamurunu temizle ki, geçsin. Çünkü ırmağı ansızın çevirebilirler. Henüz ipin ucu elinde duruyorken; “Devlet kuşu elimden kurtuldu! deme. Eğer vakit geçtiyse çabuk ol, hızlı yürü. Dosdoğru yürüyen kişi, geç kalmaktan kaygılanmaz. Ecel, istek elini henüz bağlamamışken; ne duruyorsun, Yüce Allah’ın dergâhında elini kaldır.

Ey gaflet uykusuna dalan günahkâr! Uyuma, kalk; günahlarının özrüyle şimdiden gözyaşı dökmeye başla. Zaten bir gün yüzşuyu dökeceksin. Hiç olmazsa bunu kendi mahallenin toprağına dök. Dökecek yüzşuyum kalmadı diyorsan, o zaman kıymetçe senden üstün olan birini kendine şefaâtçi kıl. Bağışlayıcı Allah, beni huzurundan kovsa da; ben, büyüklerin ruhundan şefaât dilerim.

Bayram Hikâyesi

Hatırımdadır: Çocuktum. Bir bayram günü babamla sokağa çıkmıştım. Oyuna dalmış ve kalabalığın arasında babamı kaybetmiştim. O ân aklım başımdan gitmiş ve feryatlar kopartıp ağlamaya başlamıştım ki ansızın biri çekti kulağımı. Yaşlı, kaygılı gözlerle baktım. Bir de ne göreyim. Babamdı; “Seni gidi yaramaz seni! Kaç kez elimi bırakma diye uyardım seni.”

Küçük çocuk yalnız başına gidemez. Çünkü insanın, görmediği yolu kestirmesi zordur. Bunun gibi sen de ey yoksul, kendi işlerinde yol çocuğusun. O halde git, mübarek zatların eteğine yapış ve alçak adamlarla düşüp kalkma. İyileri bırakıp, kötülerini yoldaş tutarsan hiç kimseden saygı göremezsin. Ârif olan kimse, iyi insanlar karşısında el açmaktan utanmaz. Sen de böyle yap ve temiz insanların eteğini bırakma. Müritler, çocuklardan daha güçsüzdür. Oysa şeyhler beton duvarlar kadar sağlamdır. Yürümeğe yeni başlayan çocuk, duvara nasıl tutunuyorsa sen de şeyhinin eteğine öyle tutun! Âbitlerin halkasında oturanlar, fâsıkların zincirinden kurtulmuşlardır. Bir ihtiyacın oldu mu, hiç çekinme, o halkaya sanlı. Zira sırf sen değil, bu halkadan sultanlar bile yararlanır. Marifet harmanını dürmek istiyorsan sen de Sadî gibi başak derlemelisin. Ey Allah’ın sevgili kullanı! Yarnın onun sofrasına oturduğunuzda, utanıp dilencilerden yüz çevirmeyin. Çünkü gönlü uyanık zatlar, bizim gibi uykuya dalmış zavallıdan huzurlarından kovmaz. Geriye dönüş olmayacak yarnın. Bu yüzden can nefesin henüz boğazındayken, akıllı ve uslu davranman gerekiyor.

Harman Hikâyesi

Adamın biri, yaz ortasında harmanını yığmış, kış kaygısından kurtulup gönlü rahatlamıştı. Derken bir gece zil zurna sarhoş oldu ve harmanın yanında ateş yaktı. Kıvılcımlar sıçrayıp harmanı küle çevirince ertesi gün başak toplamaya başladı. Çünkü elinde harmandan bir demet bile kalmamıştı. Tarlada başak toplayan bu sersemi görenlerden biri, onu işaret edip uşağına öğüt verdi; “Eğer sen de onun gibi gününü karartmak istemiyorsan, serkeşlik edip de harmanını küle verme!”

Hayatını kötülükle geçiren insan, harmanına ateş veren adam gibidir. Harmanı yakuttan sonra başak toplamak rezil bir durumdur ve üstelik insana eziyet verir. Güzel kardeşim! Dünya tarlana din ve adalet tohumu ekmeye çalış ve sakın iyilik harmanını küllendirme. Bahtiyar insanlar, musibete duçar kalan bahtsızlara bakıp ibret alırlar. Cezaya çarpılmadan önce af kapısını çal ki, sonra dayak altında feryat etmen sana yarar sağlamaz. Başını gaflet yakasından çıkar. Yoksa yarın başın, utanç içinde, göğsünde kalır.

Utanmaz Adam Hikâyesi

Gencin biri, fena bir işe dadanmıştı. Bir gün mübarek bir zat, onu iş üstünde yakaladı. Bunun üzerine delikanlı; kızanıp bozarmaya, utanıp sıkılmaya başladı ve pişman bir dille; “Eyvah; mahallenin şeyhi karşısında rezil oldum!” diye el bağladı. Parlak düşünceli şeyh bu sözü işitir işitmez ona fena halde kızdı; “Hey delikanlı; kendinden utanmıyorsun da; her yerde hâzır ve nâzır olan Allah varken benden mi utanıyorsun! Yazıklar olsun sana, yazıklar olsun!”

Elden, akrabadan nasıl utanıyorsan; Allah’tan da öyle utan. Yüce Yaratıcı’dan başka kimseden iyilik görmeyeceğini bil ve yalnız onun rızasını gözet ki; yarın mahcup olmayasın.

Yusuf ile Züleyha Hikâyesi

Bir gün Züleyha aşk şarabıyla sarhoş olunca, Yusuf’un gömleğine yapıştı. Şehvet şeytani, onu öyle azdırmıştı ki, Yusuf’un üstüne kurtlar gibi abanmıştı. Züleyha’nın mermerden bir putu vardı. Sabah akşam yanından ayrılmazdı. O gün, yaptığı işler gözüne çirkin görünmesin diye, putun yüzüne perde

çekmişti. Oysa Yusuf, zalim nefsinden çekiniyordu. Elleriyle, yüzünü kapamış ve kederli halde bir köşeye oturmuştu. Onu bu halde gören Züleyha; ellerine, ayaklarına kapanarak yalvardı; “Yusuf; kalbin, taş kadar soğuk; yüzün, limon kadar ekşi! Böyle yapıp da benim gibi bir güzeli perişan etme!” Oysa o ân, Yusuf’un gözlerinden yüzüne doğru ırmaklar boşalıyordu. Ağlamaktan kesilen sesiyle; “Vazgeç, benden kötülük bekleme. Sen bir taştan utanırken; ben, nasıl olur da kainatı var eden Yüce Allah’tan utanmam!”

Ömrünün sermayesini bir kez kaybetti mi, sonradan pişman olsan, ne yazar! Çehremiz kanlansın diye şarap içenler, sonunda yüzlerinin sarardığını görünce kahrolurlar. Özrün varsa, bugün söyle. Çünkü yarın söyleyemeyeceksin.

Kedi ve Köle

Kedi temiz yeri kirletir. Sonra dönüp baktığında o yer gözlerine çirkin gelir ve görünmesin diye üzerini toprakla örter. Ey gafıl insan! Akıldan yoksun kedi bile böyle yaparken; senin gibi akıl sahibi biri, nasıl olur da yaptığı çirkinliklerden, ettiği kötülüklerden utanmaz! Birisi görür diye düşünmez misin hiç!

Kabahati çok, efendisine âsî bir köle düşün ve bu köle kusurlarından dolayı kaçıp gitti diyelim. Bir gün içten pişman olup geri döndüğü takdirde; efendisi onu zincire vurmaz, hapse attırmaz. İleride muhtaç olmayacağını düşünerek, kin tut sevmediğine. Amel defterini şimdiden güzel doldur, defterini açtıkları zaman değil. Bir kimse kötülük yapmış bile olsa, kıyamet kopmadan önce buna içten tövbe edip kendini düzeltirse, yaptığı kötülükten dolayı sorguya tutulmayacak. Karşısında ah çekilen ayna kararır. Ancak bu, gönül aynası ise tersine pınl pınl parlar. Ey gâfil; yarın kimseden korkmak istemiyorsan, bugün günahlarından kork!

Habeş Hikâyesi

Vaktiyle bir başıma Habeş’e gitmiştim. Gönلüm rahattı, hayatımdan memnundum. Gezerken bir hapishaneye düştü yolum. İçeride zincire vurulu birkaç zavallıyı görünce çok etkilendim. Hemen yol hazırlığını yaparak kafesten

kaçan kuş gibi çöl yolunu tuttum. İlk karşılaştığım kişiye, o bahtsızların neden zincire vurulduğunu sordum. Tok bir sesle sebebini söyledi; “Onlar, gece hırsızlarıdır. Öğüt dinlemez ve Hakk’ı tanımazlar!”

Arkadaş! Kimseye fenalığın dokunmadıktan sonra -varsın herkes bekçi olsun- kimse sana bir şey yapamaz. İyi namlı birine leke sürülemez. O halde beylerden, sultanlardan değil; sadece ve sadece Yüce Allah’tan kork. Eğer kötülüğü yoksa, divana verilmekten çekinmez vali. Eğer varsa, hesap verirken korkudan dili tutulur. İşimi doğru dürüst yaptıktan sonra, gammaz düşmandan ne diye endişe edeyim! Eğer kul, kulluğunu düzgün yaparsa; efendisi, onu hoş tutar. Ama eğer kullukta ihmal gösterirse; silâhtarlıktan, katırcılığa düşer. Yani azizken sefil olur. Arkadaş! Daima halis gönülle kulluk et ki, melekleri geçesin. Tembellik etme sakın. Aksi takdirde hayvanlara geçileceksin.

Damgan Hikâyesi

Damgan¹²³ hâkimi, adamın birini, davul gibi bağirtıncaya kadar sopayla dövdü. Feci şekilde dayak yiyen adam, acısından o gece hiç uyuyamadı. Sabahleyin yanından geçen bir âbit, perişan halini görünce adama; “Geceleyin bekçinin önünde yanıp yakılsaydın, kabahatinden dolayı güpegündüz yüzsuyu dökmezdin.” diye öğüt verdi.

Geceleri Yüce Allah’ın dergâhında gönüllerini yakarak yalvaranlar, mahşer günü mahcup olmayacaklardır. Eğer henüz başı fikrindeysen, korkma; bağışlayıcı Allah, özür dileyenlerin kapısını kapamaz. Aklın başında ise, gündüz işlediğin günahıtan ötürü geceleyin esirgeyici Allah’a tövbe et. Seni yoktan var edenin, düştüğün zaman elinden tutmayacağını mı sanıyorsun! Kulsan, hacet elini kaldır; utanıyorsan, hasretle gözyaşı dök. Kim, bu kapıdan özür dilemeye; nedamet seli, onu günahlarından arındırmıştır. Yüce Allah, günahlarına çok ağlayana yüzsuyu döktürmez.

123 İran’ın kuzeyinde bir bölge.

Sanan Hikâyesi

Sanan'da¹²⁴ bir yavrum vefat etmişti. Çektiğim acıyı yalnız Allah bilir.

Hangi Yusuf yüzlü olursa olsun, balığın Yunus'u yutması gibi, Yüce Allah'ın ecel takdiriyle bir gün mezar balığı tarafından yutulacaktır. Dünya bahçesinde ecelin rüzgânıyla kökü kazılmayan servi, nerede görülmüş! Bir fidan, otuz yılda ağaç olur da; fırtına gelir, onu bir anda kökünden çıkarp deviriverir. Yeraltında nice gül-endamlılar yataarken, toprağın üstünde güller açması tuhaf değildir.

Bunları düşünerek; "Hey zavallı ihtiyar! Yavrun, temiz gitti. Ya sen; boğazına kadar günaha battığın halde hâlâ yaşıyorsun. Artık öl!" diye kendime kızdım. Bu duygular içinde çocuğumu kendi ellerimle gömdüm. Aradan birkaç gün geçti. Yavrumun boyuna bosuna duyduğum hasret beni yiyip bitirdi. Kalktım, hemen kabrine vardım. Mezarından bir taş kopardım. O dar, karanlık yere bakınca betim benzim soldu, yıkıldım. Ne kadar bu halde kaldım bilmiyorum. Kendime geldiğimde, çocuğumun sözleri değdi kulağıma. Şöyle diyordu; "Sevgili babacığım; bu karanlık yerden ürküyorsan, aklını başına topla, buraya ışıkla gel!"

Mezar gecesinin gündüz gibi aydınlık olmasını istiyorsan, henüz dünyada iken amel kandilini tutuştur. Binbir zahmetle hurma ağacı yetiştirenler; "Ya ağaçlarımız bu yıl hurma vermezse" diye endişelenirken; kimi açgözlü, ahmaklar; buğday ekmeden harman kaldıracaklarını sanıyorlar.

Sadî; ağaç diken, hurma yer; buğday eken, harman kaldırır.

124 Yani Mısır'da yer alan Sina yarımadası.

Münacat ve Kitabın Sonu

Gel dostum; canı gönülden elimizi Allah'a kaldıralım ki, yarın toprak altından kaldıramayacağız. Sonbahar mevsiminin o sert, soğuk havasından yaprak döken ağaçları görmüyor musun? O boş kalan ellerini göğse kaldırıp niyazda bulunurlar da; Yüce Allah, rahmetiyle onları kucaklar, ellerini boş çevirmez. Ve böylece baharla birlikte onlar yine yeşile bürünür, yemiş vermeye başlarlar.

Arkadaş! Allah'ın nimet kapısı daima açıktır. El açan hiç kimse, bu kapıdan yoksun döndürülmemiştir. Âbitler, buraya ibadetleriyle gelirken; âcizler, sadece niyazlarını getirirler. Sen de düşkünleri hoş tutan bu dergâha gel de, çıplak dallar gibi birlikte el kaldıralım. Çünkü artık böyle yapraksız kalmak olmaz.

Allah'ım! Bize kereminle bak. Bizden ancak günah çıkar. Hakir kulların, affına ümit bağlayarak günah işliyor. Ey cömert Allah'ım; hepimiz senin rızıkla beslenmiş; senin lûtfuna, ihsanına alışmışız. Bir dilenci; iyilik ve güzellik görünce, cömert efendinin ardından ayrılmaz. Bizi, dünyada aziz kıldın; öbür dünyada da, bunu umarız. Horluğu da, azizliği de ancak sen bağışlarsın ve aziz kıldığın kişi, hiçbir kimseden horluk görmez.

Allah'ım! Yüceliğinin hakkı için, beni hor-hakir etme; günahlarım yüzünden de zillet içinde bırakma. Benim gibi birini, musallat etme başıma. Azap görecekssem, yalnız senden göreyim. Dünyada en kötü şey; birinin, bir başkasının elinden cefa çekmesidir.

Allah'ım! Senin yüzünden utandığım yeter bana. Başkasının önünde utan-

dırma beni. Eğer başıma senden bir gölge düşerse, felek en alçak basamağım olur. Taç verirsen, başım yücelir.

Allah'ım! Beni sen kaldır ki, kimse yıkmasın!

Mecsup Hikâyesi

Bir meczup, Harem-i Şerif'te Yüce Allah'a münacat ediyordu. Aklıma geldikçe vücudum titrer hâlâ. Gönlü yaralı meczup, yana yakıla şöyle dua ediyordu:

“Allah'ım! Beni bağışla, zillet içinde bırakma! Bırakırsan eğer, kimse tutamaz elimden. İster lütfunla çağır, ister kapından kov; eşiğinden başka yere süreceğim başım yok benim! Allah'ım; ne kadar yoksul, çaresiz olduğumuzu biliyorsun. Kötülüğü emreden nefsin kölesi olmuşuz biz. Bu azgın nefis, öyle hızlı koşuyor ki; dizgini, akılla zapt edilecek gibi değil. Bir başına nefisle şeytanı kim yenebilir? Karınca, kaplanlarla nasıl dövüşebilir ki! Hakk yolun erleri için, bana bir yol göster ve bu düşmanlardan beni, sen muhafaza buyur.

Allah'ım! İlahi zatın hürmetine, eşsiz ve benzersiz sıfatların hürmetine, Beytül-Harem'deki hacıların lebbeyk¹²⁵ çağrıları hürmetine, Medine'de metfun Hz. Muhammed (s.a.s.)'in hürmetine, kılıç çakan savaşçı yiğitlerin tek bir nidaları hürmetine, temiz soylu ihtiyarların ibadeti hürmetine, hak yolda yürüyen gençlerin doğruluğu hürmetine; son nefesimizde, bire iki demekten kurtar beni! Gece-gündüz ibadet edenlerin, benim gibi ibadetsize şefaathetmesini umuyorum.

Allah'ım! Temiz soylu insanların hakkı için, beni kötülüklerden uzak tut. Elimizden fenalık çıktıysa bağışla. İbadetten iki büküm olan ve günahlarının utancıyla gözlerini yerden kaldıramayan ihtiyarların yüzü suyu hürmetine; sadet zamanı, gözümü kapalı; şahadet vakti, dilimi bağlı tutma. Hakkı gösteren yakın nuruyla yolumu aydınlat. Kötülük yapmasın elim, çirkini görmesin gözüm, kirli işler çevirmesin kudretim.

Allah'ım! Muhabbetinin havasında asılı duran hakir bir zerreyim ben. Öyle ki; karşında varlığımla yokluğum birdir benim. Lütuf güneşinden azıcık ışık ver bana. Görenler, o ışık içinde görsünler beni.

125 Beytül-Harem: Kabe. / Lebbeyk: Emrinize amadeyim, işte buradayım.

Allah'ım! Âsî, kötü kullarına nazar et ki, iyi olsunlar. Sen, sultansın; bizse, köleniz. Padişahın bir iltifatı, köleye yeter de artar bile.

Allah'ım! Bana ceza verdiğin takdirde merhametine sığınırım. Amel defterime bakacak olursan; 'Vaat ettiğin, bu değildi.' deyip yana yakıla ağlanm.

Allah'ım! Beni kovma kapından. Çünkü gidecek başka kapım yok benim. Cahillik edip birkaç günlüğüne kapından uzaklaşmışsam, geldim işte, şimdi kapıyı yüzüme kapama. İşlediğim günahlardan dolayı utanç içinde başımı öne eğerek af diliyorum senden.

Ey lûtfu bol, ihsanı geniş Allah'ım! Huzuruna yalnız aczimi getirecek kadar yoksulum. Kabahatimle, günahımla yargılama beni. Zenginlerin, yoksullara yardım etmesi âdettendir. Zayıfım, güçsüzüm diye niçin ağlıyorum ki ben? Evet, belki zayıf, güçsüz olabilirim. Ama güçlü, kudretli efendim var benim.

Allah'ım! Gaflette bulunup elest-bezminde¹²⁶ verdiğim ahdi unuttum. Ne yapabilirim; olan, oldu bir kez. İstek eli, kadere karşı ne yapabilir ki? Hem tedbir elimizden ne gelir? Günahlarımızın özrü için, bu nükte kâfi değil midir? Ne yaptımsa, sen bozdun. Kul, efendisi karşısında el açıp dilenmekten başka ne yapabilir!

Allah'ım! Hükmünden baş çekmiyorum ben; yalnız benim için neye hükmetmişsen; başıma, o geliyor."

Çirkin Hikâyesi

Birisi, kara yağız bir gence; "Sen çok çirkinsin!" dedi. Delikanlı, bunun üzerine ona öyle bir cevap verdi ki; söyleyen, oracıkta apışıp kaldı; "Kendi suretimi, kendim yapmadığım halde, fena bir şey yapmışım gibi ne diye beni ayıplıyorsun! Hem yüzüm çirkinse, bundan sana ne! Güzeli, çirkinini ben mi yarattım!"

Allah'ım! Hakkımızda takdir ettiğin alın yazısı varken; hükmettiğin -ne fazla, ne eksik- başımıza gelecek. Sonuçta bunu değiştiremeyeceğimizi biliyorsun. Mutlak kudret sahibi sensin. Biz kim oluyoruz ki!

126 Yahut bezm-i elest: Dünya öncesi ruhlar boyutu.

Allah'ım! Gösterirsen, doğru yola ulaşırsın; göstermezsen, yanlış yolda kalırsın. Kainatı yaratanın yardımı olmadıktan sonra; kul, günahından nasıl sakınır?

Tövbelerini Bozan Derviş Hikâyesi

Bir derviş vardı. Nefsine bir türlü hükmedemiyordu. Geceleyin tövbe eder, sabahleyin bozardı. Bir gün içinde bulunduğu durumla yüzleşmek için nefesine seslendi. Öyle hoş ve güzel şeyler söyledi ki; dinlersen anlatayım; "Ancak ve ancak Yüce Allah'ın dilediği tövbe bozulmaz. Yoksa bizim yemini-miz sebatsız ve gevşektir."

Allah'ım! Uluhiyetinin hakkı için, gözümü bâtıldan çevir ve yarın beni ateşte yakma. Yüzüm çaresizlikten toprağa düşerken, günahlarımın tozu göklere çıkıyor. Allah'ım! Rahmet yağmurunu yağdır. Çünkü yağmurun önünde toz kalmaz.

Günahlarım yüzünden ilahi mülkte yerim olmadığını biliyorum. Ancak kendime ayak sürüyecek başka bir yer de bulamıyorum.

Allah'ım! Susanların kalbinden neler geçtiğini bir tek sen bilirsin ve yaralı gönüllere ancak sen merhem sürebilirsin.

Mecusi Hikâyesi

Mecusi'nin biri, kapılarını dünyaya kapayıp kendini bir putun hizmetine vermişti. Aradan birkaç yıl geçti. Alnının yazısı, bu kötü mezhepli Mecusi'yi önemli bir sorunla karşı karşıya getirince çareyi putunda arayıp iyilik ümidiyle hemen ayaklarına kapandı; "Ey put! Zor durumdayım. Üstelik canım da tehlikede. Ne olur merhametinle elimden tutup bana yardım et!" Ancak ne kadar dil döktüyse de, putun ona yararı olmadı. Başındaki sineği kovmaktan âciz putun adama ne faydası dokunur! Neyse Mecusi, bu duruma hayli içerenip hiddetli bir dille bağınıp çağırmaya başladı; "Hey ahmak put! Sana kaç yıldır boşuna mı taptım? Ya şu işimi yaparsın ya da yapması için Allah'a giderim!" Puta ettiği secdelerin toprağı henüz yüzündeyken, Yüce Allah onun dileğini kabul etti. Ömrünü hakikati aramakla geçiren bir zat, bu duruma hayret etti. Kafası karışık bir halde şunları aklından geçirdi; "Bâtıla tapan alçak bir sersem, put-hanenin şarabıyla sarhoşken, üstelik daha gönlünü, küfürden ve

elini, hıyanetten yıkamamışken; Yüce Allah, nasıl olur da dileğini kabul eder, bir türlü anlayabilmiş değilim!”

Karman çorman akli ve kararsızlıktan perişan kalbiyle zat, işin sırrını düşünürken; gönül kulağına şöyle bir ses dokundu; “O eksik görüşlü, sersem ihtiyar; putun önünde çok yalvardı ve fakat hiçbir dileği kabul olmadı. Eğer niyazi bizim dergâhımızda da kabul olunmasaydı, sanem ile Samed¹²⁷ arasında ne fark kalırdı?”

Arkadaş! Gönlünü Samed’e bağla. Çünkü dünyada her şey puttan daha âcizdir. Eğer bu kapiya baş koyarsan, asla elin boş dönmezsin.

Allah’ım! Kusurlu amellerimizle çıktık huzuruna ve elimiz boş ama ümitle geldik.

Sarhoşla Müezzin Hikâyesi

İşitim ki; sarhoşun biri, hurma şarabının etkisiyle mescide girmiş ve Yüce Allah’ın kerem eşiğinde; “Rabbim, beni güzel cennetine koy!” diye yalvarmış. Bunu duyan müezzin, sarhoşun yakasına yapışmış hemen ve alaylı bir dille; “Hey akıldan, dinden gafil sarhoş! Köpeğin, mescitte ne işi olur! Ne amel işledin ki, karşılığında cenneti talep ediyorsun. Şu surata bak hele. Bu çirkin surata naz mı yaraşır!” deyip onu mescitten kovmuş. Sarhoş, hüzünlü gözlerle bakmış müezzine ve ağlamaklı sesiyle karşı koymuş; “Müezzin efendi! Gördüğün gibi bir sarhoşum ben. Çek ellerini üstümden. Sarhoş bile olsa, insanların kalbini kırmak yakışıyor mu sana? Hem sen, bir günahkârın Allah’tan bağış dilenmesini tuhaf mı buluyorsun? Bunları özrümü kabul edesin diye söylemiyorum. Tövbe kapısı daima açıktır ve Yüce Yaratıcı darda kalanların her zaman yardımcısıdır. Yüce Allah’ın lütfu o kadar büyüktür ki, bu büyüklüğün karşısında ben günahlarımı büyötmeye utanarak, şimdi burada ondan af diliyorum. Ya sen; kibirlenerek beni bu temiz yerden kovmaya utanmıyor musun hiç!”

Yaşlanıp da bu yüzden ayakta kesilenin elinden tutmazsan; ihtiyar, tek başına nasıl ayağa kalksın! İşte o ayakta kesilmiş ihtiyar benim.

127 Sanem: Put / Samed: Herbir şey kendisine muhtaç olduğu halde, kendisi hiçbir şeye muhtaç olmayan; noksansız, kusursuz anlamlarında Allah’ın sıfatlarından biri.

Allah'ım! Lûtfunla elimden tut. Senden ne büyüklük ne makam istiyorum. Yalnızca şu zavallı, çaresiz halimi görüp günahlanımı bağışlamayı diliyorum.

Dostlarımdan biri, ufacak bir kusurumu görse, ar perdesini yırtıp bu akılsızlığımı dillere destan eder. Bu yüzden biz, birbirimizden korkarız. Ama sen her kusurumuzu gördüğün halde örtüyorsun. Bu vesileyle affına sığınırız.

Cehaletlerinden dolayı köleler, serkeşlik ederken; efendileri, bunu görmezden gelir.

Allah'ım! Kerem ve ihsanıyla affedecek olursan, dünyada bir tek günahkâr kalmaz. Ama kullarına, günahlarına göre muamele edecek olursan; teraziyi kaldır, hepsini cehenneme gönder.

Allah'ım! Elimden tuttuğun takdirde, erişemeyeceğim makam kalmaz. Bıraktığın takdirde de, elimden tutan olmaz. Huzurundan atarsan, kimse kabul etmez beni.

Allah'ım! Bana güç verirsen kimse karşımda duramaz. Senin kurtardığını kimse yakalayamaz. Mahşer günü insanlar iki zümreye ayrılacaktır. Bilmem ki ben hangisinden olacağım. Eğer sağ zümreden olursam şaşarım. Çünkü ben, sol zümrenin yaptığı gibi kötü şeyler peşinde koştum. Ara sıra; "Yüce Allah, ak saçlarıma bakıp belki beni bağışlar." der, gönlümü bu ümitle avuturum.

Hız. Yusuf (a.s.), bunca musibetler görüp hapislerde yatıktan sonra, bir gün kıymeti bilinip hükmü yürüyünce Yakuboğullannın fenalıklarına bakmadı. Kendisine yaptıkları onca kötülüğe rağmen onları affetti. Getirdikleri birkaç dirhemi de onlara geri verip; "Size bugün serzeniş yoktur. Artık sıkıntılarınız bitmiştir. Rahat ve huzurlu olunuz." dedi.

Bunun gibi ben de, bugün suçlu ve sermayesiz bir halde huzuruna çıkıyorum. Sen, bu günahkâr ve yoksul kulunu affeyle Allah'ım!

Allah'ım! Hiç kimse, benimkinden daha kara bir defter görmemiştir. Çünkü amel defterimde hoşuna gidecek hiçbir şeyim yok. Hakkıyla kulluk ve itaatte bulunamadım sana. Yalnız lûtfuna, ihsanına güveniyor ve ancak senden af diliyorum.

Allah'ım! Ümitten başka sermaye getiremedim huzuruna. Ümit bağladığım affından, mahrum etme beni.

Gülistan

İlk Söz

Gülistan, bir şaheserdir hiç kuşkusuz. Şiir ve düzyazı dilinin iç içe girişikliği, hikmetli içeriği, devrinin ekonomik, sosyal ve siyasî gerçeklerine tanıklık etmesi başta olmak üzere daha bir çok yönüyle elden düşürülmeyecek bu kitapta birbirinden enfes yüzlerce öyküyle karşılaşacaksınız.

Okuyucu; eğitim ve terbiye, dostluk ve muhabbet, sevgi ve aşk merkezli bu öykülerde kendinden bir parça bulacak, kimi zaman öykü kahramanlarının yerinde olacak, kimi zamansa onlara yoldaşlık etmenin hazzını tadacaktır.

Bu eşsiz eseri hazırlarken Merhum Muhammed Ali Furûğî'nin* nüshasını esas aldık ve diğer metinleri bu nüshayla karşılaştırdık. Nüshaları karşılaştırırken de, eserin orijinal Farsça el yazmalarıyla matbu baskılarına düşürülen derkenar ve dipnot türü bilgi ve açıklamaların, Sâdî'nin sözleriyle karıştırıldığını gördük.

Öncelikle bu karışıklığı gidermekle işe başladık.

Ancak bu karmaşadan daha endişe verici iki durumla daha karşılaştık sonra. Bunların ilki, orijinal nüshalarda olmadığı halde, Gülistan'a düşülen ve Sâdî'ye atfedilen(!) yeni hikâyeler, ikincisiyse Farsça nüshada olduğu halde çeviri metinlerde yer almayan öykülerdi.

Bunları da tek tek ayıkladık.

Bir de düz yazılı metinlerle şiirlerin karıştırıldığı yerler vardı. Titiz bir inceleme sonrası yine elimizdeki nüshayı dikkate alıp bunları da düzelttik.

Nesir ve nazımla örülü eserin açığa kavuşabilmesi için, nesir bölümleri-

ni düzyazıyla; manzum mısra, beyit ve kıtalarını ise italik/yatık yazıyla vermeyi uygun gördük.

'Gülistan' işte böylesine yoğun ve sitemli bir çalışmanın neticesinde ortaya çıktı.

Ve son olarak eserin Farsça nüshasını bizim için temin ve engin hoşgörüsüyle son okumalara eşlik eden Araştırmacı-Yazar Sayın *Ahmet Baydar*'a şükran duygularımızı ifade ederek sizi 'Gülistan' ile baş başa bırakıyoruz.

İyi okumalar dileğiyle...

Osman Koca

Giriş

Gönül borcumuz, minnet buyruğunu elinde tutan ve nimetlerini şükreden kullarına ayıran, azîz ve yüce Allah'adır. Göğüse giren hava ömrü uzatır, çıkan hava kalbi ferahlatır. O halde bir nefeste farklı iki nimet ve her nimete karşılık bir şükür vardır.

Kimin elinden ve dilinden Yüce Allah'ı,

Hakkıyla şükredebilmek gelir?

Ey Dâvûd ailesi şükrediniz! Kullanımdan şükredenler oysa ne de azdır.¹

Kul için en iyisi Allah'a karşı

Kusurunu bilip af dilemektir.

Aksi takdirde hayırlı ameli olmayan hiç kimse,

Hakkıyla O'na şükredemeyecektir.

O'nun rahmetinin sayısız yağmuru her şeye ulaşmış, esirgemediği nime-
tinin sofrası her yere serilmiştir. İşledikleri aşın günah ve taşkınlıkları yüzün-
den kullarının âr perdesini ağır bir veballe asla yırtmaz, rızkını da hatadan do-
layı azaltmaz.

Ey gizli hazinesinden putperestlere, kâfirlere rızık veren Rezzâk!

Düşmanlarını bile gözetir iken dostlarını nasıl mahrum bırakırsın!

Ey Allah'ım! Saba rüzgan, döşemecisine 'zümrüt yaygıları yay' demiş.
Bahar bulutu, bakıcısına bitki kızlarını yer beşiğinde beslemesini emretmiş.

¹ Kur'an-ı Kerim, Sebe Sûresi, 34-13

Ağaçlara nevrüz kaftanı olarak yeşil desenli çiçekli giysiler giydirmiş. Baharın gelişine başları taçlı dal çocukları sevinmiş. Kamıştan çıkan su kudretiyle bal tadında şeker, hurma çekirdeği devasa ağaç olmuş.

*Bulut, rüzgar, ay, güneş ve felek
Elde ettiğin ekmeği gaflet içinde
Yemeyesin diye dönmektedir.
Ey insanoğlu şu gerçeği iyi bilmelisin ki,
Her şey dimdik ayakta senin içindir,
Oysa itaatsizliğin, insaf dairesine sığmaz.*

Kainatın efendisi, varlıkların kıvancı, alemlerin neşe kaynağı, iki cihan mimarı Hazreti Muhammed (s.a.s) Efendimiz;

*Şefa'at eden, sözü dinlenen, cömert ve âdil,
Endamı güzel, güler yüzlü, nübüvvet mühürlü peygamberdir.
Senin gibi arkası olan ümmetin, ne kaygısı olur?
Kaptanı Nûh (a.s) olanın, dalgalardan korkmasına ne gerek var?
O, olgunluğuyla yüksek derecelere ulaştı.
Cemaliyle karanlıkları yarıdı.
Bütün huyları mükemmel olan
Bu seçkin insana ve ailesine salât ve salavat getiriniz.*

Bir hadîs-i şeriflerinde Peygamberimiz; "Günahkâr bir kul, kabul edilmesi umuduyla tövbe elini açıp da Yüce Allah'ın makamına kaldırsa, fakat Yüce Allah ona bakmasa, o kul da bunun üzerine ümit kesmeyip tekrar el açsa, fakat Yüce Allah ona yine bakmasa, o kul nihayet yine yalvarıp inleyerek Yüce Allah'ı çağırırsa, bu kez Yüce Allah meleklerine seslenerek; Ey meleklerim ben-den başka ilahı bulunmayan kulumdan ben utandım, duasını kabul ettim, isteğini verdim. Zira kullanmın yalvarıp yakarmasından beni daha çok mahcup edecek bir başka şey yoktur." diye buyurmuşlardır.

*Huda'nın keremini, lütfunu gör ki,
Kul günah işliyor ama O, utanıyor.*

Onun yücelik evinden ayrılmayanlar 'Sana hakkıyla ibadet edemedik' diye kusurlarını açığa vurup kabullenirler. Onun cemalinin vasıflarını övenler 'Seni hakkıyla bilemedik' diye hayrette kaldıklarını itiraf ederler.

Biri, Allah'ın vasfını bana soracak olsa

'Ben âşık'ım, O ise benzersiz.' derim,

Başka ne söyleyebilirim ki!

Sevgilileri için ölen âşıklar, nasıl dile gelir!

Âriflerden biri, başını ilahî durumları sezinlemeye çevirir çevirmez keşif denizine dalmış. O tılsımlı hal geçince dostlarından biri; "Bulunduğunuz bahçeden bize ne hediye getirdiniz?" diye sormuş. O zat, kendine gelince; "Gül ağacına yetiştiğimde içimden gül toplamak geçti. Alıp bunları dostlarıma hediye edeyim dedim. Ancak gülün kokusu beni öyle sardı ki, aklım o an başımdan gitti. Elimde ne gül kaldı, ne utku!" diye cevap vermiş.

Ey seher bûlbûlü! Sen aşkı, bir kelebekten öğren,

O yanarak can verdi de hiç ses etmedi.

Halbuki bu yolda olanlar, onu istemesini bilmiyorlar,

Gerçekten haberi olanlarsa sırlarıyla kayboldular.

Zira onlardan geriye hiçbir haber gelmedi.

Ey hayalden, kıyastan, zan ve tahminden, vehimden duyduklarımız

Ve okuduklarımızdan çok daha yüce olan Allah'ım!

Meclis bitti, ömür tükendi.

Oysa biz, vasıflarını anlatmakta henüz yolun başındayız.

İslâm Sultanının Güzel Sıfatları²

Sâdi'nin güzel adı halkın diline düşmüş, sözü yeryüzüne ün salmıştır. Öyle ki; sözünü herkes şeker kamışı gibi çiğner, mektuplarını altın misali muhafaza eder. Bütün bu halleri sadece Sâdi'nin faziletine, söyleyişteki ustalığına vermemeli. Belki cihanın sultanı, zamanın kutbu Süleyman mührünü elinde tutup iman ehline yardım eden, ulu sultan, büyük atabek, yeryüzünde Allah'ın halifesi, Sa'd bin Zengî oğlu Muzafferüddin Ebû Bekr'e -ki; Allah ondan razı olsun, onu da kendinden hoşnut eylesin- Sâdi'ye yardım kanatlarını gerip takdir etmiş, Sâdi ise onu gönülden sevmiş, bütün halk ve yöneticileri ona ilgi göstermiştir. Çünkü halk, sultanlarının yolunu takip ederler.

*Sen bu düşküne nazar kıldığın günden beri,
Eserlerim güneşten daha parlak oldu.
Bütün ayıp ve kusurlar bende bulunsa da,
Sultanın hoş gördüğü kusurlar hüner oldu.*

*Bir gün hamamda sevgili dost,
Bana bir parça güzel kokulu kil verdi.
O kile "Misk misin yoksa anber mi?
Kokunla kendimden geçtim" dedim.
Kil bana şöyle cevap verdi:*

2 Sâdi bu bölümde eserini ithaf ettiği Şehzade Sa'd bin Ebû Bekr'e övgüler düzmektedir. Babası Sa'd bin Zengî, Fars atabeklerindendir.

“Ben adi bir kil idim. Bir zaman gülle haldaş oldum.

Güzel kokusu bana sindi.

Yoksa bildiğin basit bir toprak parçasıyım.”

Ey Allah’ım! Okunan ayetler hürmetine Müslümanların faydasına o sultanın ömrünü uzat. Yaptığı iyiliklerin ecrini kat kat ver. Sevenlerinin, vâlilerinin derecesini yücelt. Düşmanlarını ve kalpten kin besleyenlerini kahrınla yok et.

Dünya onunla mutlu oldu, huzuru devam etsin.

Mevlâ, zafer sancaklarıyla muzaffer eylesin.

Onun dalı budağı oğlu da onun gibi yetismekte. Çünkü kökü bellidir.

Topraktaki filizin güzelliği tohumun asaletinden ileri gelir.

Eşi ve benzeri olmayan Yüce Allah, temiz Şirâz halkını, âdil hakimlerin heybeti ve bilgileri ile hareket eden ilim adamlarının himmetiyle kıyamete kadar huzur ve güven içinde korusun.

Başında senin gibi, Yüce Allah’ın gölgesi bulundukça,

Pers ülkesinde zaman fitnesinden eser yoktur.

Bugün şu uzayıp giden yeryüzünde senin eşiğin gibi halk,

Hakk’ın nızası üzerine yaşayan bir başka topluluk görülmez.

Sana çaresizlerin hatırlarını gözetmek, bizeyse şükredip,

Âlemleri yaratan Yüce Allah’a güzel mükafatlar vermek yaraşır.

Allah’ım! Toprak ve rüzgar durdukça,

Pers toprağını fitne belasından emin kıl!

Kitabın Yazılış Nedeni

Bir gece geçirdiğim günleri düşünüyör, boşâ harcanmış ömrüme üzü-
yor, gönül sarayının taşını gözyaşımın elmasıyla delip halimi özetleyen şu be-
yitleri söylüyordum:

*Her ân ömrümden bir nefes daha gidiyor.
Etrafıma bakıyorum, kimseler kalmamış.
Be adam! Elli yaşını devirdin ama hâlâ uykudasın.
Kalan üç beş günün kıymetini nasıl anlayacaksın!*

*Hayatını boşâ geçirip iş görmeyen,
Göç davulu çaldığı halde yükünü hazır etmeyen!
Göç sabahının tatlı uykusu,
Zavallı neferi elbette yolundan alıkoyacaktır.
Bu dünyaya her gelen bir ev kurdu ve gitti,
Oysa öldü ve yerine bir başkası geçti.
Yerine gelen de onun gibi kibirlendi,
O da ölünce evi, kimse sahiplenmedi.*

*Bekası olmayanı dost edinme,
Bu gaddar, dostluğu anlamaz.
Madem iyi kötü herkes ölecek,
Bahtiyar, iyiliği düstur edinen kişidir.
Azığını kabrine kendin gönder,
Senden sonra kimse gönderemez zira.*

Ömür temmuz güneşine maruz kalan kar gibidir
Erimiş gitmiş ama efendi, gururlanmakta hâlâ!

Ey pazara eli boş giden kişi!
Korkarım ki mendilin dolmaz.
Ekinini yeşilken yiyen adam,
Harman zamanı başak toplar.

Bu sözleri düşündükten sonra bir köşeye çekilmeyi ve kimseyle görüşmeyi yeğledim. Kitabımı perişanlıktan arındırayım ki, bundan sonra pişman sözler söylemeyeyim.

Dili kesilmiş; dilsiz ve sağır olarak bir köşede oturan,,
Dili kendi hükmünde olmayan kimseden daha iyidir.

Diyip bu düşüncemi uygulamaya geçirdim. Derken kederli zamanlarımla tercümanı olan bir dostum yanıma gelip beni güldürmek, oyalamak istedi. Ama ben cevap vermedim. Başımı secdeden kaldırmadım. Manevî âlemin ateşli düşüncelerine daldım. O zat, halime gücendi. Dargın dargın yüzüme bakmak için eğildi ve naif bir sesle dedi ki:

Kardeş! Bugün söz söylemek mümkünken söyle, tatlı tatlı konuş.
Yann ecel habercisi gelince çaresiz fazlasıyla susacaksın.

Bir başka dostum onu şöyle ikaz etti: “Sâdî gayret etmiş, bundan böyle yaşadıkça uzlete çekilmek ister. Kimseyle konuşmayı dilemez. Sen de böyle yaşayabilirsen başının çaresine bak ve bir an evvel halktan uzaklaş.”

Dargın dost “Allah’a yemin olsun ki” diye cevap verdi. “Sâdî benimle tatlı tatlı konuşmadıkça buradan çıkmam ve huzura kavuşmam. Dostları incitmek iş değildir. Şayet yemin etmişse kefareti gerekir.”

Be akıllı adam, ağızdaki dil,
Hüner sahibinin hanesinin anahtandır.
Bir dükkân kapısı kilitli olduğunda
Sahibi kuyumcu mu çerçi mi belli olmaz.
Ârifler katında susmak edepse de
Gerektiğinde konuşmalı insan.

İki şey deliliğe işaret eder:

Biri söyleyeceği yerde susmak,

Diğeri susacağı yerde konuşmak.

Sözün özü o zat, sadık dostum olduğundan yüz çevirmeyi kendime reva görmedim.

Kavga etmek istediğinde öyle bir insan seç ki,

Ona ne ihtiyacın olsun, ne de ondan korkun.

Çaresiz konuşa konuşa şehirden ayrıldık. Mevsim ilkbahardı. Soğuğun direnci kırılmış, gül vakti erişmişti.

Ağaçların üzerindeki yapraktan gömlekler,

İnsanların bayramlık giysileri gibiydi.

Celâlî aylardan nisan başlangıcı idi.

Dallann minberlerinde bülbüller şakiyordu.

Kızıl gül üzerine çiğden inciler dokunuyordu.

Tıpkı öfkeli sevgilinin yanağındaki benler gibi.

Dostlardan biriyle bahçede geceledik. Bulunduğumuz mekan çekici, hoş bir yerdi. Görkemli ve heybetli ağaçların dalları sarmaş dolaş olmuştu. Gece vakti baksam, yere billur taneleri saçılmış, göğe ise Ülker yıldızı asılmış sanırdım.

Bir bahçe ki içinde bengisuya benzer,

Soğuk ve tatlı bir pınar var.

Ağaçlarda kuşlar ötüşüyorlar.

Toprak rengarenk lalelerle bezenmiş.

Ağaçlar meyveye durmuş,

Sabah rüzganı ağaçların altına

Rengarenk halılar sermiş.

Sabah olunca gitmeye karar verdik. Baktım dostum eteğini gül, reyhan, sümbül ve fesleğenle doldurmuş, şehre götürmek istiyordu. “Bilirsin ki” dedim kendimi tutamayıp “gülün ömrü az olur. Çok sürmez bu Gülistan bozulur. Ne demiş bilgeler; ‘fani şeylere kanma sakın. Sonra elinde ne gül kalır, ne Gülistan.’”

Dostum “peki o halde ne edelim” dedi. Ben de “Okuyanların gözlerini se-vindirecek, içlerini ferahlatacak bir kitap yazmak istiyorum” dedim. “Sonba-har rüzgarının ilişmediği, feleğin dönüşüyle baharı hazana çevrilmeyecek bir kitap... Adı: Gölistan...”

Bir deste gül ne işine yarar ey dost!

Yerine benim Gölistanımdan bir yaprak al.

Bilirsin işte, gülün ömrü az olur.

Bu Gölistan ise daima taptaze durur.

Ben bu sözü söyleyince dostum eteğindeki gülleri döküp derhal eteği-me yapıştı. “Haydi bakayım” diye seslendi, “yiğit kişi sözünde durur.” Ben de “Peki, öyle olsun” dedim ve Gölistan’ı yazmaya karar verdim. Birlikte geçirdi-gimiz o günü ve karşılıklı konuşmalarımızı hemen kaleme aldım, gerisini boş bıraktım. Yazıda öyle bir dil kullandım ki konuşanlar hayrete düştü, söz usta-ları söze küstü. Neyse sözü fazla uzatmayayım. Gül faslı kapanmadan, dallar güllere durmadan, Mennân olan Allah’ın izniyle Gölistan’ı bitirdim. Bitti de-dim, fakat gerçekte bitmedi. Belki ne zaman şahların şahı, Arap-Acem sultanı, denizler ve karalar sultanı, büyük atabek Muzafferüddin Ebu Bekr bin Sad ibn Zengî’nin oğlu, cihan efendisi, Allah’ın halifesi ve ziyası, mansur ve muzaffer şahane zatları lütfederek gözücuyla bakarsa ikbali devam etsin. Arzularını da-ima iyiliğe ve güzelliğe yorsun.

Şehzadenin şahane iltifatı,

Kitabımı süslerse şayet,

Kitabım Çin bakıcısı,

Erteng’in³ eserine benzeyecek.

Şehzademizin bu kitabı sıkılmadan

Okuyacağını umuyorum.

Çünkü şu söz oldukça meşhurdur:

‘Gölistan sıkıntı yeri değildir.’

Bir de önsöz, kuvvetli şehzademizin

Mübarek adına yazılmışsa ne a’lâ.

3 Erteng ya da Erjenk: Mani’nin dünyaca ünlü mitolojik resim kitabı.

Büyük Emir Ebu Nâsır Oğlu Fahreddin'in Vasıfları

Fikrimin ince gülü bu eser, güzellikten yana zaten eşsiz kaldığı için bana karşı başını eğmiş yukarı bakamıyor. Karamsar gözlerini ayağının ucuna dikmiş kaldıramıyor. Âşıkların arasına katılıp da arzı endam edemiyor. Meğer âlim, âmil, kayıtlı, muzaffer, mansur, gariplerin sığınağı, faziletlieleri gözetken, zâhitleri himaye eden, ahalinin övünç kaynağı, saltanatın sağ eli, din ve devletin başı, büyük emir 'Ebû Bekr bin Ebû Nâsır'⁴ bu eseri kabul ile bana değer verecek olursa işte o zaman eserim de kendini gösterecektir. Allah ömrünü uzun, kadrini kıymetli etsin. Gönlünü ferah, mükafatını kat kat ziyade eylesin.

Onun yardım gölgesine sığınanların

Günahları silinir, düşmanları dost olur.

Bütün kölelerin, hizmetçilerin onun zatına karşı belirli bir hizmeti vardır. Eğer o hizmetin yerine getirilmesinde azıcık tembellik ve gevşeklik gösterirlerse huzura çağrılıp azarlanırlar. Yalnız derviş takımı müstesna. Onların vazifeleri görülen iyiliklere şükretmek, ulularını hayır ile yad etmektir. Ancak vazifeleri huzurda olmayıp gizli devam eder. Çünkü açıktan yapılan dua; gıybet, içinden edilense niyazdır. Ki Allah, bu ikinci tür duaları kabule yakındır. İşte bu vesileyle dervişler hiçbir azara uğramaz.

Zaman annesi senin gibi bir çocuk doğurunca

Feleğin süklüm büküm beli neşeyle doğruldu.

Cihanı yaratan Yüce Allah'ın böyle bir çocuk vermesi

4 Salgır Hanedanlığı'nda görev yapmış bir devlet adamı.

Hikmeti gereği şanından ve lütfundandır.
Her kim iyi adla yaşarsa ebedî hayat bulur.
Zira vefatından sonra hayırla anılıp
Adını daima yaşatmış olur.

Ey büyük emir! Fazilet ehli; seni ister övsün, ister yersin,
Güzel yüzünün hiçbir süsleyiciye ihtiyacı yoktur.

Hizmette Kusurdan Dolayı Bir Köşeye Çekilmenin Sebebi

Efendimin dergahına hizmet için devam edemeyişimin gerekçesini, Büzürkmîhr'in⁵ bir sözüyle arz etmek isterim:

Hint âlimlerinden bir grup Büzürkmîhr'in fazileti hakkında ateşli bir tartışmaya girişmişlerdi. Neticede onun için bir kusur bulmakta zorlanmadılar. Zira kötü niyetliyidiler. Dediler ki; "Ağır ağır konuşur, çokça düşünür, karşısındakiler o sözünü bitirinceye kadar huzurunda öylece beklemiş." Bunun üzerine Büzürkmîhr şöyle cevap vermiş; "Ne söyleyeyim diye düşünmek, niçin söyledim diye pişman olmaktan çok daha iyidir."

İyi yetiştirilmiş, ihtiyar ve söz bilen,

Önce düşünür, sonra söyler.

Düşünmeden söze başlama, iyi söyle.

Geç söylersen sakıncası yok.

Düşün sonra söyle ve hatta

Başkaları susturmadan susmasını bil.

İnsanı hayvandan üstün tutan konuşma yeteneğidir.

Ancak doğruyu söylemezsen hayvan, senden üstün olur.

Hele ârif ve âlim yatağı olan efendimin meclisinde, büyük zatların karşısında söz söylemeye cesaret edersem arsızlık etmiş olurum. Böylece pek değersiz sermayem efendime varmadan eriyip gider. Çünkü kuyumcular çar-

⁵ Büzürkmîhr ya da Buzurcmîhr: Adaletiyle nam salmış, ünlü Sâsânî sultanı Enûşîrvân'ın veziri.

şışında boncuk, bir arpa değer taşımaz. Güneş karşısında mum ışık vermez. Yüksek minare, Elvend⁶ dağının eteğinde alçak kalır.

*Her kim nefesine uyup kafa tutarsa
Düşmanları akın akın ona doğru koşar.
Sâdi zayıf ve düşkündür.
Oysa düşünle kimse cenge çıkmaz.
Önce düşünce, sonra söz,
Önce temel, sonra duvar yani.*

Ağaç yontmayı bilirim ama bahçede değil. Güzellik satarım fakat Kenan ilinde değil.

Lokman Hekim'e sormuşlar: "Hikmeti kimden öğrendin?"
"Körlerden öğrendim" demiş.

Şaşkın bir halde "İyi de bu nasıl olur?" demişler.

"Çünkü onlar" diye cevap vermiş, "gidecekleri yeri değnekleriyle yoklayıp iyice anlamadan adım atmazlar."

Girmeden evvel çıkmayı düşün sen de. Erkekliğinden emin ol, sonra evlen.

*Gerçi horoz kavgada çeviktir ama
Tunç pençeli doğanın karşısında duramaz.
Kedi fareyi yakalarken aslan kesilir de
Kaplan ile cenge tutuştuğunda fare olur.*

Bu kitaba hizmetkârlarının ayıplarına ve kusurlarına göz yuman, küçüklerin kabahatlerini saklayan ulu kişilerin ahlakının yanı sıra seçkin eserlerden örnekler, öyküler, şiirler ve geçmiş sultanların kıssalarını aldık. Kıymetli ömrün bir parçasını sırf bu esere ayırdık.

İşte Gülistan'ın tasnifine vesile bu olmuştur. Tevfik Allah'tandır.
*Vücudumuzun her bir zerresi
Toprağa dönse bile,*

6 Elvend Dağı: İran'a bağlı Hemedan şehrinin güneyinde yüksek bir dağ.

Bu nazım ve tertip yıllarca

Yaşamaya devam edecek.

Bu kitabı ardımızda bir nakış, bir iz kalsın diye yazdık,

Çünkü bu dünyada hiç bir varlık kalıcı değildir.

Kalbi samimiyetle dolu insanlar 'Allah rahmet etsin' derse,

İşte bu dua ve temenni, bizim için yeterlidir.

Kitapların düzeninde, bölümlerin birleştirilmesinde, sözü kısa kesmek uygun görüldü. Bu yüzden Gülistan ağacının dalları, birbirine uzanan bu bahçe, tıpkı cennet gibi sekiz kat olacak şekilde özetlendi. Çünkü fazla olsaydı, okuruna usanç verebilirdi.

Birinci bölüm sultanların güzel âdetlerinden,

İkinci bölüm dervişlerin ahlakından,

Üçüncü bölüm kanaatin faziletinden,

Dördüncü bölüm sükutun faydalarından,

Beşinci bölüm gençlik ve aşktan,

Altıncı bölüm düşkünlük ve ihtiyarlıktan,

Yedinci bölüm terbiyenin öneminden,

Sekizinci bölüm sohbet âdâbından bahseder.

Bu süre içinde vakit hoş oldu,

Baktım tarih hicrî 656⁷ oldu,

Tek gayem öğüt vermektir okura,

Bunu söylemek bana nasip oldu.

Sultanların Âdetleri

Birinci Hikâye

Bir sultanın, masum bir esirin öldürülmesini emrettiğini işittim. Zavalılı tutsak, canından ümidini kesince kendi diliyle sultana sövmeye, hakkında kötü, çirkin laflar etmeye başlamış. Çünkü; “Canından ümidini kesen, içinde olanı söyler” demiş bilgiler.

Zor zamanda kaçmaya imkan kalmayınca,

El, keskin kılıcın ucunu tutar.

Köpeğe saldıran mağlup kedi gibi,

Umutsuzluğa düşünce insanın dili uzar.

Sultan bu tutsağın söylendiğini görünce “Bu ne söyleniyor böyle?” demiş.

İyi huylu vezirlerinden biri çekinerek cevap vermiş; “Ey sultanım! Öfkelelerini tutanlar, insanları bağışlayanlardır⁸ âyetini okuyor sizin için.”

Bunun üzerine sultan tutsağa acımış ve onu affetmiş.

Birinci vezirin aksine başka bir vezir kendini tutamayıp araya girmiş; “Bizim gibilere sultan huzurunda yalan söylemek yaraşmaz. Sultanım, o size sövüp saydı, hakkınızda pek çirkin sözler etti.” diyerek ilk veziri, sultana gam-mazlamış.

İkinci vezirin sözlerine sultanın canı hayli sıkılmış. Önce ortaya konuş-

⁸ Kur’ân-ı Kerîm, Âl-i İmran Sûresi, 3/134’ten alıntı.

muş; “Onun yalanı, senin doğru sözünden daha hoş geldi bana.” Sonra ikinci vezirine bakmış; “Çünkü onun sözü iyiliğe, seninkisi ise kötülüğe açılan bir kapıdır.”

Bilgeler; “İş bitiren yalan, fitne koparan doğrudan daha iyidir” demişler.

Sultanın dinlediği ve sözüne uyduğu kişi,

İyilikten başka bir şey söylerse yazıklar olsun!

Feridûn⁹ köşkünün duvarında meğer şöyle bir beyit yazılıymış:

Kardeş! Dünya kimseye kalmaz.

Gönlünü Allah’a ver de kurtul.

Dünya mülküne aldanma sakın.

Çünkü senin gibi nice kişiler beslemiş.

Fakat sonunda öldürmüştür onları.

Madem temiz olan ruh çıkıp gidecek

Ha taht üzerinde ölmüşsün, ha toprakta!

İkinci Hikâye

Horasan sultanlarından biri rüyasında, Sebüktegin oğlu Gazneli Sultan Mahmud’u vefatından yüz yıl sonra bütün vücudu toprak olmuş, yalnız gözleri yuvasında döner halde bakarken görmüş. Bilge tabirciler bu rüyanın yorumundan aciz kalmışlar. İçlerinden sadece bir derviş, sultanın huzuruna edebiyle çıkıp “Gözleri hâlâ bakıyor, çünkü mülkü başkalarının elinde. Bedeniyse toprak, zira ölümü muhakkak. Hasretle; ‘mülküm kimlerin elinde, acaba ne oldu?’ diye inlemektedir.” demiş.

Nice şöhretli kişileri toprağın altına gömmüşler.

Bugünse yeryüzünde varlıklarından bir iz bile yok.

O zayıf, cömert ihtiyar toprak altına teslim ettiler.

Toprak onu öyle yedi ki, geriye kemiği bile kalmadı.

9 Feridûn ya da Âferidûn: Pişdâdi Hanedanı sultanlarından olduğu sanılan bir destan kahramanı.

*Bir tek Enûşirvân¹⁰ adı, adaletiyle diridir,
Her ne kadar ölmüş ve çok zaman geçmiş olsa da.
Arkadaş! Filanca öldü diye tellallar seslenmeden
Derhal iyilik yap ve ömrü ganimet bil.*

Üçüncü Hikâye

Bir sultanın şehzadelerinden birinin kısa ve sade, kardeşlerinin ise uzun ve güzel olduklarını işittim. Kısacası sultan kısa boylu oğlunu küçümsüyor-
muş. Bir gün ona anlamlı anlamlı bakmış. Zeki şehzade durumun farkına var-
mış. Babasına hürmette kusur etmeden “Ey baba! Akıllı kısa, cahil uzundan
daha iyidir” demiş. “Boyca her uzun olanın kıymeti de büyük olmasa gerektir.
Çünkü koyun temiz, fil ise murdardır.”

*Yeryüzündeki dağların en küçüğü Tûrdur.¹¹
Fakat kıymeti Allah katında öteki dağlardan daha büyüktür.
İşittin mi bir gün bir zayıf âlim,
Bir şişman ahmağa şöyle demiş:
‘Arap atı her ne kadar zayıf ise de,
Bir tavlı eşekten daha seridir.’*

Şehzadenin sözlerine babası için için gülmüş, saray erkânı pek beğenmiş-
ler, kardeşleri ise incinmişler.

*Bir insan söz söylemedikçe
Ayıbı ve hüneri gizli olur.
Her ormanı boş sanma.
İçinde uyuyan bir kaplan olur.*

O sırada çetin bir düşmanın sultana savaş ilan ettiğini işittim. İki ordu
karşı karşıya gelmişler. Meydanda atını ilk koşturan kısa boylu şehzade olmuş
ve düşmana cesurca şöyle seslenmiş:

10 Adaletiyle ünlü, Sâsânî Devleti'nin yirminci hükümdarı.

11 Hz.Musa'nın Allah ile konuştuğu dağın ismi.

Cenk günü size sırtını dönecek kadar korkak değilim ben.

Kanlı toprak arasında baş anyorsan bil ki işte o benim.

Harbe giren kendi, kaçansa ordusunun kanıyla oynar.

Şehzade bunları söyledikten sonra düşmana hücum etmiş. Karşı saftan birkaç yiğidi yere sermiş. Ardından dönüp babasının huzuruna gelerek yeri öpmüş ve:

Muhterem babacığım, sana değersiz görünmüştüm.

Sense şişmanlığı hüner saymaktaydın.

Savaş meydanında ince belli Arap atı işe yarar.

Koşmaktan âciz besili öküzler ne yapsın!

Dedikten sonra adamakıllı huzursuzlanan ordusunu dolaşmaya başlamış. Meğer düşman sayıca çok, bunlar az imişler. Askerlerin bir kısmı kaçmak istemiş. Şehzade “Yiğitlerim” diye onlara seslenmiş, “savaşın da kadın elbisesi giymeyin.”

Şehzadenin sözleri süvarileri hırslandırmış. Bunun üzerine hemen düşmana hücum etmişler ve aynı gün içinde savaşı zaferle bitirmişler.

Oğlunun bu zaferine tanık olan sultan, şehzadesinin alnını öperek onu bağrına basmış ve hemen oracıkta veliahdı olduğunu haykırmış. Kardeşleri onu kıskanmışlar. Yemeğine zehir koymuşlar. Çardaktan bu suikastı gören kızkardeşi, pencerenin pervazlarını çarparak onu uyarmış. Zeki şehzade hileyi anlayıp yemekten elini çekerek kardeşlerinin duyabileceği bir sesle; “Hünerli kişiler ölsün de, hünersizler geride kalsın. Bu olacak iş mi!” demiş.

Dünyada hümâ kuşu¹² kalmasa dahi

Baykuşun gölgesine kimse yanaşmaz.

Hadiseyi sultana duyurmuşlar. Bunun üzerine sultan oğullarını huzuruna çağırıp onları bir bir cezalandırmış. Sonra kardeşler arasındaki kıskançlığı bitirmek üzere memleketinden her birine istedikleri yerleri taksim etmiş. Nitekim bu taksimden sonra gerçekten de fitne bitmiş tükenmiş.

12 Hümâ kuşu: Gölgesinin talih getirdiğine inanılan mitolojik bir kuş, Zümrüdü Anka.

Bilgeler; “On derviş bir kilime sığar da, iki sultan bir cihana sığmaz.” der.

Allah dostu, bir ekmeğin yansını yerse,

Diğer yansını fakirlere sunar.

Bir sultan yedi kıtaya sahip iken,

Diğer bölgeleri de almayı arzular.

Dördüncü Hikâye

Arap haramîlerinden bir topluluk bir dağ başına yerleşmiş, kervan yolunu ele geçirmişlerdi. O bölgede yaşayan cümle halk onların hilelerinden, azgınlıklarından ve talanlarından haylice ürkmüşlerdi. Üzerlerine varmak isteyen sultan orduları da üstelik bir bir mağlup olmuştu. Çünkü sığındıkları yer varılması çetin kuytu bir mekandı. Orada kerpiçten kaleleri vardı. Bu musibet durum üzerine bölge halkının ileri gelenleri toplanıp, yol kesicilerin sürülmesi için karşılıklı fikir alışverişlerinde bulundular. ‘Bu topluluğun önü alınmazsa bir zaman sonra onlarla başa çıkılmaz’ düşüncesinde birleştiler.

Yeni kök salmış bir ağacı

Bir adam bile yerinden söküp alır.

Hayli zaman geçerse üstünden

Pehlivanlar bile çaresiz kalır.

Pınar başını bir kürekle kapatırsın ama,

Su çoğalınca fille dahi geçemezsin.

Uzun görüşmeler neticesinde bir gözcü gönderip uygun ânı kollamaya karar verdiler. O günden sonra gözcü gündüz ve gece ara vermeden bunları gözetlemeye başladı. Sonunda bir gün bu haramiler bir kavmin üzerine savaşılmaya gittiler. Gözcü gelip olanları haber verdi. Derhal bir öncü grup eşliğinde, daha önce savaşlarda kahramanlık gösteren yiğitler o sarp dağa çıkıp, hendeklerinde gizlendiler. Gece oldu sonra. Hırsızlar geri döndüler. Döndükleri yol çok uzun, ganimetleri pek ağırdı. Hepsini yorgun düşmüş bir halde uykuya daldılar.

Güneş batmış, karanlık çoktan çıkmış idi.

Yunus peygamber'i sanki bir balık yutmuş idi.

Gecenin ilk çeyreğinde yiğitler, saklandıkları hendeklerden bir bir çıktılar. Gaflet uykusuna yatan haramilerin ellerini, kollarını bağladılar. Tan yeri ağardığında getirip sultanın huzuruna çıkardılar. Sultan bunları görür görmez hepsinin katlini emretti.

Tesadüf bu ya, aralarında gençliğin ilk meyvesi henüz olgunlaşmış, yanak bahçesi yeşillığe yeni vurmuş bir delikanlı vardı. Vezirlerinden biri sultanın huzuruna gelip eteğini öperek "Bu çocuk, hayat bahçesinde henüz meyve vermemiş, taze baharında bir fayda elde etmemiş." diye yalvarıp yakarmaya başladı. "Onun kanını bağışlarsanız sultanım beni mutlu edersiniz."

Bu yakanları duyan sultan yüzünü ekşitti. Duyduğu sözlerin hoşuna gitmediğini sesiyle belli ederek şöyle dedi:

Soysuz kişi iyilerden terbiye almaz.

Yeteneksiz adamı terbiye etmeye çalışmak,

Kubbe üzerinde cevizi tutmaya benzer.

Bunların bozuk neslini ve kabilesini kesmek daha makul, köklerini kazımak daha iyidir. Ateşi söndürüp közü bırakmak, yılanı öldürüp yavrusunu korumak akıl kân değildir.

Bulutlar bengisu yağdırsa da

Söğüt dalından asla meyve yiyemezsin.

Vaktini soysuzla boşa harcama,

Hasır kamışından şeker yiyemezsin.

Vezir bu sözleri dinledi. İster istemez kabullendi. Sultanın güzel düşüncesini takdir edip "Gerçekten sultanım" dedi, "Allah saltanatını uzun etsin. Değiniz hakikatin ta kendisidir. Ancak bu henüz çocuk. Ruh terbiyesi sanırım henüz kirlenmemiştir. Ümit ederim ki; iyilerle birlik olur da akıllıların ahlağıyla süslenir."

Sultan vezirinin bilgece sözlerini dinlerken, veziri bir hadisle konuşmasına devam etti: "Her doğan kişinin fıtratı İslam üzerinedir. Anne ve babası onu sonradan Yahudî, Hristiyan ve Mecusî yapar."

Lût (a.s.)'un eşi¹³ kötülerle arkadaş olduğu için
 Sûlalesi peygamber ailesinden olmak şerefini yitirdi.
 Halbuki Ashab-ı Kehf'in¹⁴ köpeği birkaç gün,
 İyilerin peşine takıldı da insan olma şerefini kazandı.

Vezir bunları söyledi, yanındaki nedimleri de ona eşlik etti. Sultan onların ricasını kırmayıp "Doğru bulmadım ama hadi affettim" dedikten sonra sözlerine şöyle devam etti:

Bilir misin Zâl, Rüstem'e¹⁵ ne dedi?
 Düşmanı küçümsemek doğru değildir.
 Küçük bir pınar zira suyunu aldıkça,
 Deveyi yüküyle birlikte alıp götürmektedir.

Kısaca vezir çocuğu alıp evine götürdü. Onu naz ve nimetle yetiştirdi. Eğitimi için hocalar tayin etti. Hocalar çocuğa kısa zamanda güzel konuşmayı, etkili cevap vermeyi, sultanın huzurunda gereken ne varsa her şeyi tek tek öğretiler. Çevresindekilerce çocuğun bu güzel hasletleri çokça beğenildi.

Bir gün vezir, sultanın huzurunda çocuğun ahlakından, üstün yeteneklerinden kısmen bahsederek; "Artık akıllı insanların terbiyesi onu etkilemiş, eski kusurları tümüyle yok olup gitmiştir sultanım." dedi. Sultan bu sözü duyunca gülümseyerek şöyle cevap verdi:

Kurt yavrusu, insanlar arasında büyüye de,
 Sonunda aslına döner ve kurt olur.

Aradan bir iki yıl geçti. Oğlan büyüdü. Mahallenin çapkınlarından bir grup, oğlana yanaşıp onunla arkadaşlık kurdular. Oğlan bir fırsatını bulur bulmaz veziriyle iki oğlunu öldürdü. Sonra da dağa çıkıp bitmez tükenmez hazinesine geçip oturdu, asi oldu. Bunu duyan sultan hayretinden ellerini dişleriyle ısırıp şöyle dedi:

İnsan kötü demirden nasıl iyi kılıç yapsın?

13 Bazı nüshalarda 'Lût'un eşi' yerine 'Nüh'un oğlu' ibaresi geçer.

14 Kur'an-ı Kerim'de öyküsü anlatılan ve Tarsus çevresindeki bir mağarada 309 yıl uyuduklarına inanılan mağara arkadaşları.

15 Zâl ve oğlu Rüstem, İran destan kahramanlarındandır.

*Ey akıllı kişi bil ki, alçak insan terbiyeyle adam olmaz.
 Misal mi istersin yağmura bak!
 Doğasında güzelliik ve temizlik olduğu halde,
 Bahçede lale, çorak yerde diken bitirir.
 Çorak arazi sümbül vermez.
 Ümit tohumunu boşuna zayi etme.
 Zira kötülere iyilik etmek,
 İyilere kötülük etmek demektir.*

Beşinci Hikâye

Öğulmiş'in¹⁶ saray kapısında bir çavuş oğlu gördüm. Aklı, zekası, kavrayışı ve sezgisi ne kadar övölse yeridir. Hem de o küçük yaşta, büyüklük alametleri sırayla alınca dizilmişti.

*Akıl ve zekasından ötürü
 Büyüklük yıldızı parladı.*

Özetle o çocuk iç ve dış güzelliğiyle kısa zamanda sultanın gözüne girmeyi başardı. Bilgeler "Zenginlik hünerledir, malla değil; büyüklük akılladır yaşla değil" demişler. Yaşıtları, mevkiini kıskanıp onu hainlikle suçladıktan sonra idam edilsin diye çok uğraştılar.

Dost, dostu sevdikten sonra düşman ne yapabilir ki?

Sultan bu suçlamalar üzerine çocuğa sormuş: "Bunlar sana neden düşman kesildi?"

Çocuk utanarak; "Sultanım" diye cevap vermiş, "sayenizde herkesi memnun ettim. Ancak huzurumu ve devletinizi çekemeyenleri mutlu edemedim."

*Kimsenin gönlünü incitmek istemem,
 Fakat içi içini yiyen kıskanca ne yapabilirim?
 Ey kıskanç! Sana diyorum, öl de kurtul.
 Çünkü sen ölmedikçe kıskançlığın da ölmeyecek.*

*Talihsizler, talihlilerin mutluluğu ve makamı yok olsun isterler.
Yarasalann gözü gündüz görmezse güneşin ne günahı var!
Doğrusunu istersen, güneşin kararmasındansa, bırak bin göz böyle kalsın.*

Altıncı Hikâye

Bir Acem şahını anlatırlar: Halkın malını zorla elinden alıp onlara zulüm etmeye başlamıştı. Bu zulüm öyle bir dereceye vardı ki; artık halk, çil yavruları gibi bir o yana bu yana dağılıp, gurbet yollara düştüler. Halk azalınca, şahın kudreti de azaldı tabi, hazinesi boşaldı, düşmanları gelip kapıya dayandı.

*Felaket günlerinde imdadına yetişecek dost arayana
‘Arkadaş selamet günlerinde cömertliğe çalış’ de.
Parayla alınmış kulağı küpeli köleyi hoş tutmazsan kaçır.
Sen lütfet ki; yabancılar senin kulağı küpeli kölen olsun.*

Bir gün şahın meclisinde ‘Şehnâme’¹⁷ okunuyordu. Okunan bölüm, Dahhâk’ın yenilip, Ferîdûn’un saltanata çıktığına dairdi. Bu arada vezir, şaha sordu: “Ferîdûn’un hazinesi, malı mülkü, kulu kölesi yokken nasıl sultan oldu?” Sultan “Halkın ona taraf olup, başına toplandığını, böylece güç kuvvet bulup sultan olduğunu sen işitmedin mi?” diyip vezirinin sorusunu bir başka soruyla cevapladı. Bunun üzerine vezir “Madem sultanım” dedi “Halkın toplanması sultanlığa sebep oluyorsa, yoksa sen sultan olmak istemiyor musun ki halkını dağıtıp perişan ediyorsun?”

*Askeri can ile beslemek gerekir.
Çünkü sultan askeriyle hüküm sürer.*

Sultan insafa gelip “Peki o halde” dedi, “dağılan halkı tekrar bir araya getirmek için ne yapmak gerekir?”

Vezir anında cevap verdi: “Sultan cömert olmalı ki halkı onu kucaklasın, merhametli olmalı ki güven içinde yaşasın. Sendeyse ikisi de yok!”

*Kurdun çobanlık edemeyeceği gibi
Zâlim insan da sultanlık edemez.*

17 Firdevsî’nin otuz yılda tamamladığı, büyük İran destanı.

Zulüm temelini atan sultan aslında

Kendi saltanatının duvarlarını yıkmıştır.

Vezirin bu sözleri sultanın hoşuna gitmedi. “Bağlayın şunu” diye emredip zindana gönderdi. Çok geçmeden şahın amca çocukları saltanat kavgasına girdi. Sultanın zulmüyle dağılan halk onların tarafını seçince sultan bir anda saltanat gücünü yitirdi.

Bir sultan halkına zulmederse şayet,

Felaket gününde dostu bile ona düşman kesilir.

Halkınla hoş geçin ve düşmanından korkma.

Çünkü âdilsen, halkının hepsi bir neferdir.

Yedinci Hikâye

Bir sultan, acemî bir köleyle gemiye binmişti. Köle, hayatında hiç deniz görmemiş, gemi yolculuğunda başına gelecekleri hiç tecrübe etmemişti. Ağlayıp inlemeye, tir tir titremeye başladı birden. Onu sakinleştiremediler bir türlü. Sultanın keyfi kaçtı. Bu arada bir bilge, sultanın huzuruna gelip “İzin verin, ben onu sakinleştireyim” dedi.

Huzurdan izin çıkınca bilge, kölenin denize atılmasını buyurdu. Köle birkaç kere su yuttu. Saçından tutup gemiye sürüklediler. Köle, gemiye çıkınca derhal iki eliyle birden dümene sıkıca sarılıp uslu uslu oturdu. Bilgenin yaptığı bu işten hayrete düşen sultan “Bu işteki sır nedir” diye sordu. Bilge “Köle, önceden boğulma sıkıntısı çekip, geminin güvenliğini bilmiyordu” diye cevap verdi. “Bir felakete düşmeyen kişi, esenliğin kıymetini bilemez.”

Ey tok insan! Sana arpa ekmeği hoş görünmez tabi.

Halbuki beğenmediğin ekmeğin benim sevgilimdir.

Arâf¹⁸ cennet hurileri için cehennem,

Cehennemlikler içinse cennettir.

Biri sevgilisini göğsüne sarmış,

18 Arâf: Kur’ân-ı Kerîm’de bahsi geçen cennetle cehennem arası bir mekan.

*Diğeri gözlerini kapıya dikmiş,
İkisi arasında oysa ne uçurumlar var.*

Sekizinci Hikâye

Hürmüz'e "Babanın vezirlerinden ne kötülük gördün ki, hepsini zindana attırdın?" diye sordular. Cevap verdi: "Bir kötülük görmedim. Fakat benden çok korktuklarını anladım. Öyle ki; verdiğim sözlere asla güvenmiyorlardı. Kendi zararlarından korkup beni öldüreceklerinden endişe ettim ve bilgelerin şu sözleriyle amel ettim:

*Ey bilge! Senden korkana karşı uyanık ol dâimâ,
Onun gibi yüz kişinin üstesinden geleceğini bilsen bile.
Kedinin canı yanınca tırnaklarıyla kaplanın gözünü çıkardığını,
Yılanın başımı ezecek korkusuyla çobanı ısırıldığını, bilmez misin?*

Dokuzuncu Hikâye

Arap sultanlarından biri, hem hasta hem de yaşlıydı. Hayatından ümit kesilmişti derken bir süvari huzura varıp; "Filan kaleyi efendimizin sayesinde ele geçirip ordusunu ve halkını esir aldık." diye bir müjde getirdi. Müjdeyi işiten sultan, içini çekerek "Bu haber bana değil, düşmanlarıma yani benden sonra kalanlaradır" dedi.

*Gönlümde dinmez bir dilek vardı.
Yazık ki ömrüm onu beklemekle geçti.
O dileğim gerçek oldu ama ne fayda!
Geçen ömrüm bir daha gelmeyecek.
İki gözüm! Ecel eli göç davulunu çaldı, başa veda ediniz.
Ayaklarım, bileklerim, kollarım birbirinize veda ediniz.
Düşmanlarımin arzusu nihayet kapıma dayandı.
Ey dostlar! Ömrüm cehaletle geçti, ibret alınız.
Bir gün gelip de öleceğimi akıl edemedim.
Günahlarımdan sakınmadım, bari siz sakınınız.*

Onuncu Hikâye

Bir sene Dimaşk¹⁹ camiinde gömülü olan Yahya peygamberin türbesinin başucunda itikâfa²⁰ girmiştim. Arap sultanlarından, insafsızlığıyla nam salmış biri, türbeyi ziyarete geldi, namaz kıldı ve dua edip dilekte bulundu.

*İster fakir olsun, ister zengin,
Herkes bu toprağın kölesidir,
Fakirler bir yana, zenginler
Ona daha çok ihtiyaç duymaktadır.*

Sonra yüzünü bana dönüp; “Dervişlerin himmeti ve marifetli işleri sayesinde bana gönülden dua etsinler. Zira güçlü bir düşmandan endişe etmekteyim” dedi. Ben de ona bakıp; “Kuvvetli düşmanından sıkıntı görmek istemiyorsan zayıf halkına merhamet et” dedim.

*Güçlü kollar ve keskin pençelerle,
Çaresiz bir düşkünün kolunu kırmak hatadır.
Düşkünlere acımayan, bir kez yıkıldı mı
Elinden tutulmayacağını iyi bilsin.
Kötülük tohumu ektiği halde
İyilik biçeceğini sananlar açıkça yanılıyorlar,
Kulaktaki pamuğu çıkar, halka adaletini göster,
Yoksa o büyük adalet günü açıkta kalırsın.
İnsanoğlu bir vücudun azalan gibidir,
Çünkü onları yaratan cevher birdir.
Vücudun bir yeri hastalanırsa
Diğerleri de bundan şikayetçi olur.*

*Başkalarının eziyetlerinden
Sıkıntı duymayan ey insan!
Sana insan sıfatını vermek yakışmaz.*

19 Dimaşk: Suriye'nin başkenti, Şam.

20 İtikâf: İbadet amacıyla yalnızlığa çekilmek.

On birinci Hikâye

Bağdat'ta duaları kabul olunan bir derviş çıktı ortaya. Bunu Haccâc'a²¹ haber verdiler. Haccâc, adamı yanına çağırıp; "Benim için hayırlı dua et" diyince, derviş hemen oracıkta "Ya Rabbi, bu Haccâc kulunun canını al" diye dua etti. Haccâc şaşkın bir halde; "Derviş, bu nasıl dua böyle? Allah için konuş!" diyince, derviş hemen cevap verdi; "Bu dua, hem senin hem de memleketin hayrın için."

*Ey elinin altındakileri inciten güçlü insan!
Ne vakte kadar böyle pervasızca zulmedeceksin.
Sultanlık neyine senin! Halkına zulmettiğin için,
Bir an evvel ölmen, çok daha iyidir senin.*

On ikinci Hikâye

İnsafsız sultanlardan biri, bir âbite sormuş: "İbadetlerin en büyüğü hangisidir?"

Âbit cevap vermiş; "Senin için öğle uykusu. Zira böylece halkına zulmedemezsin."

*Bir zâlimi öğle vakti uyurken gördüm de;
Bu fitnedir, uyursa daha iyidir dedim.
Uykusu uyanıklığından daha iyi olan
Kötü ahlaklı bu kişinin ölümü de iyidir.*

On üçüncü Hikâye

Sultanlardan birinin, bir gece sabaha dek eğlendiğini işittim. Son derece sarhoş halde şöyle demektedir:

*Dünyada bize şu saatten daha hoş bir zaman yoktur.
Çünkü iyiyi kötüyü düşünmediğimiz gibi kimseden kaygımız da yoktur.*

21 Haccâc bin Yûsuf: Zalimliğiyle meşhur bir Emevî kumandanı.

Mevsimlerden kışmış. Çıplak bir derviş saray civarında, açık bir yerde yatıyormuş. Sultanın bu sözlerini duyup şöyle ona şöyle seslenmiş:

Sultanım! İkbâlce dünyada eşin yok.

Tut ki kimseden kaygılanmazsın da.

Peki ya bizim kaygımız?

Dervişin bu niyazı sultanın hoşuna gitmiş. İçi bin altın dolu keseyi pence-rede dışarı uzatarak “Derviş, eteğini aç” demiş. Derviş hayıflanarak “Elbisem yok ki, eteğim olsun” diyip karşılık vermiş. Bu sözle sultanın merhameti dep-reşmiş. Süslü bir kaftanla altın kesesini dervişe göndermiş. Derviş kısa bir za-manda bu parayı harcayıp tekrar saraya gelmiş.

Âşığın gönlünde sabır, elekte su durmadığı gibi

Kalenderin avucunda da para durmaz.

Derviş öyle bir zamanda gelmiş ki sultanın işi başından aşkınmış. Hiz-metçiler dervişin gelişini arz etmişler. Sultan bu kez kızıp surat asmış. Böyle-si doğaldır. Nitekim akıl ve tecrübe sahibi bilge kişiler; “Sultanlar çok zaman memleketlerinin önemli işleriyle uğraşırlar. Gayretleri büyük hedefler içindir. Sıradan şeyler uğruna halkın kendilerini meşgul etmelerine dayanamaz, kı-zarlar” demiş.

Uygun ânı gözetmeyen kimseye

Sultanın nimeti haram olsun.

Konuşmak için uygun değilse söyleme!

Sonra boşa gider de söz, kıymetin kalmaz.

Neyse sultan, dervişin altınları harcadığını duyunca; “Kovun şunu huzu-rumdan” diye emretmiş. “O bilmiyor mu ki, bu devlet hazinesi fakirlerin ih-tiyacını gidermek içindir. Söyleyin ona, bu hazine, şeytanların kardeşleri olan müsrifler için yemlik değildir.”

Parlak bir günde gündüz vakti,

Dumansız lüks mum yakan ahmağın,

Gece varmadan kandiline koyacak

Yağı bulamadığını göreceksin.

Öğüt veren bir vezir, “Sultanım” demiş, “Bana kalırsa bu gibi insanların

nafakaları günlük verilmelidir. Hiç olmazsa israf edemezler. Fakat dersini alsın diye onu insafsızca kovmak da doğru değil. Bu onu cimrilığe iter. Üstelik birine bir şeyler verip onu mutlu ettikten sonra, bunu kesip onu incitmek sizin gibi iyiliksever birine hiç yakışmaz.”

İnsan ya lütuf ve ihsan kapısını açmayıp

Kimseyi açgözlü yapmamalı

Ya da açmışsa şayet,

O kapıyı zorla kapamamalı.

Hicaz ilinde susayanların acı su etrafında

Toplandıklarını kimse görmemiştir.

İnsanlar, kuşlar, karıncalar her nerede

Tatlı bir çeşme bulursa onun etrafına toplanır.

On dördüncü Hikâye

Eski zamanlarda sultanın biri, memleketi idare etmekte gevşeklik gösterip, askerlerine eziyet çekirtmekteydi. Derken zorlu bir düşman saldırınca askerlerinin hepsi firar etti.

Sultan, hazineyi askerlerinden esirgerse şayet,

Askerleri de kılıca el sürmeyi ondan esirger.

Sultanlarına vefasızlık eden süvarilerden biri dostumdu. Kaçtığı için onu ayıpladım ve; “Durumu birazcık kötüleştiği için efendisinden yüz çeviren ve senelerce ondan yediği ekmeği inkar eden kimse insan değildir. Çünkü nime-ti inkar eden soysuzdur.” dedim.

Süvarinin cevabı gerçekten çok düşündürücü oldu; “Atım arpasız kaldı, eyeri rehin alındı. Bir sultanın askerine cimrilik etmesi nasıl doğalsa, süvarisinin canı ile cömertlikten çekinmesi de o kadar tabiidir.”

Süvariye altın ver ki, o da başını versin.

Altını esirgersen, o da alıp başını gider.

Karnı tok yiğit cesurca saldırır,

Karnı açsa korkakça kaçar.

On beşinci Hikâye

Görevinden alınan vezirlerden biri dervişlerin arasına katıldı. Onların sohbetinden keyif aldı, gönlü huzura kandı. Bir zaman sonra sultan tarafından göreve çağrıldı. Fakat vezir, bu görevi nazıkçe reddetti. Nedenini sordular.

Şöyle cevap verdi; “Akıllı kişilerce görevden alınmak, iş başında olmaktan daha iyidir.”

Kurtuluş köşesine çekilip köpeklerin dişlerini,

İnsanların ağızlarını bağladılar.

Kağıdı yırtıp kalemi kırdılar ve böylece,

İnsanların kusur arayan dillerinden kurtuldular.

Vezir görevi kabul etmeyince sultan, ona; “Madem kabul etmedin, hiç olmazsa memleket işlerini bilen bir başkasını tavsiye edin” dedi. Vezir yine nazık bir dille “Akıllı ve düşünceli insanlar, kendilerini böyle bir işe atmazlar” diye karşılık verdi.

Hümâ kuşu sırf kemik yiyip,

İnsanları incitmediği için

Diğer kuşlardan daha şerefli,

Onlardan daha üstün oldu.

Karakulağa; “Neden aslanın peşinde dolanırsın?” diye sormuşlar.

Karakulak; “Çünkü avının fazlasını yer, sayesinde düşmanlarımdan uzakta yaşarım.” demiş.

Bunun üzerine bir daha sormuşlar: “O halde niçin ona hep mesafeli yaklaşırınsın?”

Karakulak kendinden oldukça emin cevap vermiş: “Öfkesinin bana ilişmesinden korkarım.”

Ateşe tapan bir Mecusi, o ateşi yüz sene

Söndürmeden yaksa, düştüğü ân yanar kül olur.

Sultana yakın olan kişiler bazen altın bulur. Bazen de başlarından olur.

Bilgeler demişler ki; “Sultanların günü gününe, huyu huyuna uymaz. Bundan sakınmalı insan. Selam verirsin incinir, açıktan söversin sana altın kaftan giydirir.”

Yine bilgeler demişler ki; “Sahte gülücükler, sultana yakınlar için hüner sayılsa da, kendini bilenler için kusurdur.”

*Sen değerini ve onurunu korumaya çalış,
Oyunu ve eğlenceyi nedimlere bırak!*

On altıncı Hikâye

Arkadaşlarımdan biri yüzüne gülmeyen talihten şikayet etti ve dedi ki; “Ailem çok, kazancım az. Yokluk yüküne daha fazla dayanamıyorum. Başka yerlere gitmeyi çok düşündüm. Çünkü orada bazen iyi, bazen kötü yaşayıp giderim. Kimsenin de haberi olmaz.”

*Gurbet elde nice kimseler
Aç yatıp kalkar da kimse onları tanımaz.
Kimsesiz canları çıkar da
Onlara ağlayan çıkmaz.*

Dostum konuşmasına şöyle devam etti: “Öte yandan gitmek de işime gelmiyor. Çünkü düşmanlarım arkamdan gülecek, ailemle alay edecekler. Ben ailem için uzaklarda bir şeyler kazanmak için didinip dururken onlar benim bu gayretlerimi yele verecek ve hakkımda şunları söyleyecekler:

*Şu yolsuza bakın! Böyle insanlar,
Asla saadet görmeyecek.
Zira kendini düşünüp gitti,
Ailesi ise yokluk içinde ölecek.*

Bildiğiniz üzere muhasebe ilminden ben de haberdarım. Eğer sizin makamınızla kalbim huzura kavuşacaksa size bir ömür boyu minnettar kalırım.”

Bu teklif üzerine ben de ona şöyle akıl verdim: “Bak dostum. Sultanların iki türlü işi vardır: Yaşamak ve candan olmak. Bu ümitle korku arasında yaşamak ise hiç de akıllı işi değil!”

*Yoksulun evine, arazinin ve bahçenin
Vergisini versin diye kimsecikler gelmez.
Ya gönül perişanlığına ve kedere razı ol
Ya da ciğerini kargaların önüne koy.*

Dostum; “Bu söz benim durumuma uymaz ve soruma cevap olmaz” diye direttikten sonra bilgece şu sözü ekledi: “Hainliğe kalkışanın eli titrer de hesap veremez.”

Doğruluk Allah nızası içindir.

Doğru yolda giderken azanı ben hiç görmedim.

Bilgeler ne güzel demişler: “Dört kişi, dört kimseden korkar ve çekinir: Yol kesen, sultandan; hırsız, bekçiden; suçlu, gammazcıdan; fahişe, ahlak su-bayından... Hesabı temiz olanınsa çekinecek ve korkacak kimsesi yoktur.

Görevinden alındığında düşmanın sana hiçbir şey yapmaması için görevin başındayken uluorta hareket etme.

Kardeş! Temiz ol sen, kimseden korkma.

Çamaşırcılar kirli elbiseyi taşa çarparlar.

Bunun üzerine ben; “Şu tilki hikâyesi senin durumuna uymaktadır” dedim ve ardından öyküyü anlatmaya başladım.

Şöyle ki;

Tilkiyi düşe halka kaçarken görenler ona, neden kaçtığını sormuşlar.

“Develer ücretsiz tutulmaktaymış diye duydum” demiş.

Ona bu kez de “Ahmak” diye seslenmişler. “Senin deveyle ne ilgin ve benzerliğin var?”

Tilki de susunuz diye işaret etmiş. “Eğer kıskançlar art niyetle benim için bu devedir derler de yakalanırsam benim halim nice olur? Bunca art niyetlinin arasında beni kim kurtarabilir? Irak’tan panzehir gelinceye kadar yılanın soktuğu kişi çoktan ölmüş olur.

Öyküyü özetledikten sonra dostuma şunları dedim: “Sen de gerçekten üstün ve takva sahibi bir adamsın. Fakat seni çekemeyenler pusuya yatmış uygun anı kollamaktadır. Eğer bunlar senin aleyhine sultanı şişirirlerse halin ne olur hiç düşündün mü? Seni kim kurtarabilir o zaman? Nitekim ben azla yetinmeni ve bu büyüklük saplantısından bir an önce kurtulmanı tavsiye ederim sana. Bak bilgeler ne demiş:

Denizin faydaları çoktur ama

Emniyet denizde değil, kıyısındadır.

Dostum bu sözlerimi işitince epey üzüldü. Suratını asıp “Bu ne biçim akıl, fikir; bu nasıl anlayış, sezgi öyle! Bilgelerin sözünü dinle: ‘Dostluk zindanda belli olur, sofradaysa düşmanlar dost görünür.” diyip sitem etti bana.

Servet ve saadet zamanı, sana dostluktan dem vurup

Kardeşim sayanları gerçek dost sanma.

Gerçek dost; perişanlık, yokluk ve felaket

Zamanlarında elini tutan adamlardır zira...

Baktım ki yüreği hâlâ buruk ve yüzü kederli. Öğütlerimi kıskançlığıma veriyor. Ben de aramızdaki muhabbete binaen vezirin huzuruna çıkıp dostumun durumunu anlattım. Ona küçük bir memurluk verdiler. Aradan uzunca bir zaman geçti. Gayreti ve yeteneği sayesinde daha yüksek memurluklar elde etti. Sonunda en yüksek makam olan vezirliğe getirildi. Onun bu son haline çok sevindim.

Hayatın arzuna göre şekillenmezse üzülme sakın.

Sabret! Zira sabır acı da olsa meyvesi tatlıdır.

Düğümlemiş bir işten dolayı endişelenme sakın.

Çünkü ölümsüzlük suyu karanlıklar içindedir.

Ey felaketlere maruz kalan kişi, hüzünlenme boşuna.

Yüce Allah’ın daha nice gizli lütufları vardır.

O sırada tesadüf bu ya, bir grup arkadaşla Mekke’ye hacca gittim. Dönüşümde eski dostumla karşılaştım. Hali perişandı. Görevinden uzaklaştırıldığını anladım. Zira devlet adamı olan bir dost, ancak görevinden el çektilirdiğinde dostlarını görme arzusuyla yanar. “Bu ne hal?” dedim. “Sen haklıydın” dedi. “Çekemeyenler beni hainlikle suçladılar. Sultana derdimi anlatamadım. Kimse sahip çıkmadı bana.”

İkbal ve rütbe sahibi insan karşısında herkes onu

Ballandıra ballandıra över ve el bağlar,

İkbal ve rütbe yıkıldığında ise el bağlayanlar,

Ayaklarını onun kafasına koyarlar.

“Sözü daha fazla uzun etmeyeyim” dedi dostum. “Türlü eziyetler sonra

hacılar Mekke'den dönüyor müjdesiyle beni zindandan çıkardılar. Neyim var neyim yok hazine kasasına aktardılar.”

“Daha önce sultan işi deniz yolculuğuna benzer diye ben seni uyarmıştım.” dedim ben de. “Hem yararlı hem kaygılıdır. O, tılsımlı hazineyi açmak için boşuna uğraşma öğüdünü vermiştim. Fakat sen dinlemedin. İşte gördüğün gibi! Ya hazineyi elde eder ya da tılsımın zehriyle işte böyle ölüp gidersin.”

Tüccar, ya sahilde elleriyle çil çil altınları kucığına atar,

Yahut bir gün dalga onu alıp taşkın suların altında boğar.

Daha fazla üstüne gidip de onu üzme, deşilen yarasına tuz ekmek istemedim. Sözlerimi şu beyitle bitirdim:

Kulağına insan nasihati girmezse

Ayağının zincirleneceğini bilmiyor musun?

Eğer iğne acısına dayanamayacaksan

Ellerini akrep yuvasına sokma!

On yedinci Hikâye

Birkaç ahabım vardı. Bunlar görünüşte iyi insanlardı. İleri gelenlerden biri, onları çok sevdi ve aylık maaşa bağladı. Fakat içlerinden biri dervişliğe yakışmayacak harekette bulununca diğerlerinin de maaşları ellerinden alındı. Bunların maaşları yeniden bağlansın istedim. Bu nedenle o ileri gelen zata git-tim. Fakat kapıcı içeri almadı. Ona kızmadım. Çünkü bilgiler dediler ki:

Beyin, vezirin, sultanın kapısında,

Dolaşma, bir vesilen yoksa şayet.

Zira köpek ve kapıcı aynı soydandır,

Biri eteğine, diğeri yakana yapışır.

Tam bu esnada o yüksek zatın yanındakiler benim itilmişliğimi görüp ha-lime acıdılar. Beni içeri aldılar. Yüksekçe bir yer verdilerse de, tevazu içinde daha aşağı bir yere oturdum ve şöyle dedim:

Kusurlu bir kulum ben, bırak köle saflarına geçeyim.

Ben böyle diyince o muhterem kişi şaşkın bir halde; “Allah Allah, bu nasıl söz!” diyip iltifatlarda bulundu ve şöyle konuştu:

Başım gözüm üstüne otursan da nazı çekilecek insansın.

Sözü kısa keserek oturdum. Sağdan soldan konuştuk. Nihayet söz sırası dostların işledikleri hataya gelince şöyle dedim:

Önceleri iyilik dağıtan efendi ne suç gördü de

Kölelerini kendi nazarında aşağıladı.

Oysa suçunu görse de ekmeğini vermek

Yalnız Yüce Allah’a kaldı.

İleri gelen zat, bu sözlerimi çok beğendi. Dostlarıma eskisi gibi yeniden maaşla birlikte boş geçen günlerin de yevmiyesinin ödenmesini emretti. O zatın bu lütfuna teşekkür ettim. Küstahlığım için özür dileyip dışarı çıkarken sunları söyledim:

Kabe yakanş kiblesi olduğu için halk,

Nice uzaklardan şevk içinde onu görmeye gelir.

Bizim gibilere tahammül etmelisiniz siz,

Çünkü kimse meyvesiz ağaca taş atmaz.

On sekizinci Hikâye

Şehzadenin biri, babasından kalan birçok hazineye sahip oldu. Cömertlik elini açıp, ordusuna ve halkına sayısız nimetler verdi.

Öd ağacından yapılan sandık güzel kokmaz.

Onu ateşin üstüne koy ki, amber gibi koksun.

Büyükülük istiyorsan cömert ol!

Çünkü tohumu saçmazsan yetişmez.

Vezirlerinden düşüncesiz olanı ona öğüt verip şöyle dedi: “Senden önceki sultanlar bunca hazineyi çalışarak kazanıp, kara gün için sakladılar. Böyle devam ederseniz şayet, arkamızda düşmanlarımız var. Sonra yazıklanır dururuz.”

Eğer hazineyi halka dağıtırsan,

Hâne başına pirinç kadar para düşer,

Niçin halkın her birinden her gün için

Bir arpa miktarı gümüş almıyorsun?

Şehzade yüksek şahsiyetine uymayan bu sözden dolayı yüzünü ekşitip vezirini cezalandırdı ve “Yüce Allah beni, yediklerimi halkımla paylaşmak için bu memlekete sultan etti” dedi, “Gözcü olmak için, bekçi değil!”

Karun²² kırk ev dolusu hazinesi varken öldü

Yine de ardında iyi bir ad bırakmadı,

Oysa Enûşîrvân, cesedi kurusa da ölmedi,

Ve ardında muhteşem bir ad bıraktı.

On dokuzuncu Hikâye

Adaletiyle nam salmış Enûşîrvân için bir av yerinde avın birini kızartacaklarmış. Fakat tuz yokmuş. Uşaklardan birini tuz getirmesi için köye göndermek istemişler. Bunu duyan Enûşîrvân cebine bir miktar para koyup; “Köye vardığında tuzu ederiyle al ki, köy harap olmasın” diye sıkıca tembih etmiş. Enûşîrvân’ın yanındakiler; “Aman efendim, bir parça tuzdan ne çıkar ki?” diyip araya girmişler. Bu âni çıkış üzerine Enûşîrvân; “Zulüm önce azla başlamış, her gelen bir parça yükledikçe artmış, birikmiş.” demiş.

Eğer sultan ahalinin bahçesinden bir elma yerse,

Uşakları ağacı kökünden alıp götürse yeridir.

Yanm yumurtalık zulmü uygun görürse hele,

Askerleri bin tavuğu şişe geçirse yeridir.

Yirminci Hikâye

Duydum ki; bir vali, sultanın hazinesini doldurmak için halkın elinde nesi var nesi yoksa, hepsini zorla gasp edermiş. Bilgelerin şu sözlerinden de gafilmiş üstelik: “Her kim halkın gönlünü elde etmek için Allah’ı gücendirirse, Allah da halkı onun üzerine musallat edip dünyadan kökünü kazındırmış.”

22 Hz. Musa zamanında, zenginliğiyle ün salmış tarihî bir şahsiyet.

*Kalbi ezik, âhı haklı bir kimsenin
Gönül ateşi zalimi öyle bir yakar ki,
Nazar otu bile o denli ateşle yanıp,
Çatır çatır kavrulmaz.*

Derler ki; hayvanların kralı aslan, en aşağılığıysa eşektir. Oysa akıllı kimseler; “Yük çeken eşek, adam paralayan aslandan daha iyidir” demiştir.

Valinin yapıp ettiklerinden sultan haberdar olmuş. Türlü işkenceler sonrası öldürülmesini ferman buyurmuş.

*Halkın gönlünü almazsan sultan senden razı olmaz.
Allah’tan iyilik diliyorsan kullarına ona göre davran.*

Bir zamanlar validen zulüm görenlerden biri, onu perişan halde bulup “Makamına, gücüne güveniyordun hani. Halkın malını sebepsiz yere alıp yemek neymiş, işte gördün!” demiş.

*İri kemiği boğazdan yutmak mümkün.
Fakat göbeğe indiğinde mideni yırtar.
Kötü yaşayışlı zalim ölür gider de,
Üzerindeki lanet sonsuza kadar yaşar.*

Yirmi birinci Hikâye

İnsanları incitmekten zevk alan biri, bir taşla dervişin kafasını yarmış. Derviş güc yetiremeyeceğini anlayınca taşı alıp saklamış. Bir gün sultan o zalime kızıp onu bir kuyuya attırmış. Bu haberi alan derviş de sakladığı taşı cebinden çıkarıp kuyunun içine fırlatmış. Taş zalimin kafasına çarpmış. Zalim; “Kimsin sen?” demiş, “bu taşı başıma niçin attın?”

Derviş “ben filancıyım” diyip kendini tanıtmış, “bu da filanca tarihte başımı yardığın taş.”

Zalim, yarı öfkeli “peki” diye sormuş, “bu kadar zamandır neredeydin!”

Derviş, “makamından korkuyordum” diye cevap vermiş, “şimdiyse fırsatı ganimet bildim.”

*Münasebetsiz birini talihli gören
Akıllı kişiler ona itaat ettiler.*

*Keskin, yırtıcı tırnağın yoksa
Sakın ha kötülere bulaşma.*

*Güçlü birisiyle güreşen zira,
Ancak kendi bileğini incitir.
Sabırlı olmaya bak sen!
Elbet bir gün sıra sana da gelir.*

Yirmi ikinci Hikâye

Bir sultanın, adını anması bile korkunç bir hastalığı vardı. Yunan hekimlerinden bir topluluk, bu hastalığın şifası ancak şu vasıflarda bulunan insanlarda vardır diyip sultana vasıfları bir bir saydılar. Sağa sola tellallar yollandı. Araya araya nihayet o vasıflara uygun bir köylü çocuğu buldular. Bunun üzerine sultan onca mal mülkle anasını ve babasını razı ettikten sonra çocuğun katli için işi hâkime havale etti. Bunun üzerine hâkim, “Sultanın sağlığı için halktan birinin katli uygundur” diyip fetvayı verdi.

Sözü uzatmayalım. Cellat geldi. Çocuğun boynunu vurmak için kılıcını çekti, hazırlandı, işaret bekledi. Derken çocuk gözlerini dikerek, gülümser bir vaziyette mınıldanmaya başladı. Çocuğun gülüşü sultanın dikkatini çekti. “Çocuk” diye seslendi, “gülecek zaman mıdır?”

Çocuk hâlâ gülümseyerek “Sultanım” diye cevap verdi, “Çocukların nazı, ana-babasına geçer. Davayı hâkime götürüp, adaleti sizden isterler. Neylersin ki; anam-babam dünya malı için beni feda ettiler. Hâkim kanımın dökülmesini hükmetti. Sizse sağlığınız için ölmemi bekliyorsunuz. Geride sığınacağım bir Allah kaldı.”

*Sen varken artık, kime feryat edeyim?
Sana şikayetle, senden adalet bekliyorum.*

Çocuğun sözlerini duyan sultan hüzünlendi, gözleri doldu. “Bu günahsız çocuğun kanını dökmektense ölürüm daha iyi.” diyip çocuğu kucakladı, yüzüne gözüne öpücükler kondurdu, sayısız mal mülk verip onu özgür bıraktı.

Bu hikâyeyi anlatanlar, der ki; “Sultan, o hafta içinde şifa bulup, hastalığından kurtuldu.”

Fil terbiyecilerinden biri Nil nehrinin kenarında
Sözleri hâlâ hatırimda, şu beyti söylüyordu:

‘Ayağının altındaki karıncanın halini bilmezsin.
Oysa filin ayağının altındaki senin halin gibidir.

Yirmi üçüncü Hikâye

Leys oğlu Amr'ın²³ kölelerinden biri kaçmıştı. Arkasından adamları gitti, tutup getirdiler. Vezirlerden birinin o köleye kini vardı. “Sultanım” dedi sinsice, “diğer köleleri dize getirmek için bu densizi idam etmek gerekir.” Bu söz üzerine köle başını öne eğip şöyle dedi:

Sen benim sahibimsin, hakkımda
Neye hükmetmişsen ona razıyım.
Hem köle ne diyebilir ki...
Zira hüküm, efendimindir.

“Fakat” diye söze devam etti sonra. “Bu hanedanın nimetiyle beslenmişim. Mahşerde güzel soyunuzun benim yüzünden haksız bir muamele görmesini istemem. Emredin, dine göre kanım size helal olsun.”

Sultan; “Peki bu nasıl olacak?” diye sordu köleye.

“Gayet kolay sultanım” dedi köle, “Şu veziri bırakın öldüreyim. O zaman siz de kısasa kısas hükmünce katlimi emredersiniz.” Cevaptan hayli memnun kalan sultan gülererek bu kez vezire sordu: “Sen ne dersin bu işe?” Vezir, “Sultanım, saygıdeğer babanızın kabrinin sadakası hürmetine bu hayasız serbest bırakın” dedi kekeleyerek. “Suç benim ki bilgelerin şu sözünü dikkate almadım:

Taş atanla savaşa girşirsen
Cehaletle başını kırarsın.
Düşmana karşı ot atarken,
Sen de hedefte kalırsın.

23 Leys oğlu Amr: Saffâri hanedanlığının ikinci sultanı

Yirmi dördüncü Hikâye

Zevzen²⁴ sultanının güzel ahlaklı, alçakgönüllü, bilgili ve saygın bir veziri vardı. Nasıl olduysa, bir hali sultanın hoşuna gitmeyip bütün mallarına el kondu. Vezir bir anda kendini hapiste buldu. Sultan cezalandırılması için ferman buyurdu. Fakat ona ceza vermekle görevli subaylar, vaktiyle ondan çok iyilik gördükleri için, sultanın bilgisi olmaksızın onu cezalandırmadılar.

Düşmanla banş istiyorsan şayet

O arkandan seni kötiledikçe,

Sen yüzüne karşı ona iyilik et.

Zira kötü dilli kişinin sözü

Eninde sonunda çıkacak ağızdan,

Acı söz söylemesini istemiyorsan

Onun ağzını tatlı hale getir.

Sultanın emrettiği cezanın bir kısmını ödedikten sonra günlerini zindanda geçirmeye başladı. Bunu haber alan çevredeki sultanlardan biri, vezire; ‘Sultan senin değerini bilemedi, bizim tarafa geçersen katımızda değer görürsün. Âcilen cevabımı bekliyorum.’ yazılı gizli bir mektup gönderdi. Vezir, mektubu okuduktan sonra işin ucundaki tehlikeyi görerek, kağıdın arkasına kendince kısa bir not düşüp aynı şekilde geri yolladı. “Vezirin, çevre sultanlarından biriyle gizlice yazışıyor” diye onu sultana ihbar ettiler. Sultan bu işe çok kızdı ve “Tez zamanda sorumluları huzuruma getirilsin” diye emir buyurdu. Subaylar, kısa zamanda mektubu götüren kişiyi tuttular, huzurunda açıp mektubu okudular. Meğer mektupta şunlar yazılıymış; “Büyüklerin, hakkımdaki yargısı değerimden çok daha fazladır. Size gelirim yediğim ekmeği, gördüğüm nimeti inkar etmiş olurum. Azıcık sebeplenmeyle efendime vefasızlık edemem.”

Bilgeler ne güzel söylemiş:

Hakkında her zaman iyi niyet besleyen kişi,

Ömründe bir kez sitem etmişse onu hoş gör.

Vezirin bu sadakati sultanın çok hoşuna gitti. Derhal onu affedip, bolca

24 Zevzen ya da Zûzen: İran’da Nişabur’a yakın bir bölge.

para verdi. Kaftan giydirdikten sonra “Senin gibi suçsuz-günahsız birini cezalandırmakla ben büyük bir suç işledim” diyip ondan özür diledi. Vezir yine alçakgönüllü bir halde; “Sultanım, bu işte sizin vebaliniz yok” dedi, “Demek ki kaderde varmış ve hatta üzerimde büyük hakkınız olduğu için bu imtihanın elinizle gönderilmesi çok daha iyi oldu.”

Bilgeler şöyle dediler:

Eğer halktan sana bir zarar erişirse incinme!

Çünkü halktan ne rahat erişir ne mihnet.

Düşmanın düşmanlığını, dostun dostluğunu Allah’tan bil!

Çünkü her ikisinin de hayatı bizzat Allah’ın elindedir.

Atılan ok her ne kadar yaydan çıkıyorsa da,

Akıllı insan onu, yay sahibinden bilir.

Yirmi beşinci Hikâye

Arap sultanlarından birini, danışmanlarına şunları söylerken işittim: “Filanın aylığı ne kadarsa iki mislini verin. Zira huzurumuza yakın olduğu gibi, emirlerimize de harfiyen uymaktadır. Diğer hizmetkârlarsa oyun ve eğlence peşinde olup, hizmetlerinde kusur etmektedirler.”

Âriflerden biri bunu duyunca haykırdı birden. Sebebini sordular. “Yüce Allah’ın huzurunda kulların dereceleri de işte aynen böyledir!” diye cevap verdi.

Sultanın iki sabah huzuruna çıkan

Nihayet üçüncüsünde kabul edilir.

İçten kulluk edenler de nitekim,

Yüce Allah’ın katında böyle neşelidir.

Büyüklük buyruk kabul eder,

Buyruğu terk etmek yokluğa işaret,

Kimde doğruluk yüzü varsa,

Eşikten ayrılmaz, eder hizmet.

Yirmi altıncı Hikâye

Bir zalimi anlatırlar... Fakirlerin odunlarını zorla ellerinden alır, zenginlere hileyle satarmış. Gönül dostlarından biri, o zalime tesadüf edince şunları söylemiş:

*Sen gördüğü adamı sokan bir yılan,
Yahut tünediği haneyi viran eden baykuşsun.
Gücün bize yeterse de bil ki,
Gaybı bilen Allah'a yetmez.
Yer halkına zor kullanma sakın,
Âhları sonra göğü yutup almasın.*

Zalim bu sözü işitince sinirlenip böbürlenmiş. Aradan kısa bir zaman geçmiş. O zalimin odun ambarı da dahil her şeyi yanmış. Dün, yumuşak döşekte yatarken bugün kızgın küle düşmüş. "Eyvah malım mülküm gitti, acep bu ateş beni neden yok etti?" diye arkadaşlarına dert yanarken derviş, haline acıyıp; "Fakirlerin gönüllerinden yükselen ateşin dumanından" diye sitem etmiş.

*Yaralı gönüllerin âhından sakın!
Çünkü gönül yarası bir gün mutlaka tesir eder.
Elinden geldiğince gönülleri kırma!
Çünkü bir âh, cihani alt üst eder.
Keyhüsrev'in tacında şu sözler yazılıymış:
Nice yıllar, uzun ömürler boyunca,
Halk başımızı çiğneyerek geçecek
Saltanat bize elden ele geldiği gibi,
Bir gün başkalarının da eline geçecek.*

Yirmi yedinci Hikâye

Biri pehlivanlıkta herkese üstünlük sağlamıştı. 360 farklı oyun bilir, her gün biriyle güreş tutardı. Birçok öğrencisi vardı. Fakat içlerinden birini çok se-verdi. Ona 359 oyun öğretti. Öğrencisi; "Kalan bir oyunu ne zaman öğreteceksin usta?" dedikçe, ustası bir yolunu bulup onu atlattı. Nihayet öyle bir dere-

ceye geldi ki; kimse öğrencisiyle güreş tutamaz oldu. Vardı sultanın huzuruna. “Her ne kadar üzerimde hakkı varsa da, kuvvetçe ustamdan aşağı değilim sultanım” dedi. Öğrencinin bu küstah tavırları sultanın hoşuna gitmedi. “O halde ustanla güreş tut!” diye emretti. Meydan hazırlandı. Halkın yanı sıra meşhur pehlivanlar, sultan ve erkanı da oradaydı. Oğlan, demirden dağlar bile yerinden oynatacak sarhoş bir fil edasıyla meydana geldi. Usta, çırağının kuvvetçe kendisinden üstün olduğunu anlayıp, ona öğretmediği kalan tek oyunuyla çocuğu iki eliyle havaya kaldırıp tuş etti. Ortalığı alkış ve insan sesleri kapladı. Sultan, ustaya kaftan giydirilmesini emredip ona bolca bahşış verdikten sonra çırağa döndü ve “Seni yetiştiren ustana vefasızlık edip ona kafa tuttun. Başaramadın, bir de rezil oldun.” diyip onu azarladi.

Çırak başına gelenlerden şaşkın; “Sultanım” dedi, “Kuvvetçe ondan daha üstündüm oysa. Belki benden esirgediği o tek oyunuyla beni devirdi.”

Ustası yanlarına gelip “Haklısın” diye cevap verdi bir zamanların çırağına. “O oyunu, bugün için sakladım.”

“Dostuna o kadar güç verme ki, düşman kesildiğinde seni yenmesin. Yetiştirdiği kişiden nankörlük gören adamı duymadın mı sen?” diyen bilgelere kulak vermeli akıllı kişi.

Ya bu âlemde vefa yoktu,

Ya da vefalı kimse kalmadı.

Ok atmayı benden öğrenenler,

Sonunda beni nişan aldılar..

Yirmi sekizinci Hikâye

Tek başına yaşayan bir derviş, bir çölde yine yalnız oturuyordu. Tesadüfen bir sultan yanına uğradı. Derviş, dünya endişelerinden kendini arındırdığı için başını kaldırmadan -göz ucuyla bile- sultana bakmadı. Sultan, dervişin bu tavrına çok kızıp; “Bu hırkayı giyenler, adamlıktan nasibini almamışlar galiba.” dedi.

Vezir koşa koşa dervişin başucunda dikilerek sinirli bir halde; “Derviş bana bak. Yeryüzünün koskoca sultanı önünden geçti de sen neden edepsizlik ettin?” diye uyardı onu.

Derviş, yine istifini bozmadan vezire seslenip; “Sultana söyle ki” diye cevap verdi, “hizmet ve hürmet edenler ondan para pul bekleyenlerdir. Bir de şunu ekle; sultan halkının güvenliği için başa gelir. Yoksa halkı ona tapınsın diye değil!”

Sultan, yoksulun bekçisidir.

Her ne kadar mülk elindeyse de.

Koyunlar çoban için değildir,

Aksine, çoban onlara hizmet eder.

Bugün birini mutlu, huzurlu görürsün,

Diğerini ise çaba içinde gönlü yaralı.

Sabret! Bir gün o hayal peşinde koşan

Kimsenin başını toprak yiyecek.

Zira ölüm hükmünü icra ettiğinde,

Şahlık kölelik, ortadan kalkacak.

Birisi tutup da ölü toprağını açsa bile,

Zengin kim, fakir kim, farkına varamayacak.

Sultan, dervişin bu sözlerini haklı bularak; “Dile benden ne dilerse” dedi.

Derviş, “Bir daha beni rahatsız etme, yeter” diye cevap verdi.

Sultan bu kez; “Bana öğüt ver” diye rica etti.

Bunun üzerine derviş şu beyti söyledi:

Elinde nimet varken bugünün değerini bil!

Çünkü bu devlet ve mülk elden ele geçecektir.

Yirmi dokuzuncu Hikâye

Vezirin biri, Zinnûn-ı Mısıri²⁵ ile görüşerek; “Bana yardım et ne olursun” dedi, “gece gündüz saray işleriyle meşgulüm. Sultanın iyiliğini umuyorsam da, bana gücenip azarlamasından çekiniyorum.”

25 Zinnûn ya da Zünnûn-ı Mısıri: Mısırlı meşhur bir sûfi.

Zinnûn ağlayarak cevap verdi: “Ben, senin sultandan korktuğun gibi Allah’tan korksaydım şayet, şimdi doğrular zümresinde olurdum.”

Zorluk ve rahatlık olmasaydı

Derviş çoktan göğe uçardı,

Vezir sultandan korktuğu gibi

Allah’tan korksaydı

Melek olup göğe çıkardı.

Otuzuncu Hikâye

Vaktiyle bir sultan, suçsuz birinin öldürülmesini emretti. Adamcağız; “Sultanım, öfkeniz nedeniyle kendinize zulmetmeyiniz” dedi. Sultan; “Bu nasıl olur?” diye itiraz edince, usulca cevap verdi: “Emriniz gereği bir nefeslik ömrüm biter gider. Fakat bunun vebali sonsuza kadar boynunuzda kalır.”

Bu hayat, şu duruş çöl rüzgan gibi esti geçti.

Acı-tatlı, çirkin-güzel yaşanan her şey bitti.

Yazıklar olsun! Zalim bize zulmettiğini sanır,

Zulüm bizden geçer de ebedi boynunda kalır.

Bu sözler sultanı derinden etkiledi. Sultan onu affetti ve özür diledi.

Otuz birinci Hikâye

Enûşirvân’ın vezirleri memleket meselelerine dair toplantı yapıyorlardı. Her biri kendi bilgi ve tecrübelerince bir şeyler söyledikten sonra sultan da kendi fikrini söyledi. Büzürkmîhr, sultanın görüşünü vezirlerinkine tercih etti. Sebebini sordular.

Şöyle cevap verdi; “İşin sonu belli değil. Şayet biz yanılırsak ağır cezalara uğrayacağız. O hata ederse, ona uyduğumuz için kurtulacağız.”

Sultanın görüşüne muhalefet etmek,

Kendi elinle kanını yıkamak gibidir.

Gündüze gece demişse, haklısınız efendim

İşte ay ile yıldız demek gerekir.

Otuz ikinci Hikâye

Alevîler gibi saçını ören bir düzenbaz Hicaz kafilesiyle bir şehre geldi. Etrafındakilere “Ben Alevîyim, hacdan geliyorum.” diyip sultana bir kaside sundu. Sultan söylediği kasideyi beğendi, ona bolca para verilmesini emretti.

Sultanın yakınlarından biri o sene deniz yolculuğundan gelmişti. Adamı haber aldı. “Ben onu kurban bayramında Basra’da görmüştüm. Bu nasıl hacı olabilir?” diye sultana şikayet etti.

Bir başka saray yakını; “Babası Malatya’da bir Hıristiyan idi. O nasıl Alevî olabilir?” diye ekledi. Sunduğu kasideyi de Enverî²⁶ Divanı’nda buldular.

Adamın yalanlarına daha fazla katlanamayacağını anlayan sultan, “Şu herife sıkı bir kötek çektikten sonra sürün gitsin” diye emretti.

“Ey yeryüzünün sultanı!” nidasıyla yalvarıp yakarmaya başladı düzenbaz. “Huzurunda bir şey daha söyleyeyim. Şayet bu da doğru çıkmazsa vereceğin her cezaya razıyım.”

Sultan insaf edip “nedir o, söyle bakalım” diyince adam şöyle cevap verdi:

Bir garip sana bakraç yoğurt getirmişse

İki ölçeği su, bir ölçeği ayrandır.

Benden doğru bir söz istersen,

Gezginlerin söylediklerinin çoğu yalandır.

Sultanın yüzü güldü. “Ömrün boyunca herhalde bundan daha doğru bir söz söylemedin.” dedikten sonra, adama istediklerinin verilmesini emretti.

Otuz üçüncü Hikâye

Vezirlerden birinin, idaresi altında çalışanlara merhamet edip iyilikleri için onların adına aracı olduğu anlatılır. Bu vezir, nasılsa sultanın öfkesine yalananmış bir gün. Herkes kurtulması için ellerinden ne geliyorsa yapmış. Bir taraftan sözü dinlenir kişiler güzel ahlakını sultana methederken, beri taraf-

26 Enverî: Asıl ismi Evhadüddîn Muhammed olup İran’ın en büyük kaside şairi.

tan subaylar ona iyilikle muamele etmiş. Israrlara dayanamayan sultan bir süre sonra veziri affetmiş. Gönül sahibi bir zat bunu duyunca şöyle demiş:

*Dostların gönlünü almaya çalış,
Babanın bahçesini satma pahasına da olsa,
İyilik düşünen dostların tenceresini kaynatmak için
Evdeki eşyaların tümünü yakıver gitsin.
Kötülük düşünen düşmana iyilik et!
Köpeğin ağzını lokmayla kapatıver gitsin.*

Otuz dördüncü Hikâye

Harun Reşid'in oğullardan biri öfkeyle babasının yanına gelip "Filan subayın oğlu, anneme sövdü" dedi. Bunun üzerine Harun Reşid devlet adamlarına dönerek "Bu kişinin cezası ne?" diye sordu. Her kafadan bir ses çıktı. Biri öldürülsün, diğeri dili kesilsin, öteki de malına el konup sürgün edilsin dedi.

Harun Reşid araya girip "Oğlum bak her kafadan bir ses çıkıyor" dedi. "Onu affetmen asilliğinden ileri gelir. Şayet söveceksen de onun sana sövdüğü gibi söv. Ne bir eksigi, ne bir fazlası. Aksi takdirde sen zulmetmiş olursun ki, dava hakkı onlara geçer."

*Akıllı kişiler nezdinde adam değildir,
Kudurmuş fille savaşa tutuşan.
Asıl adam, Hak yolunu tutar da
Öfkelense bile, düşmez bâtıla.*

Otuz beşinci Hikâye

Büyüklerle bir gemiye binmiştim ki, ansızın arkamızda bir sandal battı ve iki kardeş girdaba yakalandı. Büyüklerden cömert olanı gemiciye: "Şu iki kardeşi kurtar. Her biri için sana elli altın vereceğim" dedi. Gemici hemen suya atladı. İki kardeşten ancak birini kurtarabildi. Diğeri ölü halde gemiye getirildi. Ben bu duruma üzülerek "Zavallının ömrü kalmamış, bu yüzden öncelikle ötekini kurtarmak için hayli zaman kaybetmişsiniz" dedim.

Gemici gülerek "Haklısın" dedi, "İlk önce bunu kurtarmak istedim. Çün-

kü bir zaman çölde kalmıştım. Bu adam beni deveye bindirmişti. Halbuki diğerinden hatırı sayılır sayıda kırbaç yemiştım.”

Bu sözü işitince “Yüce Allah doğru söylemiş” dedim. Peşinden âyeti²⁷ okudum; “İyilik eden lehine, kötülük eden de aleyhine etmiştir.”

Elinden geldiğinde kimseyi incitme!

Çünkü bu yolda diken çok bulunur.

Çaresiz yoksulun bile işini gör!

Çünkü bir gün senin de görülecek işlerin olur.

Otuz altıncı Hikâye

Biri sultanın hizmetinde ve zengin, diğeryse kendi kazancıyla geçinen fakir, iki kardeş vardı. Bir keresinde karşılaştılar. Zengin olanı, kardeşine sordu: “Bu yoksulluktan kurtulmak için niçin sen de benim gibi sultanın hizmetine girmiyorsun?”

Fakir cevap verdi: “Sen niçin hizmet etmenin ezikliğinden kurtulup da benim gibi kendi ekmeğini yemiyorsun!”

Bilgeler dediler ki: “Kişinin kendi ekmeğini yiyip oturması, hizmet için altın kemer bağlayıp da bir mahlukun karşısında durmasından daha iyidir.”

Kızgın demiri elle yoğurup hamur etmek,

Beyler önünde el bağlamaktan daha iyidir.

Kıymetli ömür şu iki düşünceyle geçti:

Yazın ne yiyeyim, kışın ne giyeyim?

Ey arsız mide! Bir ekmekle yetin de,

Başkalarının önünde artık eğilmeyeyim.

Otuz yedinci Hikâye

Biri, âdil Enûşirvân’a şu müjdeyi verdi: “Yüce Allah, filan düşmanını dünyadan çekip aldı.”

27 Kur’ân-ı Kerim, Fussilet Sûresi, 46. âyetten alıntı.

Enûşirvân; “Yoksa beni bırakacağını mı sandın?” dedi.

Düşmanımın ölümüyle ben nasıl sevineyim!

Zira bizim hayatımız da ebedî değil ki!

Otuz sekizinci Hikâye

Bilge kişilerden bir topluluk, Kısra'nın²⁸ huzurunda ülke meselelerini konuşuyorlardı. İçlerindeki en bilge kişi Büzürkmîhr ise susmuş onları dinliyordu.

“Niçin susuyorsun?” diye sordular. Şöyle cevap verdi: “Vezirler, doktorlar gibidir. Doktor ise, ilacı ancak hastaya verir. Görüyorum ki tespitleriniz fazlasıyla doğrudur. Şu halde benim bir şey söylemem hikmete uygun düşmez.”

Müdahalemler olmadan bir iş gerçekleşiyorsa,

Onun hakkında konuşmam doğru olmaz.

Fakat yolda bir kör ve önünde bir kuyu görsem,

İşte o zaman susarsam günaha düşerim.

Otuz dokuzuncu Hikâye

Harun Reşîd, Mısır ülkesini eline geçirdiğinde şöyle demiş: “Mısır saltanatının gururuyla ilahlık iddiasına kalkışan azgın Firavun'u aşağılamak için bu ülkeyi kölelerimden en düşük olanına bağışlayacağım.”

Bu nedenle Huseyb²⁹ ismindeki zır cahil ve değersiz kölesini Mısır'a vali tayin etmiş. Akıl ve bilgi derecesi o denli zayıf ki, Mısırlı çiftçiler “Efendim pamuk ektik, zamansız yağmur yağdı, ürünümüz heba oldu” dediğinde o, “İyi etmediniz yön ekmeliydiniz” diye cevap verirmiş.

Eğer nızık bilgiyle artsaydı,

Cahilden yoksulu kalmazdı.

Oysa cahillerin öyle nızık var ki;

Âlimler bu işe şaşıp kalıyor.

28 Enûşirvân'ın ünvanı.

29 Huseyb adını farklı metinlerde Hasîb okuyanlar da vardır.

Talih ve zenginlik iş bilmekle değil!
 Onlar tamamen Allah vergisidir.
 Bu dünyada çok görülmüştür,
 Nice akılsızların izzetli,
 Nice akıllılarınsa değersiz bilindiği.
 Simyacı³⁰ kaygı, keder içinde ölmüş,
 Ahmak, harabede define bulmuş.

Kırkıncı Hikâye

Sultanın birine Çinli bir cariye getirdiler. Sarhoşluk halinde onunla birlikte olmak istedi. Ama kız kendini teslim etmedi. Sultan kızdı. Esir kızı, Arap kölelerinden siyahî birine bağışladı. Gerçekten de bu köle o kadar çirkindi ki; Süleyman mührünü çalan cin, çehresinden ürker; koltukları katran kokardı.

Çirkinlik sanki onunla son bulmuştu,
 Güzelliğin Yusuf'ta son bulması gibi.
 Koltuğu -Allah korusun- temmuz güneşindeki
 Leşten bile çok daha kötü kokardı.

Anlatırlar; Arap, o gece kendine hakim olamadı ve zorla Çinli kızla beraber oldu. Sabah olduğunda sultan pişman olup Çinli kızı arattı. Akşam olup biteni anlayınca, o iki kölenin elleri ve ayakları sıkıca bağlı şekilde kaleden aşağı atılmalarını ferman buyurdu.

İyi huylu bir vezir bunu duydu ve sultanın huzuruna varıp “Arap'ın bu işte bir kusuru yok” dedi, “Zira köleniz sizin iltifatınızla hareket etti.”

“Ne olurdu bir gece sabretseydi ”diye itiraz etti sultan.

Vezir bu defa; “Efendimiz, bilgelerin şu sözlerini işitmediniz mi?” dedi.
 Susuzluktan yanmış kişinin ölümsüzlük pınarında,
 Kükremiş filden korktuğunu sanma sakın!

30 Simyacı ya da simyager: Eskiden değersiz madenlerden iksirle altın ve gümüş yaptığına inanılan kişi.

*Karnı aç olan dinsizin, boş evdeki sofra başında,
Ramazan'ı düşüneneğini sanma sakın!*

Bu sözlerden hoşlanan sultan "Arap'ı sana bağışladım vezir" dedi, "Peki cariye ne olacak?"

Vezir cevap verdi: "Onu da Arap'a bağışlayın efendim. Köleye de, kölenin artığı yakışır zaten."

*Asla dostluğa layık görme,
İstenmeyen yere giden kişiyi.
Susamışın gönlü, berrak su istemez,
Ağzı kokmuş kişinin artığıysa şayet.*

Kırk birinci Hikâye

Büyük İskender'e³¹ sordular: "Doğu ve Batı ülkelerini nasıl ele geçirdin? Oysa senden önceki kralların malı-mülkü, halkı-ordusu, sayıca senden çok daha fazla idi."

Cevap verdi: "Allah'ın yardımıyla fethettiğim ülkeleri hiçbir zaman incitmedim. Krallarını da hep saygıyla andım."

*Büyüklerin adlarını çirkince ananlara,
Bilgeler, büyük insan demezler.*

31 İskender-i Rûmî ya da Büyük İskender: Makedonyalı ünlü kral.

Dervişlerin Ahlakı

Birinci Hikâye

Büyüklerden biri, zâhîde sordu: “Fılan âbit hakkında kötü şeyler söylüyorlar. Sen ne dersin?”

Zâhit cevap verdi: “Dışı hiç de öyle değil! İçiniyse ben bilemem.”

Zâhit kıyafeti giyeni, kalbinde olanı bilmesen de öyle bil!

İyi adam olarak düşün! Çünkü polis ev içine kaşmaz.

İkinci Hikâye

Kabe'nin eşiğine başını koymuş, ağlayarak “Ey bağışlayan, ey esirgeyen Rabbim! Sen zalim ve cahillerin sana hakkıyla kulluk edemediğini bilirsin.” diye dua eden dervîşi gördüm.

Sana ibadette kusur ettiğimden özre geldim,

Kulluğuma güvenemiyorum ne yazık ki.

Asiler günahlarından tövbe ederlerken

Ârifler kulluklarından af dilerler.

Zâhit, ibadetlerinin mükafatını, tacirlerse mallarının karşılığını isterler. Bana gelince güç yetiremeyip ümit ettim. Huzuruna ticaret için değil dilenmeye geldim. Bana, bana yakışanı değil, sana yakışanı yap Ey Allah'ım! İşte eşiğinde yüzüm. İster öldür, ister bağışla. Kulun teklifi olmaz, ancak razılığı vardır.

*Kabe kapısında bir dilenci gördüm
Ağlayarak tatlı bir dille şöyle diyordu:
İlahî! Kulluğumun kabulünü değil,
Günahlarıma af kalemi çekmeni diliyorum.*

Üçüncü Hikâye

Kabe'nin girişinde yüzü çakıl taşlarına sürülü olduğu halde; "İlahî beni affet! Affetmeyeceksen kıyamet günü gözlerimi al ki, iyilerin karşısında mahcup olmayayım" diye ağlayan Abdülkâdir Geylânî'yi³² gördüm.

*Her seher vakti rüzgar esince
Aczimi bilerek yüzümü toprağa sürüp
Seni unutmayan bu kulunu,
Allah'ım sen de hatırlıyor musun diyorum.*

Dördüncü Hikâye

Hırsızın biri, âbidin evine girdi. Ne kadar aradıysa da çalacak bir şey bulamadı, canı sıkıldı. Âbit durumu anladı. Hırsız eli boş dönüp üzülmesin diye çıkacağı yere bir kilim bıraktı.

*Allah dostlarının düşmanlarının bile
Gönüllerini incitmediğini işitmişken
Dostlarıyla çekişmekte olan sen!
Bu yüce makama nasıl ulaşacaksın?*

Temiz kalplilerin sevgisi her zaman aynıdır. İnsanları görsün, görmesin daima severler. Asla arkalarından çekiştirip yüzlerine gülmezler.

*Yüzüne karşı uysal kuzu, arkandan
Vahşi kurt kesilen insanlar vardır.
Başkalarının ayıbını sana döken,
Ayıbını başkalarına da aktaracaktır.*

32 Abdülkâdir Geylânî ya da Gilânî: Kâdiri tarikatının kurucusu ünlü sûfî.

Beşinci Hikâye

Gezginlerin bir kaç birleşmiş, iyi ve kötü günde birlikte yolculuk eder olmuşlardı. Onlara katılmak istedim, kabul etmediler. Onlara; “Aciz insanların arkadaşlığından yüz çevirip, yardımcı olmamak dervişlerin ahlakına sığacak bir durum değildir. Oysa ben sizin için sevecen ve gayretli bir dost olup, size yük getirmeyeceğimi iyi biliyorum.” dedim.

Yola giderken ata binmesem bile hiç olmazsa,

Ata binen yol arkadaşlarının eyerlerini taşım.

İçlerinden biri kederli gözlerine bakıp; “Gücenme” dedi, “şu günlerde hırsızın biri derviş kıyafetinde aramıza girmek istedi.”

Kıyafete bakıp içindekini bilemezsin asla,

Mektupta yazılı olanı ancak sahibi bilir.

Dervişler ahlakının güzelliğine, zararsız kişiliğine bakıp onu aralarına kabul ettiler.

Dervişlerin halk içine çıkabilmesi için,

Sırf eski bir hırka giymesi yeter,

Fakat dervişlik çul giymek değildir.

Temiz ol da istersen atlas giy.

İster başına tâç, omzuna şal al,

Zırh içine yine de yürekli adam lazım!

Yüreksiz savaşı zırhı neylesin.

“Sözün özü, akşama kadar gezindik. Geç vakit bir kalenin dibinde geceledik. Uğursuz hırsız bu sırada temizliğini bahane etmiş, testiği alıp gitmiş.

Dervişlik hırkasını giyen o zavallı,

Kabe örtüsünü eşeğin çulu sanmış.

Uğursuz, bununla da kalmamış. Hisarın burcuna çıkıp orada da bir mücevher kutusu çalmış. Şafak sökene kadar da o kara vicdanlı hırsız, epey yol kat etmiş. Bizse tüm bu olup bitenden habersiz uyumaktayız. Sabah olunca kale sakinleri, bizi hırsız sanıp, zindana attılar. İşte o tarihten beri ‘yalnızlıkta selamet, ikilikte felaket var’ diye aramıza kimseyi almak istemeyiz.”

*Topluluk içinde biri kusur işlerse,
Ne küçüğünün şerefi kalır ne büyüğünün,
Tarlaya bir öküz girdiği vakit,
Köyün tüm öküzleri tarlaya girmiş derler.*

Gezginlerden bunları işitince “Allah’a şükürler olsun” dedim. “Sizinle arkadaşlık kuramasam da sohbetinizden faydalandım. Anlattığınız bu hikâye, verdiğiniz bu öğüt benim gibilere ömür boyu ışık tutacaktır.”

*Toplulukta bir ham akıllı yüzünden,
Nice akıllıların gönlü incinir,
Gülsuyuyla yıkanmış havuza,
Bir köpek düşse tamamen pislenir.*

Altıncı Hikâye

İkiyüzlü zâhidin biri, sultana konuk oldu. Hakkında iyi şeyler düşünül-sün diye sofrada az yedi, namaz vakti geldiğinde ise namazını uzattıkça uzat-tı.

*Ey hüneri avucunda kişi Kabe’ye varamazsın.
Zira tuttuğun bu yol Türkistan’a düşer.*

Evine döndüğünde sofrayı hazırlamalarını emretti. Bilgili bir oğlu vardı: “Baba, sultanın davetinde yemedin mi?” diye sordu. “Onların yanında pek az yedim” dedi babası. Bu cevap üzerine “O halde baba” dedi çocuk, “namazı da kaza et ki Allah kabul eylesin.”

*Ey marifetlerini elinin içinde,
Koltuğunun altında gizleyen kişi,
Ey ahmak, ihtiyaç zamanı geldiğinde
Sahte para ile ne alabilirsin?*

Yedinci Hikâye

Hiç unutmam: Çocukluğumda ibadete pek hevesliydim. Geceleri kalkar takva derecesine ulaşmak isterdim. Yine bir gece yarısı, Kuran-ı Kerîm kuca-

ğında, uyuyan ev halkına baktıktan sonra babama “Hiç olmazsa bunlardan birisi, iki rekat namaz kılmak için kalksa ne güzel olurdu. Ölü gibi gaflet uykusuna dalmışlar.” dedim.

“Canım oğlum” dedi babam, “onları çekiştireceğine keşke sen de uyuyakalsaydın.”

*Bencil kimse kendinden başkasını görmez,
Çünkü gözüne gurur perdesi çekilidir.
Eğer ona gerçek göz bağışlasaydılar
Kendinden başka düşkün görmezdi.*

Sekizinci Hikâye

Bir büyüğü, huzurundakiler devamlı övüyor, güzel hallerini haddinden fazla büyütüyorlardı. O büyük insan başını kaldırdı ve “Ben, kendi bildiğim kadanım” dedi.

*Ey güzel vasıflanmı sayıp döken,
Yeter artık, beni fazlasıyla incittin,
Dışandan öyle görünsem de
Sen içimi nereden bileceksin?
Zatım güzel görünür oysa içimden
Ha bire utanır da başımı kaldıramam.
Halk, tavus kuşunu süs ve tüyüyle sever
Ama o, çirkin ayağından çekinir.*

Dokuzuncu Hikâye

Manevî derecesi yüksek, kerametleri Arap ülkelerinde bilinir, Lübnan Dağı çevresinden saygın bir şeyh vardı. Bir gün kalktı, Dimaşk Camii’ne geldi. Kellâse havuzunda abdest almak isterken ayağı kaydı ve içine düştü. Güçlülükle çıkardılar. Namaz kılındıktan sonra dostlarından biri “Bir sıkıntım var, yardım eder misin?” dedi. “Sıkıntın nedir?” diye sordu şeyh. Bu soru üzerine

dostu “Denizin üstünde yürüyebilirken nasıl oldu da bu birkaç adımlık havuza düştün, anlayamadım” dedi.

Şeyh başını eğdi, gözlerini kapadı, düşünüp taşındıktan sonra; “Hz. Peygamberin ‘Allah ile aramda meleklerin ve peygamberlerin bile ulaşamadığı özel bir vakit vardır.’ dediğini, fakat daima böyleyim diye buyurmadığını, bu özel vakitte Cebail ve Mikail ile dahi görüşmezken diğer zamanlarında eşleri Hafsa ve Zeynep ile konuştuğunu duymadın mı!” diyip “Allah dostları şöyledir demiştir” diye ekledi, “İyilerin görüşü, açık ve gizli perde arasında bir görünür, bir kapanır.”

*Allah'ım! Cemalini gösterip gizlemekle
Yanan gönüllerimizdeki kıymetin artıyor,
Sevdiğimi aracısız görünce kendimi
Kaybetmiş halde bulup ateşim yükseliyor.
İşte bu yüzden dostları beni,
Bir yanmış, bir boğulmuş görüyor.
Onuncu Hikâye*

Çocuğunu kaybeden biri Hz. Yakub’a sordu: “Ey cevheri parlak, akıllı ihtiyar! Yusuf’unun gömleğinin kokusunu tâ Mısır’dan alırsın da, onu Kenan kuyusunda nasıl göremezsin?

Hz. Yakub cevap verdi: “Bizim hallerimiz çakan şimşeğe benzer. Bir görünür, bir kaybolur.”

*Bazen en yüksek feleğin üstünde oturur,
Bazense ayağımın altını göremem.
Eğer derviş bir halde karar kılsaydı,
İki âlemden de elini ayağını çekerti.*

On birinci Hikâye

Bir gün gönülleri ölmüş, dış dünyadan çekilip de iç âleme geçememiş kalabalık bir topluluğa Baalbek³³ Camii’nde vazediordum. Baktım ki nefesim,

33 Baalbek: Lübnan’da bir şehir.

sıcak ateşin yaş odunları yakmadığı gibi onları etkilemiyor. Hayvanları terbiye ediyorum, körler mahallesinde ayna satıyorum diye hayıflandım. Sözü keşip bir an önce kürsüden inmek istediğim halde mana alemine dalıp “Biz onlara şahdamarlarından daha yakınız” âyetini³⁴ açıklamaya başladım. İşte bu esnada dedim ki:

Dost bana benden yakın olandır.

Fakat gel gör ki ben ondan uzağım.

O, kucacağında olduğu halde ben,

Ne fayda! Aynılık ateşiyle yanmaktayım.

Ben, bu sözün sarhoşluğu içinde kadehin geri kalanı elimdeyken, biri topluluğun yanına geldi. Kadehin kalanı ona nasip oldu. Sözlerimden öyle etkilendi ki, ansızın galeyana gelip bağırmaya başladı. Meclisteki ham adamlar da bu feryada ortak oldular sonra. Bu tuhaf durumu görünce kendimi tutamayıp; “Her şeyi bilen uzak dostlar yanımda, gel gör ki gözleri olduğu halde göremeyen yakın arkadaşlar benden uzakta” dedim.

Dinleyen kişi, söz anlamıyorsa

Konuşan kimsede heyecan arama,

Aman can kulağıyla dinle ki,

Söyleyen istediği gibi at oynatsın.

On ikinci Hikâye

Bir gece Mekke çöllerinde uykusuzluktan adım atacak halim kalmamıştı. Başımı kumların üzerine yatırıp “Beni kendi halime bırak” dedim deveciye.

Zavallı yolcunun ayağı ne kadar gider,

Besili develerin bile zorlandığı bu yolda?

Şişman zayıflayınca kadar,

Zayıf olan ölür eza ve sıkıntıyla.

34 Kur’ân-ı Kerîm, Kaf Sûresi, 16. âyetten alıntı.

Deveci; “Kardeş! Kabe önümüzde, yol kesiciler ardımızda.” dedi, “yürürsen hayatın kurtulur, uyursan ölürsün.”

Çöl yolunda devedikeni altında uyumak hoştur.

Ancak göç gecesi candan ümidi kesmek gerekir.

On üçüncü Hikâye

Deniz kenarında bir kaplanın hücumuna uğramış, yarasına ilaçların fayda vermediği bir zâhit gördüm. Uzun zamandır bu yaranın acısıyla yaşamış. Yine de her nefeste Allah’a şükrediyor. “Neyin şükrünü ediyorsun?” dediler. “Bir günaha değil de musibete uğradığıma” dedi.

Eğer o saygın dost, beni inleterek cellada teslim etse,

Üzülürüm elbet ama can telaşına düşerim sanmayın.

Asla beni öldürtmek istediğinden dolayı değil kederim,

Acaba ben ne günah işledim de dostum incindi derim.

On dördüncü Hikâye

Bir derviş dara düştüğünden, dostunun evinden kilim çalmak zorunda kaldı. Hırsızlığı çok geçmeden anlaşıldı. Mahkemeye verildi ve tutuklanarak zindana atıldı. Bir müddet sonra sağ elinin kesilmesine karar verildi.

Kilim sahibi insafa gelip; “Ben hakkımı helal ettim.” dedi.

Hâkim; “Hakkımı helal etmenle dava düşmez.” diye cevap verdi.

Kilim sahibi yasal bir boşluk bulmanın ümidi içinde; “Fakat derviş benim değil vakfın malını çalmıştır. Bu ise el kesmeye sebep teşkil etmez” dedi bu kez.

Hâkim şaşırmış halde; “Bu vakıf işi de nereden çıktı, kilim senin değil mi?” diye sordu. Kilim sahibi yine cevap verip: “Biz fakirlerin malı olmaz. Dolayısıyla bizim olan mal, muhtaçlara vakfedilmiştir.” dedi.

Bunun üzerine hâkim, dervişe dönüp kınayıcı bir dille; “Dünya başına dar mı geldi ki dostunun evinden kilim çaldın?” diye sordu.

Hırsız, hâkime bakıp; “Efendim, bilgelerin ‘Dostların hanesini sil süpür ama düşmanların kapısını çalma’ sözünü işitmediniz mi?” dedi.

Zorluğa düşmüşsen eğer umutsuzluğa kapılma.

Düşmanların derisini, dostların kürkünü soy.

On beşinci Hikâye

Sultanın biri; “Bizi hiç andığın oldu mu?” diye sordu bir zâhide.

Zâhit; “Evet sultanım” diye cevap verdi, “Ne vakit Allah’ı unuttuysam sizi andım durdum.”

Allah, birini kapısından kovarsa

O zavallı her yana koşar durur.

Fakat Allah birini çağırmışsa da

Onu kapı kapı dolaştırmaz.

On altıncı Hikâye

İyi kullardan biri, rüyasında sultanı cennette, zâhidi cehennemde gördü. Bilge kişiye gidip sordu; “Sultanı yüksek derecelerde, zâhidiyse çukurların içinde görmemin sebebi acaba nedir, biz tersini bilirdik?”

Bilge; “Sultan zâhitlere muhabbeti nedeniyle cennetlik, zâhitse sultana yardıqlığı sebebi ile cehennemlik olmuştur” diye cevap verdi.

Yoksulun kapısını çalıp hatırını

Soran sultan ne güzel sultandır.

Sultanın kapısında bulunup

Dilenen yoksul ne kötü yoksuldur.

Hırka, çul, yamalı elbise

Ne işine yarar senin?

Kendini kötü işlerden uzak tut.

*Dervişlik için kuzu derisinden
Kûlaha ne hacet!
Sen derviş sıfatlı ol da
İstersen Tatar başlığı kullan.*

On yedinci Hikâye

Dervişin biri, başı çıplak ve yalınayak bir halde Hicaz kervanına katılıp Kûfe şehrinden çıktı. Yolda bize arkadaş oldu. Salına salına şunları söylüyordu:

*Ne devenin üstündeyim
Ne de eşek gibi yükün altında,
Ne ülkeler efendisiyim
Ne de bir sultana köle.*

*Varlığım yok ki üzüleyim,
Yokluğum ne ki kederleneyim,
Nefes aldıkça geçen ömrüme
Şükrediyorum ben yine de.*

Deveye binmiş olan bir yolcu, bunları söyleyen derviş; “Nereye gittiğini zannediyorsun böyle? Geriye dön de perişan olmayasın.” diye uyardı.

Derviş oralı bile olmadı. Yalınayak çöle daldı. Üçüncü konaklığımız Nahle-i Mahmûd’a³⁵ vardığımızda deveye binen yolcu eceliyle öldü. Derviş, başucuna gelip; “Biz perişanlıktan ölmedik ama sen güçlü devene rağmen eceli ne teslim oldun” dedi.

*Biri bütün gece hastanın başucunda ağlamış,
Gündüz ağlayan ölmüş, hasta ayağa kalkmış.
Nice hızlı at yolda kaldı menzile eşek vardı
Sağlam insan toprağa girdi, yaralı yaşadı.*

35 Nahle-i Mahmûd: Mekke yakınlarında bir belde ismi.

On sekizinci Hikâye

Sultanın biri, zahidi davet edince “Bir ilaçla zayıflayıp, öyle gideyim sultan huzuruna. Böylece dikkatini çekerek, hakkımda iyi şeyler düşünmesini sağlanım.” diye düşündü zâhit. İlacı içti. Bu öyküyü anlatanlar zahidin içtiği ilacın zehirli olduğunu ve zahidin bu sebepten öldüğünü bana söylediler.

*Yenmiş fıstık gibi içi boş sandığın,
Soğan gibi kabuk üstü kabukmuş.
Kalbi insanlara dönük bu zâhitler,
Sırtı kibleye dönük namaz kılarmış.*

*Allah'ın huzuruna duran kul,
Allah'tan başkasını aklına getirmemeli.*

On dokuzuncu Hikâye

Yunan topraklarında, bir kervanın önünü kesip mallarını talan ettiler. Tacırlar ağlayıp inlediler. “Allah ve Resül’ü aşkına mallarımızı geri verin” dediler. Dinletemediler.

*Kara vicdanlı hırsız yendiğinde,
Kervan halkının ağlamasına üzülür mü hiç?*

Tesadüf bu ya, Lokman Hekim de kervandaymış. Halktan biri “Şu hırsızlara öğüt ver, güzel sözler söyle de hiç olmazsa malımızın kalan kısmını kurtaralım” diye Lokman Hekim’e rica etmiş. Lokman Hekim; “Asıl böyle hırsızlara söylenecek güzel sözlerle yazık” demiş.

*Paslı bir demirden cila ile pasın çıkması olası değil,
Kalbi kararmış insana öğüt, taşta demir çivi neylesin!
Huzurlu zamanlarda kalbi kırıkların gönüllerini al ki,
Düşkünlerin kalbini almak, belayı savmak demektir.*

*Bir dilenci gelip senden bir şey istemişse çekinme ver.
Vermezsen eğer, bir zalim gelip elinden zorla alacaktır.*

Yirminci Hikâye

Büyük bilgin Şemseddin Ebülferec³⁶ (Allah rahmet etsin), çalgı ve şarkıyı yasaklayıp, ibadet niyetine uzlete çekilmemi isterdi. Ancak gençtim. Nefsim galip gelir, o büyük üstadın emirlerinin aksine çalgı ve şarkı dinlemekten, dostlarla çene çalmaktan hoşlanır, hocamın öğütleri kafama takıldığında ise kendimi avutarak şöyle derdim:

Hâkim bizimle otursa neşeyle coşar,

Subay şarap içse sarhoşu hoş tutar.

Bir gece arkadaşlarla meclisteyken, orada bir çalgıcı gördüm:

O çalgıcı sazına tırnak vurdukça

Şahdamarım kesildi sandım.

Sesi 'baban öldü' diye ağlayıp

İnleyen acı sese benziyordu.

Ey çalgıcı sen defolmadıkça

Asla bize huzur ve neşe yok.

Güzelse şarkıcının sesi çekilir,

Fakat sen susunca dinleriz biz.

Ne sesinden ne çalgından keyif aldık,

Sen gidersen ancak meclis şenlenecek.

Kopuzunu alıp çalmaya başlayınca,

Ev sahibine bakıp şunları söyledim;

Ya kulağıma cıva akıt, duymayayım

Ya da kapıyı açık tut, ben çıkayım.

Müezzin sabah ezanını vaktinden önce okur,

Çünkü uyuduğundan sabah oldu zanneder.

36 Ebülferec bin Cevzî Cemâleddin Abdurrahmân: Şemseddin lakaplı Sadî'nin Bağdat'taki hocası, ünlü âlim.

Halbuki böylesi zamanlarda gece ne uzundur!

Bir dakika kırılmamış kirpiklerime soruver.

Neyse dost hatırına onlara katıldım. Gece boyunca çile çektim. Sabah olunca daha fazla dayanamayıp sarıgımı ve kemerimi çözdüğüm gibi hediye niyetine şarkıcıya verdim ve onu öperek doyasıya kucakladım. Dostlar benden böyle bir hareket ummadıkları için hayrete düştüler ve işi ahmaklığımı verip gizlice gülüştüler. İçlerinden biri dayanamadı sonra. “Ömründe gümüşü avucunda, altını definde tutmamış bu şarkıcıya derviş sarığı ve kemeri vermen hiç de akıllı işi değil” diyerek itiraz etti.

Böyle şarkıcı bu mübarek konaktan uzak olsun,

Kimse onu bir yerde iki kez görmemiştir zira.

Şarkıcının sesi çıktığında insanın

Tüyleri korkudan dimdik oluyor,

Avludan kuşlar kaçıyor, bizim beynimiz

Patlıyor, onunsa boğazı yırtılıyor.

Dostumun itirazına rağmen “Bu kadar hayıflanma. Bana bir kerameti göründü” dedim.

“Öyleyse bize de haber ver ki, işlediğimiz hatadan tövbe edelim” diye bu defa rica edince, ben: “Şeyhim bana defalarca çalgı ve şarkıdan uzak durmamı tembih etti. Bense dinlemedim” dedim, “halbuki uğurlu talihim bu gece bana rehber oldu. Bu çirkin sesli adam yüzünden artık bir daha şarkı ve çalgı dinlemeyeceğim.”

Güzel damaktan, lokma ağızdan,

Tatlı dudaktan çıkan güzel ses,

Şarkı söylese de söylemese de

Dinleyen gönülleri aldatır.

Uşşak, Horasan, Hicaz

Makamlarından olsun ister,

Nahoş şarkıcının ağzından

Çıkıyorsa değeri olmaz.

Yirmi birinci Hikâye

Lokman Hekim'e sordular: "Edebi kimden öğrendin?"

Cevap verdi: "Yaptıklarını yapmaktan sakındığım edepsizlerden."

Şaka niyetine de söylenmiş olsa bile,

Her sözde akıl sahibi için ibret vardır.

Cahilin karşısında yüz hikmet okunsa da

Kulaklarında kalan sadece masaldır.

Yirmi ikinci Hikâye

Bir gecede on batman³⁷ ekmek yiyip şafak sökene kadar uyumaksızın hatim indiren zahidi anlatırlar. Gönül sahibi bunu duyunca "Keşke yarım ekmek yiyip uyusaydı, bundan daha faziletli olurdu" dedi.

Mideni yemekten boş tut ki,

Kalbinde marifet nuru görünsün.

Hikmete yer kalmaz zira,

Tıka basa yemekle dolu vücutta.

Yirmi üçüncü Hikye

İlahî lütuf, günahlar içinde kaybolmuş bir kişinin yoluna ışık tutup, onu gerçek dervişlerin arasına soktu. Dervişlerin güzel sözleri, hayırlı nefesleri kötü huylarına set oldu, elini arzu ve isteklerinden çekti. Halkı arkasından çekiştiren birkaç boşboğaz, adamcağız hakkında "O, eskisi gibidir. Bakmayın öyle görüldüğüne!" diyerek iftiraya başladılar.

Tövbeyle, azaptan kurtulmak mümkünken,

Halkın dilinden kurtulmak ne mümkün!

Adamcağız halkın bu haksız ithamlarına dayanamayıp şeyhine gitti ve başına gelenleri ızdırap içinde anlatarak onları şikayet etti. Şeyhi ağlayarak;

37 On batman: Otuz kilo.

“Sandıklarından daha iyi olduğun için, bu nimetin şükrünü nasıl ödeyeceksin?” dedi.

*Kıskançlar ve kötü düşünceliler,
Ben zavallının ayıbını anyorlar,
Üstelik kanımı dökmek istiyorlar,
Oturup hakkımda kötülük düşünüyorlar.
Ne diye söylenirsin böyle!
İyi olduğun halde kınanman,
Kötüysen şayet, şunu iyi bil ki,
İyi tanınmandan daha güzeldir.*

Bana gelince halk, benim hakkımda iyi şeyler düşünür. Oysa ben bir çok işimde eksiklikler içindeyim. Dediklerimi yapsaydım şayet iyi olurum.

*Komşularımdan saklansam da
Allah’tan gizlenemem oysa.*

*Kusurları bilinmesin diye odalarına kapananlar,
Halkın bunları sağa sola yaymasından korkarlar.
Kapanmak ve kapatmak aldatır, zira;
Gaybı bilen gizliyi de bilir açığı da.*

Yirmi dördüncü Hikâye

Şeyhin birine şikayet ettim: “Filanca kişi hakkımda kötüdür diye tanıklık etmiş.”

*Şöyle cevap verdi: “Sen iyi ol, onu utandır.”
Sen doğru hareket et ki kötü düşünceli kişi,
Hakkında fena sözlere güç yetiremesin.
Barbetin³⁸ düzeni doğru ise ayar için,
Çalgıcı, kulağını ne diye çeksin!*

38 Barbet: Üç telli bir tür saz, kopuz.

Yirmi beşinci Hikâye

Şam şeyhlerinden birine sordular: “Tasavvufun hakikati nedir?”

Cevap verdi: “Önceleri, kalpleri mana âleminin gizemleriyle dolu, görünüşleri perişan ama içleri düzgün insanlar vardı. Şimdiyse içleri perişan, görünüşleri düzgün insanlar türedi.”

*Gönlün her saat bir yere gidiyorsa,
Yalnız kalsan da huzur bulamazsın.
Malın, makamın, ekinin, ticaretin bile olsa,
Gönlün Allah'ta ise yalnız sayılırsın.*

Yirmi altıncı Hikâye

Bir gece kervanla birlikte sabaha kadar yolculuk ettiğimi anımsarım. Seher vakti, bir orman kenarında uyumuştum. Yolculukta bizimle beraber olan bir deli, nara atarak çölün yolunu tuttu. Bir an dinlenmedi. Gündüz, “O hal neydi öyle?” dedim. Deli, “Ağaçlarda bülbüllerin, dağlarda kekliklerin, göllerde kurbağaların, ormanda hayvanların kendi dillerince Allah'ı tesbîh ettiklerini duyunca, dayanamadım.”

*Dün gece bir kuş sabaha kadar feryat etti,
Aklımı, fikrimi, sabrımı, gücümü alıp götürdü.
İşte bu yüzden cezbelenip naralar attım.
Samimi dostlarımdan biri meğer sesimi duyunca
Seni bir kuşun altüst edeceğine inanmam dedi.
Kuşlar tesbih etsin de ben susayım öyle mi dedim.*

Yirmi yedinci Hikâye

Vaktiyle Hicaz yolculuğunda kalbi uyanık birkaç genç, bana arkadaş olmuştu. Bu gençler ara sıra kendi aralarında şiir ve hikmetli sözler mırıldanıyordu. Aramızda gerçek derviş olamamış biri de vardı. Gençlerin bu halini ayıplıyor, bilgisizce onları kınıyordu. Medine'nin dört konak ötesinde Benî Hilâl kabilesine vardık. Çadırdan bir Arap çocuk çıkıp sesiyle havada kuş yaka-

ladı. Tam bu sırada devesi huysuzlanıp sahte dervîşı sırtından attıktan hemen sonra alıp başını çöle gitti.

O zaman dervîşe “Ey şeyh!” dedim, “güzel ses hayvana tesir etti fakat seni hiç etkilemiyor.”

Bilir misin seher bülbülü bana ne dedi:

Sen nasıl adamsın, aşktan habersizsin.

Deve, Arap'ın şarkısıyla coşup oynarken,

Sende neşe yok, yoksa tabiatı eğri misin?

Koruda rüzgar esince ılgın ağaçları sallanır,

Bir tek sert taşlar ağırlığından hareket etmez.

Gördüğün her şey Allah'ı zikirle coşar,

Bu sözü anlamak için mana kulağı gerekir.

Allah'ı anan yalnız güle konmuş bülbül değildir,

Her bir diken Allah'ı tesbîh için ortak bir dildir.

Yirmi sekizinci Hikâye

Sultanın biri vefat etti. Yerine geçecek kimsesi olmayınca “Sabah vakti, şehrin kapısından ilk girene sultanlık tacını giydirin, ülkeyi ona teslim edin.” diye sağlığında vasiyet etmişti. Tesadüf bu ya, şehrin kapısından ilk, ekmeğini güçbela çıkartan, üstü başı yamalı bir dilenci girdi. Vasiyet gereği dilenci sultan oldu. Kaleler, hazineler, köleler hizmetine sunuldu. Dilenci, bir süre sultanlık yaptıktan sonra vezirler ona itaat etmekten vazgeçtiler. Düşmanlar ona karşı sefere çıktılar.

Sözün özü, halkla asker birbirine ters düştü. Birkaç şehir sultanın himayesinden çıktı. Sultan bu duruma çok üzölmüştü. O esnada eski dostlarından biri seferden gelip onu öyle saltanat içinde görünce “Allah'a şükürler olsun! Bahtın yardım, ikbalin rehberlik etmiş. Gülün dikenden, dikenin ayağından çıkmış da sultan olmuşsun. Her zorluktan sonra bir kolaylık vardır.” dedi.

Çiçek bazen açılır, bazen solar;

Ağaç bir soyunur, bir giyinir.

Derviş; “Kardeş, beni tebrik yerine teselli et!” dedi, “Eskiden kaygım ek-mekti, şimdiyse ülkenin bitmez tükenmez sorunları.”

*Dünyamız var olmasa derde düşeriz,
Varsa onu aşırı derecede severiz.
Bu dünyadan daha büyük felaket yok,
Buna rağmen varlığı da yokluğu da çok.
Zengin olmak istiyorsan tatlı bir baht olan
Kanaatten başka bir şey dileme.
Zengin, yoksula avuç dolusu altın verse
Bu yüzden kazanacağı sevaba imrenme.
Çünkü bilgeler, yoksulun sabrı, zenginin
Eli açıklığından daha iyidir, derler.
Cimri Behram bir yaban eşiği kızartsa da
Karıncanın getirdiği çekirge ayağı kadar olmaz.*

Yirmi dokuzuncu Hikâye

Ebu Hureyre (R.A.) her gün Peygamberimizin huzuruna gelirdi. Bir gün Peygamberimiz “Ey Ebu Hureyre! Beni gûnaşın ziyaret et ki, sevgim çoğalsın.” buyurdu.

Ârife sordular: “Güneş bu kadar güzelken, iltifat edeni hiç işitmedik, ne-den?”

Cevap verdi: “Her gün görüldüğü için. Kışın bulutların arasından çıktığı vakit sevinmez misin?”

*Görmeye gitmen elbet ayıp değildir,
Yeter dedirtmediğin müddetçe insanları.
Kötü işlerinden ötürü kendini kınarsan,
Başkalarının kınamasına gerek kalmaz.*

Otuzuncu Hikâye

Büyüklerden birinin karnında fena bir halde yel dolaşmaya başladı. Kendini tutamadı. Elinde olmadan yellendi. Meclistekilere özrünü sunup “Dostlar bu iş elimde değildi” dedi, “bu yüzden günaha girmedığım gibi size de bir zarar gelmedi. Yel çıktı rahatladım. Umarım beni bağışlıyorsunuz.”

Ey akıllı! Karnın, yelin zindanıdır.

Akıllı kişi onu bağlı tutamaz.

Yel, karnında dolaşınca salıver.

Çünkü karnında yel, gönle yük verir.

Otuz birinci Hikâye

Bir zaman, Şam'daki dostlarla oturup kalkmaktan bıktım usandım. Başımı alıp, Kudüs çöllerine çıktım. Orada haçlılara esir oluncaya kadar hayvanlarla arkadaşlık kurdum. Beni alıp Trablus'a getirdiler. Yahudilerle siper kazmaya başladım. Haleb'in önde gelenlerinden vaktiyle dost olduğum bir zat geçerken beni tanıdı ve “Bu ne hal?” diye sordu. Dedim ki;

İnsanlardan dağlara, ovalara kaçardım,

Allah'tan başkasıyla oyalanmayayım diye.

Şimdi anla beni, şu ân ne haldeyim diye sorma,

Hayvan sürûleriyle geçinmeliyim zira.

Dostların yanında zincirli olmak,

Yabancılarla sefa sürmekten daha iyiymiş.

O zat halime acıdı ve on altın karşılığında beni esaretten kurtardı. Birlikte Haleb'e gittik. Bir kızı varmış. Yüz altın mehr³⁹ ile bana nikahladı. Aradan zaman geçti. Kız huysuzlaşıp inatlaştı. Ha bire bana dil uzatmaya başladı. Mutlu değildim.

İyi adamın evinde huysuz kadın varsa,

O kişi cehennem azabını dünyada çeker.

39 Mehr ya da mihr: İslam Hukukunda damadın, geline verdiği/vereceği bedel

Aman ha, kötü eşten sakınmaya bak!

Rabbimiz, bizi ateşin azabından koru!

O kadın, bana bir keresinde; “Sen, babamın on altın karşılığında satın alarak Frenklerin esaretinden kurtardığı kişi değil misin?” diyerek hakaret edince ben de cevaben: “Evet! Beni, on altınla haçlı zulmünden kurtarıp, yüz altınla sana tutsak etti.” dedim.

Bir gün bir büyük adam bir koyunu,

Bir kurdun ağzından çekip kurtarmış,

Gece olunca ama, çekip bıçağını

Zavallı koyunun boğazına dayamış.

Beni kurdun ağzından kurtardın ama,

Ne fayda! Sonunda kurdum sen oldun.

Otuz ikinci Hikâye

Sultanın biri, ailesi kalabalık, geçimi kıt bir dervişe “Vaktiniz nasıl geçiyor?” diye sormuş.

Cevap vermiş: “Gece münacaat, seher vakti dua, gündüz de ihtiyaçları mı elde etmekle.”

Sultan, dervişin niyetini anlamış ve günlük nafakasının karşılanması için yanındakilere ferman buyurmuş.

Ey aile sahibi! Başına buyrukluğu

Bir daha sakın aklına bile getirme,

Çocuk, ekmek, yiyecek ve yiyecek derdi

Hayat sürmene engel olur nitekim.

Her gün kendimce karar verir,

Bu gece Allah ile beraberim derim,

Gece namazına durunca yann çocuklarım

Acaba ne yiyecek diye kendime soranm.

Otuz üçüncü Hikâye

Şam zâhitlerinden biri ormana çekilmiş, yıllarca orada ibadet edip ağaç yapraklarını yermiş. Sultanın biri ziyaret niyetiyle yanına gitmiş. “Uygun görürseniz şehirde sizin için bir ev yapalım. Orada günlük ihtiyaçlarınız giderilsin. Siz de rızık telaşı olmadan kendinizi ibadete verirsiniz. Hem böylece çevrenizdekiler de sizden faydalanırlar.” demiş.

Zâhit bu teklifi kabul etmeyince bu kez vezirleri “Sultanı kırmak doğru değildir. En azından birkaç günlüğüne şehre geliniz. Çevrenizdekiler size sıkıntı verecek olursa, irade sizin. İstedığınız gibi hareket edebilirsiniz.” demişler.

Anlatılır; zâhit sonunda şehre inmiş. Sultanın huzur makamı, cennet misali özel bahçesine yerleşmiş.

Kızıl gülleri güzelin yanağına,

Sümbülleri sevgilinin saçına benzer.

Bitkileri kocakan soğuğundan

Süt emmemiş tomurcuğa benzer.

Üstünde salınan nar çiçeği dallarında

Ateş asılmış yeşil ağaca benzer.

Zâhit bahçeye girince sultan ona güzel bir köle göndermiş. Öyle ki;

Zâhitleri yoldan çıkarır güzellikte ay parçası,

Melek yüzlü ve tavus süslü,

Onun yüzünü gördükten sonra,

Zâhitlerde sabır kalmaz.

Ardından boylu poslu, sevimli bir genç köle de vermiş. Şöyle ki;

Herkes etrafında susuzluktan kınılırken

Sâki⁴⁰ gösterse de bir yudum vermiyordu.

Derviş o zamandan sonra güzel giyinmeye, lezzetli yemekler yemeye özen göstermiş. Cariyenin ve kölenin güzelliklerinden gizlice zevk almaya başlamış.

40 Sâki: Su taşıyıcısı, divan edebiyatında sevgili

Akıllı insanlar ne de olsa; “Güzellerin saçı, aklın ayağını bağlayan zincir, zeki kuşu avlayan tuzaktır” demişler.

*Bütün bilgime rağmen kalbimi,
Dinimi, onun yoluna feda ettim.
Gerçekte bugün ben zeki kuşum
Sense beni avlayan tuzak.*

Kısaca zâhit temiz kalpliliğini ve ibadete düşkünlüğünü yitirmiş. Böyle olması gayet tabi. Nitekim şâir şöyle demiş:

*Bilgin, pîr, mürit, kim olursa olsun,
Güzel söz söyleyen, temiz kalpli de olsa,
Bu alçak dünyaya kendini kaptırdığında
Bala batmış sinek gibi olur.*

Bir gün, sultan onu tekrar görmek istemiş. Bakmış ki, zahidin eski halinden eser yok. Yüzü semirmekten pembeleşmiş, ipekten bir yastığa dayanmış, peri yüzlü bir köle, tavus kanadından yelpazesıyla başucunda dikilmekteymiş.

Sultan bu duruma çok sevinmiş. Tecrübeli veziri sultana “Sultanım! Asıl sevgi, her iki tarafa da iyilik etmektir. Bu nedenle türlü bilimleri öğrenmeleri için bilginlere altın vermek gerekir. Zâhitlere ise zâhitçe yaşamaları için hiçbir şey vermemelisin.” demiş.

Zahide altın ve akçe gerekmez. Eğer kabul etmişse git bir başka zâhit ara.

*Güzel kadın, parmağında firuze,
Kulağında küpe olmasa da güzeldir.
Güzel huylu, temiz ahlaklı derviş,
Vakıf ekmeğine el sürmedikçe zâhittir.*

Otuz dördüncü Hikâye

Bir sultanın önemli bir işi vardı. “Eğer işim olursa, şu kadar akçe vereceğim” diye adakta bulundu. Sultanın istediği oldu. Gönlü huzur buldu. Adağı-

nı yerine getirmek için vaat ettiği akçeleri bir keseye koyup çok güvendiği kölelerinden birine verdi ve “Git şu akçeleri, zâhitlere dağıt” diye emretti. Fakat köle akli başında, kurnaz adamdı. Keseyi aldı. Akşama kadar dolandı. Sonra saraya döndü. Keseyi olduğu gibi getirip “Sultanım! Gezmediğim yer, aramadığım zâhit kalmadığı halde akçelerinizi kabul edecek kimseyi bulamadım.” diyip sultanın önüne bıraktı.

Sultan “Bu nasıl iş, o nasıl söz öyle!” dedi, “bu şehirde dört yüz zâhit varken.”

“Sultanım” diye cevap verdi köle, “Zâhit olan akçelerinizi almıyor, isteyenler zâhit çıkmıyor.”

Bunun üzerine sultan gülerek huzurunda bulunanlara hitaben “Benim zâhitlere olan güvenim ve inancım kadar” dedi, “bu düzenbaz kölenin kıskançlık ve yalanında haklılık payı var. Bu yüzden o, haklıdır.”

Utanmadan akçe ve dirhem alan zahidi bırak,

Yerine ondan daha zâhit bir başkasını bul getir.

Otuz beşinci Hikâye

İlimde zirveye çıkmış zata sordular: “Vakıf ekmeği hakkında ne düşünüyorsunuz?”

Cevap verdi: “Kendilerini ibadete vermek amacıyla almışlarsa helal, yok eğer yemek için toplamışlarsa haram.”

Ârif olan ibadet etmek için ekmek alır,

Ekmek yemek için ibadet etmez!

Otuz altıncı Hikâye

Bir derviş, sahibi hayli cömert olan eve misafir oldu. Bilgili ve hünerli insanlar da oradaydı. Âdet olduğu üzere her biri hikâye anlatıyor, beyit söylüyordu. Dervişse çöl yolundan henüz gelmiş, yorgun düşmüş ve hiçbir şey yememişti. Tanış dostlarından biri “Derviş baba, siz de lütfen bir beyit okuyun” dedi. Derviş “Benim sizin gibi okumuşluğum ve söz hünerim yok. Yalnız bir

beyit söyleyeyim de onunla yetinin” diye cevap verdi. Meclistekiler kabul edip “hadi söyle” dediler. Derviş de bunun üzerine şu beyti söyledi:

*Yemek sofrasının karşısında
Böyle aç ve susuz iken,
Kadınlar hamamının kapısındaki
Bekara benzedim ben.*

Dostlar dervişin maksadını anlayıp derhal sofrayı kurdular. Bu arada ev sahibi “Ey dost, birazcık beklersen uşaklarım kızarmış köfteyi de getirecekler” diyince, derviş başını kaldırıp bu kez bir başka beyit söyledi:

*Benim soframda varsın köfte olmasın,
Zahmetime katıksız ekmek de köftedir.*

Otuz yedinci Hikâye

Müridin biri, şeyhine “Bir çok insan beni ziyaret ediyor. Oysa ben onlarla ilgilenmekten kendi işlerime vakit ayıramıyorum. Ne yapmam gerekir lütfen söyleyiniz” dedi.

Şeyhi cevap verdi: “Gelen yoksulsa ödünç para ver, zenginse bir şey iste. Böylece kimse etrafında dolaşmaz.”

*Yol zahmeti çeken dilenci, İslam askerlerinin lideri olsa da,
Ondan bir şey ister kaygısıyla düşman tâ Çin’e kaçır.*

Otuz sekizinci Hikâye

Bir din bilgini, oğluna; “Vaizlerin güzel sözleri seni neden etkilemiyor?” diye sordu.

Oğlu; “Söylemleriyle eylemleri uyuşmadığı için” diye cevap verdi.

Vaizler halka dünyadan el ayak çektirirken kendileri mal üstüne mal yığarlar. İlmiyle hareket etmeyen âlime kimse değer vermez. Yüce Allah, ‘İnsanlara iyilik etmeyi emrederken niçin kendinizi unutupuyorsunuz!’ diye bize öğüt verir.

Zevk düşkünü bilginler öyle yaşamaya

Israrla devam ettiği müddetçe,

Kendisi yolu kaybettiği halde

Halka yol gösteren adama benzer.

Babası oğluna bakıp “Çocuğum, bu yanlış düşünce ve kuruntularla vazizlerin terbiyesinden vazgeçmek, öğütlerini dinlememek, tembellik ederek âlimleri zevk düşkünü görmek, yerine masum bir âlim aramak boşuna. Sana bir kıssayla düşüncelerinin ne kadar yanlış olduğunu göstereyim” dedikten sonra başladı kıssayı anlatmaya:

Gözleri görmeyen bir adam, gecenin bir yansı çamura saplanmış. ‘Ey din kardeşlerim, bana bir kandil tutun da şu bataktan çıkıvereyim’ diye bağırmış. Ahlaksız bir kadın körün yakanışını işitip ‘Sen körsün, kandille nereyi göreceksin’ diye alay etmiş.

“İşte böyle çocuğum” dedi babası. “Vaaz meclisi kumaşçılar çarşısı gibidir. Para vermezsen bir şey alamazsın. Buraya istekli gelmedikten sonra mutlu olamazsın.”

Âlimin işi sözüne uymazsa, onu yine de can kulağıyla dinle,

Bakma sen, ‘gafil, gafili uyandırmaz’ diyen şarlatan kişiye.

Kulağına küpe etmeli insan, duvara kazınmış öğüdü bile.

Bir gönül dostu dergahta sûfî dostlarıyla bir süre oturdu,

Sonra tarikat ehlinin sözünü bozup medreseye konuk oldu.

Ona sordum; ‘Âlimle zahit arasında ne fark gördün de,

Zahit hırkasını çıkarıp âlimler zümresini seçtin’ diye.

Zahit, gemisini kurtaran kaptan gibidir cevabını verdi,

Âlimlerse suya düşenleri çıkarmaya çalışan dalgıç, dedi.

Otuz dokuzuncu Hikâye

Bir genç, kendini kaybedecek derecede sarhoş olmuş, bir yol kenarında uyumuştur. Oradan geçen bir zahit, sarhoş gencin edepsiz yatışına bakıp so-

murttu. Genç, başını kaldırıp ‘Allah’ın iyi kulları uygunsuz bir şey gördüklerinde iyilikle geçerler’ ayetini okudu.

*Bir günahkâr görürsen, kusurunu ört ve ona yumuşak davran,
Ey kusurumu gören adam! Bu iyiliği neden benden esirgiyorsun?
Ey zahit! Günahkârdan yüz çevirme, ona karşı bağışlayıcı ol,
Ben iyi değilsem şayet, iyilik ediver de sen bana örnek ol.*

Kırkıncı Hikâye

Bir grup zevk düşkününü insan, dervişin birine karşı kötü sözler söyleyip, onu incittiler. Derviş üzgün bir halde şeyhine gidip başına gelenleri anlattı. Şeyhi, “Çocuğum, bu hırkayı giyen her şeye razı olmalıdır. Razı olmayan yalancı ve şarlatandır. Ona bu hırkayı giymek haram olur” diye öğütte bulundu.

*Bir taşla büyük denizler bulanmaz,
Kötülükten incinen derviş kaptaki su gibidir.
Sana bir zarar ulaşmışsa dayan!
Çünkü affedersen günahlarından temizlenirsin.
Kardeş! Madem ki toprak olacaksın.
Öyleyse ölmeden önce toprak ol!*

Kırk birinci Hikâye

*Bağdat’ta geçen şu hikâyeyi dinle!
Sancakla perde arasında mücadele başlamış,
Sancak yolun tozundan, üzengi zahmetinden
Gücenip perdeye şöyle demiş:*

*‘Ben ve sen her ikimiz de tüccar malıyız.
Üstelik ikimiz de sarayda ve divandayız.
Ben hizmet etmekten bir an dinlenemiyorum,
Yerli yersiz seferlere çıkıyorum,*

Sen ise ne eziyet, ne sefer, ne çöl,
 Ne kasırğa, ne toz, ne yol görüyorsun.
 Ben senden daha çalışkan iken,
 Sen benden yine de kıymetli oluyorsun.
 Senin yerin ay yüzlü köleler,
 Yasemin kokulu cariyelerle dolu,
 Benimki sefere çıkmaktan başı dönmüş
 Hizmetkârların ayak yolu.
 Söyle perde söyle! Niçin sen böylesin,
 Ben öyle yorgun halde?

Perde cevap verdi: 'Senin başın göklerde,
 Benimkisi ise yere eğiktir.
 Boş yere boynunu gökyüzüne diken,
 Ancak kendini devirir.

Kırk ikinci Hikâye

Bir gönül adamı, pehlivanı öfkeden kızmış köpürmüş halde görünce sordu: "Buna ne olmuş?"

Orada hazır bulunanlardan biri cevap verdi: "Biri, ona sövmüş."

Gönül adamı bu cevap üzerine şöyle dedi: "Ey soysuz! Bin okkalık taşı kaldırırsın da, kötü bir söze mi katlanamazsın!"

Ey alçak nefesine karşı güçsüz kalan pehlivan!
 Yiğitlik sevdasını bırak erkeklik neyine senin!
 Tatlı dil ol! Ağza yumruk atmak mertlik değil!
 Filin ağzını da yırtsan, insanlıktır mühim olan
 Mütevazı ol! Zira ademoğlu yaratıldı topraktan.

Kırk üçüncü Hikâye

Büyük bir zata, tarikat kardeşlerinin ahlakını sordular. “En küçük meziyetleri, dostlarının arzularını kendi arzularına tercih etmeleridir” dedi. Bilgeler şöyle demiştir: “Kendini düşünen ne kardeştir ne akraba.”

*Yol arkadaşın tek başına
Koşuyorsa yoldaşın değildir.
Sana gönül bağlamayana
Sen de gönül bağlama.
Akrabandan birinin şayet
Allah korkusu yoksa,
Bağlarını koparman onu
Sevmenden daha iyidir.*

Bu sözleri işiten iddiacı birinin itiraz edip şöyle dediğini hatırlarım: “Oysa Yüce Allah, Kurân-ı Kerîm’de akrabalık bağlarını kesmeyi yasaklıyor, onları sevmeyi emrediyor. Senin sözlerinse bu ayetle çelişiyor.”

Ona cevaben şöyle demiştim: “Yanıldın. Bilakis sözlerim Yüce Allah’ın sözlerine harfiyen uymaktadır. ‘Eğer ana-baba, bir şeyi körü körüne bana ortak koşman için seni zorlarlarsa o vakit onlara itaat etmen doğru değildir’ âyetini⁴¹ bilmez misin!”

*Allah’a kayıtsız kalan bin akraba,
Yakın olan bir yabancıya feda olsun.*

Kırk dördüncü Hikâye

*Bağdat’ta yaşlı hoş bir insan, kızını bir eskiciye verdi.
Hoyrat adam, kızcağızın dudağını öyle bir ısırdı ki,
Kızcağızın dudağından o anda kan damlası geldi.
Sabah vakti kızını o halde gören yaşlı adam,
Damadına gidip kızgın bir halde şunları dedi:*

41 Kur’ân-ı Kerîm, Ankebût Sûresi, 8. âyetten alıntı.

*'Ey soysuz! Bu ne diştir! Nasıl ısırdın öyle!
 Isırdığın, insan dudağıdır, işlenmiş deri değil!
 Şaka değil söylediklerim! Sözümü ciddiye al!
 Bir tabiata yerleşen kötü huy, ölüm vakti çıkar!*

Kırk beşinci Hikâye

Bir din bilgininin gelinlik çağına ermiş ama pek çirkin bir kızı varmış. Çeyizi hazır olduğu halde isteyen çıkamamış.

*Mısır kumaşı ve ipek de çirkin durur,
 Kendisi çirkin olan bir gelin üstünde.*

Sözün özü, adam mecbur kalmış, kızını bir köre nikahlamış. O tarihte Serendib'li⁴² bir hekimin kör gözleri iyi ettiği anlatılmış. Bilgin'e, "Damadını niye hekime göstermiyorsun? diye sormuşlar. "Korkarım ki; kızımı görür de hemen boşar. Çirkin yüz-lü kadının kocası kör kalsa daha iyi." diye cevap vermiş.

Kırk altıncı Hikâye

Sultanın biri dervişler zümresine değer vermezdi. Dervişlerden biri bunu anladı ve "Ey sultan! Bu dünyada asker sayısı bakımından senden az, fakat hayatça senden daha iyiyiz. Ölüm noktasında eşit, ancak kıymetçe senden daha yükseğiz." dedi.

*İster keyfince yaşayıp dünyaya hükmeden sultan,
 İster katıksız ekmeğe ihtiyaç duyan derviş olsun.
 İkisi de ölse götüreceği bir parça kefen sadece.
 Ama derviş makamı sultan tahtından yücedir.*

Dervişleri yamalı giysileri ve tıraşlı saçlarıyla görürsün. Gerçekteyse gönülleri diri, nefisleri ölüdür onların.

*Benlik davasına kalkışan insan
 En ufak kavgada bile tepinir durur,*

42. Serendib: Hindistan'ın güneyine komşu Seylan adası.

Dağdan yuvarlanan değirmen taşından

Kaçan insan ârif olamaz.

Dervişlik yolu, on kuraldır: ‘Zikir, şükür, hizmet, ibadet, fedakarlık, kanaat, tevhit, tevekkül, teslim, tahammül...’

Bu özelliklere sahip olan, giydiği kaftan bile olsa gerçek dervîştir. Fakat boşboğaz, namazsız, nefsine uyan, gündüzleri akşama kadar şehveti peşinde koşan, geceleriye sabaha kadar gaflet uykusuna dalan, ortaya konulanı yiyen, diline geleni söyleyen, aba bile giyse dervîş değildir. Kaftan içinde ne müminler, aba içinde ne kafirler vardır.

Ey içi takvadan yoksun fakat

Dışı riya elbisesiyle örtülü kişi!

Evinde kuru bir hasır varken,

Kapına yedi renkli perde asma!

Kırk yedinci Hikâye

Birkaç demet taze gül gördüm,

Bir tümsekte ota bağlanmıştı.

Bu değersiz ota ne oluyor ki

Güle bağlı diye ona sordum.

Ot ağladı ve; ‘Sus ey arkadaş

Birlik cömertliği unutmaz

Güzelliğim, rengim ve kokum

Yoksa bile nihayet ben de,

Güllerin yetiştiği bu bahçenin

Bitkisi değil miyim?’ dedi.

Ben ki; cömert olan Allah’ın kulu,

İlahî nimetin biricik vergisi,

Hünerim olsa da olmasa da bir,

Lütuftur Allah’tan tek dileğim,

Sunacak bir şeyim, ibadetim
 Yoksa da Rabb'im işini bilir,
 Zira ancak yaşlanmış kölelerin
 Özgür kalması âdettendir.
 Ey kainatı süsleyen Yüce Allah'ım!
 Şu yaşlı kulunu bağışla.

Ey Sâdî nızalık Kabe'sinin yolunu tut,
 Ey Allah adamı! Allah kapısını tut.
 Talihsiz kimse başını çevirir de,
 Bu kapıdan başka kapı bulamaz.

Kırk sekizinci Hikâye

Bilgeye sordular: "Cesaret ile cömertlikten hangisi daha faziletlidir?"

Cevap verdi: "Cömert kişinin, cesarete ihtiyacı yoktur."

Hâtem-i Tâî⁴³ öldü fakat

Meşhur adı iyilikle anıldı.

Malının zekatını elinden bir an önce çıkar

Çünkü budanan asma daha çok üzüm verir.

Behrâm-ı Gûr'ün⁴⁴ kabri üzerinde şöyle yazılıydı:

'Cömert el, güçlü koldan daha faziletlidir.'

43 Hâtem-i Tâî: Cömertliğiyle ünlü bir Arap bilgisi.

44 Behrâm-ı Gûr: Sâsânî sultanı.

Kanaatkârlığın Faziletleri

Birinci Hikâye

Mağrib’li bir dilenci Halep Kumaşçılar Çarşısına inmiş; “Ey mal sahipleri! Sizde insaf, bizde kanaat olsaydı, dilencilik ortadan kalkardı.” diye bağırıyordu.

Ey kanaat, bizi zengin et!

Çünkü senden büyük servet yok.

Lokman, sabır hazinesini seçti.

Öyleyse sabretmeyende bilgelik yok.

İkinci Hikâye

Mısır’da biri ilim tahsil etmek, diğeri mal kazanmakla meşhur iki beyzade vardı. Biri asrın en büyük din bilgini, diğeri Mısır’a maliye bakanı oldu. Bir gün zengin olanı, yoksul kardeşine küçümseyici bir gözle bakıp “Ben gücümle saltanata ulaştım. Sense aklınla miskin kaldın” dedi. Bu aşağılayıcı söz üzerine bilgin, “Kardeş” diye ünledi, “Allah’a ne kadar şükretsem azdır. Ben ilmimle peygamberlerin, sense malınla Firavun’la Haman’ın⁴⁵ mirasını, yani Mısır’ı devraldın.”

Ben ayaklar altında çiğnenen kanıncayım,

İğnesiyle herkesi inciten kızıl an değilim.

45 Firavun ya da Firavn: Mısır krallarına verilen unvan, Hâmân: Vezirlerin lakabı.

*Yüce Allah'a ne kadar şükretsem azdır.
İnsanları incitecek kudret vermediğinden*

Üçüncü Hikâye

Yoksulluk ateşiyle kavrulan, giydiği yamalı elbiseye yeni yamalar diktiği halde kendini şu beyitle avutan bir derviş duydum:

*Kuru ekmek ve yoksulluk hırkası ile yetinmek gerek,
Halkın sıkıntısından kendi sıkıntısını taşımak gerek.*

Halini bilen biri, dervişe “Bu şehirde oturan filan zat iyi huyludur, cömerttir. Ömrünü yoksullara adanmış, herkesin sevgilisidir. Sizin gibi kıymetli birine elinden geleni yapacaktır” diyince derviş “Aman ha, sus!” diye cevap verdi, “başkasından yardım dilenmektense yoksulluk içinde ölürüm daha iyi.”

*Yama dikmek, sabır köşesine çekilmek
Zengine mektup yazmaktan daha iyidir.
Komşunun şefaatiyle cennet girmek,
Doğrusu cehennem azabıyla birdir.*

Dördüncü Hikâye

Bir Acem sultanı hünerli doktorunu Müslümanlara yardımcı olsun diye Peygamberimize gönderdi. Doktor birkaç yıl Arap ülkesinde kaldığı halde, ne muayene ne de ilaç için kimse kapısını çalmayınca bir gün Peygamberimizin huzuruna gelip bu durumdan yakınarak; “Beni dostlarını tedavi etmem için göndermişlerdi. Halbuki kimse yanıma gelmedi. Aylak bir halde görevimi yapamaz haldeyim” dedi. Doktorun sitem yüklü sözlerine karşılık Peygamberimiz; “Benim arkadaşlarım işte böyledir” diye cevap verdi, “iştahları olmadıkça yemezler, iştahları varken de yemekten el çekerler.”

Doktor; “Haklısın Ey Allah'ın Resûl'ü!” dedi, “nitekim sağlığın temeli de budur.”

*Bilge kişi söylenmediğinde zarar varsa söze başlar,
Sağlığı bozulacağı zaman yemeği ağzına koyar.
İşte bu halde sözü hikmet, yemeği de sağlık olur.*

Beşinci Hikâye

Erdeşîr-i Bâbekân'ın⁴⁶ hakkında şu menkıbe anlatılır:

Erdeşîr, bir Arap hekime; "Günde ne kadar yemek gerekir?" diye sormuş.

Hekim cevap vermiş; "Yüz dirhem yeterli."

Erdeşîr; "Bu kadar yemenin vereceği güç nedir" diye sormuş bu kez.

Hekim; "Bu kadarı seni sırtında taşır." diye cevap vermiş, "daha fazlasını da sen taşırsın."

Yemek; yaşamak ve Allah'ı şükretmek içindir

Sen ise yemek için yaşadığını sanıyorsun.

Altıncı Hikâye

Horasanlı iki derviş vardı. Bu iki dost birlikte seyahat ederlerdi. Zayıf olanı üç gecede bir öğün, güçlü olanıysa günde üç öğün yemek yerd. Nasıl olduysa bir şehrin kapısından girerken casuslukla suçlanıp bir odaya kapatıldılar. Odanın giriş ve çıkış kapılarını da balık ve çamurla iyice sıvadılar. Aradan iki hafta geçti. Suçsuz oldukları anlaşılınca kapıları hemen açtılar. Güçlü olanı ölü, zayıfıysa sapasağlam buldular.

Bilgenin biri; "Aksi olsaydı asıl o zaman şaşırırdım" dedi. "çok yiyen açlığa dayanamayıp ölüirken, az yiyen kanaatiyle hayatta kalmayı başardı."

Az yiyerek açlığa alışık insan

Her zorluğa kolayca katlanır;

Varlıklıyken bolca yiyense

Darlık zamanı sıkıntıdan ölür.

Yedinci Hikâye

Bilgelerden biri, çocuğuna "Tokluk adamı hasta eder" diye aşırı yemeyi yasakladı. Çocuğu "Babacığım açlık da adamı öldürür. Bilgelerin; 'açlık, öl-

46 Erdeşîr-i Bâbekân: Sâsânî Devletinin kurucu sultanı

mekten beterdir' sözünü işitmedin mi?" diye itiraz edince, bilge "En iyisi ölçülü olmaktır çocuğum. Nitekim Yüce Allah; 'yiyiniz, içiniz fakat israf etmeyiniz' ayetini buyurmuştur." diye cevap verdi.

Ne kusacak kadar çok, ne ölecek kadar az ye.

Yemek, nefsin yaşaması için hazdır

Ama ölçüsü kaçarsa ıstırap oluverir.

Zorla yenen şeker zarar verir,

Ama açken ekmek, şekerdir.

Sekizinci Hikâye

Hastaya sormuşlar: "Gönlün ne çekiyor?"

Cevap vermiş: "Hiçbir şey"

Tok mide kann ağrıtır,

İlaçlar bile fayda etmez.

Dokuzuncu Hikâye

Vâsıt'ta⁴⁷ bir kasabın, birkaç sûfiden alacağı vardı. Her gün arsızca onlardan para ister, alamayınca kaba sözlere başlardı. Bu durum sûfilerin ağrına gitti. Kasabın cefasından perişan oldular. Fakat sabretmekten başka çareleri yoktu. Nihayet içlerinden biri dayanamayıp "Nefse yemek için ara vermek, kasaba minnet etmekten daha iyidir." dedi.

Efendinin ihsanından vazgeç,

Kapıcıların zulmünü çekeceğine

Ete hasret çekerek ölmek daha iyidir.

Kasapların para için kötü sözlerini çekmektense.

47 Vâsıt: Irak'ta bir şehir.

Onuncu Hikâye

Cömert bir adam Moğol istilasında korkunç şekilde yaralandı. Biri, ona “Fılan tâcirde iyi bir ilaç var. İstersen sana da biraz verir.” dedi. Fakat Hâtem-i Tâî ne denli cömertse tâcir de o denli cimriydi.

*O cimrinin sofrasında,
Ekmek yerine güneş olsa,
Herkes kıyamete kadar
Aydınlık gün göremezdi.*

Bu teklife karşılık cömert adam “İlacı vereceği ne malum” dedi, “Verse bile ne fayda! O cimriden panzehir almakla zehir içmek birdir.”

*Alçak adamlardan minnetle aldığı şey,
Bedence seni rahatlatır ama canını alır.*

Bilgeler şöyle demiş: “Bengisuyu, yüz suyuna karşılık verseler akıllı almaz. Zira illetle ölmek, zilletle yaşamaktan daha iyidir.”

*İyi huylunun elinden ebucehil karpuzu yemek
Ekşi yüzlü kişinin elinden tatlı yemekten daha iyidir.*

On birinci Hikâye

Bir bilginin çocuğu çok, nafakası azmış. Büyüklerden biri, iyi niyetle durumunu büyük bir zata havale etmiş. Bilginin böyle bir talepte bulunması, o zatın hiç de hoşuna gitmemiş.

*Sıkıntılı bir halde aziz dostuna gitme,
Aksi takdirde onun da keyfini bozarsın.
Bir dilek için gittiğin zaman neşeli ol,
Zira güleryüzünün dileği reddedilmez.*

Yine de onun maaşını artırıp muhabbetini azalttığı söylenir. Bilgin, aradan birkaç gün geçtikten sonra o büyük zatın muhabbetinin azaldığını anlayıp ona şöyle demiş:

*Zilletle kazandığın yemekler ne acı olmuş!
Tencere dolu fakat şerefın yerde bulunmuş.*

*Ekmeğim arttı ama şerefim ayağa düştü,
Yoksul kalmak, dilenme zilletinden daha iyiymiş.*

On ikinci Hikâye

Bir derviş sıkıntıya düşmüş. Biri, ona “Fılan kişinin hadsiz hesapsız malı mülkü var. Halini bilirse sana yardım eder” demiş. Derviş “İyi de ben onu tanımıyorum” diye karşılık vermiş. O kimse “ben sana yol göstereyim” diye dervişin elinden tutmuş, alıp onu zenginin evinden içeri sokmuş. Derviş bakmış ki zengin ev sahibinin yüzü asık. Bir şey demeden geri gelmiş. “Niye böyle yaptın?” diye sormuş o kişi. Derviş, gülererek; “bağışını yüzüne bağışladım” diye cevap vermiş.

*Asık yüzlü adama ihtiyacını söyleme.
Yoksa fena huyundan rahatsız olursun.
Gönül derdini öyle bir kimseye aç ki,
Nur yüzünde hiç olmazsa huzur bulasın.*

On üçüncü Hikâye

İskenderiye’de büyük bir kıtlık yaşanmış. Halkın buna dayanacak gücü kalmamış. Yeryüzüne göğün bütün kapıları kapanmış, halkın feryatlanysa bütün göğü kaplamış.

*Vahşi hayvanların, balıkların, kuşların, kanncıların
Hasılı tüm canlıların açlıktan feryadı göğe çıkmış.
Buna rağmen halkın gönül dumanı bulutlanmıyor,
Seller gibi boşalan gözyaşları yağmur olmuyor.*

Büyüklerin huzurunda dilimin varamayacağı özelliklerde ahlaksız biri varmış. Şu beyitle onu size aktarayım.

*Az şey, bütün hakkında fikir verir,
Bir avuç şey eşek yüküne örnektir.
Öyle ki; o edepsizi öldüren Moğol’a bile
Kıyas asla gerekmeyecektir.*

Tesadüfen kıtlık yılında o ahmak ve edepsiz kişi epey zengin olmuş. Edepsiz olmasına edepsizmiş ama yine de darda kalanlara yardım eder, davet ettiği misafirlerine sofrâ üstüne sofrâ kurdururmuş. Birkaç dervişe kıtlıktan gına gelmişti. Onun davetine gitmek istediler. Bu konuda bana danıştılar. Gitmelerini uygun görmediğimden onlara engel oldum ve şunları söyledim:

Aslanlar inlerinde açlıktan ölür de

Köpek artıklarına ilişmez.

Açlığa katlan, zorluğa göğüs ger de

Alçağa muhtaç kalma!

Edepsiz kişi malca Ferîdün olsa bile

Ona kıymet vermeye değmez,

İpekten elbise bile giyse, sanırsın ki

Duvara sürülmüş yaldızlı boyadır.

On dördüncü Hikâye

Hâtem-i Tâî'ye sordular: "Dünyada kendinden gönlü daha büyük birini görüp duydun mu?"

Cevap verdi: "Evet! Bir gün Arap beylerini davet etmiş, kırk deve kestirmiştim. Ziyâfet sonrası çölde gezintiye çıkmıştık. Bir adam görmüştüm. Dikenleri kırıp kendine barınak yapıyordu. Ona Hâtem'in ziyâfetine niçin katılmadığını sormuştum. Bana bakıp cevap verdi:

Kendi elinin emeğini yiyen kimse,

Hâtem-i Tâî'ye minnet etmez.

"Yâ işte böyle dostlar! O, kanaat ve fazilet bakımından benden çok çok üstündür."

On beşinci Hikâye

Giyeceği olmadığından kumun içinde gizlenen bir yoksul, Hazreti Musa'yı görünce; "Ey Musa! Benim için Rabbine dua et de yetişecek kadar rızık versin!" dedi. Hz.Musa dua etti. Yüce Allah yetecek kadar dünyalığını yoksula

ihsan etti. Aradan birkaç gün geçince Musa, adamı tutsak bir halde görüp çevresini saran kalabalığa; “Burada ne oluyor?” diye sordu. “Bu adam şarap içip kavgada birini öldürmüş. Kısas için götürüyorlar” diye cevap verdiler.

*Miskin kedinin şayet kanadı olsaydı,
Dünyada serçe yumurtası bırakmazdı.
Öküzdeki boynuzlar eşekte olsa,
Kimse yanaşamazdı yanına.
Makam ve güç kazanan acizler,
Acizlerin bileğini bükerek.*

Musa, bu olaydan sonra Rabbine niyaz edip şu ayeti okudu: ‘Allah kullanı-
na haklarından fazla rızık verseydi, yeryüzünde bozgunculuk yaparlardı.’⁴⁸

*Ey kibirli insan! Seni tehlikeye sokan neydi ki,
Sonunda helak oldun. Keşke kanınca uçmasaydı.
Alçak kişi makam, altın ve gümüş bulmuşsa şayet
Onun ensesine tokat atmaktan başka çare yok.*

*Eflatun’un ne dediğini işitmedin mi hiç?
‘Karıncanın kanatsız olması çok daha iyidir.’
Babanın malı çoksa da çocuğun bitmez arzusu var.
Seni zengin etmeyen, uygun olanı senden iyi bilir.*

On altıncı Hikâye

Basra’da kuyumcuları etrafına toplayan bir Arap gördüm. Onlara şu kısı-
sayı anlatıyordu:

“Bir gün çölde yolumu kaybetmiştim. Yanımda yiyecek namına hiçbir şe-
yim kalmamıştı. Öyle ki açlıktan öleceğimden korkmuştum. Derken bir kese
buldum. İçinde kavruk buğday var diye çok sevinmiştim. Karnımı doyura-

48 Kur’ân-ı Kerîm, Şûrâ Sûresi, 27. âyetten alıntı.

çağımı düşünerek keseyi sevinçle açtığımda içindeki incileri görmüş ve buna çok üzülmuştum. Öyle ki yaşadığım hayal kırıklığını hâlâ unutamam.”

*Kumların aktığı kuru çölde susuz insan,
İster inci bulsun ister sedef fark etmez.
Azıksız adam güçten kesildiği zaman
Kemerindeki ha altın ha taş fark etmez.*

On yedinci Hikâye

Çölde adamakıllı susayan bir Arap şunları söylüyordu:
*Ne olurdu ölmeden önce arzuma bir gün ulaşıyaydım,
Dalgaları dizime çarpan nehirden tulumumu doldursaydım.*

On sekizinci Hikâye

Bir yolcu, yiyeceği kalmamış ve gücü tükenmiş bir halde çölde kaybolmuştu. Kemerinde birkaç altını vardı. Çok dolaştı ama bir türlü yolunu bulamadı ve çaresizlik içinde öldü. Oradan geçen bir topluluk altınları yere saçılmış halde buldu. Toprakta da şu sözler yazılmıştı:

*Bütün parası Caferî altını olsa da
Azıksız insan muradına eremez.
Yanık yoksul için çölde pişmiş şalgam
Ham gümüşten daha değerlidir.*

On dokuzuncu Hikâye

Hiçbir zaman dünyanın türlü dertlerinden, feleğin aksi dönüşünden kaygılandığımı hatırlamam. Bir tek, pabuç alacak param olmadığı için yalınayak Kûfe Camii'ne girdiğimde üzüldüğümü bilirim. Fakat orada da ayaksız birini görmüş ve yalınayak kaldığıma şükretmişim.

*Tok adamın gözünde kızarmış tavuk,
Dereotundan daha değersizdir.*

*Parasız pulsuz düşkün içinse,
Pişmiş şalgam kızarmış tavuk gibidir.*

Yirminci Hikâye

Sultanın biri yakınlarıyla beraber av peşine düşmüş, bir zaman sonra da şehirden epey uzaklaşmıştı. Derken gece oldu ve uzaktan bir köy evi gördüler. Sultan “Açıktaki üşürüz, şu eve gidelim” dedi. Veziri “Bir köylünün evine sığınmak sizin şerefimize gölge düşürür. En iyisi burada çadır kurup ateş yakalım” diye itiraz etti. Köylü, sultanın ormanda kaldığını haber alınca gücü yettiğince yemekler hazırlayıp sultanın huzuruna getirdi ve “Evime sığınmanızla şanınız eksilmezdi. Bilakis bu köylünün onurlanmasını istemeyenler var galiba içinizde” dedi. Bu söz, sultanın hoşuna gitti ve geceyi o evde geçirdiler. Sabahleyin sultan ona mal ve para ihsan etti. Köylü, sultanı bir süre takip edip şu beyti söyledi:

*Sultanın kıymet ve gücünden bir şey eksilmedi,
Bir köylünün misafirliğini kabul ettiği için.
Aksine köylünün kûlahının köşesine güneş düştü,
Sultanın gölgesi onun başına düştüğü için.*

Yirmi birinci Hikâye

Malı, parası çok, zengin bir dilenci varmış. Bir sultan ona gidip; “Hadsiz hesapsız malın ve paran var. Bizimse mühim bir sıkıntımız. Eğer bize borç verirken günü gelir fazlasıyla iade ederiz” demiş. Zengin dilenci; “Ey yeryüzünün sultanı, bizim gibi para pul dilenen insandan borç isteyip elinizi kirletmek size yaraşmaz” diye cevap vermiş. Sultan; “Önemi yok! Zaten ben de bu parayı kâfirlere vereceğim. Kirli para, kirlilere gidecek.” diye üstelemiş.

*Hristiyan kuyusu kirliyse de ziyarı yok
Zira o suyla ölü Yahudi’yi yıkayacağız.
Kireç çamuru temiz değil dediler,
Dedik ki, heladaki yankları kapatacağız.*

Bir zaman sonra işittim ki; dilenci para vermeyi kabul etmemiş. Bunun üzerine sultan da gereken miktarı elinden zorla aldırılmış.

Tatlılıkla halledilmeyen iş zoraki yapılır,

Kendine acımayana kimse acımaz.

Yirmi ikinci Hikâye

Yüzelli deve yükü malı, elli kölesi olan bir tâcir, gece yarısı beni Kış'teki⁴⁹ evine davet etti. Filan ambarım Türkistan'da, falan malım Hindistan'da, bu filan arazinin tapusu, şu filan kefilin senedi gibi saçmasapan sözlerle gece boyu kafamı ütüledi. Öyle ki; bir yandan 'havası güzel olduğu için İskenderiye'ye gideceğim' diye tuttururken çok geçmeden 'hayır o tarafların denizi fırtınalıdır' diyip vazgeçiyordu. Bir ara "Ey Sâdî, son bir seferim daha var. Sonra ticareti bırakıp köşeme çekileceğim" dedi. Merak içinde "O, hangi seferdir?" diye sordum. Cevap verdi: "İran kükürdünü, ona değer veren Çin'e, Çin kâselerini Rûm'a, Rûm'un ipekli kumaşlarını Hindistan'a, Hind'in çeliğini Halep'e, Halep'in cam eşyalarını Yemen'e, Yemen'in kumaşını da İran'a götüreceğim. Hepsi o kadar!"

"İnsaf, bunca ham hayalle yaşanmaz ki!" dedim içimden. "Sâdî, sıra şimdi sende. Sen de bir şeyler anlat" dedi o sıra bana. Ben de cevaben "belki işitmişsindir" diyip şu sözü hatırlattım:

İşitmişsindir, bir tâcir Gûr⁵⁰ çölünde

Katırdan düşünce canı yanıp şöyle demiş,

'Dünya malını sevenin gözünü

Ya kanaat doyurur ya da kara toprak.'

Yirmi üçüncü Hikâye

Hâtem'in aksine cimriliğiyle meşhur bir zengin duydum ki; dünya nimetlerine eksiksiz sahipsizmiş. Fakat ruhu öyle fakirmiş ki; Ebu Hureyre'nin ke-

49 Kış: Basra körfezinde bir ada.

50 Gûr: Afganistan'da bir şehir.

disine bir lokma, Ashab-ı Kehf'in köpeğine bir kemik vermezmiş. Sözü'n özü, kapısı kimseye açık olmadığı gibi, hiçbir yoksulu da sofrasına yanaştırmazmış.

Yoksullar yemeğinin ancak kokusunu duyardı,

Kuşlar yemeğinden kırıntı bile toplayamazdı.

Adamın bir zaman sonra Akdeniz kanalıyla Mısır'a gitmek için gemiye bindiğini işittim. Firavun'un hazinesini kafasına koymuş bu kez. O sırada aniden korkunç bir rüzgar çıkmış.

Dilber bizden usanmış tabiatına, gönül nasıl alışsın!

Uygun rüzgar her zaman her gemiye nasip olmaz.

Rüzgar gibisin sen de! Her vakit gönlümüze uymazsın,

Sitem ederek üstelik bize karşı esirgeyici olmazsın.

Gemi fırtınaya dönen rüzgarın tesiriyle batınca zengin başlamış dua etmeye.

Varlık zamanı koltuğundan çıkmayan ele yazık!

Darlık zamanı duayla açılan ele Allah neylesin!

Sahip olduğun altını ve gümüşü yoksullara dağıt ki,

Gittiğinde altından ya da kerpiç evin faydası olmaz!

Anlatırlar; zengin boğulduktan sonra Mısır'daki yoksul bir yakını mirasına konmuş. Eski püskü giysilerini bir kenara atıp ipekli elbiseler almış. Hem o hafta onu gördüm. Arkasında kölesi, ata binmiş gidiyordu. Kendi kendime şöyle dedim:

Ah şu ölen zengin adam dirilip de ayağa kalksaydı,

Mallarını geri almak o varise ölümcül acı yaşattırdı.

Eskiden kalma bir tanışıklığımız vardı. Kollarından çekip yüzüne karşı şunu söyledim:

O talihsiz zengin topladı ama yiyemedi.

Ey huyu güzel adam bari durma sen ye.

Yirmi dördüncü Hikâye

Zayıf bir balıkçının ağına iri bir balık takıldı. Balıkçının onu çekip alacak dermanı yoktu. Balık ona galip geldi. Ağını çekip götürdü.

Bir uşak nehirden su getirmeye gitti.

Su taşkın seller gibi onu alıp götürdü.

Her defasında ağ balık tutarken,

Bu kez balık ağı alıp beraberinde götürdü.

Diğer balıkçılar bunu duyup “Ağna böyle iri bir balık yakalanmışken nasıl da kaçırdın” diye onu ayıpladılar. Balıkçı hayıflanarak “İnsaf edin arkadaşlar! Demek ki rızkım değilmiş. Balığınsa kaderinde yaşamak varmış.” diye cevap verdi.

Rıziksız balıkçı Dicle’de balık tutamaz, eceli gelmeyen balık karada ölmez.

Yirmi beşinci Hikâye

Eli ayağı kesik bir adam, kırkayak öldürdü. Bir derviş ona rastlayıp “Allah Allah! Şu hayvancağızın bin ayağı olduğu halde eceline sebep şu elsiz ayaksız adammış” dedi.

Can alan düşman arkadan koşarken,

Ecel o kişinin ayağını bağlar.

Düşman birbiri ardınca hücumla kalkmışken,

Yayı çekmek neye yarar?

Yirmi altıncı Hikâye

Üstünde süslü bir kaftan, başında parlak kumaştan sancık ve altında asil kanlı Arap atı olan şişman bir ahmağı gördüm. Onu gören biri, bana; “Sâdi, şu hiçbir şeyden haberi olmayan atın sırtındaki ipekli kumaş için ne düşünüyorsun?” dedi. Ben de “Altın suyuyla yazılmış çirkin bir yazıya benziyor” dedim.

O, insana benzeyen bir eşek

Yahut böğüren bir öküzdür.

Bilgeler ‘güzel yaradılış, bin ipekliden daha iyidir’ der.
 Başında sarğı, sırtında kaftanı,
 Dışında süsü olmasa,
 Kimsecikler bu hayvanın insana
 Benzediğini söyleyemez.
 Malını mülkünü dolaştığında
 Bir tek kanını helal görürsün,

Yirmi yedinci Hikâye

Hırsız, dilenciye sordu: “Bir arpa ağırlığı gümüş için alçaklara el açmaya utanmıyor musun?”

Dilenci cevap verdi:
 “Bir arpa ağırlığı gümüş için el açmak,
 On arpa ağırlığı gümüş için el kestirmekten iyidir!”

Yirmi sekizinci Hikâye

Bileği güçlü bir adamı anlatırlar: İşleri hayli zaman ters gitmiş. Boğazı geniş ama eli dar olduğundan gına gelmiş. Babasına gidip; “Bileğimin gücüyle para kazanabileceğim bir yere gitmek istiyorum” diyip izin istemiş.

Gösterilmeyen hüner ve marifet
 Bir zaman sonra yok olup gider,
 Ödağacını ateşe atıp kokusu
 Çıksın diye tomurcuklarını ezerler.

Babası “Oğul bu ham hayalleri bırak” diye onu uyarmış, “Kanaat ayağını selamet eteğine çek. Nitekim büyükler ‘Huzur çalışmakla olur’ demişlerdir. Sen de azla yetin, çoğa yönelme!”

Kimse zorla mutlu olamaz,
 Kör kadının kaşına kalem çekme boşuna.
 Talihsiz hüner bir işe yaramaz,
 Kuvveti bileğinde değil talihinde ara.

Ama genç direnerek; “Babacığım” diye cevap vermiş, “Yolculukta; gönül eğlendirmek, kazanç elde etmek, şehir görmek, dost edinmek, para kazanmak, zamana ayak uydurmak gibi daha bir çok fayda var. Bak o yolun yolcuları ne güzel söylemiş.”

Evde oturmakla asla adam olamazsın,

Ecel varmadan önce âlemi gez dolaş.

Babası bu kez oğluna şöyle akıl vermiş: “Oğlum söylediğin gibi seferin faydaları çoktur. Ama unutma ki sefer şu beş insana mahsustur: İlki; mal mülk sahibi tâcirlerdir ki, yakışıklı köleleri, güzel cariyeleri ve atak uşaklarıyla o diyar senin bu diyar benim dolaşırlar.”

Zengin adam dağda, çölde garip değildir,

Nereye gitse çadır kurar,

Dünya muradına ermeyen kişiye

Anayurdunda bile yabancılik duyar.

“İkincisi; tatlı söz ve öğütleriyle herkes tarafından saygı ve ikram gören âlimlerdir ki, nereye varsalar büyük bir sevinç ve hizmetle karşılanırlar.”

Âlimin varlığı saf altın gibidir,

Nereye gitse kıymeti bilinir,

Varlıklı birinin cahil oğlu ise

Ancak kendi şehrinde bilinir.

“Üçüncüsü; gönül dostlarının kendisiyle görüşmeyi çokça arzuladıkları güleryüzlü insanlardır ki, herkes sohbetinde bulunmayı ister. Nitekim azıcık güleryüz, çok maldan iyidir. Hastaların merhemi, kapalı kapıların kilididir denir.”

Ana-babası tarafından kovulan güzel,

Gittiği her yerde ilgi görür.

Tavus tüyünü Mushaf yaprakları arasında

Gördüm ve dedim ki,

‘Bu makamı, derecenden fazla görüyorum.’

Tüy cevap verdi,
 ‘Sus! Güzel nereye gitse kimsecikler
 Ona engel olmaz!’

Oğlanda güzellik ve zarafet olunca
 Babası danılsa ne gam!
 O incidir, varsın sedefi olmasın!
 Tek inciye herkes talip olur.

“Dördüncüsü; Dâvûdî sesiyle suyu akmaktan, kuşu uçmaktan alıkoyan güzel sesli kişilerdir ki, ilim ve irfan sahipleri onu dinlemekten neşe duyarlar.

Kulağım güzel nağmelere yatkındır!
 İki telli sazı çalan da kim!
 Sabah şarabıyla mest olanların
 Kulağında hazîn ses ne hoştur!
 Ruhu okşayan güzel ses,
 Nefsi çeken güzel yüzden daha iyidir.

“Ve sonuncusu; kimseye minnet etmeyip elinin emeğiyle geçinen zanaat-kârlardır ki, bak akıllı insanlar onlar için ne söylemişlerdir:”

Zanaatkâr başka şehre gitse de
 Kimseye minnet etmez, aç kalmaz,
 Fakat Nîmrûz⁵¹ sultanı ülkesini
 Terk edecek olsa acından helak olur.

“Sana anlattığım gibi” diye devam etti babası “Bu sıfatlar, huzurlu yolculuğa ve mutlu hayata birer gerekçedir. Bunlardan nasibi olmayansa boş bir hayale yola çıkar da adı bile bilinmeden silinip gider.”

Feleğin kin beslediği kişinin vay haline!
 Her şey onun için felakettir.

51 Nîmrûz: Sîstân ya da Sicistân adıyla da bilinen İran’da bir şehir.

*Yuvasını bir daha göremeyecek kuş için,
Yem ve tuzak birer bahanedir.*

Genç, tüm bunlara rağmen yine de direktmiş ve; “Babacığım! ‘Herkesin ırz-kı bellidir. Çalışmaksa sadece bir sebeptir’ diyen bilge insanların sözlerine ben nasıl karşı gelirim!” demiş

*Akıllı insan ırz-kı ayağına gelmeden
Onu aramak için yola koyulandır.
İnsan ecelsiz ölmeyecekse de, sen
Ayağınla ejderhanın ağzına girme.*

Ve şöyle devam etmiş: “Sahip olduğum bu bilek gücü sayesinde, heybetli fille dövüşür, kükreyen aslana pençe atarım ben. Yolculuğa çıkmam lazım. Artık bu yoksulluğa daha fazla katlanamayacağım.”

*Yiğit, yurdundan bir kez çıkmayagörsün!
Artık tüm dünya onun evidir.
Zengin için gece her yer saraydır.
Yoksul içinse her yer Allah’ın evidir.*

Genç, böyle söyleyip babasından helallik dilemiş ve yola koyulmuş. Yol-
da kendi kendine şu beyti mırıldanmış:

*Hüner sahibinin talihi arzusuna uymazsa,
Adı sanı bilinmez diyarlara gider.*

Gide gide, şiddetinden taşları çatlatan, çağlıtıyla dalgaları fırlatan bir ır-
mak kenarına varmış.

*Öyle bir su ki; ördek bile güvende değil,
En küçük dalgası değirmen taşını söküyor.*

Genç, o sıra para ve altın karşılığında gemisine yolcu alan bir kaptanı gör-
müş. Ona nice dil dökmüşse de halini anlatamamış. Yolcular demişler ki;

Varsa altının zora muhtaç değilsin, yoksa zor edemezsin.

Kaptan arsızca gülüp gence şunu söylemiş:

*Altının yoksa denizi geçemezsin,
On kol kuvveti yerine bana bir altın getir.*

Bu sözler çocuğu incitmiş. Kaptandan intikam almak istemişse de gemi yola koyulmuş. Genç, son bir gayretle kaptana bağırır: “Şu sırtımdaki elbiseye razı ol bari!”

Kaptan kabul edip gemiyi geri çevirmiş.

Hırs, akıllı insanların gözünü bağlar,

Kuşları ve balıkları tuzağa atar.

Gemi kıyıya iyice yanaştığında çocuk, kaptanı sakalından tuttuğu gibi adamakıllı dövmüş. Gemici dostları, kaptana yardım etmek istemişlerse de başarılı olamamışlar, hemen gemiye kaçmışlar. Sonunda anlaşıp çocuğu ücret-siz gemiye almışlar.

Baktın ki iş kavgaya varacak sabret!

Çünkü sabır savaş kapısını kapatır.

İnatçı biriyle karşılaştığında alttan al!

Keskin kılıç yumuşak ipeği kesmez.

Gemiciler, bu tatsız olaydan sonra çocuktan özür dileyip sinsice en ufak bir fırsatta onu denize atmanın planını kurmuşlar. Gide gide su üstünde Yunan eseri bir direk ile karşılaşmışlar. Kaptan sinsice çocuğa bakıp “Gemide bir delik var. İçinizde en cesur ve güçlü kim varsa, şu ipi alıp direğe kadar yüzün ve ipi ona bağlasın” demiş. Genç, bu teklif üzerine gönlü incinmiş hasmından hiç şüphelenmeden bilgelerin şu sözlerine kulak vermemiş: “Kalbini kırdığın insana yüz kez yardım etsen de, öcünü alacağını unutma. Çünkü okun ucu yaradan çıkar elbet ama gönülde derinden izi kalır.”

Bir subay askerine ne güzel demiş;

‘Düşmanı yaraladığında ondan emin olma’

Birinin gönlünü incitmişsen,

Bil ki bir gün sen de incineceksin,

Kalenin burcuna taş atma ki,

Kaleden de sana taş atılmasın.

Ve geminin ipini aldığı gibi bileğine dolayıp direğe çıkar çıkmaz kaptan ipi keserek gemiyle uzaklaşmış. Genç, şaşakalmış. İki gün sıkıntı ve açlık çekmiş. Üçüncü gün uyku gözlerini bağlayıp onu suya bırakmış. Bir gün bir gece suda yüzdükten sonra sahile çıkmış. Neredeyse ölecekmış. Ağaç yaprakları, ot

kökleri kemirmiş. Gücünü bir nebze toplamış. Yine aç ve susuz halde bir kuyunun başına varmış. Kuyu önünde sıraya giren bazı insanların para karşılığı bir bardak su içtiğini görüp onlara imrenmiş. Ama parası yokmuş. Su istemiş, vermemişler. Dil dökmüş dinlememişler. Kaba kuvvet kullanmış, müsaade etmemişler. Bunun üzerine genç, birkaçını dövmüşse de fena halde dayak yemiştir.

Sivrisinekler çoğalıp hırçın fili devirir,

Karıncalar birleşip aslan derisini kemirir.

Hasta ve yaralı bir halde çaresiz yoldan geçen bir kervana katılmış. Kafile akşamüstü hırsızların uğrak yeri bir konakta duraklamış. Kervandakiler korkudan tır tır titrerken, genç; “Korkmayın aranızda ben varım. Elli kişiye güç yetiririm. Gençler de bana yardım eder” diyince kervandakilere cesaret gelmiş. Genci bir güzelce yedirip içirmişler. Uykusu gelmiş. O uyurken, kervan içinde gün görmüş, deneyimli bir ihtiyar; “Arkadaşlar, ben hırsızlardan çok bu delikanlıdan çekiniyorum. Size bir hikâye anlatayım da dinleyin” demiş ve başlamış anlatmaya:

Bir zamanlar, Arap’ın biri, bir miktar para toplamış. Hırsızların korkusundan gece evde yalnız yatamaz olmuş. Korkusunu dindirmek ve can sıkıntısını gidermek için bir dostunu evine almış. Birkaç gece dostuyla birlikte kalmış. Dostu olacak adam, Arap’ın parasının yerini öğrenince bir boşlukta paraları alıp kaçmış. Arap çınlıçplak, perişan bir halde ağlamış. Onu bu halde görenler, “Ne oldu yoksa hırsızlar paralarını mı çaldı?” diye sormuş. “Hayır muhafız götürdü” diye cevap vermiş.

Yılanın hilesini öğrendiğimden beri

Ondan emin olamadım,

İnsanın gözüne dost görünen

Düşman yarası daha fenadır.

İhtiyar hikâyesini böylece bitirdikten sonra “Arkadaşlar! Bu genç, sinsice aramıza girip mallarımızı elimizden almak isteyen hırsızların bir casusu olabilir. Şu halde en iyisi onu uyurken bir başına bırakıp gitmektir” demiş.

Genç, uyandığında sırtına vuran güneşin sıcaklığıyla başını kaldırıp bakmış ki kervan yok. Sağa sola koşturmuş nafile. Aç ve susuz yüzükoyun yere uzanıp kendini ölüme teslim ederek şöyle yakınmış:

Develere yularlar takılmışken

Benimle kim konuşur?

Anladım ki garibin garipten

Başka dostu yoktur.

Genç, bu sözleri söyler söylemez, av peşindeyken muhafızlarını kaybeden bir şehzadeyi görmüş. Şehzade, güçlü kuvvetli çocuğun bir temiz görünüşüne bir de perişan haline bakıp “Kimsin, nerelisin, bu hale nasıl düştün?” diye sormuş. Genç, başından geçenleri tek tek anlatmış. Şehzade haline acıyıp, ona bolca para vermiş ve yanına bir muhafızını katıp memleketine göndermiş. Babası çocuğunu karşısında sağ salım görünce sevinerek Allah’a şükretmiş. Genç, babasına gece boyunca gemi yolculuğunu, kaptanın nankörlüğünü, su başında yediği köteği ve kervan halkının vefasızlığını uzun uzadıya anlatmış. Bunun üzerine babası; “Oğlum! Yolculukta eli boş olanın mertlik eli bağlanır, aslan pençesi kınılır diye ben seni daha önce uyarmadım mı?” demiş.

Parasız pulsuz bir cengaver ne güzel söylemiş:

Arpa kadar altın, elli batman güçten daha iyidir.

Genç; “Babacığım! Eziyet çekmedikçe hazineyi elde edemezsin” diye cevap vermiş, “Can tehlikeye atılmadıkça düşmana karşı zafer kazanılmaz. Tane tarlaya saçılmadıkça ürün alınmaz. Bak; çektiğim az eziyetle ne büyük mükafatlar aldım, içtiğim bir damla zehirle ne çok bal kazandım!”

Rızıktan başkası yenmeyecekse de,

İstemekte tembel olmamalı insan.

Timsahın ağzına düşmekten korkan dalgıç,

İnciyi asla elde edemez.

Değirmenin temel taşı sabittir, bu yüzden çaresiz ağır yüke katlanır.

Hırçın, öfkeli aslan mağaranın dibinde

Ne yer, yaralı doğan ne avlar?

Evinde av tutayım dersin örümcekler gibi

Ancak sinekleri avlarsın.

Babası “Oğlum” dedi, “Felek bu kez sana yardım etti, talihin rehber oldu. Gülün dikenden, dikenin ayaktan çıktı. Devlet sahibi bir zat sana acıdı da ik-

ramda bulunup eksikliğini tamamladı. Böyle bir tesadüf nâdir olur ama yine de nâdirle hükmedilmez.”

Avcı her zaman çakal avlamaz.

Bir gün kaplan onu parçalar.

“Beni can kulağınla dinle. Sana bir hikâye anlatayım. Pars sultanlarının birinin yüzüğünde çok kıymetli bir taş varmış. Bir gün ferahlamak niyetiyle gezintiye çıkıp, Şirâz’da namaz kılınan bir yere gelmiş. Bu sırada muhafızlarına yüzüğü, Azududdevle’nin türbesinin kubbesine koymalarını emretmiş. Sonra tellalları aracılığıyla ‘okunu bu yüzüğün halkasından geçirene yüzük hediye edilecek’ diye halka haber salmış. Hizmetinde bulunan dört yüz hünerli okçu bu işi başaramamış. Derken bir çocuk, kervansarayın çatısına çıkmış. Havaya gelişigüzel oklar savurmuş. Saba rüzgarı bu oklardan birini alıp halkanın arasından geçirmiş. Sultan yüzükle beraber çocuğa bol miktarda para da vermiş. Parayı ve yüzüğü alan çocuk birden okunu ve yayını yakmış. Sebebi ni sormuşlar. “Kazandığım ilk parlak zafer bu. Bırakın şerefi baki kalsın” diye cevap vermiş.

Bilge kişiden her zaman

Parlak bir fikir çıkmayabilir,

Bazen cahil bir çocuk yanlışlıkla

Oku hedeften geçirir.

Yirmi dokuzuncu Hikâye

İnsanlarla alakasını kesen, sultanları ve zenginleri önemsemeyecek kadar dünya malından vazgeçen, bir başına mağarada oturan bir şeyh gördüm.

Dilencilik kapısını bir kez açık bırakan

Ömrü boyunca o kapıda el açıp durur,

Hırsı bırak ve hemen sultan ol ki,

Tamahı olmayan şeref ve yücelik budur.

Yöre sultanların biri, şeyhe “Bir gün bizimle birlikte yemeğe buyururlar mı? Azizlerin yüksek ahlakı, umarım bu ricamızı reddetmez” diye haber yolladı. Şeyh, davete icabet sünnettendir diyip kabul etti. Ertesi gün sultan, rahatsız etmiş olabilirim düşüncesiyle özür dilemek için şeyhin yanına gitti. Sul-

tanı gören şeyh, ayağa kalkıp onu kucakladı, gönlünü alıp iltifatlar etti. Sultan memnun halde gidince, dostlarından biri şaşkın bir halde, şeyhe “Sultanı bu kadar övmeniz âdetiniz değildi. Bu şekilde davranmanızın hikmeti nedir?” diye sordu. Şeyh, “Bilge kişilerin şu sözlerini işitmedin mi? diye cevap verdi.

Sofrasına oturduğun kişiye

Hizmet edip hürmet göstermen gerekir.

Kulak ömrü boyunca

Def, çeng⁵² ve ney duymayabilir.

Göz bahçe görmeden;

Akıl gül ve nesrin olmadan yaşayabilir.

Kuştüyünden yastığı olmayan kişi,

Yastık niyetine başaltına taş koyabilir.

Yatağında dilberi olmayan insan

Kendi kollarını kucaklayabilir.

Fakat süklüm püklüm olan bu değersiz mide

Sabredemez ve doymadan uslanmaz.

52 Çeng ya da çenk: Telli bir müzik aleti.

Sükûtun Faydaları

Birinci Hikâye

Dostlardan birine; “Çoğu zaman susmamın nedeni, sözlerimin içinde iyi ve kötü şeylerin olmasındandır. Çünkü düşmanlarım menfaatleri gereği, söylediklerimin iyilerini bırakıp kötülerini seçerler.” dedim.

Dostumsa; “Kardeş” diye cevap verdi, “düşmanlarının iyi şeyleri görmemesi normaldir.”

*Hüner, düşman gözünde kusur görünür,
Sadî gül olsa da düşmana diken görünür.
Düşman iyiye yalancı diye taş atar,
Cihanı parlatan güneş yarasaya çirkin görünür.*

İkinci Hikâye

Bir tâcir bin altın zarar etti. Oğlunu; “Sakin bu zarar işini kimseye anlatma” diye öğütledi. Çocuk; “Peki baba söylemem” dedi, “ama bunun sana ne faydası olacak?”

Babası; “Musibet ikiye katlanmasın oğlum” diye cevap verip devam etti; “Biri sermayenin azalması, diğeri komşuların çekememesi.”

*Kederini düşmanlarına sakın ha söyleme,
Yüzüne ‘lahavle’ çekerler ama için için sevinirler.*

Üçüncü Hikâye

Akıllı bir genç vardı. Bütün üstün özelliklere sahip olmasına rağmen bilginler meclisinde hep susar, onları dinlerdi. Bir gün babası “Bildğin halde niçin susuyorsun oğlum?” diye sordu. “Bilmediğim şeylerin sorulmasından çekiniyorum babacığım” diye cevap verdi.

İşitmedin mi; bir derviş ayakkabının altına çivi çakıyordu,

Onu gören subay, ‘atımı nalla’ diye onu çağırdı.

Madem çivi çakmak senin işin, hadi nalla atımı!

Dördüncü Hikâye

Hatırı sayılır bir bilgin, dinsizin biriyle tartışmaya başladı. İspat noktasında onunla başa çıkamayınca çaresiz döndü ve gitti.

Bilginin bu tavrına şaşırان birisi ona sordu; “Bunca bilgine, edep ve hikmetine rağmen nasıl olur da bir dinsizle başa çıkamazsın?”

Bilgin şöyle cevap verdi; “Benim bilgim Kuran, Sünnet ve büyüklerin sözlerine dayanır. Bu kişiye bunların hiçbirine zaten inanmıyor. Ne yani! Oturup bir de küfrünü mü dinleyeyim!”

Kuran ve hadisle uyaramadığın kişiye karşı

En güzel cevap, sükut hakkını kullanmaktır.

Beşinci Hikâye

Ahmağın biri, bir âlimin yakasına yapışmış, sürekli ona hakaret ediyordu. Yunan hekimi Calinus bu durumu görünce; “Bu adam gerçekten âlim olsaydı, bu cahille tartışmazdı.” dedi.

İki akıllı arasında kavga ve inat olmaz,

Akıllı biri zevzek biriyle boş yere çekişmez.

İki derviş bir kılı koparmaz, iki kişiden

Biri asi ve diğeri sakınse ölçü yine böyledir.

Fakat her iki taraf da zır cahil ise

Aralarındaki zincir de olsa bir anda kırarlar.

*Kötü huylu biri, birine sövdü, sövülen ise
Tahammül edip bilgece şunu söyledi:
'Söylemek istediğinden daha beterim.
Çünkü sen, beni benden daha iyi bilemezsin.'*

Altıncı Hikâye

Sehbân-ı Vâil⁵³ için, hatiplikte eşi benzeri yoktur derler. Gerçekten öyledir. Nitekim bir sene boyunca konuşsa aynı sözü tekrar etmez, aynı manayı söyleyecek olsa başka bir sözcük bulmakta güçlük çekmezmiş. Sultan dostlarına da böylesi bir edep yakışır doğrusu.

*Söz gönlü her ne kadar okşasa,
Güzel bulunup öyle kabul görse de,
Tekrar edilen söz usandırır,
Zira bir yemekte helva bir kez yenir.*

Yedinci Hikâye

Bir bilgenin şöyle dediğini işittim: "Biri konuşurken sözü bitmeden araya giren kişi dışında, hiç kimse kendi cehaletini itiraf etmemiştir."

*Ey akıllı! Sözün başı ve sonu vardır,
Birisinin sözü bitmeden araya girme,
Saygılı, görgülü, akıllı kişi
Başkası susmadıkça söz söylemez.*

Sekizinci Hikâye

Sultan Gazneli Mahmud'un birkaç yakını, veziri Hasan Meymendi'ye "Bugün Sultan filan iş hakkında sana ne buyurdu?" diye sormuş. Vezir, "Siz de biliyor olmalısınız" cevabını verince, "İyi de sen onun başvekilisin, sana söylediklerini bize söylemez" diye itiraz etmişler. Vezir bunun üzerine; "Sultan baş-

53 Sehbân-ı Vâ'il: Ünlü Arap hatibi ve şairi.

kasına söylemeyeceğime güvendiği için bana danışır. O halde boş yere daha ne bekliyorsunuz!” demiş.

İrfan sahipleri bildiklerini söylemez.

Zira sırrı ifşa etmek başa mal olur.

Dokuzuncu Hikâye

Bir evi satın almakta endişeliydim. Bir çıfıt; “Ben, bu mahallenin ileri gelenlerindenim, her şeyini bana sor. Korkma hiçbir kusuru yoktur.” diyince, hemen cevabı yapıştırdım; “Komşum olmandan başka tabi!”

Senin gibi komşusu varken bu ev,

Ancak ayan bozuk on gümüş eder,

Fakat sen öldükten sonra bu evin

Bin altın edeceğini ümit ediyorum.

Onuncu Hikâye

Şairlerden biri, hırsızların elebaşına gidip onu öven bir şiir okudu. Elebaşı, hırsızlara şairin soyulup, giysileri alındıktan sonra köyden kovulmasını emretti. Mevsim kıştı. Zavallı köyden çıkarken köpekler başına üşüştü. Yerden taş almak istedi. Fakat buz tutmuş taşı çıkaramadı. Hayıflanarak içini çekti ve “Bunlar nasıl insan yahu” diye söylendi, “köpekler dururken taşları bağlamışlar.”

Elebaşı, şairin bu şikayetini pencereden duyup gülerek “Ey hikmet sahibi şair, dile benden ne dilerse?” dedi.

“Giysilerimi verin yeter” diye istekte bulundu.

Kişi, insanlardan medet umar.

Benimse senden ümidim yok, kötülük etme yeter.

Elebaşı ona acıdı. Giysilerinden başka, ona parlak bir kaftan ve bolca para verdi.

On birinci Hikâye

Bir müneccim⁵⁴ evine geldiğinde eşini, yabancı bir erkekle otururken gördü. Kendini tutamayıp yabancıya sövüp saydı, aralarında kavga çıktı. Duruma vakıf olan bir gönül dostu şunu söyledi:

Ey müneccim! Sen ki evindeki adamı bilemezsin.

O halde göğün zirvesinde olanı nereden bileceksin!

On ikinci Hikâye

Sesini güzel sanan çirkin sesli bir hatip vardı. O bağırdıkça, sen onun sesini karga uğultusuna ya da eşeğin anırmasına benzetirdin. Öyle ki; ‘seslerin en çirkinini şüphesiz eşek sesidir’ âyetinin⁵⁵ bu adam hakkında indiğine hükmederdin.

Baş eşek hatip anıracak olsa,

Fars ülkesindeki İstahr kalesini yıkar.

Köy halkı, makamı nedeniyle bu adama katlanır, çektikleri sıkıntıyı gizlerdi. Bir gün gizli düşmanlığı bulunan çevre bölgelerden bir hatip, hatırını sormaya gelip ona; “Bu gece rüyamda seni gördüm” dedi. Çirkin sesli hatip; “Hayırdır inşallah” diye karşılık verdi. “Meğer insanlara huzur veren güzel sesin varmış senin” dedi konuk hatip.

Çirkin sesli hatip bir süre düşündükten sonra; “Ayıbımı yüzüme vuran ne güzel bir rüya görmüşsün sen” diye cevap verdi, “sesimin güzel olmadığını anladım. Tövbeler olsun. Bundan sonra halkı rahatsız etmemek için bir daha konuşmayacağım.”

Kötü huylarımı bana güzel gösteren

Yalancı dostlarla görüşmekten utaniyorum.

Küstah ve alçak düşmanlarım nerede?

Hadi göstereyimler bana ayıplarımı!

54 Müneccim: Yıldızbilimci, falcı.

55 Kur’ân-ı Kerîm, Lokman Sûresi, 19. âyetten alıntı.

On üçüncü Hikâye

Biri, Sincar⁵⁶ Cami'inde, Allah ızası için müezzinlik ediyordu. Öyle çirkin bir sesi vardı ki işitenler hemen kulaklarını tıkıyordu. Caminin sahibi adaletli, iyi huylu bir beydi. Müezzinin gönlünü kırmak istemedi. Nihayet dayanamadı, bir bahane bulup; "Ey cömert kişi!" dedi, "bu caminin eski müezzinleri vardı. Onlara beş lira vermiştim. Başka bir camiye gitmek istersen sana da on lira vereceğim."

Anlaştılar. Müezzin gitti. Fakat bir süre sonra geri gelip; "Beyim bana yazık ettin" dedi, "Gittiğim yerde, başka bir yere gitmem için bana yirmi lira tekelif edildi."

Bey, gülerek; "Sakın kabul etme!" diye cevap verdi, "Bu gidişle elli liraya da razı olurlar."

*Çapanın mermerin üzerinden
Çamur kazırken çıkardığı ses gibi,
Senin çirkin sesin de gönlümü
Öyle tırmalayıp yaralıyor sürekli.*

On dördüncü Hikâye

Çirkin sesli bir hâfız, yüksek bir sesle durmadan Kuran okuyordu.

Gönül dostu biri yanına gelip sordu; "Aylığın ne kadar?"

Hâfız cevap verdi; "Aylık almıyorum."

Gönül dostu bu kez; "O halde neden kendine eziyet ediyorsun?" diye sordu.

"Allah için okuyorum" diye cevap verdi hâfız.

"Allah için okuma" diye tembih etti bu kez, gönül dostu.

Sen bu sesle Kuran okumaya devam edersen,

Müslümanlığın gür sesini yok edersin.

56 Sincâr: Irak'ta Musul'a bağlı eski bir bölge.

Birinci Hikâye

Hasan-ı Meymendi'ye "Sultan Mahmud'un her biri dünya güzeli onca kölesi varken nasıl olur da onlar kadar güzel olmayan Ayaz'ı⁵⁷ onlara tercih eder?" diye sordular.

Cevap verdi: "Gönlün sevdiği, göze kötü görünmez."

Sultanın sevdiği kişi,

Kötü bir şey yapsa da iyi olur.

Sultanın kovduğu kişiye ise

Kimse sahip çıkmaz.

Sevmeden bakan kimseye,

Yusuf bile çirkin görünür,

Şeytana meyleden kimseye

Şeytan, melek görünür.

İkinci Hikâye

Bir tâcirin güzelliğe eşi nadir bulunur bir kölesi varmış. Allah için onu çok sever sayarmış. Dostlarından biri, bir gün "Bunca güzelliğe sahip bulunan bu köle, ne olurdu biraz da terbiyeli olsaydı" demiş. Tâcir "Ey kardeş" diye cevap vermiş, "birine bir kez sevgini belli etmişsen, artık ondan hizmet bekleme. Çünkü âşık ve sevgilinin olduğu yerde efendi ve köle kalmaz."

57 Ayaz, Eyaz veya İyâz: Gazne ordusu başkumandanı.

*Şayet efendi, peri yanaklı kölesiyle
Oynaşmaya ve gülüşmeye başlamışsa,
Kölenin efendi gibi nazına, efendinin de
Köle gibi o nazı çekmesine şaşılmaz.
Köle hizmet işine bakmalı, nazlanarak
Efendisinin gönlünü kırmamalı.*

Üçüncü Hikâye

Sevdası dillere düşmüş bir zahit gördüm. O kadar ayıplandığı ve sıkıntıya maruz kaldığı halde sevdasından şöyle inliyordu:

*Sevgilim! Senin peşini bırakamam,
Keskin kılıçla kessen vazgeçemem.
Zira senden başka sığınacak,
Kaçacak yerim yok benim.*

O zahidi ayıplayarak; “Kıymetli aklına ne oldu da, alçak nefesine yenilmiş?” dedim. Biraz düşündükten sonra şunu söyledi:

*Aşk sultanı her ne yere konsa,
Orada zahitliğin adı sanı kalmaz.
Yakasına kadar çamura batmış
Zavallının nasıl temiz kalır eteği?*

Dördüncü Hikâye

Sevdiğini elinden yitiren biri, canından bezmiş bir halde gözünü ulaşmaz bir noktaya dikmişti. Üstelik göz diktiği bu yer, ölümden beter hile ve tuzaklarla çevriliydi. Bir yandan yitirdiği sevdiğini, diğer yandan yolda başına gelebilecek felaketleri düşündükçe iştahı kesildi, keyfi tümüyle kaçtı. Artık ne arzuladığı lokmayı yiyebiliyor, ne de bir başına şehirde gezebiliyordu.

Sevgilin altına değer vermiyorsa, altınla toprak birdir.

Dostları; “Bu ham hayalden vazgeç. Niceleri senin gibi bu arzuya esir düş-

tü de, ayakları zincirli helak olup gitti” diye ona öğüt verdiler. Sızlanarak şöyle cevap verdi:

*Dostlar! Öğüt vermeyi bırakın, gözüm
Onun sevgisinden başka bir şey görmüyor,
Savaşçılar pençe ve omuz darbesiyle düşmanlarını,
Güzellerse işveleriyle sevenlerini öldürür.*

Can endişesiyle gönlü canandan, gözü güzellerden men etmek mertliğe sığmaz.

*Kendini düşünüyorsan şayet yalancısın sen,
Zira sevgili yüz vermiyorsa, âşık uğrunda ölmeli,
Başka çarem yok! Düşmanların beni
Kılıç ve okla vursa da halkıp ona giderim,
Fırsat el verirse eteğini tutar, yoksa
Eşiğinde şu tatlı candan vazgeçerim.*

Ne kadar söylediyse de dinletemediler. Yakınları, ayaklarını ne kadar zincire vurduysa da fayda etmedi.

*Bu ne dert öyle! Doktor sabn emrediyor
Gel gör ki, şeker isteyen nefsi bilmiyor.
Duymadın mı; âşık, sevdiğine ne demiş;
‘Sen kıymetini düşürürsen şayet,
Yanında benim kıymetim nice olur’*

Başa çıkamayacaklarını anlayınca durumunu şehzadeye haber verdiler. “Bu genç aslında tatlı dilli ve yumuşak huyludur” dediler, “Biz ondan nice ince ve zarif sözler dinliyorduk. Fakat gönlünde bir sevda ateşi var ki, işte bu yüzden deli gibi hareket ediyor.”

Şehzade, onun kendine âşık olduğunu anlayıp atına bindi ve yanına gitti. Şehzadeyi gören genç, ağlayarak şöyle dedi:

*Öldürdüğüne gönlü yanmış gibi,
Beni öldüren tekrar yanıma geliyor.*

Şehzade nezaketle “Nerelisin, kimsin, ne iş yaparsın?” diye sordu. Fakat genç, sevda denizine öylesine dalmıştı ki, zoraki nefes alıyordu.

*Kuran’ın yedide birini ezberden okusan da,
Aşka düşünce elif’i, be’den ayıramazsın.*

Bunun üzerine şehzade üzüntülü bir halde “Niçin benimle konuşmuyorsun” dedi, “Oysa ben de senin gibi dervişler zümresindenim ve hatta dervişlerin kulağı delik kölesiyim.”

Genç, bu sözleri duyar duymaz muhabbet dalgalarının çarpışması arasında başını çıkarıp cevap verdi:

*Bulunduğun yerde varlığım kalırsa şaşma,
Zira sen konuşurken bende söz kalmaz.*

Genç, bu sözleri söyledikten hemen sonra bir çığlık attı ve canını Yüce Allah’a teslim etti.

*Sevgilinin çadırının kapısında ölene şaşılmaz,
Oradan sağ salim kurtulana hayret edilir.*

Beşinci Hikâye

Bir öğretmenin güzel yüzlü bir öğrencisi vardı. Öğretmen -insanlık hali- öğrencisinin yüz güzelliğine hayrandı. Bu nedenle diğer öğrencilerine gösterdiği disiplini ona göstermiyordu. Onu o kadar çok seviyordu ki, her yalnız kaldıklarına ona şöyle diyordu:

*Ey huri yüzlü güzel! Sana ilgi göstermekten
Kendimi düşünmek bile aklıma gelmiyor,
Yüzüme bir ok fırlatılsa bile,
Gözümü senden ayıramıyorum.*

Öğrencisi bir gün öğretmenine; “Derslerime dikkat ettiğiniz kadar lütfen kişiliğime de özen gösterin. Ahlakımda hoşunuza gitmeyen bir durum olursa, terk etmem için beni uyarın” diyince, öğretmeni “Çocuğum” diye cevap verdi, “Bunu başkasına sor! Zira ben sende hünerinden ve güzelliğinden başka bir şey göremiyorum.”

Kıskancın gözü çıksın!
 Gözünde hünerler ayıp görünür,
 Bir hünerin ve yetmiş kusurun varsa,
 Dost sadece hünerini görür.

Altıncı Hikâye

Hiç unutmam; bir gece değerli sevgilim içeri girdi. Elimde olmadan öyle bir havaya sıçradım ki, elbisemin kolundan çıkan rüzgar, kandili söndürdü.

Yüz güzelliğiyle karanlıkları aydınlatan
 Sevgilim geceleyin geldi,
 Bende bu talih yoktu.

Acaba şimdi nereden geldi diye hayret ettim.

Sevgilim oturup “Beni görünce kandili niçin söndürdün” diye azarlamaya başladı. Ben de; “Bunun iki nedeni var: Birincisi güneş doğdu” dedim, “İkincisi” deyip şu beyti söyledim:

Kötü birisi, kandilin önüne gelirse,
 Kalk topluluk ortasında öldür onu.

Kandile gelen şeker gülüşlü, tatlı dilli biriye
 Kolundan tut hemen, söndür mumu.

Yedinci Hikâye

Biri, çok zamandır görmediği dostuna; “Nerelerde kaldın, seni çok özledim, göreceğim geldi” dedi.

Bu iltifata karşılık dostu cevap verdi; “İstekli olmak, bıkkınlıktan daha iyidir.”

Ey sarhoş güzel! Çok geç kaldın,
 Seni kolay kolay bırakmam.
 Ara sıra görülen sevgili,
 Doya doya bakılandan daha iyidir.

Dostlarıyla birlikte gelen sevgili, eziyet etmek için gelmiştir. Zira bu geliş kışkançlık ve düşmanlık doğurur.

*Arkadaşlarıyla bana geldiğinde,
Baş için olsa da sen savaşçısın.
Diyince, sevgili gülerek şöyle dedi;
Sâdi! Ben meclisin mumuyum.
Kendini ateşe atan kelebekten bana ne!*

Sekizinci Hikâye

Eskiden bir kabuktaki iki badem çekirdeği gibi sevdiğimle birlikte yaşadığımız o günleri hâlâ anımsarım. Nasıl olduysa başka bir ülkeye gitmişti. Bir zaman sonra gelmiş ve; “Bunca zaman niçin biriyle haber göndermedin!” diye bana sitem etmişti.

Ben de bu siteme karşılık; “Gönderdiğim adamın gözü, güzelliğiyle aydınlansın ve ben bundan mahrum kalayım öyle mi! Buna vicdanım razı olmadı” diye cevap vermiştim.

*Eski yârime söyleyin, kılıçla tövbe etmeyen
Benim gibi birine dille tövbe ettirmesin.
Gözüyle doyasya seyreden kışkandığım halde
Kimse seni görmeye doyamaz derim.*

Dokuzuncu Hikâye

Birinin aşkına yanarcasına tutulmuş ve bu sırnı açığa çıkmış bir âlim gördüm. Çok eziyet çektiği halde sınırsız tahammül gösteriyordu.

Bir keresinde ona şaka yollu; “Biliyorum, sen bu güzeli, kötülük düşünmeksizin tertemiz duygularla seviyorsun. Ama bunca terbiyesizin kahrını çekmek âlimlerin şeref ve haysiyetine yaraşmaz” dedim.

Takıldığımı bilen âlim cevap verdi; “Dostum, beni ayıplama. Bu dediğini çok zaman ben de düşündüm. Fakat böylesi daha kolayıma geldi. Nitekim

bilgeler de; 'Gönlü sıkıntıya sokmak, gözü görmekten alıkoymaktan daha kolaydır' diye buyurmuşlardır."

*Onsuz yaşanmıyorsa şayet,
Cefasına katlanmak gerekir.
Bir gün sıkılıp 'aman elinden' dedim,
O günden sonra kaç kez özür diledim.
Dost, dostundan aman dilemez.
Şimdi onun iradesine bağlıyım.
İsterse lütfedip yanına çağırır,
İsterse kahıyla huzurundan kovar.*

Onuncu Hikâye

Herkesin başına geldiği gibi gençliğimin ilk yıllarında, yüzü ayın ondördü kadar parlak bir güzele bağlanmışım.

*Yanağında henüz tüy biten kimseler,
Hayat suyunu içmiş bitkilere benziyordu.
Bitkinin şekerini emmek isteyenler,
Şeker akan dudaklarına bakıyordu.*

Nasılsa bir tavrı hoşuma gitmedi. Muhabbetimi kesip ondan ayrıldım ve şöyle dedim:

*Arzuma göre hareket etmiyorsun.
Haydi git, ne halin varsa gör!
Beni iştirip giderken şunları söyledi:
Yarasa güneşten hoşlanmıyorsa,
Güneş değerini yitirmez.
Sonra bir başka şehre gitti. Bense geride perişan oldum.
Kavuşma ümidimi kaybettim,
Kişi musibet gelmedikçe hayatın güzelliğini bilmez.
Sevgilim geri gel, beni öldür!
Karşında ölmek sensiz yaşamaktan daha iyidir.*

Allah'ın izniyle bir gün geri geldi. Ama güçlü sesi bozulmuş, güzelliği ziyan olmuş, elma gibi çenesi ayva misali sararmış, yüzündeki parlaklık kaybolmuştu. Fakat yine de kucaklayıp öpmemi bekliyordu. Ondan kaçınarak seslendim:

*Ey güzel! Neşeli olduğun nice günlerde,
Gözünü senden alamayan beni uzak tutuyordun,
Şimdiyse güzel yüzüne bıyık ve sakal telleri
Oturtmuş da, benimle barışmaya gelmişsin.
Ey taze bahar! Yaprağın sarardı,
Ateşi çoktan geçmiş kazana daha ne gerek var!*

*Kibirilenme artık, seni dileyene naz et!
Şairler, 'bahçe yeşilliksiz olmaz' der.
İşte bu güzel sözü ancak söyleyen bilir.
Yani güzellerin yüzündeki yeşil hat,
Âşıkların gönlünü daha çok çeker.*

*O tüyleri yol ya da yolma!
Güzellik günlerine özgü bu talih
Er ya da geç son bulacak,
Tüylerin toprak olacak.
Kıyamete kadar yaşayamayacağım gibi,
Bir gün senin de tüylerin çıkmayacak.*

*Sevgiliye sordum: 'Yüz güzelliğine ne oldu ki,
Karıncalar ayın etrafına toplanmış?'
Gülerek cevap verdi: 'Bilmiyorum.
Belki güzelliğimin mateminden siyahlar giyindi.'*

On birinci Hikâye

Bağdat'ın melez Araplarından birine sordular: "Tüysüz delikanlılar hakkında ne dersin?"

Cevap verdi: "Onlarda hayır yoktur. Tazeyken kaba davranırlar, kartlaşırlar yumuşak."

Tüysüz delikanlı güzel yüzlüyken

Acı sözlü, kaba huylu olur,

Sakalı gelip çirkinleştğinde

Cömert ve sevecen olur.

On ikinci Hikâye

Bilginlerden birine sordular: "Biri, ay yüzlü bir güzelle birlikte olup, yalnız başlarına kalarak, kapılan kapamış, rakipleri bu sırada uykuya dalmışsa ve nefsi istekli şehveti baskın çıkıp ıpkı Arapların dediği gibi 'hurma olgunlaşmış, bekçi ses etmiyor' tarzında baş başa iken, acaba o kişi, ay yüzlü güzelle dokunmadan durabilir mi?"

Bilgin cevap vermiş: "Kişi o ân nefsinin yense de, halkın dilinden kurtulamaz."

İnsan kendi kötülüğünden kurtulsa da,

İftiracının kötülüğünden kurtulamaz.

Kendi işiyle oturup uğraşsa bile,

Halkın dilini bağlamak ne mümkün!

On üçüncü Hikâye

Bir papağanı, kargayla birlikte kafese koymuşlar. Papağan, karganın çirkin görünüşüne bakıp; "Bu ne iğrenç yüz, ne sevimsiz şekil, ne kötü ahlak, ne biçimsiz kılık böyle!" diye şikayete başlayıp; "Hey uğursuz karga, keşke seninle benim aramda, Doğu ile Batı arasındaki mesafe kadar uzaklık olsaydı" demiş.

Sabahleyin senin yüzünü gören kimseye,

Huzurlu bir günün sabahı akşam olur.

Sana senin gibi uğursuz biri lazım!

Lakin senin gibi uğursuz nerede bulunur?

Gel gör ki karga, papağanın sitemlerinden ağlamaklı olmuş. Boyuna 'lâ havle' çekip durmuş. Üzüntülü bir halde; "Bu ne ters talih, ne kahpe felek, bu ne dönecek zaman böyle. Bana benim gibi bahçenin duvarına dikilen şerefli bir karga lazım" diye cevap vermiş.

Zâhit için zindan azabıdır.

Ayyaşlar arasında bulunmak.

Ve devam etmiş; "Benim ne suçum, günahım vardı ki, cinsimin aksi, boş-boğaz, şu mağrur ahmak arkadaşla aynı kafese kondum."

Duvara suretini çizseler de, kimse yanaşmaz,

Yerin cennet de olsa, başkası cehennemini seçer.

Zahidin biri rintlerin çalgılı meclisinde bulundu. Belh'li bir güzel ona; "Bizden memnun değilsen asma suratını. Çünkü sen de bizim gibi acı çekiyorsun." dedi.

Sen gül ve lale demeti içinde

Kuru odun, aykırı yel, nahoş kıışın.

Asma suratını, sen de

Kar gibi çökmüş, buz gibi donmuşsun.

Âlim, cahilden ne kadar nefret ediyorsa, cahil de âlimden o denli korkup sakınır. İşte bu gerçeği bilesin diye bu örneği verdim.

On dördüncü Hikâye

Yıllarca birlikte yolculuk ettiğimiz, yediğimiz içtiğimizin ayrı gitmediği, sağlam ve güvenilir bir dostum vardı. Bir gün az bir menfaat için gönlümü kırınca dostluğumuz bitti. Bununla birlikte karşılıklı bir gönül bağı vardı aramızda. Yine bir gün dost meclisinde şiirlerimden şu beyti okuduğunu duydum:

Nazlı sevgilim, tatlı tatlı gülmeye başlayınca
 Aşıklann yaralı gönüllerine tuz ekilir,
 Cömertlik elinin yoksullara geçmesi gibi
 Ne olurdu bir kez zülfüne dokunaydım.

Dargın olduğum dostum, bu sözlerin güzelliğine tanık olan sevdiklerimin huzurunda şiirimi överek hatanın kendisinde olduğunu ve benimle tekrar görüşmek istediğini itiraf etmiş. Bunu duyunca ben de onunla görüşmeyi çok arzu ettiğimi anlayıp ona şu şiirimi gönderdim:

Aramızda ahd ü vefa yok mu?
 Böyleyken cefa edip sözünde durmadın,
 Gönلümü tek sana kaptırdım!
 Bu kadar çabuk döneceğini bilmiyordum.
 Eğer hâlâ barışmak arzusundaysan şayet,
 Çabuk gel! Seni seveceğime emin ol!

On beşinci Hikâye

Birinin güzel bir eşi vardı, vefat etti. Kaynanası bir bunaktı. Ölen eşinin mehri nedeniyle adam mecburen evinde kaldı. Bu arada kaynanasının sözlerinden çok gocunuyordu. Ancak bir süreliğine de olsa, birlikte yaşamak zorundaydı.

Dostlarından biri, ona sordu: “Sevgili eşinden ayrıldın, şimdi ne halde-sin?”

Adam cevap verdi: “Her gün kaynanamı görmek, eşimi bir daha göremeyecek olmamdan daha ağır geliyor bana.”

Gül bitti, diken kaldı;
 Define gitti, yılan kaldı.
 Gözü kirpiksiz görmek,
 Düşman yüzü görmekten iyidir.
 Bir düşman görmemek için
 Bin dosttan ayrılmak gerekir!

On altıncı Hikâye

Hâlâ anımsanım; gençlik zamanımda bir mahalleye düşmüştü yolum. Aylardan Temmuz. Sıcak buram buram, rüzgar iliklerimi kaynatacak kadar kızgın. Fakat tahammül sınırı incedir insanın. Güneşin bu denli sıcaklığına dayanamayıp bir duvar gölgesine sığınmışım. Gözlerim buz gibi su getirecek, içimdeki temmuz hararetini dindirecek bir güzel anyordu.

Derken tam karşı tarafımda bir evin kapısı açılıp içeriden aydınlık sızdı. Meğer bu aydınlık, güzelliğini dillerin bile anlatamayacağı bir güzelden geliyormuş. O an karanlıkta şafak söktü ve ben bengisuyu buldum sanmışım.

Sevgilinin elinde bir kadeh kar suyu. İçinde gül şekeri. O kadehteki şerbete gül suyu mu dökülmüştü yoksa gül yüzünden süzülen ter damlacıkları mıydı, anlayamamışım.

Kadeh elinde yanıma gelmişti. Elinden alıp bir yudumda içmiştim. Birden ilk kez ömrümün bu kadar tazelendiğini hissetmişim.

Kalbimdeki susuzluğu dindiremez,

Deniz dolusu saf su içsem de!

O bahtiyara ne mutlu ki,

Gözü her sabah bakar böyle bir yüze.

Şarapla kendinden geçen, gece yansı uyanır.

Sakinin sarhoşu ise mahşer sabahı ayılır.

On yedinci Hikâye

Bir sene, Sultan Mahmud Harezmsâh⁵⁸ ülkesinin geleceği için Hitay⁵⁹ sultanıyla barışa karar verdi. Bu iş için de Kaşgar'a beni elçi olarak görevlendirdi. Orada her şeyiyle mükemmel bir Türk genci gördüm. Şairlerin, dilberler hakkında söylediği şu beyit kadar dikkat çekiciydi:

⁵⁸ Mahmûd Harezmsâh: Asıl adı Celâleddîn Muhammed bin Alâaddîn Tekiş olup Harezmsâh sultanıdır

⁵⁹ Hitay ya da Hatâ: Kuzey Çin topraklarının eski adı.

Öğretmenin sana hep

Naz, ceza, azar ve sitem öğretmiş.

Ben böyle güzel görmedim hiç,

Sanki bunları perilerden öğrenmiş.

Delikanlının elinde Zemahşeri'nin⁶⁰ Mukaddeme-i Nahv kitabı vardı. Devamlı; 'Zeyd, Amr'ı dövdü; Amr ise, buna çok üzüldü' beytini okuyordu:

Ona bakıp; "Harezm ile Hitay sultanları barıştılar. Zeyd ile Amr ise hâlâ kavgadalar" dedim.

Çocuk gülerken nereli olduğumu sordu. "Temiz Şirâz topraklarındayım." dedim.

"Peki Sâdi'nin sözlerinden aklında bir şey var mı?" diyince, "Dinle, okuyayım." diye cevap verip hemen oracıkta şu beyti okudum:

Zeyd'in Amr'a hücum edişi gibi

Öfkeyle üzerime saldıran bir nahivciye⁶¹ tutuldum.

Genç, biraz düşündükten sonra; "Bu diyarda onun Farsça şiirleri meşhurdur. Sen de, Farsça okursan daha anlamlı olur. Zira insanlara, akılları derecesinde söylemek gerekir" dedi.

Bu kez üzülenek şu beyitle cevap verdim:

Nahiv zordur, sense naziksin.

Bunu öğrenmek için üzülmene dayanamam.

Biz seninle meşgulüz, oysa sen;

Zeyd ile Amr'ı düşünüyorsun sadece.

Sabahleyin yola çıkmam kararlaştırılmıştı. Bölge halkından biri Sâdi olduğumu söylemiş ona. Koşarak yanıma geldi. Nezaket edip iltifatlar yağdırdı. Aynılacağıma çok üzülmüştü. Yüzünde pişmanlık çizgileri; "Bunca zamandır neden kendinizi tanıtmadınız?" diye sitem ettikten sonra devam etti; "Bilseydik, belimize kemer bağlar size hizmet ederdik."

60 Zemahşeri: Asıl adı Cârullâh Ebul-Kasım Mahmûd bin Ömer olup dünyaca ünlü Türk bilgini.

61 Nahv ya da nahiv: Dilbilgisi, dilbilim - Nahivci: Dilbilimci.

Kırmak istemiyordum onu. Bu yüzden gönlünü aldım; “Senin olduğun yerde; ben, benim diyemedim.”

Delikanlı ısrar etti; “Ne olur, biraz daha kalsanız!”

“Mümkün değil” dedim.

Sebebini sordu, şu hikâyeyi anlattım:

Dağ başında kendince mağaraya

Çekilmiş bir büyük adam gördüm,

Azizim, neden şehre inmiyorsun.

İn de biraz gönlün açılsın dedim.

Orada peri yüzlü çoktur, tutulurum;

Zira çamurdan, fil yıkılır dedi.

Neyse sonra vedalaştık...

Dostun yüzüne buse kondursan ne fayda!

O ânda ayrılık zarûrî olmuşsa şayet.

Elma da dostlarına veda etmiş meğer,

Yüzün bu yüzden kızarıp sararmış.

Veda günü kederden ölmemişsem,

Beni gerçek âşık saymayın.

On sekizinci Hikâye

Tarikat ehli bir fakir, Hicaz kafilesinde bizimleydi. Arap beylerinden biri, çocuklarına bakması için ona yüz altın vermişti. Küçük bir Arap topluluğu olan Haface'nin hırsızları yolda kervanı bastı. Ne var ne yok her şeyi alıp gittiler. Kervandaki tacirler ağlayıp sızlanmaya başladılar.

İster ağla, ister bağır!

Hırsızlar altınları geri vermeyecek.

Herkes böyle perişan bir halde inerken sadece derviş sakindi. Şaşırıp; “Yoksa paramı almadılar mı?” dedim. “Hayır, aldılar. Fakat benim parayla muhabbetim olmadığı için üzülmedim.” diye cevap verdi.

*Bir şeye ve kimseye gönül bağlamamalı,
Sonra gönlü çekip almak zordur.*

“Sözlerin” dedim dervişe bakıp “Benim eski halime çok uygun. Zira bir zamanlar bir güzel sevmiştim ben de. Gözüm ondan başkasını görmüyor, kavuşma anıyla tutuşup yanıyordum.”

*Yeryüzünde yoktu misli ancak
Gökteki melekler ona benzerdi.
Dostluğa yemin olsun ki,
Böyle güzel bir daha gelmeyecekti.*

“Vefat etti bir süre sonra. Ailesi çok üzüldü. Bense mezarını mesken tutup kendime, matemiyile bir çok şiir yazdım. Şu beyitler gibi:

*Eline ecel diken battığı gün,
Felek ölüm kılıcını başıma çalaydı da,
Sensiz dünyayı görmeseydim.
İşte mezarındayım. Toprak başıma benim.*

“Sevgilimin vefatından sonra artık bir daha arzularımın peşinde koşmayacağım dedim kendime ve o günden sonra kesinkes bir başka güzelle görüşmemeye karar verdim.

*Dalga korkusu olmasaydı deniz çok güzel olurdu.
Diken olmasaydı gülün sohbeti çok hoş olurdu.
Dün gece vuslat bahçesinde tavus gibi dolaşıyordum.
Bugün ise yârin aynlığından yılan gibi kıvranıyorum.*

On dokuzuncu Hikâye

Arap sultanlarından birine ‘Leylâ ile Mecnûn’ hikâyesini anlatıp, Mecnûn’un perişan halini, iyi bir şair olduğu halde çöllere düştüğünü, kudret dizginlerini nasıl yitirdiğini söylediler.

Sultan emretti; “Mecnûn’u bulup derhal buraya getirin!”

Bulup sultanın huzuruna çıkardılar. Sultan, Mecnûn’u ayıplayarak; “İnsanlık şerefinde ne kusur buldun ki, hayvanlarla birlik olup onları bıraktın?” diyince, Mecnun inleyerek şöyle cevap verdi:

*Nice dostlar Leyla'yı sevdiğim için ayıpladı beni,
Bir kez onu görseydiler, özrümü kabul ederlerdi.
Ey güzel! Beni ayıplayanlar keşke seni göreydi,
İşte o vakit güzelliğin karşısında ellerini keserdi.*

Sonra “İşte böyle sultanım” diye devam etti, “İşin içyüzünü bilenler davamın doğru olduğunu anlayacaktır. Yusuf’u gören Züleyha’nın; ‘Kadınlar beni kınadığınız güzel işte budur’⁶² dediği gibi siz de bir kez onu görseniz bana hak verirdiniz.”

Sultan bu cevap üzerine, “Bunca fitneye sebep olan güzel yüzlü Leyla kimmiş, bir de onu bulup huzuruma getirin” diye emretti.

Bulup getirdiler. Sultan, karşısında esmer benizli, çöp kurusu Leyla’yı görünce beğenmedi. “Ey Mecnûn! Benim haremimdeki cariyelerin en çirkini bile bundan daha güzel” diyince, Mecnun; “Sultanım, ona benim gözümle bakınız ki, ince güzelliği ve hakikat perdesi size de açılsın” diye karşılık verdi.

*Sevgilinin yurdundan duyduklarımı
Bilen güvercinler başımda uçardı.
Dostlar! Aşkı bilmeyene söyleyin,
Dertli gönlümde olanı anlayamaz.*

*Sağlıklı insanda yâr derdi bulunmaz,
Derdimi ancak dertli olan bilir.
Ömründe anı sokmamış kişiye,
Andan bahsetmek ne boş şeydir!*

*Halin bizim gibi olmadıkça,
Bizim hallerimiz sana masal gelir.
Yaramı başkasıyla karşılaştırma!
Elinde tuz var, benimse bedenimde.*

62 Kur’ân-ı Kerîm, Yûsuf Sûresi, 32. âyetten alıntı.

Yirminci Hikâye

Nalbant çırağına âşık olan Hemedan hâkimini anlatırlar. Aşkından gönül nalı elinde, çırağın peşinde koşup şu şiiri söylemiş:

*O düzgün, servi boylu güzeli gördüm,
Gönlümü elimden aldı ayağa attı,
Gönlüm onun yüzünden kemende düştü,
Dost, ne olursun gözünü bağla.*

Çırağın yolda hâkimle karşılaştığını, sövüp sayarak onu taşıladığını duy-
dum. Hâkim buna rağmen yanında bulunan büyük bir âlime şöyle demiş:

*Güzelliğini, öfkelenmesini,
Sevimli kaşının çatık halini seyret.
Arap şehirlerinde, 'Sevgilinin dayağı, kuru üzüm gibi tatlıdır' derler.
Senin elinden yumruk yemek,
Kendi elimle ekmek yemekten daha iyi.*

Hâkim kendini avutarak devam etmiş; "Dışarıda kükrediği halde tek ba-
şınayken düşüncelere dalan sultan gibi, sanırım bu gencin arsızlığı da cömert-
liğinden geliyor" demiş.

*Yeni yetişen üzüm ekşi olur.
İki üç gün sabredersen ancak tatlılaşır.*

Sonra mahkemeye gitmiş. Şehrin ileri gelenleri, huzuruna çıkıp saygılan-
nı sunarak söz almışlar. "Efendim" demişler, "her ne kadar edep dairesinin dı-
şına taşsa da, büyüklerin şu sözüne kulak vermek gerekir."

*Her şeyi söylemek doğru olmaz.
Büyüklerin kusurunu bulmak hatadır.*

"Sonra biz sizden büyük ihsanlar ve nimetler gördük" diye devam etmiş-
ler, "Fakat yaptığınız hainliktir. Doğrusu bu gencin peşini bir an önce bırakıp,
yüce makamınıza ihtiraslarınızla kötülük getirmemenizdir. Oğlanı ve ağzının
ne kadar bozuk olduğunu gördünüz.

*Yüzsüz kimse başkasının şerefini düşünmez,
Nice elli yıllık iyi adı, çirkin bir iş kötüler.*

Hâkim, gerçek dostlarının ayıbını yüzüne vurmalarından dolayı memnun

kalıp; “Dostlarımla! Söyledikleriniz harfiyen doğrudur ve izaha gerek yoktur.” diyip, “ancak” diye devam etmiş ve onlara şu beyti söylemiş.

İstediğin kadar beni ayıpla!

Zencinin siyahlığı yıkanmakla gitmez.

Hâkim bunları dedikten sonra çırağın durumunu araştırmak bazı kişileri görevlendirip onlara bolca para vermiş.

Bilgelerin dediği gibi, ‘Terazide altını olanın kolunda gücü vardır. Dünya-
lığı olmayanınsa kimsesi yoktur.’

Demir kollu terazi gibi olan bile,

Altını görünce ona meyledip baş eğer.

Sözün özü; hâkim bir gece nihayet çırakla birlikte olmuş. Polis bunu haber almış. Hâkim bütün gece elinde kadeh, yanında genç, zevk içinde şu şi-
iri mınıldanmış:

Bu gece horoz erken öttü galiba,

Âşıklar kucaklaşıp hasret gideremedi henüz.

Şu anda fitne derin bir uykuya dalmıştır.

Sakın ha uyuma ki ömrün boşa geçmesin.

Ulu Camide sabah ezanı okunmadıkça,

Atabey sarayında davul sesi duyulmadıkça,

Boşboğaz horozun yersiz ötüşüyle,

Dudağı dudaktan ayırmak aptallıktır.

Hâkim edepsiz halde yataarken, memurlarından biri koşup “Efendim va-
kit varken kaçın. Çünkü kıskançlar seni gammazlayıp polisle buraya geliyor-
lar. Fitne ateşi henüz alevlenmemiş iken düşünüp bir çaresine bakınız. Yakala-
nırsanız şayet, ateş alevlenip her yanı sarar.” diye onu uyarmışsa da, hâkim is-
tifini hiç bozmadan gülümseyerek şöyle cevap vermiş:

Avına diş geçiren aslan,

Köpeklerin hırlamasını düşünmez,

Sevgiliyle zevk ve sefana bak sen!

Düşman bırak elini dişlesin.

Hemen o gece sultana; “Ülkende çirkin bir olay var” diyip hadiseyi anlatmışlar. Sultan böylesine çirkin bir hadiseye inanmayıp “Benim hâkimimin bir benzeri daha dünyada yoktur. Belki bu kıskançların iftirasıdır. Gözümle görmeden kabul etmem. Nitekim bilgiler şöyle söylemişlerdir:

*Öfkeyle kılıca uzanan,
Pişmanlıkla elini ısıtır.*

Seher vakti sultanın vezirleriyle hâkimin yanına gittiğini duydum. Bakmış ki; mumlar yanıyor, delikanlı yanında, kadehler kırılmış, etrafa şarap saçılmış, hâkim sızmış bir durumda.

Sultan, hâkimi nezaketle uyandırıp “Güneş doğdu, kalk” demiş. Hâkim durumu fark edip “Hangi taraftan?” diye sormuş. Sultan “Doğu’dan” diyince, Hâkim hemen oracıkta secdeye kapanıp “Allah’a şükür! ‘Tövbe kapısı güneş batıdan doğmadıkça kapanmaz’ hadisi hükmünce henüz kapanmamış.” diyip, “Ey Allah’ım! Senden af diliyor ve tövbe ediyorum” diye dua etmeye başlamış.

*Beni günaha iki şey kışkırttı;
Biri uygunsuzluğum, diğeri eksik aklım,
Tutuklarsan bunu hak ettim,
Affedersen; af, intikamdan iyidir.*

Sultan bu isteğe kızarak; “Sen, artık öleceğini bildiğin için tövbe ediyorsun” demiş ve devam etmiş; “Kuran’da ‘Azabımızı gördüklerinde inanmaları fayda etmez’ âyetini⁶³ bilirsin. Be adam! Saraya kement atamaz hale geldikten sonra hırsızlığa tövbe etmenin anlamı ne!”

*Uzun boyluyu uyar, elini meyveden çeksin,
Kısa boylu zaten istese de o dala uzanamaz.*

“Açıktan işlediğin bu suç nedeniyle artık kurtulman imkansız” dedikten sonra adamlarına hâkimi cezalandırmalarını emretmiş. Adamları hâkimi tutarken “Sultanım, size söyleyecek bir sözüm kaldı” demiş hâkim. Sultan, “Nedir, söyle” diye izin vermiş. Hâkim cevap vermiş:

Senden usandım diye benden yüz çeviriyorsun,

63 Kur’an-ı Kerîm, Mû’min Süresi, 85. âyetten alıntı.

Ama elimi yakandan çekeceğimi sanma sakın.

Bu gûnahtan kurtulmam imkansız biliyorum,

Ama sahip olduğun cömertliği düşünüyorum.

Sultan; “Yeni bir söz, işitilmemiş bir nükte söyledin. Fakat yine de seni affetmem akla ve yasaya aykırı. Cezanı kaleden aşağı atılmakla çekeceksin” diye cevap vermiş.

Hâkim, son bir umutla seslenmiş; “Ey cihanın efendisi! Ben nimetinizle yetiştim. Bu günahı bir ben işlemedim. İşleyen başka birini atın, ben de ibret alayım!”

Bu söz sultanın hoşuna gitmiş ve onu affetmiş. Huzurunda öldürülmesini bekleyen kıskançlara bakarak şöyle demiş:

Kendi ayıbına utanmadan hamallık eden siz,

Başkasının ayıbına ne yüzle dil uzatırsınız.

Yirmi birinci Hikâye

Masum, iyi huylu bir genç vardı, fakat bir güzele tutulmuştu.

Birlikte gemiye binip okyanusta girdaba düştüklerini okudum.

Gemici dalgalarla boğuşan genci kurtarmak için elini uzattı.

Fakat o, ‘beni bırak lütfen arkadaşımı kurtar’ diye yalvardı.

Sonra hırçın dalgaların arasında can verirken şöyle yakardı:

‘Aşk hikâyesini, zorluk anında dostunu unutandan dinleme!’

Dostlar hayatı, dediğim genç gibi yaşadılar, bilene sor istersen.

Bağdatlılar Arapça’yı nasıl biliyorsa, Sâdi de aşkı öyle iyi bilir.

Varsa sevgilin, gönlünü ona ver ve sonra dünyaya gözünü kapa,

Leyla ile Mecnûn dirilseydi, aşk dersini bu kitaptan dinlerdi.

Düşkünlük ve İhtiyarlık

Birinci Hikâye

Şam'daki Beni Ümeyye Camiinde âlimler zümresiyle konuşuyordum. Birden içeri bir genç girip; "Aranızda Farsça bilen var mı?" diye sordu. Beni gösterdiler. "Hayrola" dedim. "Yüzelli yaşında bir yaşlı ölüm halinde Farsça bir şeyler söylüyor. Bizse anlamıyoruz. Kim bilir belki de vasiyetini söylüyordur. Sevaptır, bir gelseniz" dedi.

Kalktım, gidip başucuna vardım. Şunları söylüyordu:

Gönlümce yaşayayım istedim,

Yazık ki nefesim tutuldu.

Ömrün nimet dolu sofrasından

Doyasıya tatmadan yeter dediler.

Bu sözleri, Arapça'ya tercüme ettim. Bunca uzun ömre rağmen bu denli içlerlemesine hayret ettiler. İhtiyara; "Nasılsın?" diye sordum. "Ne söyleyeyim!" diye cevap verip; "beni can kuşağıyla dinle" dedikten sonra usulca şunları mırıldandı:

Dişini çektiren bir adamın

Nasıl ıstırap çektiğini görmedin mi?

Canı bedenden çıkan adamın,

Durumunu var sen kıyas et!

Bu sözlerle karşılık ben; "Ölüm düşüncesini aklına getirip de kendini sıkıntıya sokma. Yunan filozofları; 'Kişi ne kadar sağlıklı olsa da hayatın devam edeceğine güvenilmez. Hastalık ne denli ağır olsa da ölüme kesin delil olmaz'

buyurmuşlardır. Emret bir doktor çağırayım. Seni kontrol etsin, şifa niyetine ilaç hazırlasın.” dedim.

İhtiyar gözlerini açıp gülerek; “Heyhat, heyhat!” dedi ve ardından şöyle devam etti:

*Efendi köşkû sūsleyedursun,
Köşkûn temeli kayıp gitmektedir.
Zarîf doktor, düşkünü o halde,
Görünce ellerini ovuşturur.*

*İhtiyar ölümle can çekişirken,
Eşi durmadan koku sürüyor,
Sağlık dengesini yitirince,
Artık ne efsun tesir eder ne ilaç.*

İkinci Hikâye

İhtiyar biri anlatıyor: Bir kızı nikahlamış, odayı çiçeklerle donatmış, yalnız başımıza oturmuş, gözümü gönlümü ona bağlamışım. Benden ürkmesin, bana alışsın diye tatlı sözler edip hoş nükteler anlatarak uzun geceler uyumazdım. Bir gece ona; “Ne talihli bir insansın ki, benim gibi olgunlaşmış, gün görmüş, sıcak ve soğuk tatmış, iyiyi ve kötüyü bilmiş, içten seven, şefkatli ve merhametli, tatlı dilli ve güleryüzlü bir ihtiyara eş oldun.” dedim.

*Gücüm yettiğince gönlünü alırım,
Sen beni incitsen de üzülmem,*

*Papağan gibi yiyeceğin şeker olsa,
Tatlı canımı sana feda ederim.*

Sonra şöyle devam ettim; “Allah’tan; kendini beğenmiş, zayıf düşünceli, sinirli, korkak, her an başka hevesler peşinde koşan, her gece başka dostlar tutan, orada burada yatıp kalkan bir gencin eline düşmedin. Gençler ne kadar güzel ve ne denli çekici de olsa vefalı değildirler.”

Bülbüllerde vefa arayayım deme sakın!
 Çünkü her ân başka bir gül için öterler.
 Oysa ihtiyarlar gençlerin aksine akıllı ve edeplidir.
 Kendinden daha iyi birini bulduğun için,
 Bunu fırsat bilip haline şükret.
 Sonra kendin gibi biriyle,
 Ömrünü heba etmek zorunda kalırsın.

Ben kıza bu tür güzel sözlerle yanaşıp, gönlünü bağlayıp onu avladığımı sanmışken bir de ne göreyim! Kız içini çekip; “Söylediğin bunca sözü akıl terazime vurdum. Fakat annemden işittiğim, ‘Genç bir kadının göğsüne yaşlı bir adamın yatmasındansa, böğrüne ok saplanması daha iyidir’ sözü kadar ağır gelmedi” demez mi!”

Sözün özü; kızla anlaşamayınca ayrıldık. Bekleme süresi bitince kıızı, su-ratsız, züğürt, sert ve huysuz bir gence verdiler. Ondandır zulüm ve cefa çekse de; “Allah’a şükür! O eziyetten kurtuldum, bu nimete kavuştum.” diyordu.

Bunca eziyet ve hırçınlığına rağmen,
 Güzelliğin için nazını çekmeye hazırım.
 Seninle cehennemde yanmak, bir başkasıyla
 Cennette olmaktan daha iyidir.
 Güzel yüzlünün ağzındaki soğan kokusu,
 Çirkindeki gül kokusundan iyidir.

Üçüncü Hikâye

Diyarbakır’da bir ihtiyara konuk oldum. Çok malı, güzel bir oğlu vardı. Bir gece bana; “Ömrümde bu çocuktan başka oğlum olmadı. Şu yerde insanların kerametine inanıp yardım dilendiği bir ağaç vardı.” diyip peşinden ekledi; “Gittim, gecelerce dua ettim. Rabbim bu çocuğu bağışladı. Fakat bir gün oğlumun, arkadaşlarına yakınlıkla; ‘Keşke o ağacı ben de bilseydim. O vakit gider babamın bir ân önce ölmesi için dua ederdim.’ dediğini duydum.”

Efendi ‘oğlum akıllı’ diye seviniyor, çocuksa ‘babam bunak’ diye kınıyor.

Yıllar geçtiği halde, uğramadın babanın kabrine,
Sen babana ne yaptın ki, çocuğundan ne fayda umarsın!

Dördüncü Hikâye

Gençliğin verdiği gurur içinde bir gece epey yol yürümüş, gece vakti yorğun ve perişan halde bir dağ eteğine varmışım. Kervanın peşi sıra ağır bir şekilde yürüyen ihtiyarın biri, beni görüp; “Ne uzanıyorsun, kalk! Burası uyunacak yer değildir” dedi. Tabi ben bu uyarıya karşılık; “Nereye gideyim, ayaklarıma kara sular indi!” diye itiraz edince, araya girip şöyle cevap verdi; “Dinlenerek gitmek, koşup kesilmekten iyidir sözünü duymadın mı sen!”

*Ey menzile varma telaşında olan kişi!
Acele etme, beni dinle, sabret!
Arap atı iki koşumluk hızla gider,
Deveyse ağır ama durmaksızın ilerler.*

Beşinci Hikâye

Keder nedir bilmez, dudakları gülmekten bir araya gelmez, atak, sevimli, şirin sözlü, güler yüzlü bir genç mecliste bizimleydi. Aradan epey zaman geçti. Bu süre zarfınca hiç görüşemedik. Bir gün onu evlenmiş, çocuğa kanışmış buldum. Yüzünde heyecan ve neşeden eser yoktu, hevesinin gülü kurumuştu sanki. “Bu ne hal?” diye sordum. “Çocuklarımla olunca, bir daha çocukluğa heves etmedim.” diye cevap verdi.

*Nedir bu çocukluk, heva ve heves!
İhtiyarlıktan saçları ağardı.
Zamanla değişen insan, yaşlanınca
Bu halinden korkar hale geldi.*

*Yaşlandın artık! Çocukluktan el çek,
Oyun ve eğlenceyi gençlere bırak
Gençlikte olanı yaşlılarda arama!
Çünkü akan su tekrar dönmez ırmağa.*

*Biçilecek zamana gelmiş ekin,
Taze ot ve yeşil bitki gibi yeşerip salınmaz.
Âh! O gönül aydınlatan gençlik zamanı
Elimden uçup gitti çok yazık!*

*Nerede aslan pençesi kuvvetim!
Şimdi bir köpek gibi kocamaya razıyım.
Saçını siyaha boyayan yaşlı kadına
'Peki ya kalburun?' diye sordum.*

Altıncı Hikâye

Gençliğin verdiği cahillik ve küstahlıkla bir gün anne-me bağırıp karşı gelmişim. Üzülerek bir köşeye çekilmişti. Bir yandan ağlarken bir yandan; "Âh benim güzel oğlum! Çocukluğunu unutmuş olmalısın ki, bana bağırıyorsun!" diyordu.

*Bir ihtiyar, oğlunu kaplan kadar çevik,
Fil kadar cüsseli görünce,
'Kucağımdaki zavallı, minicik
Çocukluğunu hatırlasaydın' demiş,
'Aslan gibi erkek olduğun şu günde
Yaşlı anana edepsizlik etmezdin.'*

Yedinci Hikâye

Zengin olduğu kadar cimri bir adamın, hasta bir oğlu vardı. İyiliğini isteyenler, ona; "Oğlun için ya Kuran hatmet, ya da kurban kestir. Umulur ki, Allah şifa verir" dediler.

Zengin cimri bir süre düşündükten sonra; "Hatim uygun. Kurbana gelince sürü hayli uzakta" diye cevap verdi. Bir derviş bunu işitince; "Hatmi parasız, dil ucunda olduğu için seçti. Ama iş kurbana gelince can ortasındaki altınlarına kıyamadı" diye söylendi.

*Sırf ibadet fayda vermez!
Cömertlik ona arkadaş olsaydı.
Allah için bir altın vermeye gelince
Eşek gibi çamura yatarlar.
Fatiha okumaya gelince,
Sevabına yüz defa okurlar.*

Sekizinci Hikâye

Yaşlı birine sordular; “Niçin evlenmiyorsun?”
Cevap verdi; “Kocakanlarla yaşamak istemediğimden.”
Bu cevaba karşılık onu uyardılar; “Genç kadın al o halde, onca paran var.”

Gerekçesini şöyle izah etti; “Ben, ihtiyar olduğum halde yaşlı kadınları beğenmezken, genç kadınlar beni neden istesin!”

*Kadına güzellik gerek, altın değil!
Çünkü güzel kadın her nimetten büyüktür.*

Terbiyenin Önemi

Birinci Hikâye

Vezirlerden birinin zekası kıt bir oğlu vardı. Bilginlerden birini onu yetiştirmesi için görevlendirdi. Bilgin, bir süre vezirin oğluna ders verdi. Fakat yine de onu terbiye edemeyince babasına “Çocuğun akıllanmadığı gibi beni de deli etti” diye haber gönderdi.

*Özünde yetenek olana terbiye tesir eder,
Özü kötü olan demiri hiç bir cila parlatamaz,
Deniz suyuyla yıkasan da köpek daima pistir.
İsa'nın eşiği Mekke'ye de gitse; eşek, eşektir.*

İkinci Hikâye

Bir bilge çocuklarına şu şekilde öğüt verdi: “Canım oğullarım! Sanat tutun. Çünkü mal ve ikbale güven olmaz. Makamınız şehir dışında işe yaramaz. Altın ve gümüş, hırsızlık ihtimaline daima açıktır yahut kendini yer bitirir. Fakat sanat, suyu kesilmeyen çeşme gibidir. Sanatkâr her yönden ikballidir. Herkes tarafından sevilir, takdir edilir. Elinde sanatı olmayansa nereye gitse sıkıntı çekip dilenir.”

*Kendini buyurmaya alıştıran insan,
Emir altına giremez, naz çekemez.
Bir zaman Şam'da fitne oldu,
Herkes bir yerlere kaçtı,*

*Geride köylü çocukları kaldı,
Kıt akıllı vezir çocukları
Köylere gidip dilenirken,
Yerlerine onlar vezir oldular.*

Üçüncü Hikâye

Büyüklerden biri, şehzadenin birine ders verirken onu pervasızca dövüyor, çekinmeden eziyet ediyordu. Şehzade bu baskı ve disipline dayanamadı, sırtını açıp yaralarını gösterdikten sonra hocasını, babasına şikayet etti. Sultan, bu işe çok kızdı. Derhal hocayı huzuruna getirip “Başkalarının çocuklarına uygun görmediğin eziyet ve dayakları neden çocuğuma reva görüyorsun, söyle bakalım!” dedi.

Hoca şöyle cevap verdi: “Sultan çocuğu sözü düşünerek söylemeli, yaptığı harekete dikkat etmelidir. Çünkü er geç bir gün sultan olacak. Ve yaptığı her iş, söylediği her söz halkın ağzında dolaşacak. Halkın çocuklarına ise bu kadar özen gösterilmez. Çünkü onlar kendilerinden sorumludurlar.”

*Yoksul yaptığı hatadan dolayı mesul tutulmaz,
Fakat sultan kusur işlerse, dilden dile dolaşır.*

Ve devam etti: “İşte bu yüzden Yüce Allah’ın güzelce yetiştirilmelerini bu yurdukları değerli insanlara, biz daha fazla özen gösteririz.”

*Küçükken terbiye edilmeyene
Büyüklükte bir şey yapılamaz,
Çubuk yaşken istediğin gibi eğilir,
Kuru çubuğu doğrultmak için ateş gerekir.*

Hocanın bu sözleri sultanın hoşuna gitti. Ona bolca para ve mal verip rütbesini yükseltti.

Dördüncü Hikâye

Mağrip’te⁶⁴ suratsız, acı sözlü, aksi, kırıncı, dilenci kılıklı, Allah’tan korkmaz bir öğretmen gördüm. Kaşları o kadar çatıktı ki, onu gören Müslümanın

64 Mağrip: Bugünkü Kuzeybatı Afrika coğrafyası.

işi yolunda gitmezdi. Okuduğu Kuran kalpleri karartır, öğrencilerini baskı altında inletirdi. Kiminin sağ yanağına tokat atar, kimini acımasızca falakaya yattırırdı. Nihayet bir gün kötülüklerinin bir kısmını anlayan veliler tarafından sille tokat dövülüp kovulduğunu duydum.

Yerine yumuşak huylu, uysal başlı, dindar, kalp kırmayan, gerekmedikçe konuşmayan melek huylu bir başka öğretmen geldi. Öğrenciler, öğretmenlerinin sakinliğinden faydalanıp bir zaman sonra onu dinlemediler, oyun peşinde koştular, yazı tahtalarını birbirlerine fırlattılar.

Öğretmen eğer bilmezse azar,

Öğrencisi çarşıda uzun eşek oynar.

İki hafta sonra o okula gittiğim. Baktım ki eski öğretmen zorla razı edilip geri gelmiş. Bu duruma çok üzülüp “Yine İblis’i meleklere hoca yapmışlar” dedim. Bu sözümü duyan gün görmüş bir yaşlı gülerek “İşitmedin mi” dedi ve şu beyti okudu:

Bir sultan, çocuğunu okula verdi;

Gümüş yazı levhasını sırasına bıraktı,

Levhada altın harflerle şunlar yazılıydı;

‘Öğretmen dayağı, baba sevgisinden iyidir.’

Beşinci Hikâye

Bir zahidin oğluna amcalarından miras olarak çok mal ve para kaldı. Kısa zamanda ahlaksızlığa, isyankarlığa başlayıp servetini bu yolda çarçur etti. Kısaca işlemediği günah, tatmadığı içki kalmamıştı. Bir gün ona; “Bak çocuğum! İnsanın geliri akarsuya, masrafı ise dönen değirmene benzer.” diye öğüt verdim. Yani çok harcamak, geliri yükseklerle mahsustur demek istedim.

Belli bir gelirin yoksa harcamalarını kıs.

Çünkü gemiciler şöyle demiştir:

‘Dağlara yağmur yağmazsa; seneye kalmaz,

Dicle kuruyup dere haline gelir.’

Ve şöyle devam ettim; “Çocuğum! Akıl ve edep dairesinde hareket et. Oyunu, eğlenceyi bırak. Çünkü hazıra dağ dayanmaz, sonra pişman olursun.”

Fakat çocuk, şarabın sarhoşluğundan beni dinlemeyip “Şimdilik mevcut olan rahatı, ileride olması kuşkulu bir sıkıntı için bozmak akıllı insanların görüşüne aykındır” diye üstelik itiraz etti.

*Amacına ulaşmış talihli insanlar,
Zorluk korkusuyla niçin sıkıntı çeksinler!
Ey gönül eğlendiren, sen dost!
Gelecek felaket için bugünden sıkıntı çekilmez!*

Ve devam etti; “Lütuf makamının başköşesine oturmuş, cömertlik sözünü tutmuş, el açıklığı dillere düşmüş benim gibi biri nasıl olur da tüm bunları bırakır?”

*Cömertlik ve el açıklığıyla
Ün salan kişi parasını saklamaz,
İyilik sadece isimle olmaz,
Bazen maldan da kaçmak gerekir.*

Öğüdümü dinlemediğini, sıcak nefesimin soğuk demire etki etmediğini görünce vazgeçtim, bir daha onunla görüşmeyi kestim. Bilgelerin ‘Sen üstüne düşeni söyle, gerisine karışma’ sözüne uygun bir şekilde hareket edip köşeme çekildim.

*Dinlenilmeyeceğini bilsen de
Sen tatlı bir dille öğüt ver.
Çok geçmez, öğüt tutmayanı
Tuzaga düşmüş görürsün.
İşte o zaman ellerini vurup şöyle der;
‘Keşke bilge kişinin sözünü dinleseydim!’*

Epey zaman sonra yamalı giysileri içinde, perişan bir halde onu dilenirken gördüm. Durumuna kızdıysam da yarasını daha fazla deşip de onu üzmemek için sustum ve kendime şunu söyledim:

*Sarhoşluğun son noktasına düşmüş sefil,
Yarınki zorluğu düşünmez.
Bahar zamanı saçılıp dökülen ağaç,
Kışın yapraksız ve yemişsiz kalır.*

Altıncı Hikâye

Bir sultan, oğlunu “Çocuk senindir, kendi oğlunu nasıl terbiye ediyor-
san onu da öyle yetiştir.” diyip bir öğretmene verdi. Öğretmen birkaç sene ço-
cuğu eğitmeye çalıştıysa da fayda etmedi. Diğerlerinin aksine sultan çocuğu
daha bir edepsizleştirdi. Gün geldi, sultan “sözünde durmadın” diye öğretmene
kızdı. Öğretmen “Terbiyem aynı, fakat yetenekler farklı. Yüce bilginize sığımı-
rım.” diye cevap verdi.

*Altın ve gümüş topraktan ise de,
Her toprakta bulunmaz.*

*Ülker yıldızı her yere ışık saçar.
Her talih o yıldızla parlar.*

Yedinci Hikâye

Bir şeyhin, yetiştirdiği müridine şöyle dediğini duydum: “İnsanlar nızka
bağlandıkları kadar, nızık sahibine de bağlansalardı yaratılışça meleklerin üs-
tüne çıkarlardı.”

*Ana karnında bir cenin iken,
Rabb'in seni asla unutmadı.
Sana ruh, akıl, beden, düşünce,
Görüş, bilgi, anlayış, güzellik ve huy verdi.
Hepsi de birbirinden hünerli,
Eline on parmak, omzuna iki kol dizdi.
Ey cimri insan! Bunlara rağmen
Rabb'in nızkını unutacak mı sanıyorsun!*

Sekizinci Hikâye

Oğluna nasihat eden bir bedevî gördüm: “Çocuğum” diyordu, “Kıyamet
günü sana neyi nasıl kazandığın sorulacak. Kimin oğlu olduğun değil!”

*Kabe'nin öpülesi örtüsü
İpekböceğinden dolayı ün salmadı,
Birkaç gün bir azizle bulundu,
İşte bu yüzden değerli oldu.*

Dokuzuncu Hikâye

Bilgelerin kitaplarında şu sözler yazılıydı: “Akrepler diğer hayvanlar gibi doğmaz. Yavrular rahmi yiyip, mide zarını yırtarak dışarı çıkar. Yuvalarda bulunan kabuklar bu artıklardır.”

Ben bu garip olayı bir gün büyük bir zatın huzurunda söyleyince “Evet haklılar” dedi, “Zaten başka türlü de olamaz. Küçüklüğünde anne ve babalarına bu şekilde muamele ettikleri için, büyüdüklerinde sözüm ona bu kadar talihli ve sevgili(!) olurlar.”

*Bir baba oğluna vasiyet etti:
Ey oğul şu öğüdümü iyi dinle ve tut!
'Ailesine vefa etmeyip soyuna çekmeyen,
Talihli ve huzurlu olmaz.'*

Onuncu Hikâye

Bir yoksulun eşi hamileydi. Doğum günü geldi çattı. Daha önce hiç çocuğu olmayan yoksul “Ya Rabbi! Bana erkek çocuk verirsen, sırtımdaki şu hırka hariç her şeyimi düşkünlere feda edeceğim” diye adakta bulundu.

Takdir öyleymiş, bir erkek çocuğu oldu. Yoksul bunu duyunca çok sevindi. Adağı gereği sofralar kurdu, düşkünleri yedirdi, içirdi.

Aradan epey zaman geçti. Şam seferinden dönerken ona uğradım. Yoktu. Sordum, ‘zindanda’ dediler. “Sebebi ne?” dedim. “Oğlu şarap içip sarhoş halde kavga etmiş. Birini öldürüp çekip gitmiş. Yerine babasını götürdüler. Şimdi boynunda zincir, elleri ve ayakları kelepçeli” dediler. “Zavallı adam, bu belayı meğer kendi duasıyla arzu etmiş.” dedim kendime.

*Ey akıllı adam, gebe kadın
Doğum vakti yılan doğursa,*

*Akıllılara göre edepsiz çocuk
Doğurmasından daha iyidir.*

On birinci Hikâye

Çocuktum. Büyük bir zata sordum: “Ergenlik nasıl olur?”

Cevap verdi: “Kitaplarda üç türü bulunur. Biri onbeşine girmek, diğeri rüya görmek, öteki avret mahallinde tüy bitmek. Fakat doğrusu, arzularını terk edip Yüce Allah’ın dileğince yaşamaktır. Kırk gün ana rahminde kalan su canlı olur. Edepsiz kırk sene de yaşasa, ona ergen denilmez.”

*İnsanlık, cömertlik ve bağışlamaktır.
Görünen kalıba bakıp insan sanma.
Hünersiz olmaz. Çünkü saraylardaki
Yeşil ve kırmızı resimler de insandır.*

*Erdem ve iyilik olmadıktan sonra
İnsanın, o boyalı resimden farkı ne!
Dünyayı elde etmek hüner değildir.
Elinden geliyorsa bir gönül fethet!*

On ikinci Hikâye

Bir sene Hacc’a yayan gidenler arasında büyük bir kavga çıktı. Ben de oradaydım. Gerçekten adamakıllı birbirimize düşmüştük. Deve üstünde oturan birinin, önünde duran arkadaşına şöyle dediğini duydum: “Ne tuhaf! Satrançta piyonlar başa varınca vezir olur. Yani eskisinden daha iyi. Halbuki bizim hac piyadeleri çöl yolunu bitirdiler. Ama piyonların aksine daha kötü oldular.”

*İnsanları incitip, halkın derisini yüten
Hacıya benden şunu söyleyin:
‘Hacı sen değilsin devendir.
Çünkü o zavallı yük çekip diken yer.’*

On üçüncü Hikâye

Bir adamcağız gözü ağrıdığı için baytara gidip “Ağrıyan gözüme ilaç sür” dedi. Baytar, hayvanlar için hazırladığı ilacın aynısını gözüne sürdü. Hemen kör oldu. Adamcağız, baytarı şikayet için hâkimin huzuruna çıktı ve başından geçeni anlattı.

Hâkim sertçe “Göze diyet olmaz” dedi, “çünkü bu adam eşek olmasaydı, ona gitmezdi.”

Bu sözle kastedilen şudur: Büyük bir işi için tecrübesiz adama gidenin, son pişmanlığı fayda vermediği gibi, düşünceli insanların yanında rezil olur.

*Akıllı, parlak zekalı insan
Soysuz kişiye büyük iş vermez,
Hasır dokuyanı, hiçbir insan,
İpek dokuma tezgahına götürmez.*

On dördüncü Hikâye

Büyük bir zatın oğlu vefat etti. “Kabrine ne yazalım istersiniz?” dediler.

Cevap verdi: “Âyet yazmayınız. Çünkü bir zaman sonra mezar kaybolur. Ayaklar altında çiğnenir, köpek sidîğine maruz kalır. Yazacaksınız şu iki beyti yazınız.”

*Âh, bahçelerde yeşillikler bitince
Gönlüm ne hoş olurdu!
Dostum! Bahar vakti toprağında
Yeşillikler biterse ziyaret et!*

On beşinci Hikâye

Zahidin biri, zengin bir adamın evine uğradı. Baktı ki; elleri ve ayakları zincirli kölesine işkence ediyor. Dayanamayıp; “Ey oğul! Yüce Allah bu köleyi sana esir etti ve sana ondan üstün bir derece verdi. O halde bu nimete şükret! Bunca zulmü kölene reva görme. Kimbilir belki bu köle, kıyamet günü Allah katında senden daha üstün çıkar. Sonra utanıp yerin dibine geçmeyesin.” dedi.

Neticede on gümüşe aldığı kölene

Sakin eziyet edip onu incitme,

Onu sen yaratmadın ya!

Peki bu öfke, gurur ve kibir de ne!

Ey aslan kucaklı efendi!

Emrine uyduğun Rabb'ini unutma!

Peygamber Efendimiz şöyle buyurmuşlardır: “Kıyamet günü en büyük hasret; kölesi iyi olduğu için cennete, kendisi kötü olduğu için cehenneme giden efendinin hasretidir.”

Emrine âmâde olan kölene

Gereksiz yere eziyet edip de onu üzme,

Çünkü hesap günü köle, efendi,

Efendi zincirli olursa bu rezilliktir.

On altıncı Hikâye

Bir sene Belh'ten sefere çıktım. Yol, haydutlar yüzünden tehlikeliydi. Bir genç rehber bana yoldaş oldu. Ustaca kılıç kullanır, iyi yay çekerdi. Kılıcı gibi iradesi de keskindi. Öyle güçlüydü ki; oniki kişi ancak yayını kurabilir, yeryüzünün bütün pehlivanları birleşse sırtını yere getiremezdi. Fakat bu genç, kapalı kapılar, dar kafesler ardında nazlı bir şekilde büyütülmüştü. Ne gün görmüştüğü vardı, ne de yolculuk tecrübesi. Ne kahramanların gök gürültüsü çıkaran davul sesini duymuştu, ne de akıncıların kılıç şakımasını.

Düşman eline tutsak olmamış,

Etrafına ok yağmuru yağmamıştı.

Tesadüf bu ya, bu genç kervanda hemen önümde yürüyordu. Yolda karşısına çıkan duvarı bir yumruk darbesiyle indirecek, pençesiyle ulu bir çınarı kökünden kaldıracak sandıydım. Öğünerek şöyle diyordu:

Fil neredel! Gelsin yiğitlerin omzunu, kolunu görsün,

Aslan neredel! Gelsin erlerin elini, pençesini görsün.

Tam bu sırada iki Hindli başlarını çıkarmış bizi öldürmek için pusuya yat-

mişlardı. Birinde sopa, diğerinde tokmak vardı. Gence bakıp “Daha ne duruyorsun, şimdi erlik vaktidir, hadi göster kendini!” dedim.

Yiğitlikten dem vuran kişi! Hadi göster kendini,

İşte düşman kendi ayağıyla mezanna geldi.

Bir de ne göreyim! Genç, korkudan titreyerek, elindeki oku ve yayı düşürmüştü.

Zırh delici okla kılı yaran her kişi,

Zorlu yiğit karşısında belki duramaz.

Eşyamızı, malımızı, silahımızı geride bırakıp canımızı kurtarmanın telaşıyla kervanı terk ettik.

Ağır işlere iş görmüş adam gönder ki,

Aslanı kemendiyle bağlasın.

Boynu güçlü, fil cüsseli genç,

Düşman karşısında korkudan titrer.

Şeriatı âlimlerin bildiği üzere,

Savaşı da savaş görmüş kişiler bilir.

On yedinci Hikâye

Babasının mezarı başına oturmuş bir zengin çocuğu, bir yoksul çocuğuyla konuşurken gördüm. Şöyle diyordu: “Babamın türbesinin sandukası kıymetli taştandır. Üzerindeki kitabe renkli ve güzel, türbenin dışı da mermer ile döşenmiş, firuze taşlarıyla süslenmiştir. Senin babanın mezarı gibi birkaç kerpiç ve bir avuç toprakla meydana getirilmemiştir.”

Yoksul çocuğu bu sözleri dinledikten sonra şöyle cevap verdi: “Sus! Baban bu ağır ve süslü taşların altında kımıldayana kadar, babam cennete varmış olur. Peygamberimizin şu sözünü duymadın mı: ‘Yoksulların ölümü rahatla erişmektir. Zenginlerinkiyse hasrete düşmek.’ Yoksulun geride bıraktığı bir şeyciği yoktur ki, zengin gibi ayrılık acısı çeksin.”

Eşeğin sırtındaki yük ne denli hafif olursa,

Yolda o kadar rahat yürür.

Yoksulluk zahmetinin yükünü çeken kişi,
Ölüm kapısını hızlı geçer.

Bolluk, rahat ve kolay yaşayan insanın
Ölmesi bu yüzden zordur,
Her haliyle esaretten kurtulan esir,
Zindana düşen beyden mutludur.

On sekizinci Hikâye

Büyük bir zata sordum; "En büyük düşman, içindeki nefistir hadisinin anlamı nedir?"

Cevap verdi; "Hangi düşmana iyilik edersen sana dost olur. Fakat nefis tam aksi! Ona uydukça daha bir azgınlaşır, sana kafa tutar."

İnsan az yemekle melek huylu olur,
Hayvanlar gibi çok yerse cansız şekilde düşer.
İstedğini verdiğin kişi emrine girer.
Ancak nefis, istediğini verdikçe sana emreder.

Zenginlik ve Yoksulluk Hakkında Sâdi'nin İddiacıyla Tartışması

Derviş kılığında olan ama derviş ahlakıyla kuşanmayan birini, bir mecliste oturmuş, edepsizce söylenip şikayet ederek, zenginlere söverken gördüm. “Fakirlerin hiçbir şeyi yok. Zenginlerinse gücü, malı ve makamı var. Fakat iyilik semtine uğramadıkları gibi, eli sıkı ve ayağı kındır.” dedi.

Cömertlerin elinde para yok;

Parası olanlardaysa cömertlik.

Bense ilim ve irfanca büyüklerin sofrasında beslenmişim. O derviş kılıklı adamın haksız saldırılarına ve iftiralarına daha fazla dayanamayıp “Dostum” diye seslendim ona, “Zenginler; yoksulların velinimetini, dergahındaki zahidin kileri, yolcuların siperidir. Başkalarının rahatı için zorluk çekerler. Yakınları ve hizmetkarları yemedikçe el sürmezler. Yemeklerinden fazla olanı dul, öksüz, yetim, komşu ve akrabasına gider.”

Zenginler vakıf yapar, adak adar,

Konuk bakar, fitre verir,

Köle azat eder, hacca gider,

Kurban keser, zekat verir.

Sense iki rekattan başka bir şey

Yapamazsın, o da içten değil.

65 Yedinci bölümün sonunda yer alan bu metni, konusu itibarıyla bağımsız bir bölüm teşkil edeceğine inandığımız için, kitabın aslını da dikkate alarak bu başlık altında vermeyi daha uygun gördük.

“Zenginlerde cömertlik ve kulluk daha iyi ve kolaydır. Giysileri gibi kalpleri de temizdir. Akıllı insanlar kulluk gücünün güzel yemekten, temizliğinden güzel giyinmekten geçtiğini bilir. Boş mide, boş el gibi değersizdir. Çıplak ayak ne kadar yürür, aç karından ne fayda gelir!”

Yarınının geçimini temin edemeyen

Gece vakti perişan uyur,

Karıncı kışın rahata ermek için

Yaz mevsimi çok çalışır.

“Yoksullukla gönül huzuru olmaz. El darlığında kişi mutlu kalmaz. Tok halde yatsı namazına duranla, akşam yemeğini nasıl bulacağım diyen aç adam, hiç bir olur mu!”

Yemeği hazır insan halkını düşünür,

Rızıkı perişan olansa bunılır.

“İşte bu nedenlerden dolayı zenginlerin kulluğu Allah’a daha yakındır. Zira onların geçim derdi yoktur. Rızık endişesi duymadan, gönül sıkıntısı çekmeden, huzurlu bir kalpla Allah’a yönelirler. Araplar ‘İnsanı rezil eden açlıktan ve geçimsiz komşudan Allah’a sığınırım’ derler. Peygamberimiz de ‘Yoksul, iki cihanın yüz karasıdır’ diye buyurmuşlardır.”

Benim bu sözlerime karşılık o iddia sahibi, derviş görünen adam “Hayır yanlışın var” diye itiraz etti, “Sen, Peygamberimizin ‘Yoksulluk övünülecek bir şeydir’ sözünü işitmemişsin.”

Ben de cevap olarak “Sus! O hadiste geçen yoksulluk senin anladığın manada değil” dedim, “Onlar kaza ve kadere hakkıyla teslim olmuş, rıza lokmasını helalinden yiyenlerdir. Onlar ki evliya hırkası giyip, vakıftan kendilerine ayrılan payı para karşılığı satmayıp Allah rızası için dağıtan yiğitlerdir.”

Ey içi boş, sesi gür davul!

Hazır azığın yokken bakalım neyle geçineceksin?

Ey adam! Mertsen, tek taşlı tespihi boş ver,

Aç gözünü, halkın malından yüz çevir.

“Sanatı olmayan yoksul, imandan yüz çevirip kâfir bile olur. Parasız, çıp-

lak giydiremez, insan yetiştiremezsin. Söyle bakalım kim bizim gibi düşkünleri, o zenginlerin dercesine yükseltir?”

‘Veren el, alan elden daha hayırlıdır’ hadisiyle, ‘Onların rızıkları bellidir, nimet cennetinde izzet ve ikram içinde yaşarlar’ ayetini duymadın mı! Hem unutma ki; rızık endişesiyle dünyaya dalan insan, bazen haram yer de, iffetli kalamaz. Geçim derdi olmayanınsa zihni ve gönlü rahat olur.”

Susuzluk çekenler, rüyalarında

Her yanı çeşme görürler.

Ben bu sözleri söyledikten sonra iddia sahibinin tahammülü kalmadı. İlkin dil kılıcını çekti, akabinde rezillik atını hırsızlık meydanına sürüp “Sen, zenginlerin özelliklerini çok abartıp saçma laflar ettin. Öyle ki bu asılsız sözleri duyanlar da; zenginleri, yoksulların şifacısı, rızık hazinelerinin anahtarı olacaklar. Oysa kibirli, kendini beğenmiş, halktan kopuk, mal ve makam peşinde koşar onlar. Açlıktan söz edip, mal üstüne mal yığarlar. Makamca kendileriyle aynı olan insanların yanında otururlar. Kendilerini halktan yüksek tutup başına buyrukturlar. Bilgelerin ‘Kullukça başkalarından eksik fakat malca onlardan yüksek olanlar, zengin görünse de gerçekte yoksuldurlar’ sözlerinden bile habersizdir onlar” diye cevap verdi.

Hünersiz insan, malı nedeniyle

Bilge kişiye karşı kibirlenirse,

O insan amber öküzü olsa bile,

Sen yine de onu eşek say!

Ben, bu ağır ithamlara karşılık “Zenginleri kötülemeyi bırak artık, çünkü onlar cömert insanlardır” diyince bana şöyle cevap verdi: “Yine yanıldın! Onlar mallarının esiridirler. Onlar, kimsenin üzerine ve tarlasına düşmeyen yağmur bulutu, ılık saçmayan güneş; iktidar atma binmiş beceriksiz adamlardır. Allah rızasını için bırak koşmasını, yürümesini, bir adım bile atmazlar. Verdiklerini başa kakarlar. Binbir güçlkle kazandıklarını sıkıca tutarlar. Nitekim bilgiler onlar için ‘Cimrinin parası ancak toprağa girince ortaya çıkar.’ demiştir.”

Biri çalışıp didinir, servet edinir;

Diğeri gelir onu rahatça yer bitirir.

“Demek sen, mal sahiplerinin cimrilğine dilenerek tanık olmuşsun” dedim, “yoksa açgözlü olmayan birinin gözünde cömert ile cimri aynı görünür. Çünkü altını mihenk taşı, cimriyise ancak dilenci bilir.”

“Zengin kişilerin kapıcı olarak kendilerine kaba insanlar aldığını tecrübelerimin ışığında sana söyleyebilirim” diye karşılık verdi, “ki; böylece kapısına gelenleri içeri almasınlar, malını azaltmasınlar. Kapıda bekleyen insanların yakasına yapışır o görgüsüz kapıcılar. ‘Efendi acaba evde mi’ diye soranlara ‘Hayır, evde yok’ cevabını verirler. Aslında yalan da söylemezler. Çünkü evde bulunan zengin cimri, gerçekte insandan sayılmaz.”

Akıl, fikir, himmet ve duygu bulunmayan biri için,

Evde kimse yok diyen kapıcı ne doğru söylemiştir.

Devam eden bu suçlamalara karşılık ben; “Zenginleri bu konuda hoş görmek lazım” dedim, “Çünkü onlar para istemek için gelenlerden bıkmış, yardım dilekçesi bırakan dilencilerden usanmışlardır. Biliyorsun ki; çöllerin kumu inci olsa yine de dilencilerin gözü doymaz.”

Su damlasıyla dolmayan kuyu gibi,

Açgözlü kişi de dünya malına doymaz.

“Oysa ne zaman, nerede bir sefil görsen hırsla kendini yiyip bitirir. İşleri yolunda gitmez. Haram yediğini bilmez. Vebalinden çekinmez. Bak bilgiler ne güzel söylemişler: Helal, haram ver Allah’ım, deli kulun yer Allah’ım”

Bir köpeğin başına kerpiç düşse,

Kemik sanıp sevinçle ayaklanır,

İki kişi tabutu omuzlasa,

Kötü huylu alçak kişi onu sofra sanır.

“İşte fakir böyledir. Zengine gelince Allah ona yardım gözüyle bakar. Helal kazanç ihsan edip, haramdan uzak tutar onu. Ey kendi gibi sözü de inat kişi! Bunları söylemediğimi düşün. Yahut davayı ispatlamadım say! Fakat biraz insaflı ol! Hangi zenginin eli ayağı bağlı bir suçlu gibi tutuklandığını, zindana atıldığını, ar perdesinin yırtıldığını, hırsızlık yapıp elinin bileğinden kesildiğini gördün! Bu olumsuz şartlar ancak yoksullar içindir. Zorluk sebebiyle kapana kısılmış, bir deri bir kemik kalmış düşkünler ancak böyledir. Evlenemeyen insanın zinaya düşmesine sebep yoksulluk değil mi! Ama zenginlere

bir bak! Kalpleri huzurlu, akılları başlarındadır. Onları mutlu edecek gerekçe çoktur. Bir kaçını söyleyeyim de dinle! Her güzel gecenin parlak şafağına kadar kıskançlıkla yüreği çarpan, servi boylu güzellerle baş başa kalıp, gençliklerini her defasında yeni baştan yaşarlar.”

Güzellerin parmak uçları kına değil,

Âşıkların kanlarına batmış belli.

“Böylesi güzellere sahip olan hangi zengin, onun etkisinden kurtulup da günah işler!”

Cennet hurisinin kaptığı gönül artık,

Yağma şehrinin güzellerine rağbet eder mi?

Elinde dilemediği kadar hurma olan adam,

Hurma ağacına hiç taş atar mı?

“Buna karşılık ancak eli boş düşkün insan günaha meyleder, açlık çeken yoksul ekmek çalar.”

Aç ve yırtıcı köpek, et parçası bulduğunda şunu sormaz,

Bu, Salih peygamberin devesi mi yoksa deccalin eşeği mi?

“Nice namuslu ve kıymetli kişiler, hep bu yoksulluk yüzünden yerin dibine geçmiş, aziz dinlerini değiştirmiş, ar perdelerini yırtıp atmışlardır.”

Açlık yüzünden gınahtan kaçınılmaz,

Yoksulluk takva dizginini ele alır.

“Hâtem-i Tâî çölde otururdu” diye devam ettim, “eğer şehirde otursaydı, dilencilerin hücumundan ayakta kalamazdı.”

“İyi de ben onların bu hallerine hasret duymuyorum ki!” diyince “Bunu ben de biliyorum. Sen onların sahip olduğu malların hasretini çekiyorsun” diye cevap verdim.

O, yine de “Hayır ben onlara acıyorum” diye tutturdu.

Aramızdaki tartışma böylece sürüp gitti. Satranç karşılaşmasındaki iki zorlu oyuncu gibiydik. O piyadeleri öne sürüyordu, ben imha ediyordum. O şahı hareket ettirdiğinde vezirle karşılık veriyordum. Nihayet akıl sermayesini tüketip ispat oklarını tamamen harcadı.

*Çenesi güçlü insanın hamlesiyle sakın kalkanı kırma,
Çünkü onun bir tek mübalağası vardır, o da emanet.
Uyaklı konuşan, hüner hırsızı bu lafazana aldırma,
Çünkü o, kapısı silahla dolu fakat içi boş kale gibidir.*

Sözün özü; adamın ispat silahı kalmadı ve sonuçta yenildi. Sözde mağlup olunca başladı ağır ve kaba sözler etmeye. Zaten bu cahilliğin alametidir diye üstüne varmadım. ‘Davandan vazgeçmezsen seni taşla tutacağım’ diyen Hz. İbrahim’in babası Azer gibiydi. Baktı ki, ispat noktasında benimle başa çıkamıyor, sövgülerine devam etti. Ben de misliyle karşılık verdim. O yakama yapıştı, ben sakalını çektim.

*O bana sataştı ben de ona.
Sarf ettiğimiz çirkin sözlerden ötürü,
Halkın parmakları ağzında,
Peşimiz sıra koşarak bize gülüyordu.*

Bu halde hâkimin huzuruna çıktık. Aramızda kavgaya neden olan zenginlik ve yoksulluk hakkında vereceği âdil karara razı olacağımızı söyledik. Hâkim, gıysilerimize bakıp ikimizi de dinledikten sonra derin düşüncelere daldı. Aradan epey bir zaman geçti. Bana bakıp “Ey zenginleri övüp yoksullara eziyeti haklı gören kişi!” dedi, “Bilesin ki; gül bulunan bahçede diken, üzüm olan bağda şarap, define yerinde yılan, inci denizinde adam yiyen timsah eksik olmaz. Dünya sofrasının sonunda ecel lokması vardır. Cennet nimetleri sahtekar şeytanlarla kuşatılmıştır.”

*Definedeki yılan, güldeki diken,
Sevinç tarlasındaki hüzün gibi,
Sevgilisini arzu eden kişi de,
Rakibiyle uğraşmaktan ıstırap çeker.*

“Bahçelerde yemiş veren salkımlar olduğu gibi kuru çubuklar, kavaklar da vardır. İşte zenginler de böyle fakirler de. Çünkü zenginlerden nimete şükredenler olduğu gibi nimeti inkar edenler de vardır. Tıpkı hakkıyla sabretmesini bilen ve sabra dayanamayıp dilenen yoksullar gibi.”

*Yağmur bulutundan düşen
Her çiğ tanesi inci olsaydı,,*

Çarşı pazar katır boncuğu gibi

İnciyle dolup taşardı.

“Oysa Allah’a yakın nice yoksul görünüşlü zengin, zengin kılıklı fakir vardır. Zenginlerin büyüğü yoksulu düşünüp gözeten, yoksulların iyisi de zenginden elini ayağını çeken kişidir. Zira Yüce Allah ‘Bana güvenene ben yetirim’ diye buyurmuştur.”

Hâkim, bu sözlerinden sonra keskin bakışlarını bu kez de hasmıma çevirip “Ey derviş kılıklı adam” diye seslendi, “Sana gelince; zenginleri, oyun ve eğlence peşinde koşup şeriata aykırı boş işlerle uğraşmakla suçluyorsun. Kısım haklısın. Dediğin gibi yardım elini kısan, yoksulu aşağılayan birtakım zenginler var elbet. Onlar Allah’ın verdiği nimete şükretmezler. Çalıp çırparak servet edinirler. Yemedikleri gibi yedirmezler. Yağmur yağmayıp kuraklık olsa, kendi rahatlarını düşünürler. Yoksulu gözetmezler. Kuldan utanmadıkları gibi Allah’tan da korkmazlar ve arsızca şunları derler:”

Başkaları yokluktan ölmüşse bana ne! Ben zenginim.

Kaz kafalı insanların tufandan ne korkusu olur ki!

Deve sırtında mahfeye huzurla oturan kadınlar,

Kum tepceklerine batan insanları düşünmezler.

Kilimlerini sudan kurtaran kötü huylu adamlar,

Pervasızca ‘bütün dünya ölmüşse bize ne!’ derler.

“Fakat bu tür zenginler olduğu gibi; kurduğu nimet sofrasına tüm düşkünleri çağıran, hizmet için beline kemer bağlayacak kadar alçakgönüllü, iyilikle mağfireti yani dünyayla ahireti birlikte düşünen, güler yüzlü zenginler de vardır. Onlar; dünyaya hükmeden, Allah tarafından ödüllendirilmiş yer-yüzünün şerefli, üstün sultanları gibi; İslam beldelerinin korkusuz akıncıları, Hz.Süleyman’ın varisleri, zamane sultanı Muzafferüddin Ebu Bıkr Sad’ın -ki Allah, onun saltanat zamanını uzun kılsın ve sancaklarını yüceltsin- kullarıdır.”

Senin insanoğluna ettiğin iyiliği,

Baba kendi oğluna etmemiştir,

Allah tüm dünyaya iyilik istedi,

Ve rahmetiyle seni sultan eyledi.

Hâkim, bu şekilde bizden daha akıllı ve âdil sözler söyleyip, mübalağa atını bizden ileriye sürünce çaresiz verdiği tarafsız hükme razı olduk. Aramızda cereyan eden tatsız hadiseleri unuttuk. Kavgamızı dostluğa bıraktık. Geçen bu kötü olaylardan sonra birbirimizi memnun etmek amacıyla saygıyla öpüş-tük ve şu iki beyitle tartışmaya son verdik:

Ey yoksul! Dünyanın dönüşünden şikayet etme,

Çünkü bu yolda ölecek olursan sana üzülürüm.

Ey zengin! Arzu ettiğin gibi gönlün ve imkanın varken,

Ye, yedir ki, dünyanı ve ahiretini kazanmış olasın.

❖ Mal, ömrün huzuru içindir yoksa ömür mal biriktirmek için değil.

Bir akıllıya sordular: “Mutlu ve mutsuz kimdir?”

Cevap verdi: “Mutlu yiyen ve eken, mutsuzsa ölüp ardında bırakan kişidir.”

Hiçbir iyilik yapmayan adamın namazını kılma sakın,

Çünkü ömrünü mal biriktirmek için harcamış fakat yiyememiştir.

❖ Musa (a.s), Karun’a öğüt verdi: “Rabb’imin sana bağışladığı iyiliği sen de insanlara dağıt!” Ama Karun onu dinlemedi ve sen de başına gelenleri duymuşsundur.

Ömründe altın ve parayla hayır kazanamayan kişi

Sonunda başını altın ve para sevdasıyla yitirmiştir.

Dünya nimetlerinden faydalanmak istiyorsan eğer,

Allah’ın sana verdiği cömertliği sen de halkına ver.

❖ Arap şöyle der: “Cömertlik et ama verdiğini başa kakma. Yaranı sonra sana gelir.”

Cömertlik ağacının kök saldıği yerde,

Boyu ve dalı feleklerin üstüne yükselir.

Cömertlik ağacından meyve istersen,

Baş a kakma testeresiyle kökünü kesme.

Hayra ulaştığın ve nimetlerinden yoksun

Kalmadığın için Yüce Allah’a şükret,

*Sultan'a hizmet ediyorum diye minnet etme,
Hizmetini kabul ettiği için asıl sen, ona şükret.*

❖ Şu iki insan yok yere sıkıntı çekip, boşuna çalıştılar: Biri kazanıp yiyemeyen, diğeri ilmiyle amel etmeyen.

*Ne kadar okusan da amelin yoksa şayet cahilsin,
İlmiyle amel etmeyen ne araştıncıdır, ne bilgin.
Sırtında taşıdığı odun mu defter mi bilmeden,
Üzerine birkaç kitap yüklenmiş eşek gibidir.*

❖ İlim, dini beslemek içindir yoksa dünyayı kazanmak için değil.
*Takva, ilim ve zühdü satan kişi,
Harmanı derleyip tümüyle yaktı.*

❖ Günahattan kaçınmayan âlim, elinde meşale, halka yol gösterse de kendi önünü göremeyen köre benzer.

*Ömrünü boşuna harcayan kimse,
Bir şey almadığı gibi elindeki altını da çarçur etmiştir.*

❖ Memleket akıllı insanlarla süslenir, dinse âlimlerin elinde olgunlaşır. Sultanlar, akıllıların öğütlerine, onların yanında bulunmasından daha çok muhtaçtır.

*Ey sultan! Öğüdümü dinlersen,
Bütün âlemde bundan iyisini bulamazsın.
Memurluk her ne kadar akıllı işi değilse de,
Yine de sen başkasına verme.*

❖ Üç şey, üç şaysız olmaz: Ticaretsiz mal, araştırılmayan bilgi, siyasetsiz saltanat.

❖ Kötülere acımak iyilere, zalimleri bağışlamak mazlumlara zulümdür.
*Kötüleri koruyup okşarsan,
Devletine ortaklık isterler.*

❖ Sultanların dostluğuna ve çocukların güzel sesine aldanma. Çünkü ilki vehimle, diğeri bir rüyayla biter.

Bin dostlu sevgiliye gönül verme!

Yoksa gönlünü mahkum edersin.

❖ Dostlar arasında sırrını açma. Belki biri düşmandır. Düşmanına da elinden gelen her zararı verme. Bir gün dostun olabilir. Sırrını çok güvendiğin dostuna bile söyleme. Dostun da dostu olabilir. Böylece sırrın dosttan dostta açılabilir.

Susmak, sırrını söyledikten sonra

'Başkasına açma' demekten daha iyidir,

Ey saf gönül! Suyu pınar başında kapat,

Taşıp ırmak olursa kapatamazsın.

Söylenmiş söz gizli kalmaz,

Bir mecliste söylenmiş olmasa da!

❖ Zayıf düşman sana itaat edip dostluk gösterirse kanma! Amacı vakit kazanıp güçlenmektir. Bilgeler, 'Düşmanın dostluğuna güven olmazken düşmanlığına insan nasıl aldanır!' der.

❖ Zayıf düşmanı küçümsemek, az ateşi ihmal etmektir.

Ateşi vakit varken söndür

Yoksa bir parlarsa cihanı yakar.

Düşmanı okun varken öldür

Yoksa yayını kurmaya bakar.

❖ İki düşman arasında, dost olduklarında, utanmayacağı sözleri söyle.

İki kişi arasındaki savaş ateşe benzer,

Gammaz da odun taşıyan kimseye.

Bununla o bir aralık barışırlar,

Fitneciyse ara yerde mahcup olur.

İki kişi arasında ateş yakmak,

Ara yerde yanmak akıllı işi değil.

Kan içici düşmanın duymaması için

Dostlarıyla yavaş konuş.

Duvar önünde konuşurken dikkat et,

Ardında kulak bulunabilir.

❖ Dostlarının düşmanlarıyla uzlaşan, onları incitmiştir.

Ey akıl sahibi, düşmanlarınla

Yatıp kalkan dosttan elini çek,

❖ Endişeli bir işe kalkışıysan, zararı az olan tarafı kabul et.

Yumuşak söyleyene sert konuşma,

Baş kapısını çalana savaş açma.

❖ Parayla çözülecek mesele için, kendini tehlikeye atmak doğru değildir.

Kılıç hilenin sonudur, hiçbir çare kalmayınca

Ancak o zaman ele kılıç almak helal olur.

❖ Düşmanın zayıflığına acıma! Gün gelir, kuvvet bulunca sana acımaz zira.

Düşmanı zayıf gördüğün zaman gururlanma asla,

Çünkü her kemikte ilik, her gömlekte insan vardır.

❖ Kötüyü öldüren kimse, halkı onun belasından, onu da Yüce Allah'ın azabından kurtarmıştır.

Bağışlamak güzeldir ama

Halkı üzenin yarasına merhem sürme,

Yılana acıyan adam bilmiyor mu,

Onun insanoğluna zulmettiğini!

❖ Düşmanın öğüdünü kabullenmek hatadır. Onu dinle fakat dediğinin zıddını yap.

Pişmanlık elini dizine vurmak istemiyorsan,

Düşmanın 'şunu yap' sözünden sakın.

Sana ok gibi dosdoğru bir yol gösterse bile,

Sen o yoldan sap, yolun tersine git.

❖ Aşırı öfke nefret uyandırır. Yersiz yumuşaklık heybeti giderir. Ne etrafındakileri bıktıracak kadar sert ol, ne karşındakine cesaret verecek derecede uysal!

*Hem damarı yaran hem yaraya
Merhem olan kan alıcı gibi,
Sertlikle yumuşaklık bir arada
Bulunduğu takdirde çok güzeldir.*

*Akıllı insan ne sert olur,
Ne değerini düşürecek kadar yumuşak,
Akıllı insan kendini olduğundan
Ne büyük gösterir, ne de alçak.*

*Çobanın biri babasına şöyle dedi;
'Akıllı babacığım bana nasihat et!'
Babası karşılık verdi; 'Oğlum iyilik et!
Ama sakın, dişi kurt seni parçalamasın!'*

❖ Mülk ve din düşmanı iki insan vardır: biri bilgisiz-öfkeli sultan, diğeri bilgisiz-katı sofu.

*Allah'ın emrini yerine getirmeyen sultan,
Mülkün başına buyurgan olmasın.*

❖ Sultan, dostlarının güvenini sarsacak kadar öfkeli olmamalıdır. Çünkü hiddet ateşi önce sahibini yakar. Ardından düşmana ya erişir, ya erişmez!

*Topraktan gelen ademoğluna yakışmaz,
Başında gurur, kibir ve şiddet bulunması.
Bu kadar hiddet ve asilikle sanırım sen,
Topraktan değil, ateşten yaratılmışsın.
Beylekân'da bir zahide rastlayınca ona,
'Terbiyenle beni cehaletten kurtar' dedim.*

'Ey bilge! Git, toprak kadar dayan,

Yahut bildiklerini göm' dedi.

❖ Kötü huylu kişi, kendi huyunun tutsağıdır. Nereye gitse, ne yapsa ondan kurtulamaz.

Kötü huylu beladan sıyrılmak için

Göğe çıksa nafîle, bela içinde kalacaktır.

❖ Düşman askerini aynılık içinde görürsen rahat ol. Birleşirlerse perişan olmaktan kork.

Düşmanlar arası savaş varsa,

Dostlarınla huzurlu otur,

Şayet birleşmişlerse kur yayını,

Kalelerine gülle atadur.

❖ Düşman hilesiz kaldığında dostluk zincirini sallar. İşte o vakit, dost görünüp düşmanın yapamayacağı işler becerir.

❖ Yılanın başını düşman eliyle ezersen iki güzel şeyden biri olur: Düşman galip gelirse yılan ölür yahut yılan yenerse düşmanından kurtulursun.

Savaş günü düşmanın zafiyetine güvenme.

Canından ümit kestiğinde aslan beynini çıkarır.

❖ Kalp kıracağını düşündüğün haberi, sus, başkası söylesin.

Ey bülbül! Sen bahar müjdeni şakı,

Bırak kötü haberi baykuş okusun.

❖ Sözüünü tamamen ispatlayabiliyorsan sultanı, o kişinin hainliğine karşı uyar. Aksi takdirde kendi canıyla oynamış olursun.

Tesir edeceğini bildiğin sözü

Söylemekten asla çekinme.

❖ Kendi fikrini dayatmak için konuşan kimse, öğüt almaya daha layıktır.

❖ Düşmanın hilesine aldanma. Yüzüne doğru seni övenlere karşı gururlanma. Çünkü biri seni aldatmanın, diğeri senden bir şeyler koparmanın tela-

şındadır. Ahmak olanın nefesine övgü hoş gelir. Çünkü o, bacağından üfürüldüğünde şişen, ayağı kesik koyun gibidir.

Şairlerin seni öven sözlerine kanma.

Çünkü senden faydalanmak isterler.

İstediklerini vermeyince seni ayıplayan,

Yeren şiirleri ikiye katı olur.

❖ *Konuşan uyarılmadıkça, sözü hiçbir kıymet taşımaz.*

Bir cahilin takdirine gururlanıp

Kendi sözünün güzelliğine kanma.

❖ *Herkese kendi aklı mükemmel, çocuğu güzel görünür.*

Bir Yahudi ile Müslüman beni güldürecek şekilde

Kavga edip şöyle diyorlardı:

Müslüman; 'Ey Allah'ım! Söylediklerim yalansa

Beni Yahudi olarak öldür.'

Yahudi; 'Tevrat'a yemin ederim ki

Sözlerim yalansa beni onun gibi öldür.

Yeryüzünde akıl bütünüle yok olsa bile,

Kimse ben cahilim diye düşünmez.

❖ *On adam bir sofradan yer, iki köpek bir leş yüzünden kavga eder. Cimir dünyayı kazanır, yine açtır. Kanaatkâr insan ise bir ekmekle toktur.*

Yeryüzü serveti açgözlüyü doyurmaz.

Oysa aç karın kuru bir somunla doyar.

Babam ölmenden önce bana şu öğüdünü verdi:

'Şehvet ateştir, ondan pek sakın.

Cehennem ateşine dayanamıyorsan eğer,

Bugün bu ateşi sabır suyuyla dindir!'

❖ *İktidarında iyilik eden, güçsüz kaldığında sıkıntı çekmez.*

Kalp kıran zalimden daha kötüsü olamaz.

Çünkü musibet zamanı ona dost kalmaz.

❖ Çabucak ele geçen şey, çok sürmez.

Doğu'da toprağı sabırla yoğurduktan sonra

Bir çini kaseyi kırk yılda yaparlarmış,

Bağdat'ta ise bu iş günde yüz kase civarındaymış.

Duydun artık, bu işin değerini sen ver!

Civciv yumurtadan çıkınca yiyecek arar,

Halbuki insan akli bu dertten yoksundur,

Böyle olsa da civciv akli hep aynıdır.

İnsan yavrusunun ise akli zamanla gelişir,

Cam her yerde bulunduğu için değersizdir,

Yakuta nadir olduğu için kıymet verilir.

❖ İşler sabırla yürür. Acele eden tepetaklak yıkılır.

Çölde yavaş giden adamın

Koşanı geçtiğini gözlerimle gördüm,

Hızlı giden at çabuk yoruldu,

Deveyse yoluna aynı hızla koyuldu.

❖ Cahil için en iyisi susmasıdır. Zaten bunu bilseydi cahil olmazdı.

Eğer bilgin yoksa susmalısın,

İçsiz cevizi hafifliği, insanı dili rezil eder.

Bir ahmak, eşeğine konuşmayı öğretiyordu,

Bunun için epey çaba sarf etti.

Bir bilge onu gördü ve şöyle dedi;

'Boşuna uğraşma, bu sevdadan vazgeç,

Hayvan senden bir şey öğrenmez,

Bari sen, ondan susmayı öğren!'

Düşünmeden konuşan kişilerin,
Sözlerinin çoğu yanlıştan anılmaz.
Ya insana yaraşır şekilde güzel konuş,
Ya da o eşek gibi otur ve sus!

❖ Kendini bilgili göstermek için, bir bilginle tartışmaya girenin cehaleti hemen açığa çıkar.

Senden daha bilgili söze başladıysa,
Daha iyi bilsen de karşı gelme.

❖ Kötülerle düşüp kalkan iyilik göremez.

Şeytanla oturan melek ondan
Kötülük, hile ve bozgunculuğu öğrenir.

❖ İnsanların gizli ayıbını açığa çıkarma. Çünkü hem onları rezil edersin, hem de insanların sana duyduğu güveni bitirirsin.

❖ Gönülsüz ibadet olmaz. İçsiz kabuk bir işe yaramaz.

❖ Çenesi güçlü olanın, işi sağlam olmayabilir.

Çarşaf altında çok güzel endamlar görünür.

Fakat açarsan anneanneni görürsün.

❖ Bütün geceler Kadir Gecesi olsaydı, bu gecenin özel bir anlamı kalmazdı.

Her taş Bedeşşan yakutu olsaydı,

Yakutla taş bir olurdu.

❖ Görünüşü güzel olanın huyu güzel olmayabilir. En iyisi ahlakça güzelliştir.

Kişinin bir günlük davranışlarına bakıp

Bir gün içinde bilgisini anlayabilirsin,

Fakat onun kalbinden emin olma.

Çünkü ahlak kötülüğü yıllarca anlaşılmaz.

❖ Büyüklerle uğraşan, kendine yazık eder.

Kendini büyük görüyorsun.

Doğru! Şaşı insan biri, iki görür,

Koçla kafa kafaya tokuşunca

Alnının parçalandığını anlarsın.

❖ Aslana pençe, kılıca yumruk sallamak akıllı işi değildir.

Sarhoşa takılma ve erkeklik taslama!

Üstün kimsenin yanında başını önüne koy.

❖ Güçlüye karşı mertlik taslayan zayıf kişi, kendini yok etmede düşmanına yardım eder.

Gölgede nazla büyütülmüş insan,

Ne yüzle kahramanlara savaş açar,

Gevşek kollu kişinin, demir pençeliyle

Mücadelesi cahilliğinin eseridir.

❖ Çarşı köpeklerinin av köpeğini görüp yanına yaklaşamadıkları gibi, hünersiz insanlar da hünerlileri görmek istemez. Bu nedenle alçak karakterli kişiler başa çıkamadıklarından hünerli insanları arkalarından çekiştirirler.

Güçsüz kıskanç, yüzüne söylemese de,

Arkandan kesinlikle konuşacaktır.

❖ Açlık derdi olmasaydı kuşlar tuzağa düşmez ve avcı tuzak kurmazdı. Bilgeler ağır ağır, zahitler yarı doymuş, sofular ölmeyecek kadar, gençler tabağı silip süpürünceye dek, yaşlılar terleyinceye kadar yerler. Kalenderlere gelince, midelerinde nefes alacak yer kalmayacak, sofralarında kimseye bir şey bırakmayacak şekilde yerler.

Midesine düşkün insanı

İki gece uyku tutmaz asla,

Biri midesinin bomboş,

Diğeri dopdolu olduğu gece.

❖ Kadınlara danışmak yersiz, iflas edenlere cömertlik günahıdır.

Keskin dişli kaplanlara acımak

Ancak koyunlara zalimlik olur.

❖ Önündeki düşmanı öldürmeyen, kendine düşman olur.

Elinde taş ve taş üstünde yılan varken

Düşünüp taşınmak aptallık olur.

❖ Bilgelerin bir kısmı; “Mahpusları öldürmek isterken düşünmek daha doğrudur. Çünkü seçim sendeyken hakkın devam etmektedir. İster öldür, ister bırak. Ancak düşünmeden öldürürsen telafisi olmayan bir yaranı yok etmiş olabilirsiniz.” demişlerdir.

Diriyi öldürmek pek kolaydır,

Ancak ölüyü bir daha diriltemezsin.

Okçu sabırlı olmalı, çünkü yaydan

Çıkan ok bir daha geri gelmez.

❖ Cahillerle düşüp kalkan bir bilgin, onlardan saygı görmeyi umuyor demektir. Bu durumda, bir cahil çene gücüyle onu yenerse şaşılmalıdır. Çünkü mücevheri kıran da bir taşır.

Kargayla aynı kafese konan bülbülün

Dili tutulmuşsa, bu işe şaşmamalı.

Hünerli kişi terbiyesizlerden

Eziyet görmüşse gönlü incinmesin,

Sıradan bir taş, altın kaseyi kırabilir.

Kimse buna üzülmesin,

Çünkü bu halde ne taşın değeri artar,

Ne de altının kıymeti azalır.

❖ Terbiyesizler içinde akıllı kişinin sözlerine önem verilmezse, şaşma. Çünkü davulun güçlü sesi kopuzu bastırır. Sarımsağın ağır kokusunun amber kokusunu bastırdığı gibi.

Yüksek sesli cahil, bir âlimi mağlup edince

Hayasızlıkla herkese kafa tutar,

Hicazkardan çıkan nağmenin davul sesi

Yanında işitilmeyeceğini anlamaz.

❖ Mücevher pis suya düşse de değerli, toz göğe erişse de değersizdir. Geliştirilmeyen yeteneğe yazıklar olsun! Oysa çok insan, yeteneği olmayan-

ları eğitmekle boşa vakit geçirir. Şekerin kıymeti kamıştan değil, bizzat kendi özelliğidir.

*Nuh oğlu Kenan hünersiz olduğu için
Peygamber oğlu olması kıymet vermedi,
Varsa hünerin göster, bırak asaleti!
Bak işte: Gül dikenden, İbrahim Azer'den.*

❖ Mis kendiliğinden kocar, attar istediği için değil. Âlim, attarın tezgahına benzer; ne sesi çıkar, ne de hünerini gösterir. Oysa cahil, davul gibidir. İçi boştur ama sürekli gümbürder.

*Cahiller arasında kalan
Âlim için doğru sözlü kişiler,
'Körler arasında dilsiz,
Zındıklar evinde mushaf' derler.*

❖ Ömür boyunca elde edilen bir dostu, tek nefeste incitmek yaraşmaz.
*Taş nice yıl sonra yakut olur,
Sakın onu bir taşla kırmayasın.*

❖ Âciz erkeğin güçsüz kadının elinde tutsak olması gibi akıl da nefise esirdir.

*Kadın bağırtısı gelen evde
Huzur ve mutluluk olmaz.*

❖ Dayanaksız düşünce hile ve yalandır. Akılsız ve fikirsiz güçse delilik ve cahilliktir.

*İnsana ilkin akıl, fikir ve düşünce sonra saltanat gerekir.
Çünkü cahilin savaşı Yüce Allah'a meydan okumaktır.*

❖ Yiyip dağıtan eliaçık kişi, oruç tutup cimrilik eden dindardan iyidir. Sırf gösteriş olsun diye şehveti bırakan, helal şehvetten haramına düşmüş demektir.

*Kendi köşesine çekilen dindar kişi,
Karanlık aynada acaba kimi görecek?*

❖ Az az, çok olur. Damla damla sel olur. Güçsüz insanlar ilk fırsatta zalimden intikam almak için ellerindeki ufak taşları saklasınlar.

Damlalar birleşir, nehir olur,

Nehirler birleşir, deniz olur.

Az toplanıp çok olur,

Koca kiler tane tane dolar.

❖ Cahil insanların anlayışsızlığını affetmek bilgine yakışmaz. Çünkü bu aklı bilgin saygınlığını yitirir, cahil de terbiyesizliğine daha çok imkan bulur.

Yumuşak huyla yaklaştığın alçak kişinin

İsyan ve kibri daha çok yükselir.

❖ Kimden çıkarsa çıksın günah, çirkindir. Bilginlerden çıkmasıysa tam bir felaket. Çünkü ilim, şeytanla mücadelede en büyük silahtır. Silahlı insan tutsak edilirse, utancı fena olur.

Sıradan cahil bir günahkâr,

Günahtan korkmayan bilgenden daha iyidir,

Çünkü o cahil gün görmemiştir,

Oysa âlim iki gözü açık halde kuyudadır.

❖ Yusuf (a.s), kıtlık zamanı Mısır'da açları unutmamak için pek az yerdi.

❖ Üzümün tadını dul kadın bilir, sahibi olan bağcı değil.

Varlık içinde yaşayan,

Açın halini nereden anlar,

Düşkünleri bir tek

Kendileri gibi düşkünler anlar.

Hey uçan ata binmiş kişi!

Etrafını bir kolaçan et!

Diken taşıyan oduncunun

Eşeği çamura saplanmış.

Mangal yakmak için

Yoksul komşundan ateş dileme,
Çünkü bacasından ateş yerine
Dert dumanı yükselir.

❖ Hali perişan yoksula kıtlık yılının darlığında 'nasılsın' diye sorma. Yarasına merhem olacak yardımı yapacaksan sor.

Yüklü eşek çamura düşmüşse;
İçinden acı ama yanına fazla yaklaşma,
Gidip de nasıl düştüğünü soracaksan
Adam gibi tut, kuyruğundan çek.

❖ İki şey akıl bakımından olanaksızdır: Biri ezelden takdir edilen rızkından daha fazlasını yemek, diğeri ecelin gelmeden ölmek.

Bin ahla yalvarıp bin iniltiyle
Şikayet etsen bile ezelti hüküm değişmez.
Rüzgar hazinelerinden sorumlu melek,
Dul kadının mumunu düşünmez!

❖ Ey rızkı peşinde koşan! Yorulma, rızkın seni bulur. Ey eceli gelmiş insan! Kaçma, ecelin seni bulur.

Rızkın için ister çabala, ister otur,
Allah sana bir şekilde ulaştırır.
Aslanın, kaplanın ağzına da girsen
Seni ancak ecelin geldiyse yerler.

❖ Ezelden takdir edilmeyene hiçbir el ulaşamaz. Takdir edilense sahibini er geç bulur.

İskender bengisuyu mihnetle aradı,
Fakat yine de içmesi ona nasip olmadı.

❖ Kısmetsiz balıkçı Dicle'de balık tutamaz. Eceli gelmeyen balık da karada ölmez.

Zavallı açgözlü! Dünyanın her yanında rızkını arar.
Rızkı ardından, eceli de rızkı peşinde onu yakalar.

❖ Günahkâr zengin, altın yaldızlı çamura yahut Firavun'un sıvazlanmış

sakalına benzer. İyi yoksulsa yüzüne, gözüne toz toprak bulaşmış bir güzel, yahut Musa'nın yamalı hırkası gibidir.

*Makamı ve gücü varken,
Gönlü hastaları sormayan adama,
'Öte dünyada ne makamın,
Ne de gücün fayda verecek' diyin.*

❖ Kıskanç insan, Allah'ın sayısız ve hesapsız nimetlerine karşın cimrilik edendir. Bu yüzden günahsız insana karşı yok yere düşmanlık etmektedir.

*Güç sahibi birini yeren
Aptal bir adam gördüm ve ona
'Sen mutsuzsan şayet,
O bahtiyar adamın suçu ne!' dedim.
Sakin kıskanç kişiye bela okuma.
O zaten belanın içindedir,
Ona düşman olmaya ne hacet!
Tepesi zaten düşmanla doludur.*

❖ İsteksiz öğrenci parasız âşığa, hünersiz gezgin kanatsız kuşa, amelsiz bilgin meyvesiz ağaca, ilimsiz derviş kapısız eve benzer.

❖ Kuran'ın indirilmesindeki amaç, kuru bir dille ayet ve surelerini okumak değildir. Okumakla beraber güzel davranışlar edinmektir. Kendini ibadete adanmış bir cahil yürüyen adama, ibadette kusur eden âlim ise uyuklayan süvariye benzer.

*Elini Allah'a açan isyankâr,
Beyninde kibir taşıyan dindardan daha iyidir.*

❖ Bir zata sordular: "Amelsiz âlim neye benzer?" Cevap verdi: "Balsız arıya."

*Vicdansız iri arıya söyle!
Bal vermiyor, bari sokmasın!*

❖ Anlayışsız erkek, kadın gibidir. Açgözlü dindar da yol kesici sayılır.

Ey halkı kandırmak için süslü elbisesini ak,

Amel defterini kara eden kimse!

Cüppe yeni ister uzun, ister kısa olsun.

Dünyadan el çekmek gerekir.

❖ İki kimsenin gönlünden hasret gitmez ve batık ayağı çamurdan çıkmaz. Biri gemisi parçalanmış tâcir, öteki hazır-yiyicilerle düşüp kalkan miras-yedi.

Malın orta yerde bağış olmazsa,

Yoksul katında kanın helal olur,

Ya mavi gömlekli yiyicilerle oturup kalkma

Ya da evinden vazgeç.

Ya fil sahipleriyle arkadaşlık kurma

Ya da file uygun geniş bir ev ara.

❖ Sultan kaftanı değerlidir. Fakat kişinin kendi eski giysileri ondan daha kıymetlidir. Büyüklerin sofrası lezzetlidir. Ancak kendi azığındaki kırıntılar ondan daha lezizdir.

Kişinin kendi emeğiyle yediği sirke ile tere,

Efendinin ekmek ve kuzusundan daha tatlıdır.

❖ Şüpheyle ilaç içmek, bilinmeyen yola kervansız gitmek akıllı işi değildir.

❖ Muhammed Gazâlî'ye sordular: "İlimde bu dereceye nasıl ulaştın?" Cevap verdi: "Bilmediğim bir şeyi sormaya utanmadığım için."

Nabzını iyi bir doktora gösterirsen

Hasta olup olmadığını anlarsın.

Bilmiyorsan sor! Gerçi sormak zillettir.

Ama olsun, sana yine de rehberlik eder.

❖ Kesinlikle öğreneceğin bir şeyi sormakta acele etme. Çünkü bilinecek şeyi sormak hikmetine zarar verir.

Lokman, Davut (a.s.)'un elinde

Mum gibi eriyen demiri gördü.

Fakat nedenini sormadı.

Çünkü onunla ne yapacağını biliyordu.

❖ Sohbetin gereklerinden biri de ya evi boşaltman ya da ev sahibiyle iyi geçinmendir.

Seni dinlemek isteyeneye

Onun diliyle konuşman gerekir.

Zira Mecnun'la görüşen,

Leyla'dan başkasını konuşmaz.

❖ Kötülerle düşüp kalkan onlar gibi olmasa da o yolda olmakla suçlanır. Örneğin; namaz kılmak için meyhaneye gitse şarap içmeye gitti derler.

Bilgisizle görüştüğün için

Bak, kendine de bilgisiz dedirttin.

Bir bilginden öğüt istedim.

Bana 'cahillere yanaşma' dedi,

'Çünkü asrın bilginiysen eşek,

Cahilsen daha ahmak olursun.'

❖ Devenin uysallığı herkesçe bilinir. Bir çocuk yularından çekip epey yol götürse ona boyun eğer. Fakat önüne tehlikeli bir dere çıkarsa ve çocuk ille de götürceğim diye tuttursa yuları koparıp ona bir daha boyun eğmez. İşte bu nedenle sertlik zamanı yumuşak olmamak gerekir. Bilge kişiler 'Düşman yumuşaklıkla dost olmaz. Hatta küstahlığı dize gelir' derler.

Sana güzel davrananın ayak yoluna toprak ol,

Küstahça davranmışsa gözlerini toprakla doldur.

Kaba huylu adama güzel ve yumuşak konuşma,

Çünkü pash demir, yumuşak eğyle temizlenmez.

❖ Üstünlüğünü kabul ettirmek için başkasının sözünü kesen, ancak bilgisizliğinin ne denli vahim olduğunu göstermiş olur.

Akıllı kimse, kendisine bir şey

Sorulmadıkça cevap vermez,

Çünkü sözü doğru da olsa,

Önem vermezler, yanlış sayarlar.

❖ Vücudumun gizli bir yerinde yara vardı. Şeyhim, bana her gün yarımın nasıl olduğunu sorduğu halde, bir gün olsun yaran nerede diye sormadı. Her uzvun anılmasını uygun görmediğini anladım. Bilgelerin dediği gibi: ‘Sözünü tartmadan söyleyen, alacağı cevaptan incinir.’

Sözünü tam anlamıyla bilmiyorsan,

Sakın düşünmeden ağzını açma.

Doğru söyleyip zincire vurulmak,

Yalan söyleyip kurtulmaktan iyidir.

❖ Yalan, kılıç yarası gibidir. İyileşse bile izi kalır. Yusuf Peygamberin adı yalancıya çıkan kardeşleri gibi. İkinci sözüne doğru da olsa inanmayıp ‘Hayır, nefisleriniz size bir başka tuzak hazırlamış’ derler.

Sözü doğru insanın hatasını hoş görürler,

Yalancıya ise bir daha asla inanmazlar.

❖ Yaradılışça en mükemmel canlı, insan; en aşağılık olanıysa, köpektir. Fakat bilgili insanlar; ‘Nimetin hakkını bilen köpek, nimeti inkar eden insandan daha iyidir’ derler.

Yüz kere taşla vursan da köpek yediği

Lokmayı hiçbir zaman unutmaz,

Nankörü ömrünce okşasan da

En küçük kavgada sana düşman kesilir.

❖ Kendini düşünenin hüneri olmaz. Hünersize başkanlık yaraşmaz.

Çok yiyen adama acıma.

Çünkü çok yiyen insan yedikçe perişan olur.

Öküz gibi şişmanlamak istersen

Eşek gibi başkalarına katlanmalısın.

❖ İncil’de “Ey insanoglul! Sana zenginlik bahşetsem, malını saymaktan beni unutursun. Seni yoksul düşürsem bu kez perişan olursun. O halde beni nerede hatırlayacak ve kulluğuma ne zaman koşacaksın!” yazılıdır.

Varlık zamanı Allah’ı unutursun,

Yokluk içinde perişan olursun,

Varlık ve yokluk halin buyken,
Allah'ı ne zaman hatırlayacaksın!

❖ Sıfatları her tariftten üstün olan Yüce Allah'ın iradesi, birini tahtından indirir, diğerini balık karnında korur.

Zikir meclisine dahil olan kul, Yunus gibi
Balık karnında olsa da vaktini hoş geçirir.

❖ Yüce Allah kahr kılıcını çektiği takdirde nebiler ve veliler başlarını içeri çekerler. İhsan gamzesini oynattığında ise kötüler, iyiler katına yükseltir.

Mahşer günü kahırla seslendiğinde
Peygamberlerin özü ne fayda verecek!
Ey Allah'ım! Lütuf yüzünden perdeyi kaldır,
Zira günahkârlar bağışlanma diler.

❖ Dünya terbiyesiyle yola gelmeyen ahiret azabına tutulur. Zira Allah "Biz onlara büyük azaptan önce elbet dünya azabını tattıracağız." diye buyurmuştur.

Büyükler önce uyanırlar,
Dinlenilmezlerse zindana atarlar.

❖ Talihli insanlar geçmişlerinden ibre alır ve böylece kendilerinden sonra geleceklere ibret olmazlar.

Tuzağa düşen kuşu gören bir başka kuş
Artık yemlere yanaşmaz bir daha.
Öncekilerin helakinden ibret alırsan,
Başkası seni ibret almaz sonra.

❖ İstek kulağı sağır yaratılan duyamaz. Mutluluk kemendiyle çekilen gitmez de ne yapar!

Allah dostlarının karanlık gecesi
Aydınlık gün gibi panıldar.
Bağışlayan Allah bağışlamadıkça,
Bilek gücüyle huzur olmaz.
Senden kime şikayet edeyim!

Tek hâkim sensin, daha yücesi yok.

Hidayet ettiğin, yoldan çıkmaz,

Yoldan çıkardığın, iflah olmaz.

❖ Sonu iyi dilenci, talihi kötü sultandan iyidir.

Ardından sevineceğin hüznün,

Sonunda hüznüleneceğin sevinçten iyidir.

❖ Gökten yere rahmet iner. Yerden göğe toz kalkar. Kap, içinde olanı sızdırır.

Benim huyumu beğenmiyorsan,

Kendi güzel huyunu kaybetme.

❖ Yüce Allah görür ve örter. Komşuysa görmez, haykırır.

Allah'a sığınınız! İnsan gaybı bilseydi,

Kimse bir daha gün yüzü göremezdi.

❖ Altın madenden kazınarak, cimrinin canı ise malı elinden alınarak çıkar.

Alçaklar, yemeyip saklar ve

Ümit etmek, yemekten iyidir derler,

Fakat bir gün altını düşmana kalmış

Ve alçağı da ölmüş görürsün.

❖ Elinin altındakilere acımayan, kendinden büyüklerin zulmüne uğrar.

Güçlü insanlar, mertlik bahanesiyle

Düşkünlerin kolunu kırmamalı.

Güçsüzün kolunu kırma, gün gelir

Güçlünün zulmü altında kalırsın.

❖ Akıllı insan gereksiz tartışmalara yanaşmaz. Uzlaştıklarını görünce demir atar. Çünkü orada kurtuluş kenarda, buradaysa tatlılık ortadadır.

❖ Kumarbaza üç altılı gerekirken üç bir gelir.

Çayırılık, meydandan bin kat hoştur.

Ancak atın, dizgini elinde değildir.

❖ Bir derviş Allah'a yakarıp şöyle diyordu: "Ey Allah'ım! Kötüleri bağışla. Çünkü iyilere, zaten onları yarattığın için iyilik ettin."

❖ Elbiseye nişan diktiren ve sol elin parmağına yüzük takan ilk insan Cemşid'di. Ona sordular: "Üstünlük sağda olduğu halde niçin yüzüğünü sola taktın?" Cevap verdi: "Sağ tarafa sağlık süsü yeterli olduğu için."

Feridün, Çinli nakkaşlara dedi ki;

'Otağımın etrafına şu beyti diken!'

Ey akıllı kişi! Kötüleri iyi tut ki,

İyiler zaten talihli ve büyük kişidir.

❖ Bir büyüğe sordular: "Sağ elin bunca üstünlüğü varken yüzüğü neden sola takarlar?" Cevap verdi: "Fazilet sahiplerinin daima mahrum kaldıklarını hiç duymadın mı!"

Rızkı ve nasibi veren Allah;

Ya fazilet verir, ya baht.

❖ Ancak başından korkmayan ve bir menfaat beklemeyen, sultana öğüt verebilir.

Allah'ı birleyen ister ayağına altın dök,

İster başına hind kılıcı koy, gözünde fark etmez.

Çünkü kimseden beklentisi ve kaygısı yoktur.

İşte birleyici kimse ancak bu halde olur.

❖ Sultan zalimleri kovmak, subay kan döken canileri yakalamak, hâkimse yankesicileri, hırsızları ve haksızlık yapanları tutuklamak için vardır. Hak- kına razı olan iki davalı, hâkim huzuruna asla çıkmaz.

Hak olanı, verilmesi gerekeni gönül nızanla vermen,

Zorla elinden alınmasından daha iyidir.

Kim vergisini gönül nızasıyla vermezse,

Askerler o kişinin elinden zorla alır.

❖ Herkesin dili ekşiyle, bir tek hâkimin dili tatlıyla kamaşır.

Hâkim rüşvetle beş hıyar yerse,

On kavun tarlasını sana verir.

❖ Yaşlı kahpe fuhuştan, azledilen subay da halkı incitmekten tövbe etmeyip de ne yapacak!

Güçlü gençler şehvetten sakınmalı,
Yaşlının zaten bir yeri kıınıldamaz,
Gençken köşesine çekilip kendini
İbadete veren Allah'ın mert aslanıdır.
Yaşlı zaten kendi köşesinde öylece,
Hareket edemeyecek durumdadır.

❖ Bir bilgeye sordular: "Yüce Allah'ın yarattığı yemiş veren onca ağaç dururken, sadece -o da yemiş vermeyen- servi ağacına 'âzâd/hür' denilmesindeki hikmet nedir?"

Cevap verdi: "Her ağacın belirli bir çağı var. Açılır ve solar. Oysa servi yemiş vermediği için böyle değildir. Her zaman taze ve diridir."

Fani şeylere gönül verme boşuna! Çünkü Dicle,
Halifeden sonra Bağdat'tan daha çok geçecek.
Elinden geliyorsa hurma ağacı gibi cömert ol!
Eğer hurma olamazsan bari servi gibi hür ol.

❖ İki kişi ah vah edip inleyerek öldü: Biri kazandığını yemeyen, öteki bildiğiyle hareket etmeyen.

Faziletli ama cimri kişiyi herkes
Ayıbını yüzüne vurmak için görmek ister,
Oysa cömert kişinin ikiyüz kusuru olsa da,
Cömertliği bu ayıplarını örter.

Kitabın Sonu

İsmi aziz ve yüce olan Allah'ın yardımıyla Gülistan kitabı tamamlandı. Daha önce eser verenlerin âdetlerinin aksine, bu kitapta herhangi bir derleme şiir ve öncekilerin sözlerinden alıntı yapılmadı.

Kendi eski elbiseni düzeltip giymen,

Ödünç elbise istemenden daha iyidir.

Sâdi'nin sözlerin çoğu neşe verici, hoşya giden, tatlı ve güzel sözlerdir. Kısa görüşlü, kıt zekalı insanların dili bu yüzden uzayabilir. Kim bilir belki de "Boşuna zihni yormak, faydasız kandil dumanı yutmak akıllıların yapacağı bir iş değildir" diyip beni kınayabilirler.

Fakat ben anlayış sahibi kişilere seslenmek istedim. Karşımdakileri usandırmamak ve öğütlerimi kabullerine sunma mutluluğundan mahrum kalmamak için yazılarımı bir inci gibi kaleme aldım. Kimi zaman acı öğüt ilacını, zarafet hâpıyla karıştırıp önlerine serdim. Elbette tüm bu sözler, onların parlak zekalarına gizli kalmayacaktır.

Alemlerin Rabbi olan Allah'a hamd olsun.

Biz öğüdü yerinde verdik ve ömrümüzün bir kısmını

Bu kitabı yazmak için geçirdik.

Öğütlerimiz rağbet kulağına girmezse önemi yok!

Çünkü biz sadece haber veren elçiyiz.

Hepsi bu!

Ey bu kitabı okuyan! Allah'tan merhamet dile.

Müellifine, sahibine de af dile.

Kendin için de istediğin hayrı dile.

En sonunda bu kitabın yazarı için bağış dile